

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

NOOR MOHAMMAD ABDELRAHEEM ALARABIAT

MODERNLEŞME SÜRECİNDE ÜRDÜN'DE AİLE YAPISI: DEĞİŞİM VE
DÖNÜŞÜMLERİN SOSYOLOJİK ANALİZİ

Sosyoloji Ana Bilim Dalı
Doktora Tezi

Antalya, 2024

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

NOOR MOHAMMAD ABDELRAHEEM ALARABIAT

MODERNLEŞME SÜRECİNDE ÜRDÜN'DE AİLE YAPISI: DEĞİŞİM VE
DÖNÜŞÜMLERİN SOSYOLOJİK ANALİZİ

Danışman

Prof. Dr. Suat KOLUKIRIK

Sosyoloji Ana Bilim Dalı

Doktora Tezi

Antalya, 2024

T.C.
Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

NOOR MOHAMMAD ABDELRAHEEM ALARABIAT'ın bu çalışması, jürimiz tarafından Sosyoloji Ana Bilim Dalı Doktora Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Ali ÖZTÜRK (İmza)

Üye (Danışman) : Prof. Dr. Suat KOLUKIRIK (İmza)

Üye : Doç. Dr. Özge ZEYBEKOĞLU AKBAŞ (İmza)

Üye : Doç. Dr. Ayça ÖZEN ÇIPLAK (İmza)

Üye : Doç. Dr. Muhammet FIRAT (İmza)

Tez Başlığı: Modernleşme Sürecinde Ürdün'de Aile Yapısı: Değişim ve Dönüşümlerin
Sosyolojik Analizi

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 24/07/2024

Mezuniyet Tarihi : 15/08/2024

AKADEMİK BEYAN

Doktora Tezi olarak sunduğum “Modernleşme Sürecinde Ürdün’de Aile Yapısı: Değişim ve Dönüşümlerin Sosyolojik Analizi” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

(İmza)

NOOR MOHAMMAD ABDELRAHEEM ALARABIAT

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

.... / / 20...

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	NOOR MOHAMMAD ABDELRAHEEM ALARABIAT
Öğrenci Numarası	20195224004
Anabilim Dalı	Sosyoloji
Programı	Doktora
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Suat KOLUKIRIK
Doktora Tez Başlığı	Modernleşme Sürecinde Ürdün'de Aile Yapısı: Değişim ve Dönüşümlerin Sosyolojik Analizi
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	2431864980
Rapor Tarihi	14-08-2024
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: %15 Alıntılar dahil: %17
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,	
Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 184sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır. Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir: (x) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım. () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.	
Gerekçe:	
Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımca yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim. Danışman Öğretim Üyesi Unvanı, Adı-Soyadı İmza	

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ	iv
KISALTMALAR LİSTESİ	vii
ÖZET	viii
ABSTRACT	ix
TEŞEKKÜR	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Toplumsal Bir Kurum Olarak Aile.....	4
1.2. Aile Kavramı ve Türleri	6
1.3. Ailenin Temel İşlevleri.....	10
1.4. Aile İçi İlişkiler ve Roller.....	19
1.5. Geleneksel ve Modern Toplumda Aile	22
1.5.1. Geleneksel Aile Kavramı ve Yapısı.....	22
1.5.2. Modern Toplum ve Çekirdek Aile.....	29
1.6. Aile Kuramları ve Kuramcılar.....	38
1.6.1. Sembolik Etkileşimci Kuram Perspektifinde Aile.....	39
1.6.2. Aile Gelişim Kuramı.....	41
1.6.3. Toplumda Ailenin Önemi: Durkheim'ın Perspektifi.....	42
1.6.4. Geleneksel Toplumda Ailenin Rolü: Tönnies'in Perspektifi	44
1.6.5. Simmel'in Geleneksel Toplumlarda Ailenin Rolüne Bakışı	45
1.6.6. Talcott Parsons ve Aile Kurumu.....	45
1.7. Modernizm ve Modernleşme	49
1.7.1. Bir Proje Olarak Modernizm	49
1.7.2. Eylem Halindeki Modernite ve Modernleşme Kavramı	52
1.7.3. Bauman ve Akışkan Modernite	56
1.7.4. Toplum 5.0 ve Aile	59
1.8. Modernleşme Sürecinde Aile Kurumunun Dönüşümü	62
1.8.1. Yapısal-İşlevselci Perspektiften Aile.....	62
1.8.2. Moderniteden Postmoderniteye Aile	64
1.9. Modern Aileye İlişkin Literatürün Eleştirisi	67

1.10. Teknoloji, Dijitalleşme ve Aile	70
1.10.1. Dijital Ebeveynlik ve Yeni Roller	76
1.10.2. Dijital Ebeveynliğe İlişkin Yaklaşımlar	77
1.10.3. Dijital Ailenin Yeni Görünümleri	81
1.11. Postmodernizm ve Postmodern Toplumda Aile.....	86
1.12. Ürdün'ün Sosyo-Demografik ve Coğrafi Yapısı	88
1.13. Arap ve Ürdün Toplumunda Yaşanan Siyasi Olaylar	93
1.14. Arap ve Ürdün Ailesinin Özellikleri	95

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

2.1. Araştırmanın Konusu	101
2.2. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı	102
2.3. Araştırma Deseni.....	103
2.4. Veri Toplama Teknikleri ve Süreci	104
2.5. Araştırma Sahası ve Örneklem.....	105
2.6. Geçerlilik ve Güvenirlilik.....	105
2.7. Araştırmanın Sınırlılıkları ve Aşamaları	106
2.8. Veri Analizi	107

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MODERNLEŞME SÜRECİNDE ÜRDÜN AİLE YAPISININ SOSYOLOJİK ANALİZİ

3.1. Demografik Analiz	108
3.1.1. Katılımcıların Cinsiyet Dağılımı	108
3.1.2. Katılımcıların Yaş Dağılımı.....	109
3.1.3. Katılımcıların Meslekleri	109
3.1.4. Katılımcıların Ortalama Aylık Geliri.....	110
3.1.5. Katılımcıların Hane Halkı Mevcudu.....	110
3.1.6. Katılımcıların Yaşadığı Coğrafi Bölgeler	111
3.1.7. Katılımcıların Eğitim Seviyesi.....	111
3.1.8. Katılımcıların Evlerindeki Akıllı Telefon Sayısı	112
3.1.9. Katılımcıların Evlerindeki TV sayısı	112
3.1.10. Katılımcıların Evlerindeki Bilgisayar Sayısı	113
3.2. Modernleşme Sürecinde Ürdün Aile Yapısındaki Değişiklikler.....	113
3.2.1. Katılımcıların Modernleşme Sürecindeki Rol Deneyimleri	113
3.2.2 Ürdün Aile Yapısının İstatistiksel Görünümü	115

3.3. Teknolojik Etkileşimlerin Aile Rollerine Etkisi.....	120
3.3.1. Katılımcıların Teknolojiyi Kullanım Amaçları	120
3.3.2. Teknolojik Ürünlerin Aileler Üzerindeki Etkileri	121
3.4. Geleneksel Ürdün Ailesi ile Modern Ürdün Aile Yapısı Arasında Farklılıklar.....	125
3.4.1. Geleneksel ve Modern Aile Katılımcıları Arasındaki Farklar	125
3.4.2. Geleneksel ve Modern Ailenin İstatistiksel Farklılık	127
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	133
KAYNAKÇA.....	149
EKLER	158
TÜRKÇE ANKET FORMU	158
ARAPÇA ANKET FORMU	162
ÜRDÜN HARİTASI	167
ÖZGEÇMİŞ	168

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 2.1 Cronbach Alfa Güvenirlik Katsayısı Değeri	106
Tablo 3.1 Çalışmaya Katılım Sağlayan Görüşmecilerin Ebeveyn Rollerini	108
Tablo 3.2 Katılımcıların Yaş Grupları.....	109
Tablo 3.3 Mesleklerine Göre Çalışma Örnek Üyelerine Yönelik Frekanslar ve Yüzdelere	109
Tablo 3.4 Katılımcıların Gelirleri.....	110
Tablo 3.5 Hane Halkı Birey Sayıları	110
Tablo 3.6 Katılımcıların Yaşadıkları Coğrafi Bölgeler	111
Tablo 3.7 Katılımcıların Eğitim Durumları.....	111
Tablo 3.8 Hanedeki Telefon Sayısı	112
Tablo 3.9 Hanedeki Televizyon Sayısı.....	112
Tablo 3.10 Hanedeki Bilgisayar Sayısı	113
Tablo 3.11 Katılımcılara Göre Modern Aile Yapısı.....	114
Tablo 3.12 İkamet Yeri Göre Modernleşme Sürecinde Ürdün Aile Yapısı (Tek Yönlü Varyans Analizi Sonucu).....	115
Tablo 3.13 Görüşülen Ebeveyn Göre Modernleşme Sürecinde Ürdün Aile Yapısındaki Farklılıklar T-Testi Sonuçları	115
Tablo 3.14 Yaş Göre Modernleşme Sürecinde Ürdün Aile Yapısı Tek Yönlü Varyans Analizi Sonucu	116
Tablo 3.15 Yaş Göre Modernleşme Sürecinde Ürdün Aile Yapısındaki Farklılıklar Scheffe Testi Sonuçları.....	117
Tablo 3.16 Eğitim Seviyesine Göre Modernleşme Sürecinde Ürdün Aile Yapısı Tek Yönlü Varyans Analizi Sonucu	117
Tablo 3.17 Akıllı Telefon Sayısına Göre Modernleşme Sürecinde Ürdün Aile Yapısı Tek Yönlü Varyans Analizi Sonucu	118
Tablo 3.18 Akıllı Telefon Sayısına Göre Modernleşme Sürecinde Ürdün Aile Yapısı Scheffe Testi Sonuçları.....	118
Tablo 3.19 TV Sayısına Göre Modernleşme Sürecinde Ürdün Aile Yapısı Tek Yönlü Varyans Analizi Sonucu	118
Tablo 3.20 Bilgisayar Sayısına Göre Modernleşme Sürecinde Ürdün Aile Yapısı Tek Yönlü Varyans Analizi Sonucu	119
Tablo 3.21 Teknolojinin Ürdünlü Aile Üzerindeki Etkisi.....	120

Tablo 3.22 İkamet Yerine Göre Teknolojinin Ürdünlü Aile Üzerindeki Etkisi Tek Yönlü Varyans Analizi Sonucu	121
Tablo 3.23 Görüşülen Ebeveyne Göre Teknolojinin Ürdün Aile Yapısına Etkisi Tek Yönlü Varyans Analizi Sonucu	122
Tablo 3.24 Yaşa Göre Teknolojinin Ürdün Aile Yapısı Üzerindeki Etkisi Tek Yönlü Varyans Analizi Sonucu	122
Tablo 3.25 Yaşa Göre Teknolojinin Ürdünlü Aile Üzerindeki Etkisi Bağlamındaki Farklılıklar Scheffe Testi Sonuçları.....	123
Tablo 3.26 Eğitim Seviyesine Göre Teknolojinin Ürdün Aile Yapısı Üzerindeki Etkisi Tek Yönlü Varyans Analizi Sonucu	123
Tablo 3.27 Akıllı Telefon Sayısına Göre Teknolojinin Ürdün Aile Yapısı Üzerindeki Etkisi	124
Tablo 3.28 Akıllı Telefon Sayısına Göre Teknolojinin Ürdünlü Aile Üzerindeki Etkisi	124
Tablo 3.29 Televizyon Sayısına Göre Teknolojinin Ürdün Aile Üzerindeki Etkisi	124
Tablo 3.30 Bilgisayar Sayısına Göre Teknolojinin Ürdün Aile Yapısı Üzerindeki Etkisi.....	125
Tablo 3.31 Bilgisayar Sayısına Göre Teknolojinin Ürdün Aile Yapısı Üzerindeki Etkisi Scheffe Testi Sonuçları.....	125
Tablo 3.32 Geleneksel Ürdün Ailesinin Yapısı ile Modern Ürdün Ailesinin Yapısı Arasındaki Farklar.....	126
Tablo 3.33 İkamet Yerine Göre Geleneksel ve Modern Ürdün Ailesinin Yapısı Arasındaki Farkları (Tek Yönlü Varyans Analizi Sonucu).....	127
Tablo 3.34 İkamet Yerine Göre Geleneksel ve Modern Ürdün Ailesinin Yapısı Arasındaki Farkları (Scheffe Testi Sonuçları)	128
Tablo 3.35 Görüşülen Ebeveyne Göre Geleneksel ve Modern Ürdün Ailesinin Yapısı Arasındaki Farkları (Tek Yönlü Varyans Analizi Sonucu).....	128
Tablo 3.36 Yaşa Göre Geleneksel ve Modern Ürdün Ailesinin Yapısı Arasındaki Farkları (Tek Yönlü Varyans Analizi Sonucu).....	128
Tablo 3.37 Yaşa Göre Geleneksel ve Modern Ürdün Ailesinin Yapısı Arasındaki Farkları (Scheffe Testi Sonuçları).....	129
Tablo 3.38 Eğitim Seviyesine Göre Geleneksel ve Modern Ürdün Ailesinin Yapısı Arasındaki Farkları (Tek Yönlü Varyans Analizi Sonucu).....	129
Tablo 3.39 Eğitim Seviyesine Göre Geleneksel ve Modern Ürdün Ailesinin Yapısı Arasındaki Farkları (Scheffe Testi Sonuçları)	130

Tablo 3.40 Akıllı Telefon Sayısına Göre Geleneksel ve Modern Ürdün Ailesinin Yapısı Arasındaki Farkları (Tek Yönlü Varyans Analizi Sonucu).....	130
Tablo 3.41 Akıllı Telefon Sayısına Göre Geleneksel ve Modern Ürdün Ailesinin Yapısı Arasındaki Farkları (Scheffe Testi Sonuçları).....	131
Tablo 3.42 TV Sayısına Göre Geleneksel ve Modern Ürdün Ailesinin Yapısı Arasındaki Farkları (Tek Yönlü Varyans Analizi Sonucu).....	131
Tablo 3.43 Bilgisayar Sayısına Göre Geleneksel ve Modern Ürdün Ailesinin Yapısı Arasındaki Farkları (Tek Yönlü Varyans Analizi Sonucu).....	131

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
vb.	Ve benzeri
ÇHS	Çocuk Hakları Sözleşmesi
MÖ	Milattan Önce
N	Örneklem sayısı
%	Yüzde
Ort.	Aritmetik ortalamaları
S	Standart sapması (Std. Deviation)
R	Rütbe
Sig.	Statistical Significance
F	One-way analysis of variance (ANOVA)

ÖZET

Ürdün'de modern aile yapısının önemi, toplumsal cinsiyet eşitliğinden ekonomik kalkınmaya, kültürel çeşitlilikten aile içi iletişime kadar birçok alanda kendini göstermektedir. Modern düşünce yapısına sahip olan aileler, geleneksel değerlerin yanı sıra modern dünyanın gereksinimlerine de uyum sağlayarak toplumun genel refahını ve gelişimini desteklemektedir. Bu dönüşüm, Ürdün'ün sosyal ve ekonomik yapısının daha esnek, çeşitli ve dinamik hale gelmesine katkıda bulunmaktadır. Modern dönemde Ürdün'de aile yapısını inceleyen çalışmaların azlığı nedeniyle bu araştırma, Ürdün aile yapısındaki değişim ve dönüşümleri tespit etme ve tanımlama amacını taşımaktadır.

Araştırma nicel araştırma tasarımına göre oluşturulmuş ve betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Araştırma, kapsamlı ve geniş bir topluluğu hedef aldığı için analiz ve yorumlama sürecinde istatistiksel yöntemler kullanılmıştır. Araştırmada, Ürdünlü aileler hedef alınmış ve her aileden bir ebeveyn seçilmiştir. Tabakalı örneklem tekniğinden faydalanılarak toplam 400 katılımcıyla anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Kültürel ve sosyal farklılıkları mekânsal boyutta ele alabilmek amacıyla ülkenin kuzeyinde, ortasında ve güneyinde bulunan üç farklı şehirde araştırma gerçekleştirilmiştir.

Araştırma sonuçları, modernleşme sürecinde Ürdün ailesinin yapısında belirgin değişiklikler olduğunu göstermektedir. Elde edilen bulgulara göre modern düşünce yapısına sahip olan Ürdün aileleri, çocuklarının sorunlarını dinlemekte ve onlara başkalarına saygı duymayı öğretmektedir. Ayrıca ebeveynler, çocuklarına iletişim kurma ve sorun çözme gibi sosyal becerileri de kazandırmaya çalışmaktadır. Bununla birlikte araştırma teknolojinin Ürdün aile yapısı üzerindeki etkilerini de ortaya koymuştur. Teknolojinin Ürdün ailesine girmesiyle birlikte çocukların sosyalleşmesine üçüncü bir taraf dahil olmuştur. Buna rağmen teknolojinin yaygın kullanımı ebeveynler ve çocukları arasındaki ilişkinin derinliğini değiştirmemiştir. Ürdünlü aile üyeleri, geleneksel aile ile modern aile arasında bir denge kurmaya çalışmaktadır. Modernliğe açık olmalarına ve modern eğitim yöntemlerini kullanmalarına rağmen toplum olarak aşına oldukları bazı gelenek, görenek ve toplumsal değerlere de bağlılıklarını sürdürmektedirler.

Anahtar Kelimeler: Aile, Toplumsal değişim, Modernleşme, Teknolojik etkileşim, Ürdün.

ABSTRACT

THE JORDANIAN FAMILY STRUCTURE IN THE MODERNIZATION PROCESS: SOCIOLOGICAL ANALYSIS OF CHANGES AND TRANSFORMATIONS

The importance of the modern family structure in Jordan, shows itself in many areas, from gender equality to economic development, cultural diversity to family communication. Families with a modern mindset support the overall well-being and development of society by adapting to the requirements of the modern world in addition to traditional values.

This transformation contributes to the social and economic structure of Jordan becoming more flexible, diverse and dynamic. Due to the lack of studies examining the family structure in Jordan in the modern period, this research aims to detect and identify changes and transformations in the Jordanian family structure. The research was created according to the quantitative research design and descriptive method was used. Since the research targets a wide and comprehensive community, statistical methods were used in the analysis and interpretation process. In the study, Jordanian families were targeted and one parent was selected from each family. A survey study was conducted with a total of 400 participants by using the stratified sampling technique. In order to address cultural and social differences in spatial dimension, research was conducted in three different cities located in the north, middle and south of the country.

The research results show that there have been significant changes in the structure of the Jordanian family during the modernization process. According to the findings, Jordanian families who have a modern mindset listen to their children's problems and teach them to respect others. In addition, parents also try to give their children social skills such as communication and problem solving. However, the research has also revealed the effects of technology on the Jordanian family structure. With the introduction of technology into the Jordanian family, a third party has been involved in the socialization of children. Despite this, the widespread use of technology has not changed the depth of the relationship between parents and their children. Jordanian family members try to find a balance between the traditional family and the modern family. Although they are open to modernity and use modern educational methods, they also maintain their commitment to some traditions, customs and social values that they are familiar with as a society.

Keywords: Family, Social change, Modernization, Technological interaction, Jordan.

TEŞEKKÜR

Öncelikle, doktora sürecimin başlangıcından bugüne kadar en büyük destekçim ve yolumu aydınlatan Sayın Prof. Dr. Suat KOLUKIRIK'a, eğitimimde ve bilimsel faaliyetlerimdeki rehberliği ve düşünsel yönlendirmeleri için minnettarım. Adım adım bilimsel başarılarıma katkıda bulunan hocama en içten dileklerle teşekkür ederim. Kendisi bu süreçte ve yaşamımın her alanında bana yol göstermiş ve fikirleriyle, liderlik vasfıyla, bilimsel ve kültürel kaynaklarıyla bir ilham kaynağı olmuştur. Bizleri her zaman en iyi ve en güçlü olmaya teşvik etmiştir. Doktora çalışmalarım boyunca destekçim ve danışmanım olduğu için kendisine minnettarım.

Türkiye Cumhuriyeti Devletine, özellikle Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığına (YTB) bana doktora programında eğitim alma imkânı sundukları için teşekkür ederim.

Doç. Dr. Özge ZEYBEKOĞLU AKBAŞ ve Doç. Dr. Ayça Özen ÇIPLAK'a tez izleme kurulundaki katkıları ve önerileri için teşekkür ederim. Savunma jürisi üyelerine de ayrıca teşekkürlerimi sunarım. İhtiyaç duyduğum her an yardım ve önerilerini esirgemeyen Arş. Gör. Dr. Elif GÜN'e teşekkür ederim.

Ayrıca Ürdün Üniversitesi (The University of Jordan) ve Ürdün Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi'ne (The Center for Strategic Research) tekliflerin sunulması ve çalışma örneğinin çıkarılması sürecindeki yardımlarından dolayı teşekkürlerimi sunarım. Özellikle Dr. Walid Al-Khatib ve istatistik analisti İslam Bashayra'ya teşekkür ederim.

Bana ve yeteneklerime inanan çok kıymetli anne ve babama en derin şükranlarımı sunarım. Bu süreçte bana destek veren herkese gönülden teşekkür ediyorum. Tüm akademik ve mesleki aşamalarda yol arkadaşım, her zaman yanımda olup manevi destek sağlayan arkadaşım Dr. Sally Al-Awad'a teşekkür ederim. "Noor zorluklara dayanma konusunda olağanüstü bir yeteneğe sahip olması sayesinde, kararlılıkla hedeflerine ulaşma yolunda ilerleyebiliyor" cümlesi beni ayrıca teşvik etmiştir. Aynı koşulları birlikte yaşayan, gurbet zorluklarını birlikte göğüsleyen gurbetteki yoldaşım Heba Youssef'e de çok teşekkür ederim. Bana her zaman manevi ve psikolojik destek sağlayan, her zaman yardımcı olan, tezim için önerilerde bulunan ve bu süreçte benden yardımlarını esirgemeyen arkadaşım Al-Munzer Sanbaki'ye çok teşekkür ederim.

GİRİŞ

Aile, toplumun oluşumu ve bireylerin yetişmesinde kritik bir rol oynamakta ve toplumun hücrel birimi olarak kabul edilmektedir. Karmaşık bir yapıya ve çeşitli işlevlere sahiptir. Günümüzde toplumun normal koşullarının değişmesiyle birlikte, aile kurumu; yapısal, işlevsel ve konumu açısından büyük bir değişim ve dönüşüm geçirmiştir. Bu değişim ve dönüşümün en önemli yönlerinden biri, geniş aile yapısından çekirdek aile yapısına geçiş olmuştur (Al-Bakkar, 2010: 54).

Önceki dönemlerde yaygın olan verimli aile modeli, yeni ekonomik sistemlerin benimsenmesi ve yaşam tarzlarının evrimiyle birlikte önemini kaybetmiştir. Eskiden aile, temel biyolojik ve güvenlik ihtiyaçlarını karşılamak için bir dayanak noktası olarak görülmekteydi. Ancak günümüzde modernleşme ve yaşam tarzlarının değişmesiyle birlikte, ailenin ihtiyaç ve talepleri artmıştır. Büyük aile yapısı artık tüm üyelerin ihtiyaçlarını karşılayacak kadar işlevsel bir özellik taşımamaktadır.

Geçmişte insanlar günümüzde olduğu gibi akıllı telefon, bilgisayar, arabalar vb. teknolojik gereksinimlere sahip değillerdi. Bu nedenle, nesiller arasında ortaya farklılıklar ortaya çıkmış ve çıkan bu farklılıklar, ebeveynlerle çocuklar arasında iletişim sorunlarına ve dolayısıyla aile içi dengesizliklere yol açmıştır (Aloran, 2015: 21). Daha pragmatik ve akılcı toplum kesimi, hayatın giderek daha pahalı hale gelmesiyle birlikte, evli çiftler arasında gelir sağlama sorumluluğunun paylaşılmasını tercih etmektedir. Ancak ebeveynlerin iş gücü piyasasında aktif olmaları, çocuklarının bakımı ve yetiştirilmesine daha az zaman ayırabilmelerine neden olmuştur. Modern hayatın koşulları altında, ebeveynlerin çocuklarıyla kaliteli zaman geçirmesi zorlaşmaktadır. Çocukların kişilik gelişimi, becerilerinin artırılması ve duygusal yönden desteklenmesi gibi sorumluluklar, aile üyelerine düşmektedir (Drwash, 2005).

İşlevselci yaklaşıma göre ideal aile tipi ve bu aile biçiminin işlevleri, 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar toplumsal bir kurum olarak yaygın kabul görmüştür. Bu perspektifte evrensel olduğu düşünülen çekirdek aile yani anne, baba ve çocuklardan oluşan yapı, Parsons'a göre iki temel işlevi yerine getirmektedir. Bunlar; çocukların birincil toplumsallaşması ve yetişkin kişiliklerin istikrarının sağlanmasıdır. Endüstrileşme süreciyle birlikte, aileler geniş akrabalık ilişkilerinin bir parçası olmaktan çıkarak yapısal olarak farklılaşmıştır. Parsons, yalıtılmış çekirdek ailenin modern endüstriyel toplumun tipik aile biçimi olduğunu öne sürmüştür.

1960'ların sonlarından itibaren geleneksel aile anlayışına yönelik iddialar sosyal bilimlerdeki yeni çalışmalarla sorgulanmaya başlanmış, özellikle Marksist ve feminist kuramlar

tarafından eleştirilmiştir. Marksist analizler, kapitalist üretim sürecinin kadının ev içi emeğiyle ilişkisini ortaya koyarken feminist hareketler ise aile içinde kadınların ezilmişliğine vurgu yapmıştır. Bu bağlamda, feminist yaklaşımlar sosyolojide “ev işleri” ve “aile içi şiddet” gibi konuları ön plana çıkarmış, ailede erkek egemenliği ve eşitlikçi aile yaşamı görüşünü tartışmaya açmışlardır. Ayrıca kadının ev içi emeğinin ekonomik katkısını gündeme getirmişlerdir. Feminist kuram, aileyi güç ilişkileri içeren bir yapı olarak değerlendirerek sosyolojiye önemli katkılar sağlamış, iş birliği, ortak çıkarlar ve sevgiye dayalı aile imajını sorgulamışlardır. Bazı aile üyelerinin, özellikle erkeklerin diğerlerine göre aileden daha fazla fayda sağladığını göstermeye çalışmışlardır (Haralambos ve Holborn, 1995: 32).

Toplumsal değişme, sosyolojinin en önemli konularından biri olarak kabul edilmektedir. E. Durkheim, K. Marx ve M. Weber, 19. yüzyılda Avrupa’da meydana gelen toplumsal değişimleri ve bunlarla ilgili sorunları anlamaya çalışmışlardır. Günümüzde dünyada hızlı değişimin yaşandığı ve bu değişimin toplumun tüm alanlarını etkilediği sosyologlar tarafından genel olarak kabul edilmektedir. Toplumsal değişim; sosyal kurumları, kültürü, bilinci, teknolojiyi, organizasyonları, yerleşim biçimini, alışverişi, otoriteyi ve karar verme süreçlerini, kısacası tüm yaşamı etkileyip yeniden şekillendirmektedir. Bu etkileşim sürecinden aile kurumu etkilenmektedir. Aile, sosyologlar tarafından toplumun temel yapı taşı olarak görülmektedir. Aileye dair birçok tanım yapılmış olmakla birlikte, en genel biçimde anne-baba, çocuklar ve tarafların kan akrabalarından oluşan ekonomik ve toplumsal bir birlik olarak tanımlanabilir. Ailenin temel işlevi, insan türünü devam ettirmek ve çocuğun toplumsallaşmasını sağlamaktır.

İnsanları bir arada tutan ve iş birliğine dayanan bir toplumsal kurum olarak aile, tüm toplumlarda görülmektedir. Ancak her ne kadar tüm toplumlarda aile mevcut olsa da kan bağıının tanımlanması tarih boyunca ve kültürden kültüre farklılık göstermektedir. Aile, toplumlarda çok uzun süredir varlığını sürdürmesine rağmen aile yapısı ve aile içindeki ilişkiler sürekli değişim halindedir. Aslında aile, diğer sosyal kurumlardan daha hızlı bir değişim süreci yaşamaktadır. Günümüzde, hangi ilişkilerin aile ilişkisi kapsamında değerlendirileceği de dahil olmak üzere aile hakkında birçok tartışma mevcuttur.

Ebeveynlerin iş ve eğitimle meşgul olmaları, aile hayatında çocukların olumsuz etkilere karşı daha savunmasız hale gelmesine neden olabilmektedir. Ayrıca kadınların iş gücüne aktif olarak katılmasının, aile içi ilişkileri ve bağları zayıflattığı ve aile bütünlüğünü tehdit ettiği de düşünülmektedir. Bunun yanı sıra medyanın etkisiyle, evlilik dışı ilişkilerin normalleşmesi ve gün geçtikçe toplum sahnesinde dış görünüşün öneminin vurgulanması da aile içi istikrarsızlığı

artırmaktadır. Bu nedenle aile yapısının geçmişten günümüze geçirmiş olduğu değişim ve dönüşümleri iyi anlayıp analiz edebilmek son derece önemlidir.

Tez çalışması, sonuç bölümüyle birlikte üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde teorik çerçeve ele alınmıştır. Toplumsal bir kurum olarak ailenin tanımı, kavramı ve tiplerine değinilmiştir. Geleneksel geniş aileden modern çekirdek aileye geçiş sürecinde aile kurumunun geçmişten günümüze yaşadığı değişim ve dönüşüm süreçleri sosyolojik kuramlar temelinde açıklanmaya çalışılmıştır. Devamında modernizm ve modernleşme kavramlarına değinilmiş, aile kurumunun modernleşme sürecindeki durumu sosyolojik açıdan incelenmiştir. Modernleşme ile birlikte yaşanan teknolojik dönüşümün genel olarak aile özel olarak ise Ürdün’de aile yapısı üzerindeki etkilerine geçmiş dönemde yapılan çalışmalar bağlamında değinilmiştir.

Tez çalışmasının ikinci bölümünde araştırmada kullanılan yöntem ve teknikler ayrıntılı olarak açıklanmıştır. İlk olarak araştırmanın konusu, amacı ve kapsamından bahsedilmiş, araştırma deseni, veri toplama teknikleri ve verilerin toplanması süreci, araştırmanın örnekleme ve saha deneyimleri belirtilmiştir. Sonrasında verilerin analizi, araştırmanın geçerlilik, güvenilirlik ve sınırlılıkları ele alınmıştır.

Üçüncü bölüm ve sonuç bölümünde ise yöntem kısmından anlatılan analiz teknikleri kapsamında toplanan veriler analiz edilmiştir. Öncelikle katılımcıların sosyodemografik özellikleri analiz edilmiş, teknolojinin Ürdün ailesi üzerindeki etkilerine yönelik sonuçlara yer verilmiş ve devamında geleneksel Ürdün ailesi ile modern Ürdün ailesi arasındaki benzerlik ve farklılıklar ayrıntılı olarak açıklanıp yorumlanmıştır. Böylece konuya yönelik olarak bütünsel bir bakış açısı ile analiz ve yorumlama süreci gerçekleştirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Toplumsal Bir Kurum Olarak Aile

Aile, çeşitli disiplinlerdeki birçok uzmanın ilgisini çekmiş ve hala özellikle sosyal ve beşerî bilimlerde ilgi odağı olmaya devam etmektedir. Aile, toplumun ilk ve temel hücresi olarak kabul edilmektedir. Âdem ve Havva'yı içeren ilk evlilik ailesi, insanın hayatında bildiği ilk sosyal birimdir ve zaman içinde aile grupları ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Aile kurumu, insanların mevcut yaşam koşullarına uyum sağlamak için farklı biçimlere dönüşmüş, işlevleri, rolleri ve boyutları bakımından farklılaşmıştır. Aile, toplumun oluşumunda ve gelişmesinde temel yapı taşıdır. Aile, toplum içinde vücudun içindeki hücre olarak temsil edilebilir. Ailenin kendi yapısı ve işlevleri bulunmaktadır. Toplumun normal koşullarının değişmesi dolayısıyla aile de toplumsal bir kurum olduğu için aynı değişimleri kendi içinde yaşayıp sürece dahil olmuştur. Ailede meydana gelen bu değişimlerin en büyüğü ve en önemlisi; eş, anne-baba ve akrabalarından oluşan geniş bir aile yapısından sadece eş ve onların çocuklarından oluşan çekirdek aile yapısına olan geçiştir.

Aile, her insan toplumunun temel ve karmaşık bir bileşenidir. Ailenin, (meşru) cinsel üreme ve çiftleşme yoluyla insan türünün cinsel davranışını ve üremesini düzenlemekle açıkça ilgilendiği açıktır ancak ailenin sorumlulukları aynı zamanda ekonomik üretimin örgütlenmesi, iş bölümünün sağlanması, mülkiyetin (yeniden) dağıtımı, kültürün aktarımı ve çocukların eğitimidir. Sosyalleşmenin amacı, yaşlıların bakımı gibi kişisel becerilerin kazanılmasını kolaylaştırmaktır. Bir örgüt olarak aile, temel itibarıyla doğum ve ölüm gibi basit biyolojik işlevlerle ilgilendiği için doğa ve kültürün buluşma noktasında yer alır ancak kültürel aktarımın da önemli bir aracıdır. Aile aynı zamanda sosyal kontrol sisteminin de içindedir (Şatıroğlu, 2019: 15).

Bu tanımın önemi, aile üyeliği açısından biyolojik bağlantıların önemli olmasına rağmen en önemli hususun aile bağlantısı olduğunu kabul etmesidir. Sonuç olarak aile ve akrabalık konularında sosyolojide kan bağı ve evliliğin ikili doğasını göz önünde bulundurmamak gerekmektedir. Kan bağına dayalı bir birliktelik, üreme yoluyla kurulurken evlilik, bireyler arasında bir tören veya ritüel yoluyla birleşen resmi yasal anlaşmalardan kaynaklanır. Evlilik aynı zamanda, cinsel davranışı düzenleyen ve resmileştiren bir sistemdir. Boşanma veya ayrılık yoluyla sona erdirilebildiği gibi "kan bağı temelli" romantik ilişkilerin bu şekilde ortadan kaldırılamayacağına inanılmaktadır. Bu ayrım, kan bağına dayalı sorumlulukların gözden

kaçırılmasının, inkâr edilmesinin veya görmezden gelinmesinin zor olduğu anlayışı olan "kan sudan daha koyudur" kavramından kaynaklanmaktadır.

Aile kurumu, artan boşanmalar, evlenme yaşının ertelenmesi ve aileyi oluşturan bireylerin rollerindeki değişiklikler nedeniyle gündemdedir. Spesifik özellikler toplumdan topluma farklılık göstermektedir ancak genel eğilimler sanayileşmiş dünyanın hemen her yerinde mevcuttur. Bugün 1950'lerin aile standartlarıyla yaşayan bireyler (ebeveynlerin evlilikten doğan çocuklarıyla birlikte yaşadığı, annenin ev hanımı olduğu ve zamanının çoğunu evde geçirdiği, babanın geçimi sağlayan tek kişi olduğu bir prototip) azınlıktır. Bazı ülkelerde evlilik dışında gerçekleşen doğumlar üçte bir oranından fazladır. Yalnız yaşayan insanların yüzdesi önemli ölçüde artmıştır ve daha da artması beklenmektedir. Evlilik, Amerika Birleşik Devletleri ve Britanya da dahil olmak üzere birçok kültürde hala yaygın olarak tercih edilmektedir. Ancak bu durum "çoklu boşanma, çok evlilik" toplumları şeklinde de tanımlanmaktadır. Bunun tersine İskandinavya'da çocuk sahibi olan bireylerin çoğunluğu evli değildir. Amerika ve Avrupa'da 18-35 yaş arası kadınların dörtte biri çocuk sahibi olmak istemediğini belirtmektedir. Yapılan çalışmalardan elde edilen veriler, bu ülkelerde doğum oranlarında ciddi azalmalar olduğunu göstermektedir. Geleneksel ailede eşler aile sisteminin başat role sahip olmayan bir parçasını oluşturmaktadır. Çocuklar ve ailenin diğer bireyleriyle kurulan bağlar, toplumsal yaşamın günlük işleyişinde de aynı derecede önem taşımaktadır. Modern ailede ise çift, evli olsun ya da olmasın, aile olarak kabul edilen yapının çekirdeğini oluşturmaktadır. Günümüzde ailenin ekonomik önemi azalırken, evlilik ilişkilerinin temeli olarak aşk/cinsel çekim giderek önem kazanmakta ve böylece çiftler aile yaşamının merkezinde yer almaya devam etmektedir. Bir çift cisimleştirildikten sonra tekil ve benzersiz bir anlatı yaratılmaktadır. Çift, duygusal iletişime veya yakınlığa dayanan bir kolektiftir. Gizlilik kavramı her ne kadar eskimiş gibi görünse de aslında oldukça yenidir. Geçmişte evlilikler geleneksel olarak samimi bir bileşenden (duygu içeren iletişim) yoksun olarak nitelendirilebilir. İyi bir evlilikte iletişimin önemi büyük olsa da evliliğin temeli iletişim değildir. Çiftler için mahremiyet önemlidir. İletişim, bağ kurmanın birincil yoludur ve aynı zamanda bağı sürdürmenin de birincil yoludur (Şatıroğlu, 2019: 16-19).

Aile içinde çocukların yeri de zamanla köklü değişiklikler geçirmiştir. Geçmişte, geleneksel aile yapısında çocuklar önemli bir fayda sağlarken günümüzde, özellikle gelişmemiş ülkelerde çocuk bakımı ebeveynler için maddi bir yük haline gelmiştir. Boşanmanın çocuklar üzerindeki etkileri ve tek ebeveynli ailelerin sayısının artışı, çocukların dikkat ve korunma ihtiyacını da artırmıştır. Modern aile yapılarında, ahlakçı iletişim ve mahremiyet kavramları öne çıkmakta ve eski bağların yerini almaktadır. Bu değişim üç temel alanda görülmektedir:

Maddi ilişkiler ve aşk bağı, ebeveyn-çocuk ilişkisi ve arkadaşlık. Cumhuriyetçi aile yapısında, ebeveyn otoritesi örtük bir anlaşmaya dayanır ve çocuklara genellikle "yetişkin olsaydın ve benim bildiklerimi bilseydin, yapmanı istediğim şeyin senin iyiliğine olduğunu fark ederdin" şeklinde öğütler verilir. Geleneksel ailelerde ise çocuklar izlenmekle birlikte söz hakkına sahip değildir. Ebeveynler, çocuklarının isyanı karşısında bu otoriteyi yeniden tesis etme cesaretini bulmakta zorlanmaktadır. Duygular demokrasisi olarak adlandırılan bu yeni dönemde, çocuklar ebeveynlerine karşılık verebilir ve vermelidir. Bu durum, disiplinin veya saygının yokluğu anlamına gelmemekte sadece iletişim yöntemlerinin farklılaştığını göstermektedir. Öz yönetim, düzensiz yönetimin ve şiddetli kuvvetin yerini almış, bu değişim kamusal alanda da kendini göstermiştir. Aile yapısında meydana gelen değişiklikler genellikle tartışmalı olup bu değişimlerle başa çıkmak zor olarak görülebilmektedir. ABD ve Avrupa'da yapılan araştırmalar, bireylerin geleneksel cinsiyet rollerine ve hukuki düzeyde belirlenen eşitsizliklere karşı olduklarını göstermektedir (Şatıroğlu, 2019: 20-21).

1.2. Aile Kavramı ve Türleri

Toplumun temel birimi olarak kabul edilen aile, evrensel bir tanımla yapılamayacak kadar karmaşıktır. Tarih boyunca toplumlar gibi aileler de boyutları, yapısı ve işlevleri açısından çeşitli değişimlere uğramıştır. Aile ile ilgili farklı tanımların yapılması, her bir tanımın aileye dair farklı bir boyutu vurgulamasından kaynaklanmaktadır. Bu durum, belirgin farklar olmaksızın aile tanımlarının artmasına neden olmaktadır (Düzenli, 2011).

Aile, tarihin başlangıcından beri insanlığın bildiği ilk sosyal sistemdir ve çağdaş sosyal sistemler tarafından gerçekleştirilen işlevlere dayanmaktadır. İnsanlığa farklı evrelerde eşlik eden toplumsal değişimle birlikte aile, çeşitli biçim ve işlevleriyle bu değişimler karşısında en etkin ve etkili toplumsal sistemlerden biri olarak kabul edilmektedir. Aslında aile, toplumdaki medeniyet ve kültürün gemisidir çünkü çocukların büyümeleri ve sosyalleşmeleri sırasında edindikleri değerler, alışkanlıklar, tutumlar ve fikirleri koruyan yapıdır. Bu sayede çocuk, haklarını öğrenerek ve görevlerini yerine getirerek yaşamda izlemesi gereken davranış kalıplarını aile içinde öğrenir (Alahmer, 2014: 16).

Aile kavramı, geniş aile ve çekirdek aile gibi basit oluşumların kullanımının yanında sosyoloji, hukuk ve ekonomi gibi birçok bilim disiplini ile örtüşen kavramlardan biridir. Aile, her insan için bilinen ve toplumun sosyal yapısını oluşturan en önemli sosyal kurum olduğu için herkes aile hakkında tamamıyla bilgi sahibi olduğuna inanmaktadır. Ancak ailenin büyüklüğü, çeşitliliği yapısı ve işlevlerinin toplumlar arasında farklılık göstermesi ve toplumdan topluma olan ilişkisinin karmaşıklığı nedeniyle bilim insanları aileye dair kapsamlı,

açık ve kesin bir tanım yapamamışlardır. Sosyoloji Sözlüğü kapsamında aile; evlilik, kan ve evlat edinme bağlarıyla birbirine bağlı ve etkileşim halinde olan bir grup birey olarak tanımlanmıştır (Mansor ve Sherbeni, 2005: 15). Dolayısıyla bu tanıma göre aile ister anne baba olsun ister karı koca ister anne baba ve çocuklar arasında olsun, kan bağı ve evlat edinme yoluyla birbirine bağlı bir grup birey arasındaki etkileşime dayanmakta ve belirli bir sosyal birim oluşturmaktadır. Sosyolojik açıdan aile kelimesi, bir erkek ve kadının toplum tarafından onaylanmış bir cinsel ilişkiye girerek birlikte yaşaması ve bunun sonucunda çocukların bakımı ve yetiştirilmesi gibi hak ve görevleri ifade etmektedir (Ramadan, 2005: 2). Sosyal sözlük bunu, bir erkekle bir kadını veya daha fazlasını akrabalık bağları veya başka bir yakın ilişki yoluyla birbirine bağlayan ilişki olarak tanımlar. Bu ilişkilerde yetişkin bireyler ister biyolojik ister evlat edinilmiş şekilde çocukları olsun, bu çocukları büyütmek için sorumluluk hissederler (Alkhatib, 2002: 358).

Ogburn ve Nimkov, aileyi karı koca ve çocuklarından oluşan sosyal bir bağ olarak tanımlar ve aile, büyükanne, büyükbaba ve torun gibi diğer bireyleri de içerdiği için bundan daha büyük olabilir (Hasan, 2007: 8). Bu nedenle, Ogburn ve Nimkov'un ailenin yapısal birimlerine odaklandıkları ve onları organizasyon kuralları ile karakterize edilen bir insan grubu olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Bu durum, ailenin her bir üyesine verilen roller biçiminde ortaya çıkmaktadır. Burada ahlaki yönler olmadan maddi yönler odaklanılır çünkü aile, toplumun temelinde duran ana destek mekanizması olduğu için sosyal hayatın istikrarı konusunda sorumluluk yükünü taşımaktadır. Auguste Comte aileyi, yaşlar ve ırklar arasındaki ilişkiler ve bağlantılar sistemi olarak tanımlamaktadır (Khalil, 2000: 60). Bu geniş tanımın, onları bir araya getiren ilişkilerin niteliğini ve temellerini belirtmeden çocuklar, ebeveynler ve eşler arasındaki bir dizi ilişkiyi kapsadığı görülmektedir. Parsons, aileyi sosyal bir sistem olarak tanımlar çünkü sosyal yapıyı kişiliğe bağlayan şey odur. Değerler ve roller, sosyal yapı içindeki ilişkileri düzenleyen sosyal unsurlardır. Bu unsurlar, kişilik ve inşa arasındaki örtüşme ve etkileşim ilişkisini vurgulamaktadır (Saed, 2007: 7). Parsons'ın aile tanımı, onu değerler ve rollerle ilişkilendirmiş ve aileyi diğer sosyal sistemler arasında bir sosyal yapının, yani topluluğun bileşeni olarak birbiriyle etkileşime giren bir sosyal sistem şeklinde görmüştür.

Durkheim, aileyi anne-baba ve çocuklarından oluşan doğal bir grup olarak değil daha çok toplumsal nedenlerle oluşmuş toplumsal bir kurum olarak tanımlar. Aile üyeleri, kan bağı, akrabalık, evlat edinme ve ortak bir kadere dayanan güçlü ve uyumlu ilişkilerle birbirlerine bağlıdırlar. Burada Durkheim, ailenin yalnızca bireylerin bir araya gelmesi ile değil toplum tarafından üyelerini güçlü ilişkilerle bağlayan ve belirli bir amaç için oluşturulan sosyal bir kurum olarak varlık sürdürdüğünü iddia eder. Comte, ailenin toplumun ilk hücresi olduğuna

inanır. Gelişimin başladığı ilk noktadır ve bireyin içinde büyüdüğü doğal sosyal ortamdır. Bu tanımdan, Comte'un aileyi toplumdaki ilk hücre ve ona benzer olarak tek bir bedende gördüğü ve her şeyin başlangıcı olarak tanımladığı açıktır (Badran, 2009: 104).

Ürdün aile yapısına en çok uyan kavram, Deloctois tarafından tarif edilen aile kavramıdır. Aileyi, aile adı verilen hane halkı grubu olarak tanımlar ve aralarında akrabalık bağı bulunan ve karşılıklı yükümlülöklere dayalı sosyo-sosyal bağ bulunan bireylerden oluştuğunu söyler. Ailenin, bir erkek ve bir kadının veya daha fazlasının toplum tarafından onaylanan bir cinsel ilişkiye girme ve bunun sonucunda ortaya çıkan hak ve sorumluluklar temelinde bir arada yaşaması anlamına geldiğı tüm önceki tanımlamalardan anlaşılmaktadır. Ailede, üyelerin hepsi tek bir konutta yaşar ve aralarında bölünmüş görevleri, etkileşimleri, rolleri, çocuklara bakmak ve onları yetiştirmek gibi ulaşmaya çalıştıkları ortak hedefleri vardır. Böylece aile, sosyal, ahlaki ve kan bağlarıyla birbirine bağı bireylerden oluşan bir sosyal organizasyon haline gelir. Bir toplumdaki aile sistemi, o toplumun inançları, tarihi ve onu takip eden siyaset, ekonomi ve yargı sistemi ile yakından ilişkilidir.

Aile; evrensel bir kurum olmasına rağmen modern toplumun aile kavramları ile geleneksel toplumun aile kavramları birbirinden farklıdır. Bu farklılığın temeli aileye yüklenen işlev ve beklentilere dayanmaktadır (Bozkurt, 2005: 259). Tanımsal olarak geniş aile ve çekirdek aile yapıları şöyle açıklanmaktadır:

- Geniş Aile: Sanayileşme öncesi ve çoğunlukla kırsal bölgelerde yaygın olan aile yapısıdır. Bu ailelerde dede ve torunlar birlikte yaşar ve evlenen erkek çocuklar eşlerini aileye dahil eder. Tarım toplumlarında hayatta kalmak için gerekli olan iş gücüne duyulan ihtiyaç, nesillerin bir arada yaşamalarını zorunlu kılmıştır. Geniş aileler sadece ekonomik açıdan değil eğitim alanında da bireylerin en iyi şekilde yetişmesini sağlamayı hedeflemiş ve yeni nesillerin öğrenimlerine büyük katkıda bulunmuştur. Yazılı olmayan kültürün nesiller boyu aktarımı da geniş ailelerin üstlendiğı önemli bir görev olmuştur (Yasa, 1970: 105-108).
- Çekirdek Aile: Geleneksel toplumlardan modern toplumlara geçişle birlikte ortaya çıkan aile yapısıdır. Üye sayısı azalan çekirdek ailelerde, bireylere yeni görevler yüklenmiştir. Her birey genellikle iki çekirdek aileye dahil olur: Birincisi, doğup büyüdüğü ve anne, baba ile kardeşlerini kapsayan ailedir. İkincisi ise evliliğıyle birlikte eşi ve çocuklarını içeren ailedir (Thomas, 1998: 187).

Çekirdek ailenin sorumlulukları toplumsal ve psikolojik olarak ikiye ayrılabilir. Modern sanayi toplumlarında yaygın olan çekirdek aile, evrensel bir yapıya sahip olmasa da bazı benzerlikler göstermektedir. Mülkiyet, hukuk, bireysel mutluluk ve kişisel özgürlük gibi

toplumsal ideallerin yanı sıra coğrafi ve sosyal hareketliliğe yansıyan bireyci felsefenin gelişimi, çekirdek aileyi bu toplumlarda ön plana çıkarmıştır (Doğan, 2009: 2).

Çekirdek ailenin üyeleri üzerindeki etkisini azaltan bir diğer faktör, beklenmedik sorunlarla ilgilenme görev ve sorumluluğunun devlet tarafından üstlenilmesidir. Bu durum, bireyin ailesine olan bağımlılığını azaltmıştır. Aile içi dayanışmanın güçlü olduğu dönemlerde bireyin bağımsızlığı pek mümkün olmasa da çocukların ilerleyen yıllarda arkadaş gruplarına yönelmesi ve toplumsal hareketliliğin etkileri, aile içi dayanışma ruhunu zayıflatmakta ve çocukları aileden uzaklaştırmaktadır (Aydın, 2000: 44).

Aile, paylaşılan konut, ekonomik iş birliği ve çocuk yetiştirme ile karakterize edilen sosyal bir birimdir. Her iki ebeveyni de içerir ve biyolojik çocukları olsun veya evlat edinmiş olsunlar, cinsel ilişki ve çocuk sahibi olma hakları vardır (Albuheri, 2008: 53).

- Çekirdek Aile: Çekirdek aile, karı-koca ve aynı evde yaşayan doğrudan evlenmemiş çocuklardan oluşan bir aile biçimi olarak tanımlanır. Bu aile tipi, topluluk birimlerinin geri kalanından ayrı bir birim ve yapı oluşturur.
- Geniş Aile: Geniş aile, akrabalık bağları ağı ile yaşayan çok sayıda insan anlamına gelir. Bilinen şekli ise büyükanne, büyükbaba, ebeveynler ve çocukların bir arada yaşadığı üç kuşak bir ailedir. Aile büyüklerine değer veren, saygı duyan ve onları önemseyen kültürlerde sıklıkla tercih edilen bir biçimdir. Kan bağına dayalı aileler, bundan daha fazla birime bağlıdırlar: Bahsi geçen üç kuşağın yanı sıra aynı evde başka akrabalar da yaşayabilir. Kabile ailelerine gelince, onlar biyolojik değil, sosyal bir temele dayanırlar. Aynı aileden birçok kişi çocukların bakımından sorumludur. Buna göre, geniş aile bir akraba ağına, birçok hak ve yükümlülüğe ve akrabalar üzerinde yüksek derecede güç ve ahlaki kontrole sahiptir. Frederick'in Sosyal Bilimler Sözlüğü kapsamında aile konusuyla antropologlardan çok sosyologların ilgilendiği belirtilmiştir. Aile oluşumunun çeşitli türleri vardır ve bunlardan en önemlilerinin tanımları aşağıda belirtilmiştir (Abujadur, 2006: 64-65).
- Çekirdek Aile: Aynı evde veya farklı yerlerde yaşayan baba, anne ve çocuklardan oluşur. Ancak bu form, ailenin temel çekirdeğidir.
- Geniş Aile: Amcalar ve kuzenler tarafından birbirine bağlanan birkaç çekirdek aileden oluşan bir gruptur ve geniş ailede ortak olan şey aynı evdir.
- Aile Grubu: Üyeleri bir ev ilişkisine, ortak bir ekonomik durum ilişkisine ve tek bir eğitim faaliyetine sahip geniş bir ailedir.

Sosyal Bilimler Sözlüğü çerçevesinde ailenin üç şekilde sınıflandırıldığı görülmektedir. Bunlardan ilki, üyeler arasında bağlantı kurulmasını gerektirmeyen çekirdek ailedir. İkincisi,

mekânı birleştirmeyi gerektiren geniş ailedir. Üçüncüsü, üyelerini tek bir eve, ekonomik ve eğitimsel faaliyete bağlayan geniş bir aile grubudur (Bayomi ve Naser, 2003: 25). Araştırmacı Gharib Al-Sayed ise ailenin şekillerini şöyle açıklamaktadır:

- Aile Rehberliği: İnsanın içine doğduğu, değer ve standartları öğrendiği ve kişiliğini oluşturduğu ailedir.
- Doğum Ailesi: Bireyin büyüüp evlendiğinde oluşturduğu ve hidayet ailesinden özel hayatından bağımsız olduğu ailedir.

Aile genel itibarıyla geniş aile ve çekirdek aile şeklinde sınıflandırılrsa da araştırmacılar ve bilim insanları diğer farklılaşmaları göz ardı etmemişlerdir (Alkhashab, 2008: 16).

1.3. Ailenin Temel İşlevleri

Ailenin işlevlerinin antik çağdan modern çağa kadar olan evrimsel süreçte genişten dar kapsamlı bir yapıya doğru evrildiği belirtilmektedir. Aile, sosyal yapı ile örtüşen ve etkileşime giren bir dizi temel işlevi yerine getirir. Ailenin nicelik ve nitelik olarak zamana ve mekâna göre değişebilmesi, aile işlevlerinin de değişmesine neden olmuştur. Modern aile artık eski ailenin yaptığı işlevleri yerine getirmemektedir. Bireysel ihtiyaçların karşılanmasında aileden farklı kurumlar birçok işlevi üstlenmiştir. Örneğin; üretim işi fabrikalara, eğitim işi okullara taşınmıştır. Buna rağmen ailenin hala çocuk doğurma gibi kendi işlevleri vardır (Çelik, 2009).

Teknolojik gelişmeler, sanayileşme ve kent yaşamına göç gibi faktörler sebebiyle toplumsal açıdan yaşanan değişimler aileyi de aynı süreçlerin etkisiyle farklılaştırmıştır. Ailenin işlevlerini değiştirerek eskiden olduğu gibi bireyin ekonomik, fizyolojik ve psikolojik tüm ihtiyaçlarını karşılayan temel kurum olma özelliğini kaybetmesine sebep olmuş ve bu durum yapısal işlevselci kuramcılar tarafından alanda oldukça tartışılmıştır. Buna göre aile, eskiden bilinen halinden bazı işlevlerini kaybetmiş ve değişim geçiren topluma uyum sağlamak amacıyla yapısında değişimler yaşamıştır. Diğer kültürlerde olduğu gibi Türkiye’de de aile yapısı bu değişim sürecinden etkilenmiş ve geleneksel geniş aile çekirdek aileye doğru evrilmiştir. Yaşanan bu değişim, ailenin işlevlerinde farklılık yaratmakla birlikte aile içindeki rollerde ve süregelen otorite yapısında da farklılıklar yaratmaktadır. Geleneksel olarak düşünülürse geniş ailenin toplumdaki en önemli işlevleri arasında ekonomik işlevleri ve sosyalizasyon işlevleri örnek gösterilebilir. Modernleşmiş toplumda ise ailenin çekirdek aile yapısına geçişle birlikte bu işlevler oldukça azalmış durumdadır. Kent toplumunda aile yapısının çekirdek aileye doğru farklılaşması toplumsal cinsiyet eşitliğini artırmış ve bu da aile üyelerinin rol, işlev, hak ve sorumluluklarında değişmeye yol açmıştır (Aktay, 2014: 182).

● Biyolojik İşlev

En genel biyolojik işlev olarak evliliğin temel amacının eşlerin birbirlerinin temel ihtiyaçlarını karşılaması olarak özetlenebilir. Bu sebeple evlilikteki temel biyolojik gerekliliklerden biri cinsel güdü ve beklentilerin karşılıklı olarak meşru şekilde karşılanmasıdır. Bu bağlamda kendi neslini devam ettirme ihtiyacı da karşılanmaktadır. Buna bağlı olarak ailenin bir diğer biyolojik işlevi, eşler arasında yaşanan cinselliği toplum nezdinde onaylanan bir duruma dönüştürmesidir (Çelik, 2009). Biyolojik ailenin işlevi, üreme ve insanlığın devamı için gerekli olan önceki cinsel ilişkilerde özetlenir. Bütün toplumlarda çocuklar aile içinde büyütülür (Alanani, 2000: 55).

● Psikolojik İşlev

Ailenin psikolojik işlevleri; üyelerine sıcak yuva oluşturma ve duygusal doyum sağlama, sevgi ve öz saygıyı geliştirme olarak sıralanmaktadır. İdeal yapıda olan aile üyelerine şefkatli bir ortam sağlar. Bireyler kendilerini aile ortamında iken güvende ve huzurlu hissederler. Aile, gelişen ve değişen toplumda birbirine yabancılaşan ve uzaklaşan insanların psikolojik olarak huzur bulduğu yer olması sebebiyle psikolojik işlevini yerini getirmektedir. Bir insanın sağlıklı olmak ve büyümek için yiyeceğe ihtiyacı olduğu gibi psikolojik ihtiyaçları da bulunmaktadır ve bu ihtiyaçlarının da karşılanması gerekir. Sevgi, güvenlik ve takdir gibi ihtiyaçları karşılanmadır ve bu sadece ailede bulunabilir. Hassasiyet ve duygusal sıcaklığın ilk hissedildiği yer ailedir (Çelik, 2009). Bireyin kişiliğinin oluşması ve şekillenmesinde aile büyük rol oynar, dolayısıyla rahat aile ortamı çocukların psikolojik, sosyal ve kültürel yönden sağlıklı bir şekilde gelişmesini sağlar.

● Toplumsal İşlev

Çocuğun gelişimi ve sağlıklı bir duygu durumuna sahip olması açısından en önemli etkenlerden olan öğrenmenin ilk başladığı yer ailedir. Çocuklar dünyaya geldiklerinde yaşadığı toplumun gerekliliklerini, yaşayış tarzını, kültürünü, mesleki ve dini bilgileri ailesinden öğrenir. Aile, bir sosyalleştirme aracı ve okul görevi görmektedir. Geleneksel geniş ailede olduğu gibi çekirdek ailede de bu işlev yerine getirilse de geleneksel geniş ailede bu işlev aile içinde daha büyük ölçüde kendisine yer bulmaktadır. Çekirdek ailede ise bu işlev aile dışındaki kurumlarda da karşılanmaktadır. Aile, modern toplumlarda eğitimin yürütüldüğü tek kurum değildir. Çocukların gelişimi ve eğitilmesi için örgün eğitim kurumları büyük katkı sağlamaktadır. Ayrıca aile, üyelerine yaşamsal ihtiyaçlarını karşılama ve korunma gibi gereklilikleri sağlar. Bu sebeple ailenin önemli toplumsal işlevlerinden biri de güvenlik ihtiyaçlarını sağlamaktır. Geleneksel geniş ailenin en önemli özelliği olarak onun bir yardımlaşma ve toplumsal güvenlik kurumu olması belirtilmektedir. Aynı zamanda evli çiftlerin toplumda daha çok kabul görmeleri

sebebiyle evliliğin bir yandan da toplumla daha kolay ilişki kurulmasını sağladığı söylenebilir. Evlilik sayesinde kazanılan bu statü geniş ailede ise üyelerin saygınlıklarını ailelerinden almaları şeklinde görülür. Geniş ailelerin yer aldığı kent yaşamından uzak toplumlarda insanları tanımak amacıyla sorulan “kimlerdensin?” sorusu buna örnek verilebilir (Çelik, 2009).

Bu işlev, etkisi bir çocuğun hayatının ilk beş yılında ortaya çıkan yetiştirilme şeklinde kendini gösterir. İlk yıllarda çocuk sosyal olarak normalleşir, çeşitli sosyal sistemlere uyarlanır, iyi davranışlar ve bağımsızlık öğretilir. Bu süreç, çocuğa uygun rollerin ve pozisyonun verilmesini, çocuğun kendini tanımasını, benlik kavramını geliştirmesini, vicdanını ve ruh sağlığını geliştirmesini ve sosyal çevresine uyum sağlamasını sağlamak için gerekli hak ve görevlerini öğretmeyi de içerir (Othman, 2009: 17-18). Aile, çocuğu sosyal olarak hazırlar ve davranışlarına, yapması gerekenlere ve yapmaması gerekenlere yönlendirir. Ayrıca çocuğa sosyal etkileşimde bulunduğu dili öğretir, kültürel ve dini mirasları aktarır ve onun toplumdaki sosyal konumunu belirler. Aile, bireylere toplumda belirli bir yer sağlayan bir tür sosyal rehberlik görevi görür (Rashwan, 2007: 101).

• Ekonomik İşlev

Günümüz gelişmiş toplumlarının öncesinde aile, tüm üyeleriyle birlikte bir iş birliği halinde önemli bir üretim ve tüketim birimi olarak görülmektedir. Bu geleneksel aile yapısında gelirler tek elde toplanarak masraflar da tek elden yapılmaktadır. Modernleşme öncesinde büyük ölçüde üretim birimi olan aile sanayi toplumu sonrasında tüketim birimi olarak dönüşmüştür. Kadın da iş hayatına katılmış ve erkek ile kadının iş birliği ortaya çıkmıştır. Ailenin ekonomik işlevlerinden biri çocuklara iş bulma ve onları da ekonomik hayata hazırlayıp meslek sahibi olarak bu hayata katılmalarını sağlamaktır (Çelik, 2009). Günümüzde de birçok yeni iş sahibi olacak genç birey, ailesinin yönlendirmesiyle hareket etse de bireylere mesleki ve teknik beceri kazandıran asıl yerler eğitim kurumlarıdır. Bu iş, bir aile işi olarak büyük gelişme göstermiştir. Bu değişimlerin en önemlilerinden birine örnek olarak Bedevi ve kırsal topluluklardaki ailelerin çocuklarının iş ve daha iyi bir yaşam arayışıyla kentsel şehirlere göç etmesiyle ekonomik olarak artık kendi kendine yeterli olmayan bu topluluklar üzerindeki etkiler gösterilebilir. Köylerde ekonomik faaliyet koyunculuk, süt ürünleri yapımı, kümes hayvancılığı ve tarım üzerinedir. Şehirlilerin yaşamına bakıldığında, işlevler yiyecek ve giyecek üretmektir ancak şehirlerde bireyler ürettiğinden fazlasını tüketir. Köy ailesi hala karmaşık bir ailedir ve hala aile içinde üretim ve tüketim üzerine büyük bir mal üretimi üzerinde çalışmaktadır. (Abdalati vd., 2006: 33). Çağdaş sanayi toplumlarında aile, bir üretim birimi olmaktan çıkıp tüketici bir aileye dönüşmüştür. Sanayi üretimi, kentsel toplumlarda ailenin ekonomik işlevini ortadan kaldırmış ve aile büyük ölçüde bir tüketim birimine dönüşmüştür.

• Dini İşlev

Aile, üyelerine dini bilgileri öğreten ve dini inanç kazanmalarına sebep olan ortamı sağlar. Dinin gerekliliklerini öğretir ve uygulanması konusunda destekleyicidir. İbadetlerin yapılması noktasında öğretici ve denetleyicidir. Seküler yapılanan günümüz modern toplumlarında dini eğitimin aileden gelme miktarı azalmış olsa da aileler dini değerlerini çocuklarına ihtiyaç duydukları takdirde ve şekilde aktarmaya devam etmektedir (Çelik, 2009).

Aile, toplumun en küçük sosyal birimidir ve ilkel toplumlardan günümüze kadar farklı şekillerde varlığını sürdürmüştür. Her dönemde ailenin varlık göstermesi, toplumun şekillenmeye aileden başladığını gösteren önemli bir işarettir. Aile, üyelerinin barınma ve bakım gibi fiziksel ihtiyaçlarını ve sevgi ve şefkat gibi duygusal ihtiyaçlarını karşılar. Aynı zamanda sosyal ihtiyaçlarını da karşılayarak bireylerin sosyalleşmesini sağlar. Bu fiziksel ve sosyal ihtiyaçlar, bireylerin tek başlarına karşılayamayacakları gereksinimler arasındadır. Aile içinde sağlanan bu imkânlar, bireylerin sosyalleşmesini kolaylaştıran önemli unsurlardır. Aile, içinde barındırdığı sosyalleşme fırsatlarıyla, her toplumda sosyalleşmeyi gerçekleştiren bir kurum olarak öne çıkar. Toplumsal normların bireylere ilk olarak aktarıldığı yer yine ailedir (Gökçe, 2001).

Aile kurumu, bireysel ve toplumsal ihtiyaçları ilk elden karşılayarak toplumun diğer kurumlarıyla etkileşim içindedir. Aile, diğer kurumlarla birleşir, onlara fonksiyonel kanallar sağlar, kendisini duyurur ve sosyal kurumları da kendi bünyesinde hisseder. Bu şekilde birey, toplum içinde yerini alır ve toplumla etkileşime geçer. Ailede oluşan toplumsal düzey ve bilinç, toplum içindeki krizleri ve sosyal yıpranmaları azaltabilir (Aydın, 2000).

Aile, sosyal ve psikolojik olarak sağlam bir kişilik oluşturmak ve ait oldukları toplumda gelecekteki rollerini etkin bir şekilde yerine getirebilmeleri için ebeveynlerin çocuklarla etkileşime girdiği önemli bir sosyal sistemdir. Aile, çocuklarına ne kadar iyi bakar, onlara rehberlik eder ve onları yoksun ve baskı altında hissetmeden yetiştirebilirse çocuklar da o kadar sorumluluk alabilecek, kendisine ve aynı zamanda başkalarına saygı duyabilecek ve değer verebilecektir. Toplumdaki ilk hücre zayıflarsa kaynağı ve dayanağı zayıflar (Alsofi, 2004). Ailenin önemi, çocuğun yaşamının ilk yıllarından itibaren ailesinde gördüğü bakımda ortaya çıkar, onun ruhsal sağlığının oluşmasında temel etkidir. Ailenin önemi aşağıdaki noktalarda özetlenebilir (Alkhatib, 2002):

1. Aile, çocuğun üyeler ile yüz yüze görüştüğü, davranışlarını şekillendiren, ona eğitimsel değerler ve sosyal standartlar kazandıran grubun ilk ideal modelini temsil eder.
2. Aile, çocuğa ilk yıllarda çeşitli deneyimler sağlama konusunda benzersiz bir özelliğe sahiptir.

3. Aile, iletişim süreçlerinin, değerlerin ve geleneklerin ebeveynlerin neslinden çocukların nesline aktarıldığı en uyumlu birincil gruptur.
4. Çocuğun konumu, ailenin konumu ve kültürü ile yakından ilişkilidir ve bu nedenle çocuğu, yaşamı içinde karşılaşılabileceği farklı durumlara hazırlar.
5. Aile, çocuğa yol gösteren, davranışlarını belirleyen, ona sorumluluğu, yanlışı ve doğruyu öğreten ana rehberdir.

Sosyal hayatta önemli işlevleri olan, bireyi ve toplumu anlamak ve analiz etmek için birçok bilimsel alana katkıda bulunan aile kurumu, geçmişten günümüze çeşitli şekillerde inceleme konusu olmuştur. Bazı araştırmacılar aile ile ekonomi, siyaset, eğitim ve din gibi diğer sosyal kurumlar arasındaki ilişki üzerine yoğunlaşırken bazı araştırmacılar ise ailenin konumu, işlevi, sosyoekonomik yapısı vb. hususlar üzerine odaklanmıştır. Bununla birlikte aileyi incelerken kullanılan bu tür yöntemler ya ideal bir aile türü oluşturmak ve onu diğer türlerle karşılaştırmak ya da ailenin etkilendiği dinamiklerden birini tercih etmektedir. Bu nedenle, ailenin açıklığa kavuşturulması için yeterli değildir. İç içe geçmiş bu dinamiklere atıfta bulunularak yapılan açıklamalarda, biri diğerine göre nispeten baskın olabilir ancak asıl durum böyle değildir.

Kan bağı toplumsal sistemdeki işlevsel konumunun yanı sıra deyimisel alanda da bir etki yaratmaktadır. Soy içi reçete sistemi, mahrem alana işaret etmektedir ki bu gerek kadın erkek ilişkilerinin gerekse aile içi diğer bireyler arasındaki ilişkilerin gerçekleştiği alandır. Karşılıklı sorumluluk duygusuna dayanan ve yalın, topluluk bazlı ilişkiler örüntüsüyle meydana gelen özel alanda, her şey açıkça paylaşılır ancak toplumsal zemine taşınmaz, aile dışı bireylerle paylaşılmaz. Toplumla ilişkili olan aile, toplumsal norm sistemleri nedeniyle geçişlilik göstermekte ve bu yapı üzerinde meydana gelen artış ve azalmalarla şekillenmektedir. Sosyal koşullar içinde oluşan gelenekler, kadın ve erkeklerin aile içindeki ve sosyal alandaki rollerini de etkilemiştir. Erkek egemen sosyal yapıların ve aile yapılarının, modern öncesi dönemde yaşayan kadınlara göre daha güçlü bir fiziksel yapıya sahip olmak, ev hayatı ve ailenin korunması gibi daha önemli görülen görevleri yerine getirmekle oluştuğuna inanılmaktadır. Hem Doğu hem de Batı toplumlarında geleneksel bir ataerkil yapı mevcuttur. Ancak Orta Çağ Avrupa'sında, daha ileri bir boyuta gidilmiş ve kadın, çocuk ile aynı statüye indirgenerek akıldan ve akıl yürütme becerisinden yoksun olarak tanımlanmıştır. Kendi adına veya başkaları adına fikir sunabilecek ve ailenin sorunları konusunda kendisine danışılacak bir birey olarak kabul edilmemiştir. Erkek çocuk büyüdüktan sonra babası tarafından benimsenerek statü bakımından annesinden daha üstün bir konumda görülmüştür. Bu geleneksel rolün aile içindeki dağılımı da babalık ve annelik kimliğinde kendini göstermektedir. Baba, aile gücü

hiyerarşisinin en üstünde yer almaktadır. Anne, kocasından etkilenir ama en önemli görevi çocuk yetiştirmek ve aileyi çekip çevirmektir. Rousseau, aile içerisindeki cinsiyet rollerini “kadınlar annelerinin görevlerini layıkıyla yerine getirirlerse erkekler de iyi koca ve baba olurlar ve onlarla çocukları arasında gerçek bir anne-çocuk ilişkisi oluşur. Böyle bir ortam ailenin sağlıklı ve huzurlu bir şekilde devamlılığını sağlarken aynı zamanda toplumun geleceğini de aynı şekilde etkiler” sözleriyle ifade etmiştir (Turgut, 2017).

Aile üyeleri arasındaki ilişkiler, cinsiyete dayalı iş bölümü eşitsizlikleri üzerine kurulan kadın ve erkeğin rol ve sorumlulukları aracılığıyla belirlenmektedir. Bu anlamda öngörülen erkek egemen/ataerkil aile biçiminde, erkeğin aile reisliği ve otoritesi, kadının ekonomik bağımlılığı ve aile içi şiddet, aile ideolojisi tarafından meşrulaştırılmakta ve aynı zamanda aile içi güç ilişkilerinin temelini oluşturmaktadır.

İdeal aile olarak tanımlanan yapı, cinsiyete dayalı iş bölümü temelinde belirlenen kadın ve erkek rollerini içermektedir. Bu modelde kadın, ev işleri ve çocuk bakımından sorumlu, ev merkezli bir “anne” ve “eş” olarak tanımlanırken erkek ev dışında ücretli bir işte çalışarak aileyi geçindiren kişi ve aile reisi konumunda kabul edilmektedir. Barrett, ailenin ideolojik bir yapı olarak inşa edildiğini öne sürmektedir. Bu aile ideolojisi, ideal ailenin yaşam biçimini oluşturan değerler ve normları vurgulamakta ve “tek ve bir örnek aile” modeli sunmaktadır. Bu modele uymayan aileler dışlanmakta ve böylece aile ideolojisi, devlet ve din gibi diğer kurumların da desteğiyle bireyler üzerindeki toplumsal kontrolü sağlamaktadır. Aile ideolojisi, cinsiyete dayalı iş bölümü eşitsizliği üzerinden erkeğin evin geçindiricisi ve aile reisi olarak konumlanmasını, kadının ise ev içindeki “ev kadını” rolünü meşrulaştırmaktadır. İşlevselci aile yaklaşımı çerçevesinde kadının konumu genellikle aile kurumu içinde ve ona bağlı olarak ele alınmıştır. Bu yaklaşımda, erkeğin hem aile içinde hem de dış dünya ile ilişkileri göz önünde bulundurularak rolleri analiz edilirken kadın genellikle sadece aile içindeki rolleriyle sınırlı bir şekilde değerlendirilmiştir (Ecevit, 1991: 10-11).

Dedeoğlu (2000: 141-144)’na göre aile içinde tanımlanan kadın ve erkek rollerinin doğal ve normal olduğu iddia edilmektedir. Bu bağlamda, anneliğin kadınlar için doğal ve içgüdüsel olarak var olduğu kabul edilmektedir. Ancak doğum biyolojik bir olayken annelik toplumsal olarak inşa edilmekte ve farklı kültürlerde farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Bu anlamda aile, cinsiyet rollerinin ve ilişkilerinin sonucu olarak toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliklerin yeniden üretildiği ve geliştirildiği bir alanın maddi çerçevesini oluşturmaktadır. Aile içinde mevcut olan cinsiyete dayalı iş bölümü ve bireylerin hiyerarşik konumları nedeniyle, aileyi sürdürecektir üretim ve yeniden üretim gibi faaliyetler ile mevcut kaynaklar,

gelirler ve mülkiyet, aile üyeleri arasında eşitsiz olarak dağılmaktadır. Bu bağlamda, aile ideolojisi aile içi güç ilişkilerini belirleyen unsurlara temel oluşturmaktadır.

Endüstrileşme süreciyle birlikte, fabrika üretiminin gelişimi iş ve aile yaşamını birbirinden ayırdığı ve ailenin endüstri öncesi toplumlarda temel üretim birimi olarak görüldüğü konumdan çıkarak ekonomiden ayrı bir özel alan olarak algılandığı ileri sürülmektedir. Ancak eleştirel yaklaşımlar, ailenin kadınların ücretsiz ev emeği aracılığıyla üretim sürecinde önemli bir rol oynadığını vurgulamaktadır. Ayrıca aile, kadının ev dışında ücretli işte çalışmasında da belirleyici olabilmektedir. Dolayısıyla, ailenin üretim süreciyle ilişkisinin anlaşılması, öncelikle kadın emeğinin detaylı bir şekilde incelenmesini gerektirmektedir. göre Kadının iş gücü piyasasına katılımını etkileyen çeşitli ve çok yönlü faktörler arasında aile kurumu önemli bir rol oynamaktadır. Aile, kendi kurumsal yapısıyla birlikte içerisindeki kaynak dağılımı ve karar alma mekanizmalarıyla kadın emeğinin konumunu belirlemektedir. Kadın emeği ve cinsiyete dayalı iş bölümü eşitsizlikleri, erkek egemen aile ilişkilerinde erkeğin kadının emeği üzerinde baskı ve kontrol sahibi olmasına yol açmaktadır. Kadın emeğinin ücretsiz ya da ücretli olması, erkek egemen aile yapısı içinde mülkiyete ve karar verme sürecine dayalı güç ilişkilerini etkilemektedir. Bununla birlikte kadının emeğinin kullanımıyla ilgili üretim ilişkilerinin kırsal ve kentsel alanlarda farklılaştığı da gözlemlenmektedir. Bu farklılaşma, kadınların iş gücü piyasasına katılımını, ekonomik ve sosyal durumlarını etkileyen önemli bir faktördür.

Kırsal alanda kadınların aile ilişkileri ve emek kullanım biçimlerinde kentten farklı bir durum gösterdiği belirtilmektedir. Ecevit (1994: 95-96), kadınların kırsal alandaki toplumsal konumunu şu şekilde özetlemektedir:

- Kadınlar, tarımsal ilişkiler içinde çeşitli eşitsizliklerle karşı karşıyadır.
- Toplumsal ilişkiler içinde kadınların ezilmişliği açık bir şekilde görülmektedir.
- Kadınlar, farklı emek kullanım biçimlerine rağmen kendi emeklerinin getirisine sahip olamamaktadır.
- Ekonomik ve politik güç ilişkilerinde kadınlar, toplumsal ilişkilerden dışlanmış durumdadır.
- Ailenin kontrolü altındaki bütün değerli maddi kaynaklardan yoksun bırakılmışlardır.
- Kadınlar, kırsal alanda güçlü, engelleyici ve eşitsiz ataerkil ilişkiler içinde yaşamak zorunda bırakılmışlardır.

Bu ifadeler, kırsal alandaki kadınların toplumsal konumlarını ve karşılaştıkları zorlukları ortaya koymaktadır.

Türkiye'de kadınlar, kentli iş gücüne düşük oranda katılım göstermekte ve iş gücü piyasasında yer alan kadınlar genellikle vasıfsız, güçlü ve yüksek nitelikli meslek sahibi

kadınlar ile az sayıda yarı vasıflı kadınların oluşturduğu bir yapıda olarak görülmektedir. Bora ve Üstün (2005: 106)'ün çalışmasında, ücretli çalışma, eğitilmiş kadınlar için bir hak olarak tanınırken, eğitimsiz ve vasıfsız kadınların çalışmasının genellikle geçim sıkıntısı nedeniyle kabul edildiği belirtilmektedir. Türkiye'de kadınların iş gücüne katılımını düşüren faktörler arasında, işçilerin görece istikrarlı gelire sahip olmaları, kadınların erken yaşta evlenmeleri, okul öncesi yaştaki çocuk sayısının fazlalığı, kreş ve yuva eksikliği ile kadın akrabaların yetersiz desteği gösterilmektedir. Kırdan büyük kentlere göç eden erkeklerin eşlerinin sadece %2'sinin istihdam edildiği bilinmektedir (Kandiyoti, 1997).

Kadınlar, göç ettikleri büyük kentlerde genellikle düşük ücretli ve monoton işlerde ya da evde parça başı işlerde istihdam edilmektedir. Özellikle enformel sektörde, çocuk bakımı ve temizlik gibi alanlarda yoğun olarak çalıştıkları görülmektedir. Kadınların iş gücü piyasasına katılımını etkileyen önemli faktörler arasında geleneksel cinsiyet rolleri ve sorumlulukları bulunmaktadır. Bu anlayışa göre kadınlar, ev içinde genellikle ev işleri, yaşlı bakımı ve çocuk bakımından sorumlu tutulurken erkekler ailenin geçimini sağlamakla ve aile reisi olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle kadınların ev dışında ücretli işlerde çalışması zorlaşmaktadır. Geleneksel yaklaşımlarda, kadınların ev dışında çalışmasının aileyi olumsuz etkilediği düşünülmektedir. Kadının işe gitmesinin, ev işlerini, çocukları ve eşiyle ilgilenmesini ihmal ettiği şeklinde bir algı yaygındır. Bu görüşü destekleyen önemli bir faktör ise erkeğin ailenin geçimi için gerekli ücreti kazanması ve ailenin geçimini sağlamasıdır. Dedeoğlu (2000: 157)'nin çalışması, Anadolu köylerinde yaşa, akrabalığa ve servete dayalı bir sıralama olmasına rağmen cinsiyet rollerinin geleneksel olarak nasıl ortaya çıktığını incelemektedir. Köylerde, kadınlar ve erkekler evlendikten ve toplumsal ilişkilere girdikten sonra tam olarak yetişkin kabul edilir ve toplum içinde belirli bir konuma yerleştirilirler. Bu bağlamda evlilik, erkek ve kadın için toplumsal entegrasyonun önemli bir aşaması olarak değerlendirilir.

Kadınları geleneksel aileye bağlayan en önemli ilişkiler, dışarıdan haneye evlilik yoluyla katılanlar ve erkeğin reis olarak kabul edildiği hane üyeleri arasında görülmektedir. Kandiyoti (1997: 26)'ye göre: "Kız, kocasının evine gelin olarak gelir, çocukluğundan beri kendi evini terk edip el'e gideceğini bilmektedir." Bu bağlamda, yeni gelen gelinlerin evlilik yoluyla başka bir erkeğin reisi olduğu bir aileye ve kocasının annesi, kız kardeşi gibi yakın kadın akrabalarının baskısı altında geldikleri belirtilmektedir. White'a göre gelinler mülksüzleşmiş bir durumda eve gelirler ve kendi özerklik alanları bulunmamaktadır. Hatta doğurganlık gibi emekleri bile kayınsoyu tarafından denetlenir. Gelin, kocasının ailesine itaat eder ve kayınvalidesinin doğrudan kontrolü ve otoritesi altına alınır. Köy dışından gelen bir gelinin, kendi ailesiyle bağlantısı kısıtlanabilir. Hane içinde kadınlar arasında net bir hiyerarşi

vardır: "Yeni gelin kaynanasına itaat eder ve tüm eltileri ondan daha üstün konumdadır. Çocuk doğurmakla - özellikle de oğlan çocuk - gelin kocasının ailesi tarafından daha fazla kabul görür." Yeni gelinin erkek çocuk doğurması, ev içinde statü kazanmasına ve ekonomik güvence sağlamasına yardımcı olur. Dedeoğlu (2000: 158)'na göre genç gelinlerin yaşadığı zorluklar, zamanla kayınvalidelerin gelinler üzerindeki otoritesi ve kontrolüyle bir miktar hafifletilebilir.

Sirman (1995: 273), köy içi ilişkilerin düzenlenmesinde kadının, erkek kadar önemli bir toplumsal aktör olarak kabul edilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. Kadınlar, aile veya hane içindeki güç ilişkileriyle birlikte mahalle ve köy düzeyinde hane dışında da toplumsal bir konum kazanma mücadelesi içindedir. Bu mücadele, kadınlar arasında kurulan bilgi ve enformasyon ağları sayesinde dayanışma mekanizmaları oluşturarak onları güçlendirmektedir. Kadınların öncelikli hedefi, çocuklarının iyi bir evlilik yaparak onların iyi bir gelecek kurmalarını sağlamaktır. Ancak erkeğin hane reisliği toplumsal olarak onaylanmaktadır ve bu durum erkeğe, kadınları ve kendisine bağımlı diğer bireyleri temsil eden bir vesayetçi olarak davranma yetkisi vermektedir. Bu bağlamda erkekler, kadınların ve diğer bireylerin davranışlarını, etkinlik alanlarını sınırlandırabilir ve emeklerine el koyabilir. Kadınların bu koşullar altında aile veya hane içindeki konumlarını güçlendirmek için yapabilecekleri en önemli şeylerden biri, hareket alanlarını genişletip bilgi düzeylerini artırarak köy toplumu içinde saygın bir kimlik kazanma mücadelesi vermektir.

1950'li yıllardan itibaren yaşanan kırsal dönüşüm sürecinde tarımın makineleşmesi ve kırdan kente göç, kırsal ailelerin işleyiş biçimini derinden etkilemiştir. Kandiyoti (1997: 28)'ye göre bu değişimler geleneksel ekonomik yapıları kökten sarsarak büyüklerin otoritesini azaltmış ve genç evli erkeklerin liderlik rollerini artırmıştır. Ancak kadınların konumundaki değişim, erkekler arasındaki otorite ilişkilerinin değişimine kıyasla çok daha sınırlı kalmıştır. Köy gelinlerinin, gittikleri hanedeki tüm erkeklerden ve kendilerinden büyük kadınlardan daha alt bir konumda bulundukları saptanmıştır. Kadınların konumu hala genellikle yaş ve çocuk doğurma gibi geleneksel ölçütlerle tanımlanmaktadır. Önemli bir değişiklik ise erkeklerin baba evinden daha erken ayrılıp kadınların daha genç yaşta kendi evlerinin yönetimini üstlenmeleridir. Kent merkezlerinde, eğitim ve iş gibi çeşitli kazançlı fırsatlara sahip olma şansları daha yüksektir. Kentli kadınlar, farklı toplumsal kökenlerden gelmelerine rağmen genellikle "erkek rollerine meydan okumamaları, aile işleyişinin geleneksel düzenini sarsmamaları veya erkek ayrıcalıklarını sorgulamamaları" gibi ortak özelliklere sahiptirler.

1.4. Aile İçi İlişkiler ve Roller

Erkek egemen bir aile veya hane içinde karı-koca arasındaki ilişki, geleneksel cinsiyet rolleri ve sorumlulukları üzerine kurulmuştur. Erkek, genellikle ailenin reisi ve otoritesi olarak kabul edilirken kadının aile içindeki konumu genellikle annelik ve ev işleri gibi alanlarla sınırlıdır. Ancak Kandiyoti (1988: 275), kadınların ataerkil aile ilişkilerinde sadece pasif ve boyun eğen bireyler olmadığını vurgulamaktadır. Onun perspektifine bakıldığında kadınlar, var olan toplumsal cinsiyet ideolojisi içinde belirli manevra alanlarına ve güce sahiptir. Kadınlar, erkek egemen aile veya hane ilişkileri içinde "ataerkil pazarlık" yapmaktadır. Bu terim, toplumun sınıf, kast veya etnik köken gibi faktörlere bağlı olarak değişebilen bir ortamda, kadınların yaşam stratejilerini belirlemelerini ve bulundukları sistemin getirdiği somut sınırlamalar içinde hareket etmelerini ifade eder. White (1999: 102)'a göre işçi sınıfı kadınları da ataerkil pazarlık benzeri mekanizmalarla, ekonomik güvencesizlikle mücadele ederken itaat, uygun davranışlar ve emek karşılığında korunma ve güvenlik elde etme amacıyla direnmeye çalışmaktadır. Ancak Kandiyoti'den farklı olarak White, bu pazarlığın sadece aile içindeki bireyler arasında değil aynı zamanda bireylerin ve ailenin içinde bulunduğu geniş gruplar arasında da gerçekleştiğini ileri sürmektedir. Bu bağlamda eşler, komşular ve anneler gibi rollerini yerine getirirken ahlaki ve emekle ilgili sorumluluklarını üstlenirler ve grubun istikrarı ve güvenliği için gereken karşılıklı görev ağına gönüllü olarak katılırlar. Sonuç olarak White, ataerkil düzenin sadece evlilik içinde kadınlar ve erkekler arasında yapılan bir anlaşma olmadığını aynı zamanda karşılıklı görevler üzerine kurulu geniş bir grup içindeki ilişkiler bütünü olarak anlamlandırıldığını ifade etmektedir. Bu ilişkilerdeki görev ve sorumluluklar, ataerkil düzenin toplumsal yansımaları olarak çocuklar ile yetişkinler arasında toplumsallaşma sürecinde öğrenilir ve yaşanır.

Aile içinde, anne ve baba genellikle kız ve erkek çocuklarına karşı davranışlarında farklı tutumlar sergiler. Bu tutumlar, toplumsal cinsiyet rollerinin öğrenilmesinde temel bir belirleyicilik taşımaktadır. Özellikle erkek çocuklarının, okul çağına kadar anne ve babaları tarafından genellikle müdahale görmedikleri ve disiplinin daha sonraki yaşam aşamalarında, örneğin okul veya mesleki eğitim süreçleriyle sağlandığı belirtilmektedir. Bunun yanı sıra erkek çocukların anneleri tarafından ayrıcalıklı muamele gördükleri ve babalarıyla ilişkilerinin genellikle daha resmi ve sınırlı hale geldiği ifade edilir. Bu ilişki biçimi, saygının bir göstergesi olarak kabul edilir ve erkek çocukların büyüdülerinde babalarına saygı ve destek göstermeleri beklenir. Ancak yaşlılık döneminde babaların oğullarına karşı anneye olan bağlılık kadar bağımlı olmadığı ve çeşitli seçeneklerinin bulunduğu gözlemlenmektedir. Bu durumda babanın erkek evladına olan bağımlılığının azaldığı belirtilmektedir. Babanın kız çocuğuyla ilişkisi ise

genellikle "adap ve hizmet ilişkisi" olarak tanımlanır. Küçükken kız çocukları, erkek çocuklar gibi babalarıyla daha duygusal ve açık bir ilişki kurabilmektedir. Ancak kız çocukları büyüdükçe, babaları ve erkek kardeşleriyle olan ilişkileri farklı bir boyut kazanır ve bu ilişkiler, kızların erkeklerle ilişki kurma modelini şekillendirir. Bu süreçte kızlar, yumuşak başlı, saygılı ve itaatkar olmayı öğrenirler. Kız çocukları genellikle mahallede ve evde diğer kadınlarla ve çocuklarla zaman geçirerek sosyalleşmektedir. Kız çocuklarının babalarının erkek dünyasıyla bağları sınırlı olduğundan, uygun davranışları öğrenmeleri genellikle erkek kardeşlerine düşer. Erkek çocuklar ise daha yaşlı erkeklere saygı göstermeyi, kadınlardan, kız çocuklarından ve kendilerinden daha genç erkeklerden ise saygı ve itaati beklemeyi öğrenir. Bu süreç, erkeklerin babalarından duygusal olarak bağımsız olmalarını sağlayarak kendi otorite alanlarını gelecekte oluşturmalarına yardımcı olmaktadır (White, 1999: 104-106).

Diğer taraftan kız çocukları ise babalarının ve erkek kardeşlerinin onlardan beklentileri doğrultusunda uysal, yumuşak ve itaatkâr olmayı öğrenirler. Bu durum, kız çocuklarının gelecekteki kocaları ve kocalarının ailesiyle kuracakları ilişkinin temelini oluşturmaktadır. Kız çocukları, bu ilişkilerin gerektirdiği bütün işleri annelerinden öğrenmektedir. Bu kapsamda yapılan araştırmada aile, çocukluk, anne ve babalık ile yakın ilişkiler konusundaki sorularla "toplumsal cinsiyetin kurulması sürecine ilişkin temel deneyimleri" öğrenmek amaçlanmaktadır. Kadın ve erkek görüşmecilerin çocukluklarıyla ilgili olarak çok az anı, düşünce ya da değerlendirmeye karşılaştıkları belirtilmektedir.

Katılımcıların anne ve babalarına yönelik anıları hatırlamaları ve bu ilişkilerin niteliği, bireyler arasında çeşitlilik göstermektedir. Çoğunlukla katılımcılar, babalarıyla olan ilişkiyi genellikle "mesafe" ile karakterize ederler ve babaları aile içinde saygınlık ve otorite figürü olarak algılanır. Özellikle kadın katılımcıların, babalarıyla olan ilişkilerinde daha eleştirel bir bakış açısına sahip oldukları gözlemlenmiştir. Araştırmalar, annelerle olan ilişkilerin genellikle daha yakın ve daha az mesafeli olarak tanımlandığını ortaya koymaktadır. Ancak kırsal kesimde yetişen bireyler için annelerin babalar kadar mesafeli olabileceği de belirtilmektedir. Bu bağlamda, annelerin genellikle erkek çocuklar üzerinde sınırlı bir denetim sağladıkları ancak kız çocukları üzerinde daha güçlü bir denetim kurdukları vurgulanmaktadır (Bora ve Üstün, 2005: 53-54).

İşlevselci bakış açısına göre endüstrileşme süreciyle birlikte, modern endüstriyel toplumda yaygın olarak görülen izole çekirdek aile modelinin akrabalık ilişkilerini zayıflattığı ve geniş aile yapısının giderek azaldığı iddia edilmektedir. Bu bakış açısı, özellikle Batı'daki endüstriyel toplumlar için geliştirilmiştir. Duben (2002: 67-69), Türkiye bağlamında da benzer bir yaklaşımı desteklemekte ve kırsal ve kentsel bölgeler arasında aile yapısının farklılaştığını

vurgulamaktadır. Ona göre Türkiye'de kırsal kesimde geniş aile yapısı hâkimken, kentsel kesimde ise Batı tarzı çekirdek aile yapısına geçiş yaşanmaktadır. Özellikle kentlerde, kırdan kente göç süreciyle birlikte geniş aile yapısının küçük ailelere dönüştüğü görülmektedir. Bu durum, çekirdek ailelerin kentte ayrı hanelerde yaşadıkları şeklinde kendini göstermektedir. Ancak bu görüşe karşı çıkanlar ise kırsal bölgelerden kente göç sürecinin, akrabalık bağlarının veya genel olarak akrabalık yapısının önemini azaltmadığını savunmaktadır. Duben ise bu iki yaygın kanının da gerçeklikten uzak olduğunu belirterek Türkiye'nin kentsel kesimlerinde aile ve akrabalık ilişkilerinin anlaşılması için istatistiksel verilerin önemini vurgulamaktadır. Bu veriler, farklı hane türlerinin kentlerdeki dağılımını göstererek aile ve akraba gruplarına sahip bireylerin farklı gruplarla ne sıklıkta etkileşimde bulunduklarını ortaya koymaktadır. Aile ve akrabalığın öneminin anlaşılması için üzerinde durulması gereken bir diğer mesele kültürel bir boyuta sahip olmasıdır ve bu boyut, birinci meseleyle ilişkili olmasına rağmen bağımsız olarak da ele alınabilir. Kültürel mesele iki temel boyuta sahiptir: Birincisi, farklı hane biçimlerinde görülen kültüre dayalı tercihlerin önemidir. Diğeri ise farklı haneler ve akraba grupları arasında veya bu gruplar içinde bireylerin etkileşimini belirleyen kod veya kodlamalarla ilişkilidir. Bu kod veya kodlamalar, özellikle akrabalık kodu (kinship idiom) olarak adlandırılan ve Duben tarafından vurgulanan bir kavramdır. Duben, akrabalık kodunu "davranışları yönlendiren bir dizi enformel sosyal kurallar" olarak tanımlar ve bu kuralların geniş bir ilişki yelpazesinde geçerli olduğunu belirtir.

Akrabalık kodu, toplumsal etkileşimlerin boyutunu ve doğasını büyük ölçüde etkileyen normatif ve sembolik bir yapı olarak görülür. Bu bağlamda farklı hane biçimlerinde ve akraba grupları arasında akrabalık kodlamalarının nasıl işlediği ve bireylerin bu kodlara nasıl uyum sağladığı önemli bir araştırma konusudur. Göç sürecinde, geniş aile ve akrabalık ilişkileri, belirli bir karşılıklılık biçimini beraberinde getirir ve büyük kentler gibi yoğun nüfuslu bölgelerde geçerliliğini sınırlı düzeyde sürdürebilir. Kentlerde bireylerin, akraba olmayan kişilerle de dahil olduğu çeşitli toplumsal ilişkilere girmeleri gerektiği vurgulanır. Bu durum hem kentin yerli sakinleri hem de göçmenler için geçerlidir. Duben'e göre kırdan kente göç sonucunda "hemşehrilik gibi akrabamsı ilişkiler" ortaya çıkar ve bu ilişkiler, göçmen ailelerin kent yaşamına adapte olmalarıyla gelişir. Hemşehrilik ve akrabalık ilişki ağları, kentteki ilk kuşak göçmen aileler için özellikle kente yerleşebilme ve ekonomik açıdan ayakta kalabilme süreçlerinde büyük önem taşır. Bu toplumsal bağlar, göçmenlerin kentteki konumlarını belirleme ve iş fırsatlarına erişimlerinde önemli rol oynar (Dedeoğlu, 2000: 156).

Demir (1998: 156), çalışmasında kentte farklı sosyo-ekonomik düzeylerdeki konut çevrelerinde aile ve akrabalık ilişkilerinin nasıl değiştiğini incelemiş, bu ilişkilerin boyutları ve

özellikleri üzerinde durmuştur. Göçmen ailelerin yoğun olarak yaşadığı gecekondu bölgelerinin, diğer konut çevreleri ve aile üye sayısı açısından farklılaştığını belirtmiştir. Genel olarak farklı sosyo-ekonomik düzeydeki konut çevrelerinde akrabalık ilişkilerinin önem taşıdığını ancak ailelerin mekânsal olarak yakın oldukları akrabalarının yoğunluğunun konut çevreleri arasında değiştiğini vurgulamıştır. Üst sosyo-ekonomik düzeydeki konut çevrelerinde akrabalarla mekânsal yakınlığın en az düzeyde olduğunu belirten Demir, gecekondu bölgelerinde ise akrabalarla mekânsal yakınlığın en yüksek düzeyde olduğunu ve bu durumun akrabalarla görüşme sıklığını artırdığını ifade etmiştir.

1.5. Geleneksel ve Modern Toplumda Aile

İnsanlık tarihi ile eş dönemde var olan aile yapısı, geçen bunca zaman içinde toplumun en temel kurumu olma özelliğini korurken her devre, kültüre ve toplumsal özelliğe göre özgün bir nitelik taşımaktadır. Bu özgünlük, ailenin süregelen bir kurum olmasına katkı sunar. Ailenin her devir ve toplumda var olması, onun toplumsal özelliklere uyum kabiliyetinin yanında, toplumlar için vazgeçilmez bir kurum olduğunun da göstergesidir. Aile bir sistem olarak düşünüldüğünde gerek yapısı gerek işlevleri ve gerekse yapı içinde aktörlerin rolleri açısından içinde bulunduğu toplumun özelliklerine göre farklılık gösterebilmektedir. Başta aile olmak üzere toplumsal kurumların değişimi bağlamında insanlık tarihinin son 500 yılı, büyük değişimlere sahne olmuştur. Bu dönemde birbirinden farklı sosyo-ekonomik yönü ve yaşam tarzı olan üç farklı toplum tipinden bahsetmek mümkündür. Bunlar: Geleneksel/tarımsal toplum, modern/sanayi toplumu, teknoloji toplumu ve postmodern/dijital toplumdur. Bu üç farklı toplum tipinde doğal olarak birbirinden farklı aile yapıları ortaya çıkmaktadır. Bu aile tipleri arasında tarihsel olarak zorunlu bir ardıllık ilişkisi olmayabilir. Aynı tarih düzleminde hem geleneksel hem modern hem postmodern hatta hem de ilkel toplumun özelliklerine göre oluşmuş aile yapıları bulunabilir.

1.5.1. Geleneksel Aile Kavramı ve Yapısı

Geleneksel bir toplumu diğerlerinden ayıran temel özellikler, kendine özgü ekonomik, eğitim, siyasi ve toplumsal kurumları içermesidir. Bu bağlamda, geleneksel toplumların ekonomik yaşamı büyük ölçüde tarımsal üretim üzerine kuruludur ve bu üretim insan ve hayvan gücüyle gerçekleştirilir. Toprak genellikle aynı soydan gelenler arasında kuşaklar boyunca miras olarak aktararak kalır. Tarımsal faaliyetlerin yanı sıra el yapımı alet ve edevat üretimi gibi zanaatlar da yaygın geçim kaynakları arasındadır. Bu tür ekonomik yapılar için “kapalı ekonomi” terimi sıkça kullanılır ve servetin sıklıkla el değiştirdiği modern ekonomilere kıyasla daha az hareketlidir. Geleneksel toplumlarda siyasi kurumlar da bulunur ancak yönetim hakkı

çoğunlukla belirli bir aile veya gruba aittir. Okuma yazma oranı düşüktür ve toplumsal hareketlilik sınırlıdır. Bireyler genellikle aile mesleğini sürdürür ve çalışma düzenleri aile geleneğine göre belirlenir. Nüfus yoğunluğu düşüktür ve kırsal yaşam tarzı yaygındır. İnsan ilişkileri yüz yüzedir, bireyin toplum içindeki konumu ve itibarı, ait olduğu aile ve soydan geliş durumuna bağlı olarak şekillenir (Bozkurt, 2006; Biber, 2016).

Geleneksel aile yapısında roller net ve belirgindir. Kadın ve erkek rolleri keskin çizgilerle ayrılır. Erkek, evin geçimini sağlamakla sorumlu iken kadın, ev içi işlerini yapmakla görevlidir. Yetişkin ve yaşlı üyeler çocuk bakımı ve ev işleri gibi görevler üstlenirken, gençler tarım ve ev işleri gibi fiziksel çalışmaları yürütmekten sorumludur. Aile içinde bireylerin cinsiyet ve yaşlarına göre belirgin rolleri vardır. Bu duruma “tek rol” denir. Aile geliri genellikle tek bir kişi tarafından toplanır ve harcamalar da tek bir elden yapılır. Geleneksel aile yapısında üretim büyük oranda tarıma dayalı olduğundan, aile bireylerinin şehir değişikliği veya iş değişikliği gibi sosyal hareketlilikleri sınırlıdır. Bireylerin statüsü ait oldukları aileden gelir ve aile bireylerin önünde yer alır. Ailenin namusu ve şerefi bireyin şahsi değerlerinin önünde gelir. Aile, bireylerin tüm maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılamakla, eğitmekle ve korumakla sorumludur. Geleneksel aile yapısında gelenek ve mahremiyet kültürü önemlidir. Aile içi durumlar ve sırlar ifşa edilmez ve mimari yapılar da bu mahremiyetin korunmasına hizmet eder. Özetle, geleneksel aile yapısı, ekonomik, eğitimsel, sağlık ve güvenlik gibi birçok kurumun işlevini üzerinde toplayan bir yapıya sahiptir ve roller, cinsiyet ve yaşa dayalı olarak net bir şekilde belirlenmiştir (Yıldırım, 2019).

Tarih ve gelenek, bireyin hayal gücünü etkileyerek toplumsal bilincine önemli ölçüde katkıda bulunur. Destanlar, efsaneler ve masallar gibi kültür ürünleri, toplumsal normların gelecek kuşaklara aktarılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu kültürel ürünler, çağlar boyunca nesilden nesile aktarılacak günümüze kadar gelmiş ve kendi kültürlerini yeni nesillere aktarmışlardır. Türk toplumunda gelenekler, günümüze gelen değerler arasında yer alır ve aile kültürüne doğrudan etki eder. Bu değerler, efsane dönemi tarafından üretilmiş, ilerleyen dönemlerde dinler tarafından desteklenmiş ve güçlendirilmiştir (Türkdoğan, 1993: 29).

Gelenek, erkeğin, kadının ve çocukların tüm tasarruflarını Tanrı adına başarıyla kullanan bir figür olarak övmektedir. Geleneksel olarak övülen kadın, itaatkâr olduğu için güzeldir. Çünkü erkeğine itaat etmektedir. Çocuklar büyüklerine ve anne-babaya karşı itaatkârdır. Kültür tarafından sunulan itaatkâr tipolojiler, Türk toplumundaki siyasal iktidar biçimlerini etkilemiştir. Birey, büyüklerine olan itaatini yaşına uygun olarak geliştirir ve siyasi iktidara da zamanı geldiğinde itaat eder. İtaat ve himaye, bir tarafa güven ve yaşam kolaylığı sağlarken diğerini iktidar ve güç sahibi yapar (Tezcan, 2000: 24).

Geniş aile, birlikte oturan çok sayıda kuşaktan oluşan bir aile yapısıdır. Bu büyük aile modeli, aile üyelerinin çoğunu kapsamaktadır. Anne, baba, büyükbaba, büyükanne ve amca gibi fertler geniş aile bünyesinde yer almaktadır. Bu tür bir aile yapısı, daha geleneksel özellikler gösteren sosyal yapılara örnek teşkil etmektedir. Geniş aile, geleneksel toplumla özdeşleşmesi sebebiyle geleneksel aile olarak da tanımlanmaktadır. Geleneksel toplumlar, geçimini tarımdan sağlayabildiği için aile bireylerinin aynı ortamda yaşamasının daha uygun olduğu düşünülmektedir. Buna dayanarak bu aile tipinin ekonomik amaçlardan doğduğunu söylemek mümkündür. Geleneksel bir ailede baba önemli bir aktördür. Aile hayatından o sorumludur ve ailenin reisidir. Arazinin mülkiyeti ise tek bir kişidedir (Tezcan, 2010: 135).

Geleneksel aile kültüründe din, gelenek ve geçim pratikleri aile için ayırt edici unsurlardır. Bu aile modelinde ailede herkesin spesifik sorumlulukları mevcuttur. Erkeklerden kadınlara, yaşlılardan gençlere hepsi hem birbirinden hem de çeşitli görevlerden sorumludur. Bu tür bir ailede, birinin bir sorunu varsa bütün aile fertleri o kişinin sorunuyla ilgilenir. Bu durum, aile ilişkisinin ne kadar güçlü olduğunu göstermektedir. Geniş aile modelinin Osmanlı kültüründe yaygın olduğu görülmektedir. 1907'de İstanbul'da tüm Müslüman ailelerin %16'sı geniş ailelerden oluşmaktadır (Aktay, 2004: 60). Bu geniş aile modeli genellikle erkeğin çekirdek ailesine dahil olan kadınlardan oluşmaktadır. Bahçenin çevresinde bulunan dede, baba ve çocuklar olmak üzere üç kuşak üyeden oluşmaktadır. Geleneksel toplumda komşuluk kavramı büyük önem taşımaktadır. Mahalle aynı zamanda büyük bir aile işlevi görmektedir. Aile hayatının dayanışmasını mahalle hayatında da görebilmek mümkündür. Çünkü mahalle kolektif yaşam için uygun bir yerdir. Geleneksel Osmanlı bölgelerinde tabakalaşma olmamıştır. Zengin ve fakir olarak nitelendirilen sosyoekonomik düzeye sahip aileler birlikte barış içerisinde yaşayabilmiştir (Aktay, 2004: 19).

Aile, toplumun temel yapı taşıdır ve işlevlerini yerine getirebilmek için birkaç vazgeçilmez unsura güvenir. Entegrasyonunu ve başarısını diğer sosyal sistemlerle oluşturur. Bu unsurlar aşağıdaki noktalarda özetlenebilir:

- **Ekonomik Özellikler:** Ailenin yaşamındaki maddi tasarruflarını temsil eder. Ailenin işlevleri, performansı finansal ve ekonomik kaynaklarla ilintilidir. Ekonomik dünya, aile hayatının temelidir ve evlilik fikrinden yola çıkarak bir aile kurma, eşin ve doğacak olan çocukların masrafları, düğün töreni ve barınma ile bağlantılıdır. Evlendikten sonra aile, ekonomik istikrarını sağlamaya odaklanır, temel ve değişen ihtiyaçları karşılamının araçları olarak kabul edilir (Othman, 2009: 26).

Tarihsel süreçte aile yapısı için etkili olan parametrelerden biri ekonomik üretimdir. İşlevi ve yapısı açısından aile ile ekonomi arasında karşılıklı olarak organik bir ayrım vardır.

Ekonomik yaşamdaki değişiklikler aile hayatına yansıyabilmekte ve yön verebilmektedir. Ekonominin yönünün nereye gideceğinin belirlenmesinde ailenin sahip olduğu dini ve sosyo-kültürel değerler önemli role sahiptir. Bununla birlikte toplumsal sistemde denetleme ve kontrol mekanizması işlevi gören aile, ekonominin temel dinamiği olan değişimleri, toplum içerisinde dengeli hale getirerek toplumun devamlılığını sağlamaktadır (Ulutaş, 2013: 336).

İlkel topluluklarda insanlar avcı ve toplayıcı faaliyetlerle hayatta kalmak için mücadele etmişlerdir. Bu topluluklar genellikle erkeklerin avlandığı, kadınların toplayıcılık yaptığı cinsiyete dayalı bir iş bölümüne sahiptir. Kadın ve erkeğin farklı fiziksel özelliklerinin yanı sıra kadınların doğum yapması iş bölümünü etkilemiştir. Çocukların bakımı için kadın, evde ve evin yakınındaki alanlarda gerçekleştirilen faaliyetlere katılmıştır. İlkel bir yaşam süren bu toplumların, işlevlerini yerine getirmeleri için ailelerine güven duydukları öne sürülmüştür (Turgut, 2017).

Bireyin temel ihtiyaçları arasında barınma, yiyecek, giyecek, sağlık ve eğitim hizmetleri yer almaktadır. Yoksulluk kavramı göreceli bir kavram olduğu için ailenin maaşı sadece sayılarla ölçülebilecek nicel bir konu değildir. Ailenin emekli maaşı maddi ihtiyaçları karşılayabilir ancak bir güven duygusu, psikolojik ve sosyal tatmin sağlamaz. Aile hayatında yaşanan sorunlar çoğunlukla ekonomik faktörlerden kaynaklanmaktadır. Bu durum, kadını ailenin yaşam standardını iyileştirmek ve kocasına yardım etmek için dışarı çıkmaya ve çalışmaya yöneltebilmektedir (Alsdeki vd., 2004: 62).

- Sağlıkla İlgili Özellikler: Aile, bireyleri birbirleriyle buluşturan biyolojik bir araçtır ve bu, insan türünün devamı yoluyla garanti edilen üremeye y gerçekleşir. Bu nedenle, çocukların sağlığının devamlılığı için ailenin sağlıklı olması gerekir. Bilim insanları, özellikle birinci derece akrabalarla evlilik durumunda, bebeklerin zayıflığının genetik faktörlerden kaynaklandığını doğrulamışlardır. Bu nedenle evlenmeden önce gerekli tıbbi muayenelerin yapılması gerekmektedir (Othman, 2009: 27).

Günümüzde hastalık yalnızca biyolojik bir kavram olarak kabul edilmemektedir. Hastalığın kişisel, sosyal, kültürel, psikolojik, ekonomik, etik, sistemik ve politik yönleri tartışılmaya başlanmıştır ve böylece modern sağlık sistemleri oluşturulmuştur. Biyopsikososyal bir yaklaşıma duyulan ihtiyaç bireyin sağlıklı olabilmesi için açıkça ifade edilmektedir. Sağlık eksikliği, patolojik bir durumdan çok daha fazlasına işaret etmektedir. Bu nedenle toplumda sağlıklı bir aile tanımı ve özellikleri konusunda fikir birliği mevcut değildir. Genel olarak işlevlerini yerine getiren ve üyelerine memnuniyet sağlayan aile sağlıklı bir aile olarak tanımlanmaktadır. Sağlıklı bir aile, işlevlerini çok iyi yerine getirir ve üyeler yaşamlarını değerlerine ve hedeflerine göre yönlendirir. Böylece aile üyeleri kendisini gerçekleştirebilir ve

manipölasyonlara karşı direnebilir. Sağlıklı ailelerde etkileşim kendi kendini yönlendirmektedir. Kurallar bütün aile üyelerini kapsamaktadır. Kurallar ve beklentiler içinde bulunan duruma göre düzenlenebilmektedir. Aile üyeleri, aile içi iletişimden hoşnuttur ve psikolojik açıdan sağlıklıdır. Aile içinde çok az çatışma görülür, aile bireyleri gelişimsel değişikliklere çok kolay ve başarılı bir şekilde adapte olurlar, stres yönetimi konusunda başarılıdırlar ve olası bir kriz durumunda hızlıca kendilerini toparlayabilirler (Bulut, 1992).

Ailenin işlevlerini yerine getirmesini engelleyen sorunların tanımlanması, ailelere sunulan sağlık hizmetlerinin doğru bir şekilde planlanması açısından büyük önem taşır. Bir hastalığın yaşanması, ailenin işlevselliğini ve bunun sürdürülebilirliğini doğrudan etkileyebilir. Bazen hastalık durumu, ailenin işlevselliğini olumsuz etkileyen bir ilişki sorununu ortaya çıkaran fiziksel bir belirti olarak görülebilirken bazen de ailenin işlevselliğini artıran veya azaltan biyolojik bir sorun olarak görülebilmektedir (Başak, 1997).

Aile, yapısal olarak bireylerin karşılıklı etkileşimine zemin oluşturan işlevsel istekler ve kurallar bütünüdür. Aile kurumunun sağlık konusu üzerine etkisinin yanında, hastalıkların aile dinamikleri üzerinde de ciddi etkileri görülebilmektedir. Aile bireylerinden birinin hastalanması durumunda bireylerin sorumluluklarında ve yaşam pratiklerinde değişiklikler yapılması gerekebilmektedir. Ebeveynlerin hastalanması, aile içi karar alma mekanizmasını durdurabilmekte, ailenin geçimini sağlayan üyenin hastalanması ise gelir kaybı ve ekonomik sıkıntılara yol açarak aile içindeki rolleri değiştirebilmektedir (Başak, 1997).

Çocuklar hastalığa maruz kalırsa aile ve ebeveynler psikolojik olarak etkilenir ve hastalık kronik ise çocuklarının hayatı ve geleceği için endişelenebilirler. Hastalık, aile yaşamının istikrarını psikolojik ve sosyal olarak olumsuz etkilemektedir. Aile bütünleşmesinin sağlanabilmesi için tüm aile üyelerine eşit düzeyde sağlık hizmetlerine erişim sağlanmalıdır (Ali, 2005: 187).

Hastalık, çağdaş dönüşümlerin sonucunda sağlık kavramına göre önemini yitirmiştir. Öyle ki hastalıkların tedavisinden ziyade hastalık ortaya çıkmadan önlenmesi daha kritik bir hale gelmiştir. Akut hastalıklardan ziyade kronik hastalıklar günümüz toplumlarında daha önemli bir sağlık sorunu olduğu için hastalıkla mücadele eden bireylerin sağlıklarına ilişkin olarak izlem, bakım kalitesi veya yaşam kalitesi gibi kavramlar sağlık alanında sıkça kullanılmaktadır. Sağlık ve hastalık konularında meydana gelen bu dönüşüm, sağlıklı bir yaşamın inşa edilmesi ve sürdürülebilmesi için sürekliliği ve deformasyonu etkileyen unsurlara odaklanmayı gerektirmiştir. Hekimler dahi, hasta ve hastalık konularına karşı tutumlarında değişiklikler yaşamış ve hastayı çevreleyen sosyal atmosferin anlaşılması ve kavranmasının önemi vurgulamışlardır. “Tıpta hastalık yoktur, hasta vardır” ilkesi ile hastanın sadece fiziksel

rahatsızlık yönünden değil; sosyal etmenler, aile ilişkileri ve topluluk modeli gibi unsurlarla bir bütün olarak ele alınması öne çıkmıştır. Böylece bütüncül bir sağlık modeli anlayışı gündeme taşınmıştır. Diğer yandan, koruyucu tıp ve toplum sağlığı alanındaki ilerlemeler, sağlık sosyolojisinin gelişiminde önemli bir adımı temsil etmektedir. Sosyal tıp anlayışının gelişmesiyle birlikte sağlık eğitimi, evde bakım programları ve hasta kişilerin topluma adapte olması gibi konularda yapılan çalışmalarla sağlığın sürdürülmesi ve hastalıkların önlenmesi konularında önemli sonuçlar elde edilebilmektedir (Bolsoy ve Sevil, 2006).

- Psikolojik Özellikler: Aile içindeki psikolojik faktör, ailedeki en önemli etkenlerden biridir. Aile, çocuklarına psikolojik istikrar, güvence ve sevgi sağladığında, ailenin dağılması ve iç çatışmaların yaşanmaması gibi olumsuz durumlar önlenebilir. Böylece daha etkili ve sevecen bir ortam oluşur. Ayrıca ailenin davranışları, çocuğun hayatının ilk yıllarından itibaren etkilerini gösterir. Ailenin psikolojik faktörü, eğitim rolüyle doğrudan ilişkilidir ve çocuğa hayat boyu rehberlik eder. Çünkü aile, çocuğun karakterinin şekillenmesinde önemli bir rol oynar ve bu durum toplum tarafından kabul edilen bir gerçektir. Aile, çocukları yetiştirmek ve onları hayata hazırlamak gibi temel bir sorumluluğu üstlenir. Psikolojik faktörler, aile içindeki roller üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir. Aile içinde var olan herhangi bir eksiklik veya kusur, aile bireyleri arasındaki çatışmaları ve sorunları ortaya çıkarır ve bu da toplum içinde sosyal bir yapı olarak yankılanır (Fatyima, 2005: 210).

Biyopsikososyal sistemler kuramına göre bireyler, doğdukları aile ve toplum sisteminin bir parçası olarak kabul edilir ve bu sistemlerle sürekli etkileşim içindedirler. Doğum anından itibaren, birey açık ve örtük mesajlar aracılığıyla kendine ve topluma yönelik farklı tutumlar geliştirir. Örneğin, bireylerin yaşadıkları olaylara karşı davranışlarının sorumluluğunu alma veya almama durumu, kolektivist veya bireyci bir kültüre sahip olmalarına bağlı olarak değişebilir. Birey, toplumla uyumlu bir şekilde yaşamını sürdürebilmek için zamanla üyesi olduğu toplumun yapısına uygun davranışlar sergilemeye başlar (Şahan ve Akbaş, 2018).

Kültürel özellikler arasında iyi ya da kötü şekilde bir ayırım söz konusu değildir. Önemli olan bu eğilimlerin bireyin hayatına etkisinin doğru bir şekilde anlaşılmasıdır. Danışanlar, psikolojik danışma sürecinde, edinmiş olduğu bu toplumsal değerlere paralel olarak duygu, düşünce ve davranış örüntüleriyle gelmektedir. Aile sistemi kuramına göre psikolojik danışma sürecinde birey ya da aile ile çalışma yapılması fark etmeksizin yaşanan problem ele alınırken danışanın temas halinde olduğu bireylerle olan etkileşimine odaklanılmalıdır. Ailenin ya da aile bireyinin sergilemiş olduğu davranışlar, sosyal sistem ya da aile sistemi içinde işlevsel bir yapıya sahip olabilmektedir. Özellikle farklı kültürel dinamiklere sahip olan ailelerde yetişmiş

çiftlerin yaşadıkları sorunlarla, sahip oldukları kültürel değerler arasında önemli bir ilişki görülebilmektedir. Kimi zaman psikolojik danışmanlar fark etmeden toplum tarafından kabul gören bilgiler ışığında danışanın yaşadığı problemi ele alabilmektedir. Psikolojik danışma sürecinde ailelerle birlikte çalışırken danışmanların gözden kaçırmaması gereken unsurlar bulunmaktadır. Bu unsurları Sue ve Sue (2008), aşağıdaki gibi sıralamıştır:

1. Yardım isteyen ailelerin çeşitli kültürel değerlere sahip olabileceği, grupların değerlerinin soydan mı yoksa birey merkezli mi olduğunun ayrımının yapılması gerekliliği.
2. Ailelerin kültürel, sosyal ve politik bağlamdan ayrı düşünülmemeyeceği; geleneksel tanımların çekirdek aileleri heteroseksüel, uzun süreli ilişkili ve biyolojik çocuk sahibi olarak tanımlamasının göz önünde bulundurulması.
3. Psikolojik danışmanların farklı etnik gruplarla çalışırken ailenin aile kavramını nasıl tanımladığına ve sahip olduğu değerlere dair derinlemesine bilgi sahibi olması gerekliliği.
4. Geleneksel ve kültürel aile yapılarına, geniş aile bağlarına özen gösterilmesi; azınlık aileleriyle çalışırken farklı kültürel bakış açılarına saygı gösterilmesi.
5. Psikolojik danışmanların ön yargı ve yargıdan kaçınması; ailelere nötr bir bakış açısıyla yaklaşılması gerekliliği.
6. Azınlık gruplarında kadının anne olma rolünün önemini anlaşılması; psikolojik danışmanların bu durumları anlaması ve yargılamaktan kaçınması.
7. Azınlık gruplarının kültürlerinin ve pratiklerinin araştırılması; danışanların kültürel kimliklerinin farkında olunması.
8. Yardımın farklı şekillerde sağlanabileceği; psikolojik danışmanların danışanların ihtiyaçlarına göre yöntemler belirlemesi gerekliliği.
9. Etnik kimliğin danışanlar ve aileler için ne kadar önemli olduğunun değerlendirilmesi; kültür çatışmalarının genellikle büyük çoğunlukla geliştiğinin farkında olunması.
10. Psikolojik danışmanların danışanların farkındalıklarını artırması; destek kaynaklarının (aile, arkadaşlar, dini inançlar) göz ardı edilmemesi.

Psikolojik danışmanlar, ailenin kültürel değerleri ve pratikleri hakkında detaylı bir araştırma yapmalıdır. Ayrıca her çiftin aile geçmişi genogramlar kullanılarak incelenmeli ve kök aileden gelen aktarımların kültürel özellikleri ve sorunları değerlendirilmelidir. Çiftlerin kendi kültürel geçmişlerini anlamalarına ve farklı bakış açılarına sahip olmalarına yardımcı olunmalı, bu nedenle kültürel konuları açıkça konuşmaları teşvik edilmelidir. Ayrıca kök ailelerinden gelen davranış örüntülerinin çekirdek aile içindeki etkileri, istedikleri ve

istemedikleri konularda çiftlerin birbirlerini dinlemeleri ve yanlış yorumlanan davranışları düzeltmeleri gibi meseleler üzerinde de çalışılabilir (Şahan ve Akbaş, 2018).

- Sosyal Özellikler: Sosyal ilişkiler, aile istikrarının temelidir. Eşlerin aile içi ve dışı ortamlarda da ilişkileri vardır. Aile hayatı, eşler arasındaki karşılıklı uyum üzerine kuruludur. Babalık ve annelik, toplumsal hayatta özel işlevlere sahiptir. Aile bireyleri arasında dostluk, hak eşitliği ve iş bölümü vardır. Birlikte çocukları korumak ve onlara şefkat göstermek isterler (Othman, 2009: 36).

Aile, toplumun temel birimi olarak özel bir alana ve yakınlığa işaret eder. Aile içinde geliştirilen ilişkiler, özgün bir sosyal çevre oluşturur. Çocukların yetiştirilmesi ve sosyal uyum süreci genellikle aile içinde yaşanır. Bu nedenle aile çocukları eğitir, onlara değerleri ve inançları aktarır. Sosyalizasyon sürecinde çocuğun toplumsal düzeni anlamasına ve kabul etmesine yardımcı olur. Ailenin bir diğer önemli rolü ise üyelerini korumak ve olumsuz davranışları düzeltmektir. Aile bireyleri, toplumsal değerleri, tutumları ve inançları öğrenerek iyi ve kötü arasında ayırım yapmayı öğrenirler (Georgas, 2004).

Aile, bireylerin toplumla ilişkilerinin kurulmasında önemli bir rol oynar ve sağlam sosyal bağların oluşturulması, değerlerin ve normların öğrenilmesi ve toplumsal davranışların kazandırılması gibi işlevlere sahiptir. Aile, bireylerin ilk kez değerleri, normları ve ahlaki tutumları deneyimledikleri yer olduğu için hem toplum hem de birey açısından büyük önem taşır. Bireyin sosyal varlık olduğunu en iyi şekilde ifade eden kurum ailedir. Birey, toplumu ilk olarak ailede keşfeder ve benimser. Aile aracılığıyla topluma verilen anlamın bireylere aktarılması, paylaşılması ve ailenin yeni etkileşimlere açılması, ailenin toplumdaki önemini vurgular. Aile, dinamik bir sürece işaret eder. Ayrıca ailenin güven veren bir özelliği vardır. Bu özellik, sosyal sermaye açısından önemlidir. Ailenin güven oluşturma yeteneği, temel değerlerinden biridir. Aile üyelerinin birbirlerine sıkı sıkıya bağlı olmaları, birbirlerine güvenmelerini sağlar. Sağlıklı iletişim ve güven duygusu aile bağlarının devamlılığı için önemlidir. Ailenin sevgi, saygı ve güven üzerine kurulması, bireylerin olumsuz dış etkenlere karşı güçlü olması ve tüm değişimlere rağmen temel değerlerini koruması açısından hayati öneme sahiptir (Sağlam, 2018).

1.5.2. Modern Toplum ve Çekirdek Aile

Modern kelimesi, kavramsal olarak “çağdaş” veya “günümüzdeki” anlamına gelir. Ancak çağlar sürekli değiştiği için dün modern olarak nitelendirilen şey, bugün artık çağ dışı veya eski olarak görülebilir. Modern kavramı, öncekinden farklılık gösteren yeni bir durumu ifade eder. Modern toplum, geçmişten farklı bir toplum yapısını ifade eder. Modern toplum ile

geleneksel toplum arasındaki en belirgin fark, modern insanın toplumsal ve doğal çevresi üzerinde daha fazla kontrol ve etkiye sahip olmasıdır. Modernlik tanımı, o dönemin baskın değerleri, uygulamaları ve yaşam biçimlerini içerir. Bu, teknolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel yönden birçok değişimi ve yeniliği kapsamaktadır (Demir, 2014).

Modern aile ve çekirdek aile terimleri genellikle eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Geleneksel toplumlarda geniş aile yapısının, modern toplumlarda ise çekirdek aile yapısının daha baskın olduğu düşünülür. Her ne kadar bu sınıflamalar yerellikleri ve genelleme eğilimleri nedeniyle eleştirilse de yaygınlık ve genel özellikler göz önüne alındığında bu sınıflandırmaların gerekliliği vurgulanır. Çekirdek ailenin özellikleri, modern aile tanımlarında da sıklıkla kullanılan özelliklerle uyumlu olduğu için bazı çalışmalarda “modern çekirdek aile” terimi bir arada kullanılmıştır. Dolayısıyla modern aile ve çekirdek aile terimleri genellikle aynı aile tipini ifade etmek için kullanılabilir. Bu bağlamda, modern aile ve çekirdek aile kavramları, aynı aile yapısını tanımlamak için kullanılabilir ancak bu sınıflandırmaların tarihsel, kültürel ve sosyal bağlamlarda dikkatli bir şekilde ele alınması gerektiği unutulmamalıdır (Gökçen, 2016). Modern ailenin yapısal özellikleri içinde en belirgin olanı, üye sayısının azlığıdır. Modern aile ebeveynler ve çocuklardan oluşan sınırlı yatay ve dikey bir ilişki ağına sahiptir. Geleneksel aile yapılarından farklı olarak modern ailede geniş aile ve yakın akraba ilişkileri daha az önem taşır ve aile tanımı sadece ebeveynler ile çocukları kapsar. Çocuk sayısı ise çeşitli faktörlere bağlı olarak sınırlandırılmıştır ve ideal olarak iki çocuklu (bir erkek bir kız) bir aile modeli yaygın bir şekilde kabul edilir. Ancak modern yaşam koşulları ve tercihler nedeniyle çocuk sayısının azalma eğiliminde olduğu gözlemlenmektedir (Dikeçilgil, 2012).

Modern aile yapısında akrabalık ilişkileri gevşek olarak tanımlanır. Fiziksel mesafe ve sosyal mesafe, günlük yaşamın yoğunluğu nedeniyle akrabalar arasında sıkı ilişkilerin sürdürülmesini zorlaştırır. Modern toplumlarda aileler, maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılamak için destek alabilecekleri kurum ve kuruluşlara daha fazla güvenirler. Bu durum, maddi ihtiyaçları karşılamak için bankalar gibi kuruluşlara, manevi ihtiyaçları karşılamak için ise dernekler gibi kuruluşlara olan başvuruyu artırmakta ve akrabalara duyulan ihtiyacı azaltmaktadır. Ayrıca modern toplumlarda toplumsal dinamikler ve bireylerin eş seçiminde daha fazla özgür olması, yakın akraba evliliklerinin sayısının düşmesine neden olmuştur. Bu da eş nedeniyle akraba ilişkilerindeki güçlü bağların zayıflamasına yol açmıştır. Son on yılın istatistikleri, yakın akraba evliliklerinde düşüş olduğunu göstermektedir (Ünal, 2020).

2000'li yılların başından itibaren sosyoloji alanında aile kavramı, çağın gerekliliklerine uygun bir şekilde yeniden tanımlanmıştır. Bu dönemde ortaya çıkan modern aile kavramı, hem

sosyo-kültürel hem de ekonomik kıstaslar göz önünde bulundurularak ele alınmıştır (Topçu, 2006: 110). Modern aileler genellikle karı, koca ve bir çocuktan oluşur. Bu tür aile yapıları, çekirdek ailelere benzemektedir ve cinsiyet eşitliğine dayanır. Eşlerin her ikisi de genellikle çalışır ve ekonomik bağımsızlık elde ederler. Günümüzde, modern aileler sıklıkla demokratik aileler olarak nitelendirilir. Ev ve aileyle ilgili tüm konularda çocukların fikirleri alınır ve kararlar çoğunlukla ortak olarak verilir (Topçu, 2006: 111).

Sanayinin gelişimiyle birlikte ortaya çıkan modernleşme süreci, çekirdek aile modelini önemli yapısal değişikliklerden biri olarak yansıtmaktadır. Çekirdek aile yapısı, az sayıda fertten oluşmasıyla dikkat çeker. Modern çekirdek aile, temel olarak bir karı-koca birliğidir. Anne, baba ve henüz ergin olmayan çocuklardan oluşur. Bu yapı, sanayi toplumlarının özelliklerinden biri olarak ortaya çıkar ve çekirdek ailenin bu topluma uyum sağlamasıyla ilişkilidir. Bu toplumlarda aile, tüketici özelliğiyle tanınır hale gelir. Bu tür ailelerin oluşumu, üretimin tarım dışı sektörlerle kayması, özgürlük ve toplumsal hareketlilik gibi faktörlere bağlıdır. Ülkemizde de Tanzimat dönemiyle birlikte geniş aile modelinden çekirdek aile modeline geçiş yaşanmıştır. Bu toplumsal değişimle ilgili bilgiler, dönemin romanlarında da gözlemlenebilir. Bu durum öncelikle çekirdek aile görünümünde olan ancak geniş aile özellikleri gösteren konaklarda belirgin olarak kendini göstermektedir (Karşı, 2019).

20. yüzyılda Avrupa'da ortaya çıkan Sanayi Devrimi, geleneksel geniş aile yapısının çekirdek aile yapısına evrilmesinde rol oynamıştır. Çekirdek aile yapısı, sanayinin gelişmesiyle birlikte modernleşmeyi yansıtan en önemli yapılardan konumuna yükselmiştir. Çekirdek aileyi geniş aileden ayıran en önemli unsur, az sayıda aile üyesine sahip olmasıdır. Modern çekirdek ailede eşler tek başına bir aileyi oluşturmaktadır. Modern çekirdek aile, temel olarak bir çift ailesidir. Bu dönemin toplumsal etkileri incelenirken aile, en küçük yapılarıyla birlikte ele alınmalıdır (Sayar, 2010: 4).

Sanayi toplumlarında, aile genellikle bir tüketici olarak bilinir. Tüketici ailenin oluşumu, üretimin tarım faaliyetlerinden çıkması, özgürlük ve toplumsal hareketlilik gibi faktörlere bağlıdır. Türk toplumunda da Tanzimat Fermanı ile birlikte, geniş aile modelinden çekirdek aile modeline geçiş yaşanmıştır. Bu sosyal değişimle ilgili bilgiler, dönemin romanları ve edebi eserlerinde de okunabilir. Başlangıçta bu değişim, çekirdek aile modelinde yaşanırken, geniş aile özelliklerinin korunduğu konaklarda görülmüştür. Sanayileşme süreciyle birlikte bireyler, aile dışındaki işlere yönlendirilmiştir, bu da ailenin ekonomik birliğini zayıflatmıştır. Sonuç olarak aile içinde fedakarlık ve özveri gibi bağlar azalmış ve modern çekirdek aile yapısı ortaya çıkmıştır (Topçu, 2006: 112).

Aile, sosyal yapının en önemli sistematik unsurudur. Toplumsal sistemin özelliklerini yansıtmaya ve üyelerine aktarma işlevine sahiptir. Modernleşme ile birlikte, değişimin en etkin şekilde yaşandığı sosyal kurumlardan biridir. Yaşadığı değişimler ailenin içeriğinde temel bir farklılaşmaya neden olmuştur. Ancak yine de ailenin öneminin azaldığından söz etmek güçtür. Bir toplumun sağlıklı ve sağlam olabilmesi için aile kavramının kalıp olarak belirli unsurlar çerçevesinde kurulması gerekmektedir. Modernitenin etkisiyle birlikte bireylerin bencil davranışları artmış, evlilik kavramı sadece birlikte yaşama olarak algılanmaya başlamıştır. Bu durum, aile bağlarının zayıflamasına ve nikahsız olarak yaşayan çiftlerin artmasına neden olmuştur. Bu değişimler, günümüzdeki sorunların belirtilerini ortaya çıkarmıştır. Kadın-erkek ilişkilerindeki değişimler ve aile dışı yaşam gibi algılar gündeme gelmiştir. Aile kurumu ele alındığında, evliliğin sadece bir kadın ve erkeğin imzasıyla gerçekleşmediği, ailenin kutsal bir yuva olduğu ve bu boyutun ön plana çıkarılması gerektiği anlaşılmalıdır. Devlet politikaları aile odaklı olarak şekillendirilmeli, ailenin ve evin toplumun dini ve ahlaki değerlerinin merkezi olduğu bilinci sivil toplum çalışmalarıyla yaygınlaştırılmalıdır. Bireylerin aile ve topluma karşı sorumluluklarını artırmaya yönelik politikalar geliştirilmeli ve toplumsal hayatın merkezi kurumları arasında aile yeniden birincil sırada yer almalıdır. Aile üyeleri, sosyo-psikolojik ihtiyaçlarını aile içinde tatmin edebilecek hale getirilmelidir (Karşı, 2019).

Günümüzde modernleşmenin etkisiyle aile yapılarında meydana gelen değişimlerden ailedeki bireylerin rolleri, ailenin işlevleri, aile yapısı ve aile içi iletişim gibi birçok faktör etkilenmiştir. Ailede eşler arasındaki iş ve rol dağılımı görece daha eşitlikçi bir yapıya kavuşmuştur. Eşler arasında eşitlikçi bir yapıya kavuşmak, aile reisi kavramının ortadan kaldırılması mülkiyet paylaşımı uygulamaları gibi gelişmelerde kadınlar hem aile içinde hem de toplumda daha etkili hale gelmiş ve konumunu güçlendirmiştir. Evlilik ve çocuk sahibi olma yaşının artması, boşanma oranlarındaki artış gibi faktörler aile kurumunun değişimi sürecinde etkilidir. Sanayi sonrası topluma geçişle birlikte ailenin üye sayısında azalmalar, işlevlerinde ve yapılarında değişimler meydana gelmiştir (Bayer, 2013).

Sanayi sonrası toplumda ailede görülen gelişmelerin sonucunda geniş ve çekirdek aile yapısına ek olarak yeni aile modelleri ve alternatif yaşam stilleri meydana gelmiştir. Bu yeni modeller ve yaşam stilleri; tek ebeveynli aile, babasız aile, karışık aile, yolcu aileler ve birlikte yaşama olarak sıralanabilir (Yıldırım, 2013).

Ebrar (2023)'a göre, modern aile kavramı incelendiğinde, geleneksel aileye göre birçok farklılığı içinde barındırdığı söylenebilir. Bu farklılıklara değinirken aileler büyük ölçüde kültürel, coğrafi ve toplumsal farklılıklara bağlı olarak değişiklik gösterebilir. Genel anlamda modern aileleri tanımlayan bazı özellikler şunlardır:

- 1. Çeşitlilik ve Esneklik:** Modern aileler, geleneksel ailelere göre daha fazla çeşitlilik gösterebilir. Bu çeşitlilik, aile tipi (çekirdek aile, geniş aile, tek ebeveynli aile vb.), cinsiyet rolleri, din ve cinsel yönelim, etnik köken gibi faktörlere bağlı olarak ortaya çıkabilir. Aileler ayrıca roller ve sorumluluklar bakımından daha esnek olabilir.

Modern aile yapısı, çeşitli sosyal, ekonomik ve kültürel değişimlerin etkisiyle önemli ölçüde çeşitlenmiş ve esneklik kazanmıştır. Bu değişikliklerin ana faktörleri şöyle sıralanabilir:

- Çalışma Hayatındaki Değişimler: Geleneksel olarak tek bir kişinin (genellikle babanın) çalıştığı aile modeli yerini her iki ebeveynin de çalıştığı bir modele bırakmıştır. Bu, cinsiyet rollerinde esnekliğe ve ev içi sorumlulukların yeniden dağılımına yol açmıştır.
- Boşanma ve Yeniden Evlilikler: Boşanma oranlarının artması ve yeniden evlenmelerin yaygınlaşması, çekirdek aile modelinin dışında, parçalanmış ve yeniden bir araya gelmiş aile yapılarının oluşmasına sebebiyet vermiştir. Bu durum, çocukların farklı ebeveynlerle ve üvey kardeşlerle büyümesi durumunu ortaya çıkarmıştır.
- Çocuk Sahibi Olmama Tercihi: Bazı çiftler çocuk sahibi olmayı tercih etmeyerek farklı aile yapılarını benimsemiştir. Bu da çocuklu ailelerin yanı sıra çocuk sahibi olmayan çiftlerin de modern aile yapısı içinde yer aldığını göstermektedir.
- Kültürel Çeşitlilik ve Göç: Küreselleşme ve artan göç hareketleri, farklı kültürel ve etnik kökenlerden gelen bireylerin bir arada yaşamasına ve kültürel çeşitliliğin aile yapısında yansıtılmasına neden olmuştur. Bu, çok kültürlü aile yapılarını ortaya çıkarmıştır. Bu faktörler, modern ailelerin daha çeşitli, dinamik ve esnek bir yapıya sahip olmasını sağlamıştır. Geleneksel aile modelleri hala varlığını sürdürse de günümüz aileleri, değişen toplumsal normlar ve bireysel tercihler doğrultusunda evrilmeye devam etmektedir (Al-Bakkar, 2010).

- 2. Eşitlik ve Ortak Karar Alma:** Modern ailelerde eşitlik ilkesi, geleneksel aile yapılarına göre daha belirgin hale gelir. Eşler arasındaki sorumluluklar daha dengeli bir şekilde dağıtılabilir ve karar alma süreçlerinde karşılıklı istişareye daha fazla önem verilebilir.

Modern aile yapısında eşitlik ve ortak karar alma, değişen toplumsal normlar, bireylerin hak ve özgürlüklerine verilen önemin artmasıyla daha fazla vurgulanmaktadır. Geleneksel aile yapısında genellikle erkeğin karar verici olduğu bir model yaygın olarak görülmekteydi. Ancak modern ailelerde cinsiyet eşitliği önem kazanmış ve her iki ebeveyn de eşit derecede karar verme yetkisine sahip olmuştur. Bu durum, ev içi sorumlulukların paylaşımından çocuk yetiştirme konularına kadar her alanda kendini göstermektedir. Çiftler, her iki bireyin de kariyerini sürdürmesine olanak tanıyan düzenlemeler yaparak ev işlerinin ve çocuk bakımının

paylaşılmasına yönelik daha adil yaklaşımlar geliştirmişlerdir. Bu da eşitlikçi bir aile ortamının oluşmasına katkı sağlamaktadır. Modern ailelerde, önemli kararlar (örneğin, çocukların eğitimi, taşınma, büyük harcamalar) genellikle ortaklaşa alınır. Bu süreçte, her bireyin görüş ve istekleri dikkate alınır ve ortak bir anlaşmaya varılmaya çalışılır. Bu, aile içi uyumu ve memnuniyeti artırır. Modern ailelerde, çocuklar da belli bir yaşa ve olgunluğa ulaştıklarında aile içi karar alma süreçlerine dahil edilmektedir. Bu, çocukların sorumluluk duygusunu geliştirmelerine ve kendilerini değerli hissetmelerine yardımcı olmaktadır. Otoriter aile yapılarının aksine, demokratik aile yapısı, her bireyin sesinin duyulduğu ve önemsendiği bir ortam yaratmaktadır. Bu modelde, herkesin görüşü alınarak kararlar kolektif olarak verilmektedir. Ebeveynler arasındaki roller daha esnek hale gelmiştir. Geleneksel cinsiyet rollerinin dışında, babalar çocuk bakımında ve ev işlerinde aktif rol alırken anneler de kariyerlerine odaklanabilmektedir. Aileye her iki bireyin de ekonomik katkıda bulunması, finansal kararların ortak alınmasını sağlar. Bu, ekonomik güç dengesi ve bağımsızlık açısından önemlidir. Bu unsurlar, modern ailelerin daha eşitlikçi ve uyumlu olmasını sağlamaktadır. Eşitlik ve ortak karar alma, aile içindeki bireylerin kendilerini değerli ve saygıdeğer hissetmelerine yardımcı olurken aile içi iletişimi ve genel yaşam kalitesini de artırmaktadır (Qasim, 2019).

3. Çalışma Hayatı ve Aile Dengesi: Modern ailelerde ebeveynler genellikle aile ve iş yaşamı arasında denge kurmaya çalışmaktadır. Her iki ebeveyn de iş dünyasında aktif rol alırken aynı zamanda aileleriyle ilgilenmeye çaba göstermektedir.

Modern aile yapısında çalışma hayatı ve aile dengesini sağlamak, artan iş yükleri, kariyer hedefleri ve aile sorumlulukları nedeniyle önemli bir konu haline gelmiştir. Bu dengeyi sağlamak için ailelerin benimsediği bazı strateji ve yaklaşımlar şunlardır:

Esnek Çalışma Düzenlemeleri: Birçok modern iş yeri, çalışanlarının aile ve iş hayatı dengesini daha iyi sağlayabilmeleri için esnek çalışma saatleri, uzaktan çalışma imkânı ve yarı zamanlı çalışma gibi esnek düzenlemeler sunmaktadır. Bu sayede ebeveynler, çocuk bakımını ve ev işlerini daha iyi yönetebilmektedir.

Ortak Sorumluluk: Aile içindeki tüm üyelerin ev işleri ve çocuk bakımı gibi sorumlulukları paylaşması, yükün tek bir kişinin üzerine binmesini önlemektedir. Ebeveynler, iş bölümü yapıp görevleri adil bir şekilde paylaşarak dengeyi sağlamaktadır.

Planlama ve Organizasyon: Etkin zaman yönetimi ve planlama, modern ailelerin çalışma hayatı ve aile yükümlülüklerini dengelemelerinde kritik bir rol oynar. Aileler, haftalık programlar yaparak önemli görevleri ve aktiviteleri önceden planlayarak stres seviyesini azaltabilir.

Dış Destek Alma Kreşler: Bakıcılar ve aile üyelerinden yardım alma gibi dış destekler, ebeveynlerin iş hayatındaki yüklerini hafifletebilir. Bu tür destekler, çocuk bakımı ve ev işlerinin daha iyi yönetilmesini sağlar.

Kendine Zaman Ayırma: Aile bireylerinin kendi ihtiyaçları ve hobilerine zaman ayırmaları, mental sağlığı korur ve genel yaşam memnuniyetini artırır. Bu, stres yönetimi ve iş-aile dengesinin sürdürülebilmesi açısından önemlidir (Al-Bakkar, 2010).

İş-Yaşam Dengesini Teşvik Eden Şirket Kültürü: Şirketlerin çalışanlarına iş-yaşam dengesini koruyabilmeleri için gerekli olanakları sunması, örneğin aile dostu politikalar, ebeveyn izni ve çalışan destek programları, çalışanların daha verimli ve motive olmasını sağlamaktadır.

Aile İçi İletişim: Açık ve dürüst iletişim, aile bireylerinin birbirlerinin ihtiyaçlarını ve beklentilerini anlamalarına yardımcı olmaktadır. Düzenli aile toplantıları ve konuşmalar, herkesin katılımını ve desteğini artırmaktadır.

Kriz ve Sorun Çözme Becerileri: Stresli durumlar ve çatışmalar kaçınılmazdır. Bu nedenle ailelerin kriz yönetimi ve etkili sorun çözme becerilerini geliştirmesi önemlidir. Bu, iş ve aile arasındaki dengeyi sağlamak için kritik bir faktördür.

Ebeveyn İzinleri ve Hakları: Modern ailelerin dengeyi sağlayabilmesi için ebeveyn izinleri ve hakları büyük önem taşır. Anneler ve babalar için doğum izni, çocuk bakımı izni gibi haklar, ebeveynlerin çocuklarıyla daha fazla zaman geçirmesini ve aile içindeki yüklerin dengeli dağılımını sağlamaktadır. Bu strateji ve yaklaşımlar, modern ailelerin hem iş hayatında başarılı olmalarını hem de aile ilişkilerini güçlü ve sağlıklı tutmalarını sağlar. İş ve aile hayatı arasında denge kurabilmek bireylerin ve ailelerin genel refahını artırıcı niteliktedir (Qasim, 2019).

4. Tek Ebeveynli Aileler: Modern toplumlarda, geleneksel ailenin aksine, tek ebeveynli aileler daha yaygın hale gelmiştir. Ayrılık ve boşanma gibi nedenlerle tek ebeveynin olması ve çocukları tek başına büyümesi gibi durumlarla sıkça karşılaşmaktadır.

Tek ebeveynli bir aile, çocukların ebeveynlerinden biriyle yaşadığı ve ebeveynlerinin de çocuk bakımından sorumlu olduğu bir ailedir. Bu ailelerin ortaya çıkmasında boşanma, terk edilme, eşlerden birinin ölümü ve evlenmeden çocuk sahibi olma gibi etkenler etkili olmakla birlikte evliliğin getirdiği sorumluluktan ayrılma gibi faktörler etkilidir (Yıldırım, 2013: 79). 1970'lerden bu yana çift ebeveynli aile sayısının azaldığı ancak tek ebeveynli aile sayısının arttığı gözlemlenmiştir. Bu durumda iki faktör etkili olmuştur. Birincisi boşanma oranının giderek artmasıdır. Kadınların iş gücüne katılımı, ekonomik olarak hayatlarını sürdürebilecek

bir gelir elde etmelerini sağlamış ve boşanma oranının artmasında etkili olmuştur. İkinci faktör ise hiç evlenmemiş anne sayısındaki artıştır (Kapız, 2002).

Tek ebeveynli aile yapısının günümüze özgü olmadığı, tarihte de var olduğu belirtilmektedir. Kabil (1990) gibi araştırmacılar, geçmişte insan ömrünün bugünkünden daha kısa olduğunu ve bu nedenle tek ebeveynli ailelerin, özellikle ebeveynlerden birinin ölümü sonucu, iki ebeveynli ailelerden daha yaygın hale geldiğini öne sürmektedir. Ölüm, zorunlu göç, savaş, açlık ve kıtlık gibi faktörler, ebeveynlerin birliğini tehdit edebilir. Bu tür etkenler, anne, baba ve çocuktan oluşan geleneksel aile yapısının dışında farklı aile yapılarının ortaya çıkmasına neden olabilir. Dolayısıyla tüm bu etkenler birlikte değerlendirildiğinde ailenin minyatürleştirilmesinin sadece sanayileşme ve modernleşme gibi nedenlerle açıklanmasının yetersiz olduğu görüşü savunulmaktadır (Asegem, 2011).

1970'lere kadar tek ebeveynli aile yapısını olumsuz bir durum olarak gören yaklaşımlar mevcuttu. Bu dönemde, suç oranlarındaki artış ve çocukların okul başarılarının olumsuz etkilenmesi gibi nedenlerle bu aile yapısının ortaya çıkmasını engellemek için çalışmalar yapılmıştır. Ancak 1970'lerden sonra tek ebeveynli aile yapısını bir farklılık olarak gören çalışmalara daha fazla yer verilmeye başlanmıştır. Bu çalışmalarda, tek ebeveynli aile yapısının aile üyelerine ve ilişkilerine etkileri, tek ebeveynli ailelerin yaşadığı zorluklar ve bu zorluklarla baş etme yöntemleri incelenmiştir. Ancak 1970'lerden sonra bile, tek ebeveynli aile yapısını toplumsal bir sapma olarak gören çalışmalar da devam etmiştir. Bu çalışmalar, genellikle tek ebeveynli aile modelinin çocuklarda yol açtığı sorunları analiz etmeyi amaçlamıştır (Asagem, 2011).

5. **Teknoloji ve İletişim:** Teknolojik gelişmeler, aile üyeleri arasındaki iletişimde de birtakım değişikliklere yol açmıştır. Mobil cihazlar, sosyal medya ve diğer iletişim araçları, aile üyelerinin uzak mesafelerde yaşasalar bile sürekli iletişimde olmalarına olanak sağlamaktadır.

Modern aile yapısında teknoloji ve iletişim hem olumlu hem de olumsuz etkiler yaratarak aile dinamiklerini büyük ölçüde değiştirmiştir. Olumlu etkiler arasında şunlar gösterilebilir:

- **Kolay İletişim:** Mobil telefonlar, mesajlaşma uygulamaları ve video konferans teknolojileri, aile bireylerinin her an iletişimde kalmasını sağlar. Bu, özellikle uzakta yaşayan aile üyeleri için büyük bir avantajdır.
- **Eğitim ve Bilgi Erişimi:** İnternet ve dijital cihazlar, çocukların eğitimine büyük katkı sağlar. Eğitim uygulamaları, çevrim içi dersler ve bilgiye kolay erişim, çocukların akademik başarısını destekler.

- **Aile İçi Organizasyon:** Dijital takvimler ve planlama uygulamaları, ailelerin günlük hayatlarını organize etmelerine yardımcı olur. Bu, iş, okul ve sosyal aktivitelerin daha iyi yönetilmesini sağlar.
- **Eğlence ve Bağ Kurma:** Aile bireyleri, dijital oyunlar, çevrim içi film ve dizi izleme platformları aracılığıyla birlikte zaman geçirebilir. Bu, eğlenceli ve kaliteli vakit geçirmeyi kolaylaştırır.
- **Uzaktan Çalışma:** Pandemi döneminde yaygınlaşan uzaktan çalışma, ebeveynlerin iş ve aile sorumluluklarını daha esnek bir şekilde yönetmelerine olanak tanır. Bu, aile içi zamanın artırılmasını sağlar.

Olumsuz etkiler ise aşağıdaki gibidir:

- **Aşırı Ekran Süresi:** Hem çocuklar hem de yetişkinler için ekran başında geçirilen sürenin artması, fiziksel aktivite eksikliği, göz problemleri ve uyku bozukluklarına yol açabilir. Ayrıca yüz yüze iletişimi azaltarak aile bağlarını zayıflatabilir.
- **Dijital Bağımlılık:** Sosyal medya ve oyun bağımlılığı, özellikle çocuklar ve gençler arasında yaygındır. Bu, aile içi iletişimi ve çocukların sosyal gelişimini olumsuz etkileyebilir.
- **Mahremiyet ve Güvenlik:** Teknolojik cihazların ve internetin yoğun kullanımı, ailelerin mahremiyet ve güvenlik konularında daha dikkatli olmalarını gerektirir. Çocukların internet güvenliği, ebeveynler için önemli bir konudur.
- **Dikkat Dağınıklığı:** Teknolojik cihazlar, aile bireylerinin birbirlerine olan dikkatini dağıtabilir. Akşam yemeği gibi aile zamanlarında bile telefon veya tablet kullanımı, yüz yüze iletişimi engelleyebilir.

Teknoloji ve iletişim, modern ailelere hem fırsatlar hem de zorluklar sunar. Dengeli ve bilinçli bir teknoloji kullanımı, aile içi ilişkileri güçlendirebilir ve genel yaşam kalitesini artırabilir (Qasim, 2019).

6. Eğitim ve Kariyer Hedefleri: Modern ailelerde eğitim ve kariyer hedefleri genellikle ön plandadır. Ebeveynler, çocuklarının eğitime ve kendi kariyer gelişimlerine odaklanır.

Ekonomi ve piyasa için üretim yapılan modern toplum bünyesinde genel demografik özellikler yerine bireylerin bilgi ve becerilerinin önem kazanması ve geleneksel geniş ailenin sahip olduğu eğitim durumunun yetersiz kalması nedeniyle aile kurumu; yeni oluşturulan sosyal değerlerin genç kuşaklara aktarılıp yeniden üretiminin sağlanmasında okul gibi kamusal otorite tarafından tasarlanan başka kurumlara işlevlerini aktarmaya başlamıştır (Altay, 2007).

- 7. Ev İşleri ve Paylaşılan Sorumluluklar:** Geleneksel ailelerde ev işleri genellikle belirli cinsiyet rollerine dayanırken modern ailelerde ev işleri ve sorumluluklar daha eşit bir şekilde paylaşılabilmektedir.

Modern aile yapısında ev işleri ve sorumluluklar paylaşılarak eşitlik ve ortak çaba anlayışı vurgulanmaktadır. Geleneksel rollerin değişmesi ve her iki ebeveynin de iş hayatında aktif olması, ev içi sorumlulukların adil bir şekilde paylaşılmasını gerekli kılmaktadır. Modern ailelerde ev işleri ve çocuk bakımı, cinsiyet gözetilmeksizin eşit olarak paylaşılmalıdır. Bu, her iki ebeveynin de iş yükünü hafifletir ve her bireyin katkısını değerli kılar. Aile üyeleri arasında açık ve sürekli iletişim, sorumlulukların adil bir şekilde paylaşılmasını sağlar. Beklentiler ve görevler açıkça ifade edilmeli ve herkesin fikirleri dinlenmelidir. Haftalık veya aylık planlar yapılarak ev işlerinin ve sorumlulukların organize edilmesi, herkesin görevlerini bilmesini ve bu görevlerin düzenli olarak yerine getirilmesi sağlanır. Modern aile yapısında ev işleri ve paylaşılan sorumluluklar, eşitlikçi bir anlayışla ele alındığında hem bireysel memnuniyeti artırır hem de aile dinamiklerini güçlendirir (Qasim, 2019). Unutulmamalıdır ki aileler büyük ölçüde bireylerin değerlerine, kültürel bağlamına ve sosyal dinamiklere bağlı olarak değişirler. Yukarıda belirtilen özellikler genel bir bakış sunar ve her ailenin kendine özgü değer kalıplarına sahip olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

1.6. Aile Kuramları ve Kuramcılar

Aileyi farklı kültürel çerçevelerde, çeşitli boyut ve işlevlerine odaklanarak açıklamayı hedefleyen kuramlar ve yaklaşımlar mevcuttur. Bu nedenle, bu kuram ve yaklaşımları karşılaştırmalı şekilde analiz etmek, derinlemesine bir aile anlayışı geliştirmek açısından oldukça faydalıdır. Bu amaçla öncelikle aileye yönelik yaklaşım ve kuramların ortaya çıktığı bağlamlar üzerinde durmak, ardından ortak noktaları ve ana motivasyonlarını açıklamak gerekmektedir (Georgas, 2004).

Ailenin sosyolojik analizi için yapılan çalışmalarda farklı kuramsal modellere başvurulmuştur. Çünkü aile olgusunun tarihsel, kültürel, politik, psikolojik ve diğer boyutlarını tamamen kapsayacak bir kuramın geliştirilmesi olanaksızdır. Ancak ailenin analizini etkileyen en önemli faktörlerden biri toplumsal değişimdir. İnsanlık tarihi boyunca aileler var olmuş ve diğer toplumsal kurumlara göre daha hızlı değişim geçirmişlerdir (Sadıkoğlu, 2019).

Köklü dönüşümlerle birlikte yapısal ve biçimsel değişimler Yaşayan aile, bu değişimlere rağmen, 21. yüzyılda hala önemini korumuş, biyolojik, sosyolojik, ekonomik ve politik birçok tartışmanın odağı olmuştur. Dolayısıyla ailenin tanımlanması, geçirdiği dönüşümlerin anlaşılması, farklı kültürlerdeki çeşitli aile biçimlerinin karşılaştırmalı olarak

incelenmesi ve gelecekteki rol ve işlevlerinin öngörülmesi için çeşitli perspektiflere ihtiyaç duyulmuştur. Sosyolojide aile kurumunu daha iyi anlamak için çeşitli kuramsal yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bu yaklaşımlar, ailenin tanımı, farklı aile yapıları, toplumsal değişimlerin aileler üzerindeki etkisi ve ailenin toplumsal görevleri gibi konulara odaklanarak aileyi açıklamaya çalışmıştır. Aile konusunda yapılan araştırmalarda kullanılan bu yaklaşımlar, genellikle “kavramsal çerçeveler” olarak kabul edilir. Her bir yaklaşım, ailenin çeşitli yönlerini analiz etmek için farklı kavramlar, varsayımlar ve tanımlamalar sunar (Macionis, 2012).

1.6.1. Sembolik Etkileşimci Kuram Perspektifinde Aile

Sembolik etkileşimcilik kuramı, aileyi ele alan çalışmalarda temel bir yaklaşım olarak benimsenmiş ve günümüzde yapılan aile çalışmaları üzerinde de önemli bir etkiye sahip olmuştur. Yaklaşım, toplumsal olayları ve olguları açıklarken semboller ile etkileşim arasındaki bağlantıya odaklanır. Adından da anlaşılacağı gibi “sembolik etkileşimcilik”, bireylerin semboller (yani paylaşılan anlamlar) aracılığıyla nasıl etkileşimde bulunduklarını inceler. Bu yaklaşım, bireylerin kendi öz benlik imgelerini nasıl yarattıklarını veya şekillendirdiklerini analiz etmeye çalışır (Sadıkoğlu, 2019).

George Herbert Mead, sembolik etkileşimcilik kuramının temellerini atmıştır. Bunun yanı sıra, sembolik etkileşimcilik kuramının etkili entelektüel öncüleri arasında 18. yüzyıl İskoç ahlakçıları ve 19. yüzyıl Alman idealistleri de bulunmaktadır. Ancak en güçlü etkinin Amerikan pragmatistlerinden geldiği söylenebilir. Cooley ve Mead gibi sembolik etkileşimciliğin ilk öncüleri bu bağlamda ortaya çıkmıştır. Geleneksel sosyolojinin aksine sembolik etkileşimcilik, toplumun makro boyutlarına değil mikro boyutlarına odaklanır. Bu yaklaşım, bireylerin günlük yaşantısına, sembolik iletişim yoluyla nasıl etkileşim kurduklarına ve gündelik dünyaya odaklanır. Sembolik etkileşimcilik, anlamların etkileşim yoluyla nasıl şekillendiğini açıklamaya çalışır. Bu şekilde, insan etkileşimlerinin temel biçimlerine yönelik bir anlayış geliştirilmesi amaçlanır. Sembolik etkileşim yaklaşımının temel varsayımı, bireylerin fiziksel bir çevre gibi sembollerin içinde yaşadığı düşüncesinden hareketle oluşmaktadır. Bu nedenle, insan davranışları, kendi eylemlerine ve başkalarına yükledikleri anlamlara göre şekillenir (Hallaç ve Öz, 2014).

Sembolik etkileşimci kuram, aile kurumunu, kapalı ve otonom sistemler bütünü olarak değil kendisini saran toplumla duygusal bir bağlılık içinde ele almıştır. Ailenin toplumsal örgütlenmeyi etkileyen yapısal ve kültürel değişimlerden yoksun olarak ele alınamayacağı savunulmuştur. Ailelerin sosyal gruplar, etkileşimli benlikler ve kimlikler bütünü olarak kavramsallaştırılması, aile uzmanlarının, sembolik gerçeklik amaçlar, değerler, inançlar ve

normlar gibi paylaşılan bir dünya duygusuna yönelik konularla ilgilenmelerine zemin oluşturmuştur. Cooley, insanın gelişim sürecinin, yüz yüze etkileşime yönelik aile gibi birincil gruplarda ortaya çıktığını öne sürmüştür ve bu bağlamda komşular, akranlar ve yaşlılar gibi grupları da analiz etmiştir. Böylece toplumsallaşma sürecinin aile vasıtasıyla gerçekleştiği diğer gruplara da dikkat çekmiştir. Cooley, aynı zamanda aileyi, kapalı ve otonom sistemler olarak değil kendisini saran toplumla duygusal bir bağlılık içinde bir birim olarak ele aldığından, ailenin kolektif örgütlenmeyi etkileyen yapısal ve kültürel değişimlerin göz ardı edilerek ele alınamayacağını da vurgulamıştır (Sadıkoğlu, 2019).

Sembolik etkileşimci yaklaşımda, aileyi doğrudan ele alan ilk isim Ernest W. Burgess'tır. O, aileyi “yaşayan, değişen, büyüyen bir şey” olarak analiz etmiş ve “aile hayatının gerçek birliğin üyelerinin etkileşiminde var olduğunu” vurgulamıştır. Bu sayede aile birliğin mensuplarının etkileşimi vasıtasıyla varlık kazandığını öne sürmüştür. Aile içi rollerin dinamik bir kişiliğe sahip olduğunu ve aile üyeleri arasındaki etkileşimin sonucunda bireylerin bu rollerde kalıplaşmış davranışları ya da tepkilerinin değişebileceğini belirtmiştir. Aileyi etkileşim kuran kişiler birliği olarak tanımlamasının ardından, onun aileye yönelik oluşturduğu sembolik etkileşimci düşünce ve yaklaşım, aile içi ilişkiler, eş seçimi ve etkileşim konularında yürüttüğü çalışmalarla gelişim göstermiştir. Burgess, aile hayatının, karı-koca, ebeveynler ve çocuklar arasındaki ilişkiyi sürdürmeye olanak tanıyan etkileşimler vasıtasıyla inşa edildiğini belirtmiş ve aile üyelerinin her birinin kendi kimliğini gündelik aile hayatındaki iletişimden var edebileceğini savunmuştur. Etkileşim halindeki kişilikler birliği olarak aile anlayışının iki temel hipoteze dayandığını söylemek mümkündür. İlk hipoteze göre ailelerin sosyal birer grup olarak biçim ve yapıları, kurumlardan ve toplumsal faktörlerden etkilenmekte, tarih boyunca toplumsal gelenek ve adetler aile içindeki etkileşim kalıplarını biçimlendirmektedir. İkinci hipoteze göre ise toplumsal imajlar ve benlik gibi kavramsallaştırmalar aksiyonlar için gerekli olan güdüyü ve bireylerin diğerlerini daha iyi yorumlamasını sağlamaktadır (Sadıkoğlu, 2019).

Sembolik etkileşimci yaklaşım, aile gibi sosyal kurumları birincil sosyal yapılanmalar olarak ele alır ve sadece dış gözlemlerle bu yapılarıdaki toplumsal etkileşimin anlaşılmasının mümkün olamayacağını belirtir. Aileyi yapısal bir sistem olarak incelerken yapısal işlevselci yaklaşım, sosyal çatışma veya feminizmin aksine sembolik etkileşimcilik, bireyler arasındaki etkileşime odaklandığı için daha mikro düzeyde bir analiz çerçevesi çizmektedir. Bu sayede sembolik etkileşimcilik, mikro düzeydeki analiziyle aile hayatındaki tecrübeleri ve bireysel kalıpların ortaya çıkış sürecini araştırmaya yönelir. Sembolik etkileşimciler, sosyalizasyonu sürekli bir şekilde meydana gelen benliğin gelişimi, devamlılığı ve değişimini sağlayan bir

etkileşim dizisi olarak ele almıştır. Aile de bu sürecin kaçınılmaz bir parçası olarak kabul edilmiştir. Aile fertlerinin benliklerinin aile çatısı altında bütünleştiği kabul edilir. Fertlerin davranışlarını analiz ederek aile dinamikleri anlamaya ve açıklanmaya çalışılır. Bu analiz, aile içi dinamikleri, rolleri, iletişim örüntülerini, karar verme ve sosyalleşmeyi içermektedir. Sembolik etkileşimci yaklaşıma göre aile fertleri hem kendi aralarında hem de dış dünyaya karşı samimiyet ve korkunun paylaşımı için fırsat sunmaktadır. Aile üyeleri zaman içinde duygusal bağlar inşa eden aktiviteleri paylaşırlar. Ancak toplumsal düzen, sadece direkt etkileşimle, birbirleriyle konuşmakta olan insanlar aracılığıyla değil aynı zamanda ortak beklentilerin oluşması vasıtasıyla da ortaya çıkmaktadır. Bireyler, toplum içinde nasıl davranması gerektiğini sosyalleşerek ve rol oyunları ile tecrübe eder (Macionis, 2012).

Sembolik etkileşimciliğin aile çalışmalarına sunduğu özgün katkı, ailelerin sosyal gruplar olduğu önermesine yapılan vurgu ve bireylerin sosyal etkileşim vasıtasıyla hem benlik hem de kimliklerini geliştirmelerine odaklanmasıdır. Önemli katkısına rağmen sembolik etkileşimcilik, bireysel davranışlar ve mikro grupların davranışlarının analizinin ötesine geçemediği, genel bir toplum modeli ortaya koyamadığı, makro toplumsal değişimleri ya da güç ve zenginliğin dağılımını açıklayamadığı gibi hususlar yönünden eleştirilmiştir (Slattery, 2014).

1.6.2. Aile Gelişim Kuramı

Direkt olarak aileyi analiz etmek amacıyla geliştirilen kuramlardan biri olan aile gelişim kuramı, temel olarak ailelerin zaman içinde tecrübe ettikleri değişime ilişkindir. Diğer kuramlarla karşılaştırıldığında ailenin değişim sürecine odaklanması bu kuramın güçlü yönünü ifade etmektedir. Aile gelişim kuramı, geleneksel bağlamda ailenin evrelerini ve her aile evresinde tecrübe edilen olayları açıklamaya odaklanmıştır. Aile gelişiminin daha dinamik varyasyonları da dahil olmak üzere sürecin de dikkate alınmasına karşın halen aşamalara ve yapıya odaklanmaktadır (Allen ve Henderson, 2017).

İnsani gelişim, sosyolojik bakış açısı ve çocuk psikolojisinin etkilerini taşıyan gelişimsel model, hayat döngüsünün ilerleyen her bir evresinde fertlerin değişen rolleri ve görevlerini analiz eder. Bu doğrultuda aileler de bireyler gibi hayat sürecinin çeşitli aşamalarında görülen değişimlere uyum sağlayarak büyümekte, gelişmekte ve değişmektedir. Aile gelişim kuramı, ele alınan diğer kuramsal yaklaşımlarla pek çok ortak noktaya sahiptir. Aile gelişim kuramı, yapısal-işlevselci kuramın geniş toplumsal sistem adaptasyonu anlayışı ile sembolik etkileşim yaklaşımının alt dalı olan aile sosyal sistemi anlayışının bir birleşimi olarak görülebilir. Sembolik etkileşimci yaklaşımda olduğu gibi aile, karşılıklı etkileşim halindeki

fertlerden meydana gelmiş bir birim olarak tanımlanır. Ailede roller vurgulanmaktadır. Herkesin rolü ve aile üyeleri arasındaki karşılıklılığın nasıl sürdürüleceği, yaş ile birlikte rollerde nasıl bir değişim olacağı normlarla öngörülmüştür. Bu süreç, evlilikle başlayıp eşlerden birinin ölümüne dek sürmektedir. Aile karı-koca olarak bir çiftle kurulmakta, çocukların doğmasıyla karmaşık bir hal almakta, çocukların meslek sahibi olması veya evlenmesiyle başlangıçtaki karı-koca çifti durumuna geri dönülmektedir. Ailenin bir basamaktan diğerine geçişi, ailenin yapısında değişiklikler meydana getirmektedir. Bu yapısal değişiklikler her basamakta aileye çeşitli görevler yüklemektedir (Hallaç ve Öz, 2014).

Rodgers ve White'ın aile gelişim kuramına sundukları katkılar, kuramın kültürel olarak çeşitlilik gösteren toplumlarda aile hayatına yönelik deneyimleri de içermesini sağlamıştır. Ayrıca aile gelişimi konusunda daha az belirlenimci bir perspektife odaklanmaktadır. Aile gelişim süreci ve değişimler, stokastik süreçler kavramıyla açıklanır. Bu kapsamda stokastik süreç, rastgele bir bileşeni belirli bir süreçle birleştiren olaylar dizisi olarak tanımlanmaktadır. Rodgers ve White, aile gelişimi kuramında analiz ölçeğinin bireyler değil ilişkiler olduğuna işaret etmiştir. Kuram, sistem yaklaşımıyla birlikte ele alındığında, ailedeki gelişimsel değişime dâhil olan ilişki sürecini daha iyi anlamaya yardımcı olma potansiyeline sahiptir (Russel, 2009).

1.6.3. Toplumda Ailenin Önemi: Durkheim'ın Perspektifi

Sosyolojinin bir disiplin haline gelmesinde büyük rol oynayan Durkheim'ın düşüncesinde, aile kurumu kaçınılmaz olarak yer almaktadır. Durkheim, 1887 senesinde Bourdeaux'da ders vermeye başlamıştır. Sosyolojik açıdan toplumsal dayanışmayı, bireyleri bir araya getiren bağları ve toplumsal bütünlüğün oluşumunu belirleyen unsurları inceler. Geçmiş ve günümüz toplumları için belirgin iki sosyal tip bulunmaktadır. Geçmiş toplumlar, siyasi örgütlenmeden yoksun olan "biçimsiz" toplumlar olarak tanımlanır ve göçebe akraba topluluklarından kentlerde yaşayan gruplara kadar çeşitlilik gösterir. Her iki toplum tipi de Durkheim'a göre farklı bir toplumsal dayanışma biçimine sahiptir: Birincisi, zihinsel benzerlik ve duygusal birlik üzerine kuruludur. Diğer ise işlevlerin farklılaşması ve iş bölümüne dayanır. Birinci modeldeki bireyler, kitle içinde önemsizdirler. Diğer modelde ise her birey, bütünün refahı için diğerlerinin özel katkılarına bağımlı olan kendi alanına sahiptir (Al-Bakkar, 2010).

Durkheim, ailenin geleneksel toplumdaki en temel sosyal örgütlenme birimi olduğunu savunmuştur. Ailenin sosyal dayanışmayı ve ahlaki düzenlemeyi sürdürmede çok önemli bir rol oynadığına inanmıştır. Ona göre aile, kültürel değerleri ve gelenekleri bir nesilden diğerine aktarmanın birincil aracıdır. Bireylerin, toplumun norm ve değerlerini öğrenmesi ve sosyal bütünleşme için gerekli becerileri kazanması aile aracılığıyla gerçekleşir. Böylece aile, sadece

biyolojik bir birim değil aynı zamanda bireylerin davranış ve tutumlarını şekillendiren sosyal bir kurumdur (Demircan, 2023).

Bireyler, refahları için çok önemli olan başkalarına güvenmeyi ve onlara bağımlı olmayı aile aracılığıyla öğrenirler. Ayrıca aile, üyelerinin beslenme, barınma ve giyinme gibi temel ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlüdür. Refah devletinin olmadığı geleneksel toplumlarda, aile hayatta kalmanın birincil aracıdır. Ayrıca aile, bireylerin, toplumun norm ve değerlerini öğrendiği birincil sosyalleşme aracıdır. Bu nedenle aile, geleneksel toplumdaki bireylerin davranış ve tutumlarını şekillendiren temel bir kurumdur.

Durkheim'a göre toplumsal dayanışma önemlidir ve modern aileyi yapılandıran unsurlar, devletin evlilik ve akrabalık ilişkilerini nasıl tanımladığıyla açıklanabilir. Ayrıca Durkheim, aile öğelerinin birbirine bağlanma işlevine odaklanmıştır ve bu ilişkiler aile yaşamını kapsamıştır. Ancak Durkheim'a göre bu yapısal çözümleme tek başına yeterli değildir. Bir olgunun ardındaki nedeni anlamak için kişinin ilişkilerini araştırması gerekmektedir. Durkheim'ın metodolojik yaklaşımı, doğa bilimlerinin ilişkilerin nedenlerini deneyler aracılığıyla keşfetmesinin sosyoloji için uygun olmadığını savunur. Ona göre bilimde önemli olan incelenen olgunun değişen koşullar altında gözlemlenebilmesidir. Bu, araştırmacının bir olgu hakkında neyin temel neyin koşullu olduğunu belirlemesini sağlar. Bu yaklaşım kapsamında , bir olgunun farklı biçimleri doğal olarak üretilebilirse bunun karşılaştırmalı incelemesi dolaylı bir deney olarak kabul edilebilir Durkheim, aile içi ilişkileri bu yöntemlerle açıklayabileceğine inanır. Eğer çiftler evlilik bağıyla birbirlerine bağlıysa günümüz gelişmiş toplumlarında gözlemlenen bağlar, geçmişteki ataerkil ailelerdeki (hem tek eşli hem çok eşli) baba soylu ve ana soylu klanlardaki bağlarla karşılaştırılmalıdır. Durkheim, ailenin evrimini, ana soyluluktan baba soyluluğa geçişi içeren evrimsel bir süreç olarak görür. Ona göre evlilik ilişkisi birçok evrimden geçmiş olsa da farklı tiplerdeki benzer ve ortak zeminleri bulmak zor değildir. Ancak hangi etmenlerin daha az değiştiği belirlenebilirse bu temel özellikler için sorumlu olan koşul bulunabilir. Durkheim, farklı aile biçimlerine dair sistemli ve güvenilir bilgi eksikliğine dikkat çeker. Bu nedenle aile tiplerini sınıflandırıp betimleyerek işe başlamak gerektiğini savunur. Karşılaştırmalı araştırma arttıkça, geçmişin sınıflandırılması bugünün anlaşılmasını kolaylaştırır çünkü modern ailenin bile eski ev yaşamı biçimlerinin kalıntılarını taşıdığını belirtir. Sosyolojik analizin günümüz ailesinden ziyade tarihsel evrimin karşılaştırmalı analiziyle başlaması gerektiğini savunur. Bu şekilde, çağdaş ailenin parçalarını analiz etmek ve açıklamak daha kolay hale gelir. Ancak Durkheim, ne kadar geriye gidersek gidelim bugünü göz ardı etmememiz gerektiğini vurgular. Ailenin ilk biçimlerini tanımlarken

bile, asıl amaç adım adım modern Batı ailesinin açıklamasına ulaşmaktır (Şatiroğlu, 2019: 49-50).

Sonuç olarak aile, geleneksel toplumda kritik bir kurumdur. Duygusal destek, güvenlik ve üyelerinin temel ihtiyaçlarını karşılamının yanı sıra toplumsal dayanışmayı ve ahlaki düzenlemeyi sürdürmede önemli bir rol oynar. Modern toplumda ailenin rolü değişse de bireylerin davranış ve tutumlarını şekillendiren temel bir kurum olmaya devam etmektedir. Bu nedenle, sosyal düzeni korumada ve üyelerinin refahını artırmada ailenin önemi kabul edilmelidir.

1.6.4. Geleneksel Toplumda Ailenin Rolü: Tönnies'in Perspektifi

Tönnies'in "Gemeinschaft" kavramı, güçlü sosyal bağlar, paylaşılan değerler ve bir topluluk duygusu anlamına gelir. Bu tür toplumlarda aile, Gemeinschaft'in korunmasına katkıda bulunan merkezi bir kurumdur. Aile, kültürel değer, gelenek ve normların bir nesilden diğerine aktarılmasından sorumludur. Üyelerine aidiyet ve kimlik duygusu sağlar. Duygusal destek ve bakımın birincil kaynağıdır. Ayrıca aile, sosyal davranışların düzenlenmesi ve sosyal düzenin korunmasında önemli bir rol oynamaktadır. Kabul edilebilir davranış standartlarını belirler ve bunları ihlal edenleri cezalandırır. Bu şekilde aile, üyelerinin grubun normlarına ve değerlerine bağlı kalmasını sağlayarak Gemeinschaft'in korunmasına katkıda bulunur (Suğur, 2011: 130).

Modern toplum yapısının gelişmesiyle birlikte, Gemeinschaft'tan bireyciliğe ve rasyonaliteye dayalı bir toplum yapısı olan Gesellschaft'a geçiş olmuştur. Sanayileşme, kentleşme ve küreselleşme süreçleri aileyi önemli ölçüde etkilemiş, aile yapısı ve dinamiklerinde değişikliklere yol açmıştır. Örneğin, daha küçük haneler, gecikmiş evlilik ve artan boşanma oranları bu değişikliklerden bazılarıdır. Ailenin modern toplumdaki rolü de çocukların sosyalleşmesinden birincil derecede sorumlu olmaktan, duygusal destek ve bakım kaynağı olmaya doğru kaymıştır. Refah devletin yükselişi, sağlık ve eğitim sağlamak gibi ailenin bazı sorumluluklarını üstlenmiştir. Bu şekilde, modern toplumdaki ailenin rolü, kolektif refah yerine kendini gerçekleştirme arayışında olan üyelerle daha bireysel hale gelmiştir. Tönnies'in Gemeinschaft kavramı, ailenin geleneksel toplumdaki rolünü anlamak için yararlı bir çerçeve sağlamaktadır.

Tönnies, geleneksel toplumları ve aileleri idealize ettiği için eleştirilmiştir. Eleştirmenler, geleneksel toplumların, özellikle kadınlar ve marjinal gruplar için genellikle baskıcı olduğunu iddia etmişlerdir. Dahası, Gemeinschaft-Gesellschaft ikilemi, modern toplumun karmaşıklıklarını aşırı derecede basitleştirmekle eleştirilmiştir. Modern toplumlarda var olan sosyal ilişkilerin ve değerlerin çeşitliliğini hesaba katmamaktadır. Feminist ve

postmodernist teoriler gibi alternatif bakış açıları, ailenin modern toplumdaki rolünün daha incelikli bir şekilde anlaşılmasını sağlar.

1.6.5. Simmel'in Geleneksel Topumlarda Ailenin Rolüne Bakışı

Geleneksel toplumlarda aile birimi, kültürel değerlerin, sosyal organizasyonun ve ekonomik sistemin sürdürülmesinde çok önemli bir rol oynamıştır. Alman sosyolog Georg Simmel, geleneksel toplumlarda ailenin rolüne ilişkin benzersiz bir bakış açısına sahiptir. Ailenin kültürel gelenekleri koruyan, duygusal destek sağlayan ve sosyalleşmeyi kolaylaştıran bir birim olduğuna inanmaktadır.

Simmel'e göre geleneksel aile, karı koca ve çocuklardan oluşan sosyal bir birimdir. Aile, nesilden nesile aktarılan kültürel gelenek ve değerlerin korunmasından sorumludur. Duygusal destek sağlamak ve çocuklar için birincil sosyalleşme kaynağı olmak gibi işlevlere de sahiptir. Geleneksel toplumlarda aile, bireylerin davranış ve tutumlarını şekillendirmekten sorumlu birincil kurumdur. Örneğin, bazı geleneksel toplumlarda aile, çocuklara büyüklere saygı, itaat ve sadakatin önemini öğretmekle sorumludur (Suğur, 2011: 142).

Kültürel ve sosyal rollere ek olarak aile, geleneksel toplumlarda ekonomik işlev açısından da önemli bir rol oynamaktadır. Mal ve hizmetlerin üretilmesi ve tüketilmesinden sorumludur. Aynı zamanda davranışlarını düzenleyen ve üyelerinin eylemlerini kontrol eden sosyal bir organizasyon olarak görülmektedir. Örneğin, bazı geleneksel toplumlarda aile, sosyal normları uygulamaktan ve onları ihlal edenleri cezalandırmaktan sorumludur. Aile toplumda bir kimlik ve statü kaynağıdır. Bazı geleneksel toplumlarda, bir kişinin sosyal statüsü aile geçmişi tarafından belirlenmektedir.

Simmel'in öngörülerine rağmen onun geleneksel aile anlayışı sınırlı ve eksik olmakla eleştirilmiştir. Bazı bilim insanları, Simmel'in analizinin çekirdek aileye fazla odaklandığını, geleneksel toplumlarda var olan geniş aileyi ve diğer aile yapılarını göz ardı ettiğini iddia etmektedir. Diğer akademisyenler, Simmel'in analizinin, sömürgecilik ve modernleşmenin geleneksel aile yapıları üzerindeki etkisini hesaba katmakta başarısız olduğunu iddia etmektedir. Bu değişimler, geleneksel aile değerlerinin aşınmasına ve çağdaş toplumlarda yeni aile yapılarının ortaya çıkmasına yol açmıştır (Suğur, 2011: 158).

1.6.6. Talcott Parsons ve Aile Kurumu

Talcott Parsons'ın kuramı, toplumu kendi işlevleri bulunan parçalardan oluşan bütünsel bir sistem olarak tanımlar. Parsons'ın açıklamaları genellikle modern, zengin Amerikan toplumunun bir ürünü olarak görülse de II. Dünya Savaşı sonrası yaklaşık 20-30 yıl boyunca dünyada sosyolojisi alanında özellikle İngilizce konuşulan ülkelerde önemli bir etki yaratmıştır.

Bu çerçevede aile, toplumsal bütünsel sistemin birçok bileşeninden biri olarak kabul edilir ve toplum için belirli işlevleri yerine getirir. Aile sistemi, tüm toplumsal sistemi ayakta tutan roller ve statüler ağına uygun şekilde hareket eden bireylerden oluşur. Ailenin analizi, diğer fertlerin rol ve beklentilerini, öznel eğilimlerini, referans gruplarını, durumlarının tanımlarını ve sistemin ayakta kalma mekanizmalarını kapsar. Bu perspektif kullanıldığında, aile diğer toplumsal ajanlarla, örneğin okul, iş yeri ve pazar gibi dışsal etkilere ve uzlaşmalara açıktır. Aynı zamanda ailenin içindeki diğer alt sistemlerle, örneğin karı-koca ve kardeşler gibi iç içe geçmiş bir sistem boyutu da dikkate alınmalıdır. Birey, rol ve statü sistemiyle bağlı ve kendisinden beklenen şekilde davranan biri olarak algılanır. Aile, sistem içinde devamlılığı sağlayan önemli ancak pasif bir unsur olarak görülür ve değişim göz ardı edilir. Dolayısıyla aile hem kendi içinde hem de toplum içinde sosyal sistemin korunmasında önemli işlevlere sahiptir ve rol-statü toplamları bakımından en iyi konuma sahip bireylerden oluşur. Bireyler, yapının taleplerine yanıt vererek veya sınırları içinde eyleme geçerek sistemin devamlılığına katkıda bulunur (Şatıroğlu, 2019: 61).

İşlevselci yaklaşıma göre en yalın ifade ailenin evrensel bir kurum olduğu, dolayısıyla da bazı evrensel işlevleri yerine getirmesi gerektiği şeklindedir. Parsons'a göre toplumun devamı için belli temel işlevsel gereksinimler bulunmaktadır ve bu gereksinimler karşılanmalıdır. Aile kurumu bu işlevleri en iyi biçimde yerine getirir. Ancak gelecekte, bu işlevlerin bir kısmının veya tamamının diğer kurumlar tarafından da yerine getirilmesi mümkündür. Aile kurumu bazı evrensel ve zorunlu işlevlerle yeterince bağlantılı değildir. Parsons'ın bu yaklaşımı evrimsel bir bakış açısına sahiptir. Yani toplumlar ve sosyal kurumlar birbirlerinden farklılaşarak yapısal bir değişim süreci geçirirler. Bu nedenle modern toplumda iş ve ev gibi alanlar birbirinden ayrılmıştır. Bu durum, ailenin işlevlerinin de aile ile toplum arasındaki ilişkilere benzer şekilde değişebileceğini göstermektedir (Russel, 2009).

Parsons'ın aile kuramının üç boyutu bulunmaktadır. Bu boyutlar şu şekilde ifade edilebilir: 1. Amerikan ailesinin işlevleri. 2. Amerikan ailesinin yapısı. 3. Erkek ve kadın rolleri. Bu üç boyutun sadece isimlerine bakıldığında bile Parsons'ın Amerika Birleşik Devletleri'ndeki toplumu açıklama gayesinde olduğu anlaşılmaktadır. Ancak görüşlerinin neredeyse evrenselleşmesi, aile açıklamalarının üzerinde durulmasının altında yatan sebebi göstermektedir.

Amerikan ailesinin işlevleri: Parsons'ın açıklamalarını, farklılaşma kavramının egemen olduğu değişme bağlamında ele almak gerekmektedir. Parsons'a göre farklılaşma, eskiden uzmanlaşmamış bir birimce yerine getirilen işlevlerin bazılarını bu konuda uzmanlaşmış birimlerin devralmasıdır. Uzmanlaşma, toplumda yeni birimlerin gelişmesine yol açmaktadır.

Bu yeni ortaya çıkan birimler, daha uygun bir biçimde ve daha az sayıdaki işlevler konusuna yoğunlaşır. Öyleyse değişme ve uzmanlaşma kaçınılmaz olarak gerçekleşecektir. Geçmişte insan hayatının sürekliliği yönünden yaşamsal öneme sahip olan aile kurumu, kaçınılmaz olarak değişecektir. O halde bütün bu değişime rağmen aile ayakta kalmaya nasıl devam edecektir sorusu gündeme gelmektedir (Russel, 2009).

Parsons, ailedeki değişimin tipik bir örneğinin, geleneksel geniş ailede ekonomik üretimden, modern ailenin izole edilmesine doğru yaşanan süreç olduğunu savunmuştur. Ailenin ekonomik üretim birimi olmaktan çıkması, ekonomik farklılaşmadan söz edilmesini sağlar. Bu durum, ailenin tarımsal faaliyetlerin yanı sıra üretim sanayisinin dışına çıkması anlamına gelmektedir. Ekonomik üretim artık büyük sanayinin bir parçasıdır. Bir diğer önemli nokta ise ailenin eğitimle ilgili sorumluluklarını başka toplumsal birimlerle paylaşması veya onlara devretmesidir. Eskiden ailenin yerine getirdiği birçok toplumsal hizmet, artık okullar, arkadaşlık grupları, hastaneler, boş zaman grupları ve medya gibi uzmanlaşmış birimlerce üstlenilmektedir. Parsons, bu değişimi şu karşılaştırmayla açıklamıştır: Amerikan toplumu, geniş aile grubu içinde ekonomik üretim, yönetim, dinsel etkinlik, sosyalizasyon ve boş zaman etkinliklerinin yerine getirilmesi gibi işlevleri üstlenen arkaik toplumlarla büyük bir farklılaşma içindedir. Parsons'a göre bir birim, belirli işlevlerden uzaklaşırsa koruduğu işlevleri daha etkin bir şekilde yerine getirir. Özellikle aile ve arkadaşlık grubu, bireye duygusal destek sağlama konusunda uzmanlaşmıştır. Ailenin işlevleri azalmasına rağmen toplum ona daha fazla bağımlı hale gelir. Parsons'a göre günümüz ailesi, biyolojik kompozisyonun yansıması olmayan sabit unsurlara sahiptir. Ailenin en önemli işlevleri ise türün devamı ve çocukların bakımınıdır. Sonuç itibarıyla Parsons'ın perspektifine göre aile, geleneksel olarak bu kuruma bağlı belirli fonksiyonların gerilemesi sebebiyle, yüksek düzeyde uzmanlaşmıştır ve canlı bir birim olarak varlığını sürdürmektedir. Ancak türün devamı ve çocukların sosyalizasyonu işlevi dışında tamamen işlevsiz kalacaktır. Çünkü aile, ekonomik üretime katılmaz ve siyasi sistem açısından bir birim olarak kabul edilmez. Ancak mikro sosyolojik açıdan aile, iki temel ve vazgeçilemez işlevi yerine getirir. Bunlar; çocukların toplumsallaşma sürecini başlatarak onları toplumun bir parçası haline getirmek ve yetişkinlerin toplum içinde istikrarını sağlamaktır. Bu iki işlev birbirine bağlıdır. Aile, sosyalizasyonun merkezidir. Çocuklar, içinde doğdukları toplumun kültürünü ailede içselleştirirler. Ailenin bu işlevini yerine getirebilmesi için sorumlu yetişkinlerin toplumla bütünleşmiş olmaları ve kültürü benimsemiş olmaları gerekir. Dolayısıyla aile, toplumsal sistem içinde denge ve istikrar eğilimi gösterir. Bu nedenle, ailenin önemli bir fonksiyonu, sistemin dengesini ve ayakta kalmasını sağlamak amacıyla çocuğun sosyalizasyonuna katkıda bulunmaktır. Parsons'a göre sosyalizasyon, ailenin toplumun bir alt

sistemi olduğunu gösterir. Ailenin sosyalizasyon işlevinin ana amacı, çocuğa toplumun temel fikir, değer ve kavramlarını aktarmaktır. Bu işlev, başlangıçta anne ve baba tarafından oynanan ebeveynlik rolleri aracılığıyla yerine getirilir (Şatıroğlu, 2019: 63).

Ancak aile toplumsallaşmanın tek birimi değildir. Okul, arkadaşlık grubu, boş zaman etkinlikleri veya üniversite gibi birimler de sosyalizasyon işlevine sahiptir. Parsons'a göre Amerikan ailesi, genci özerkliğe hazırlar. Bunun için gençlerin yaşamına mümkün olduğunca az müdahalede bulunur ve ebeveyn davranış modellerine bağlı olmaktan kaçınarak genci özerkliğe ve sorumluluklara hazırlar. Ebeveynler için doğru olan şey, çocuğa müdahale edilmemesidir. Bireysel tamamlanma üzerine kurulmuş bir toplumda çocuk, yerine getirmesi gereken rolleri bizzat kendisi yaratmalı ve keşfetmelidir. İkinci olarak Parsons, çocuğun birey olarak kendi kendini tamamlamasına hazırlık amacıyla, ebeveynlerinin çocuklarının duygusal bağlanmalarından fayda sağladıkları konusunda da ısrar etmektedir. Anne-baba sevgisi çocuğun okul veya arkadaş grubundaki başarısını koşullayan bir etken olarak nitelendirilmektedir. Bu nedenle çocuk, kendini gerçekleştirme konusunda oldukça güçlü bir motivasyon geliştirmektedir. Böylece aile, norm, rol ve değerlerin çocuğa iletilmesi vasıtasıyla, onun kişisel tamamlanma üzerine kurulmuş bir toplumla bütünleşmesine olanak tanıyan temel birimdir. Parsons tarafından aileye verilen diğer mikro sosyolojik fonksiyon, yetişkin bireyin istikrarı ve dengelenmesidir. Bu fonksiyon en başta evlilikle yerine getirilmektedir. Her eş diğerine karşı bağlanma göstermektedir. Buna karşılık ailenin diğer fertleriyle, ebeveynlerle, kardeşlerle olan bağlar zayıflamaktadır. Ona göre bu görünümün olumsuz tarafı, eşlerden her birinin eşine olduğu kadar, akrabalarından birine bağlanmamasıdır. Buna karşılık, evlilik ve aile yetişkinlerin duygusal denge bulmalarına olanak sağlamaktadır. Dolayısıyla aile, akrabalıktan soyutlanmıştır. Fakat mikro sosyolojik iki temel fonksiyonun yerine getirildiği karmaşık bir etkileşim ağını ortaya çıkarmaktadır (Russel, 2009).

Parsons'a göre geniş aile ve modern sanayi toplumu, temelde karşıt olan iki değer sistemini oluşturur. Belirli bir aileye üyelik temelde doğumla kazanılan, bireyin başarısı veya kazanımlarının önemsiz olduğu akrabalık temelli ilişkilerle karakterizedir. Bu ilişkiler, bireyin doğumuna dayalı özel değerler içerir. Bununla birlikte modern sanayi toplumu, evrensel değerlere dayalıdır. Herkes, aile bağlarından ziyade yeteneklerine dayalı olarak terfi edebilir. Bu durum, ailenin içinde bir gerilim yaratır. Çünkü birey hem ailevi hem de iş dünyası tarafından farklı değer kategorileriyle karşılaşır. Toplum, çekirdek ailelerden oluştuğunda çatışma genellikle minimum düzeyde sınırlıdır. Çekirdek aile, akrabalık grubunun geri kalanından izole edilmiş durumdadır ancak en yoğun duygusal bağları içselleştirmiştir. Erkek, ekonomik sistemle bütünleşmiştir ve işin değerleri ailenin dayanışmasını zayıflatmamaktadır.

Parsons'a göre modern sanayi toplumuna en uygun tip, soyutlanmış çekirdek ailedir. Bu tür aileler, yeni bir yerde kurulur ve evlilikle birlikte bağımsız bir eve yerleşir. Amerikan toplumunda, evlilik akrabalığın ana yapısal anahtarıdır ve bireyin sorumluluğu ebeveynlerine değil eşine ve çocuklarına karşıdır. Sonuç olarak Parsons, geniş aile sisteminde değerlerin doğuştan kazanıldığını ve statünün doğumla birlikte geldiğini vurgular. Sanayi sonrası modern Amerikan ailesi, daha rasyonel değerlere yönelmiştir. Örneğin, elektrikli ev aletlerinin kullanımı ve çocuğun bilişsel eğitimine verilen önem, bu değişimi yansıtır. Ayrıca çocuksuz genç çiftler genellikle şehir merkezlerinde yaşarken çocuk sahibi olduklarında banliyölere taşınırlar (Şatıroğlu, 2019: 65).

1.7. Modernizm ve Modernleşme

1.7.1. Bir Proje Olarak Modernizm

Modernleşme, birçok farklı özelliği ile günümüzde pek çok ülke tarafından ele alınmaktadır. Modernleşme sürecinin altyapısı, Avrupa'nın Rönesans ve Reform dönemlerine kadar uzanmaktadır. Ahlak, bireycilik, sosyal hareketlilik, demokrasi, sivil toplum, insan hakları ve rasyonellik gibi yapılar, modernleşmenin özellikleri arasında gösterilmektedir (Topal, 2020).

Modernleşme türleri, genellikle farklı alanlar ele alınarak gerçekleştirilmektedir. Bu alanlar arasında toplumsal modernleşme, sanayileşme, bilimsel çalışmalar ve benzeri unsurlar bulunmaktadır. Böylece bir ülkenin gelişimi hızlı bir şekilde devam edebilmekte ve ilerleyebilmektedir (Karlı, 2019).

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından küresel boyutta egemenliğini oluşturmak isteyen başta Amerika olmak üzere diğer Batı ülkeleri, bu amaç doğrultusunda çalışmalara başlayarak dünya genelinde gelişmemiş, gelişmekte olan toplumlar üzerinde modernleştirme ve demokratikleştirme yönünde adımlar atmıştır. Bu amacın teorik altyapısının oluşturulması konusunda ise sosyal bilimler alanında önemli çalışmalar yürütülmüştür. Genel olarak Batılı olmayan toplumları geliştirme yolları şeklinde adlandırılan bu çalışmalar “modernleşme” başlığı altında ele alınabilmektedir. Batı dünyası perspektifiyle geliştirilen modernleşme kuramları, en genel anlamıyla asıl hedef olarak gösterilen Batı'nın sosyo-kültürel toplum yapısı çerçevesinde diğer toplumları anlama ve bu doğrultuda adım atma çabasını dile getirmektedir (Solmaz, 2011).

Modernleşme teorisinin temelinde genel anlamda Batı'nın özelde ise Amerika'nın model alınmasıyla tüm dünya toplumlarının modernleşeceği varsayımı yer almaktadır. Burada asıl amaç iktisadi, toplumsal ve siyasal düzeyde geleneksel olandan modern olana geçişi

basamaklar hâlinde gerçekleştirmek şeklinde sunulmaktadır. Bu geçişin, ekonomi alanında piyasanın ve dış yatırımların etkisiyle, toplumsal ölçekte uygun olan Batı merkezli kurumların, değerlerin ve davranışlarının benimsenmesiyle birlikte, siyasal düzeyde de parlamenter demokrasinin uygulamaya geçmesiyle gerçekleşeceği varsayılmıştır. Modernleşme teorisi, Amerika'nın politikalarıyla bağlantılı olması sebebiyle, Amerikan dış işleri politikası şekillenmiş ve buna bağlı olarak diğer ülkelere yönelik dış yardımların önü açılmıştır (Çelikten, 2020).

Latince “modo” kelimesinden türeyen “modernus” kavramı, “hemen şimdi” anlamına gelir, bu da modernleşmenin “şimdi”yi yakalama çabalarına işaret etmesi olarak yorumlanmaktadır. Bu çaba, geri kalmışlık psikolojisiyle birlikte eskiyi terk etmeyi içerdiği için modernleşme döneminde köklü değişimler yaşanmıştır. Modernleşme, insanlığın genel evrim çizgisinde geri kalmış toplumların, günümüzdeki daha gelişmiş toplumlara yetişmesi olarak gerçekleşmiştir. Bu nedenle, insanlığın gelişimi açısından modernleşme, bir ilerleme değil bir eşitleme sürecidir. Bu eşitleme çabası, geleneksel toplum yapısında önemli değişiklikleri de beraberinde getirmektedir. Genel olarak modern toplum, kentleşme sürecinde ilerlemiş, sosyal hareketliliğin ve siyasal katılım düzeyinin yüksek olduğu, mesleki uzmanlaşmanın çeşitlendiği, ekonomik gelişmişlik ve okuryazarlığın yüksek olduğu ve kitle iletişim araçlarını aktif olarak kullanan bir yapıyı ifade eder (Kongar, 2014).

Modernleşme sürecinde, gelenekselden çağdaş kültüre geçişin temel gücü olarak dijital iletişim araçları ön plana çıkarılmaktadır. Geleneksel yapılar, gelişmeyi engelleyen unsurlar olarak görülmektedir. Bu nedenle, geleneksel yapının değiştirilmesi gerekmektedir ve bu süreçte gelişmiş ülkelerin gelişmemiş ülkelere yardım etmesi söz konusudur. Batı tipi modernleşme ve kültürel değişim, “dışarıdan enjekte edilen çağdaşlaşma” olarak tanımlanmaktadır. Bu süreçte Batı kültürü, yerel kültürden uzaklaşarak yüceltilmektedir. Bu değişimin gerçekleşmesi için kitle iletişim araçlarının dünya çapında yayılması ve aktif kullanılması önemlidir. Değişimin talep edilebilmesi için bireylerin bu araçlar vasıtasıyla yeni olanı tanıyacağı düşünülmektedir. Modernleşme süreci nedeniyle eş zamanlı olarak toplumsal hayatın çeşitli katmanlarında bir değişim ve dönüşüm yaşanmıştır. Kitle iletişim olarak her ne kadar gazete, dergi, radyo, televizyon, sinema ve internet gibi geniş kitlelere ulaşabilen araçlar tanımlansa da değişimi tetikleyen araçlar toplum üzerinde kullanım yaygınlığı ile etkili olan radyo, televizyon ve internettir. Bu araçların içerisinde de televizyon açık ara en önde yer almaktadır. Televizyonun öne çıkarılmasında, onun toplum içerisinde kullanım popürlüğünü elde etmiş olması etkilidir (Çelikten, 2020).

Günümüzde modernleşmenin etkisiyle aile yapılarında önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Bu değişimden ailedeki bireylerin rolleri, ailenin işlevleri, aile yapısı ve aile içi iletişim gibi birçok faktör etkilenmiştir.

- **Modernizmin Ortaya Çıkmasının Sebepleri**

İnsanlık, teknolojinin ilerlemesi ve refahından itibaren, yaşadığımız çağda tanık olduğumuz kadar hızlı bir gelişme ve değişim hızına şahit olmamıştır. Bu değişimler, çeşitli ekonomik, toplumsal, sosyal, siyasi, tıbbi, bilimsel ve diğer alanlarda bireyin yaşam standartlarının yükseltilmesine katkıda bulunmuştur. Ancak dünyada meydana gelen bu değişimler toplumun genelinde de değişimlere yol açmış ve aile kurumunu ahlaki, sosyal, ekonomik, entelektüel ve kültürel yönlerden etkilemiştir (Alsofi, 2004).

Küreselleşme: Dünyayı global bir köy haline getirme amacı ile yaşanan bu dönüşümlere yol açan en önemli sebeplerden birisi küreselleşmedir. Batılı tüketim tarzı insan hayatına yayılmış, kültürel değişiklikler tüm ülkelerde olduğu gibi Arap ve İslam ülkelerinde de etkili olmuştur. İnsan bilgisi ve kültürünün inşasına katkıda bulunma rolü, belirli değerlere bağlı bir ortamdan, söz konusu kültürel değerleri benimsemeyi bırakan bir ortama doğru kaymıştır (Fatima, 2005).

Modernite, 20. yüzyılın ikinci yarısı itibarıyla bilgi, teknoloji, iletişim ve ulaşım alanındaki hızlı değişimler sonucu yaşanan küreselleşme ile kontrol edilemez hale gelmiştir. Bu gelişmelerle modern hayat, farklı bir boyuta evrilmiştir. Bu süreçte gözlemlenen önemli değişimlerden biri ekonomik üretim alanında yaşanmıştır. Sanayi ve sanayinin ihtiyaç duyduğu fiziki iş gücü yerini bu dönemde bilgiye dayalı bir ekonomi ve zihinsel iş gücüne bırakmıştır. Böylece önceden fiziki güç farklılığı sebebiyle yalnızca belli alanlarda çalışma faaliyetlerine dahil olabilen kadınlar, üretimin değişen yapısıyla, geçmişe kıyasla çok daha geniş bir alanda erkeklerle rekabet edebilir duruma gelmiş ve milyonlarca kadın, üretim sürecinde aktif rol almaya başlamıştır (Fukuyama, 2009).

Küreselleşme akımı, dünya ülkelerini kontrol etmek ve etkilemek için tüm yöntem ve araçları kullanmış, dolayısıyla modern medya ve iletişim, dünyanın entelektüel, ekonomik ve kültürel hegemonyasının dayattığı bu yöntemlerin en önemlilerinden biri olmuştur. Uydu kanalları, World Wide Web veya internet ve sosyal medya, elektronik gazeteler vb. araçlar aracılığıyla ailelerin ve toplumların atmosferine girmiştir (Al-Bakkar, 2010).

1970'lerde başlayan ve özellikle 1990'lardan sonra daha belirgin hale gelen küreselleşme, modernleşmenin yarattığı toplumsal değişimlere yeni boyutlar kazandırmıştır. Küreselleşen dünyada, bilgi ve teknolojik üretimdeki ilerlemeler ile toplumlar arasındaki bilgi akışı önceki dönemlere kıyasla daha hızlı ve geniş kapsamlı bir şekilde artmıştır. Küreselleşme

genellikle tüm toplumların homojenleşmesi ve Batı tipi bir yaşam tarzına dönüşmesi olarak algılanmıştır. Ancak bazı sosyologlar küreselleşmeyi, küresel ve yerel dinamikleri farklı seviyelerde birbirine bağlayan heterojen bir süreç olarak görürler. Modernlik ise tarımsal üretim odaklı geleneksel toplum yapısından endüstri üretimi odaklı modern toplum yapısına dönüşümü ifade eder. Sanayi toplumlarında, üretim süreci atölyelerden sonra fabrikalara doğru değişerek merkezi bir konumda yer almıştır. Bu üretim biçimleri, yerel pazarlara yönelik geleneksel tarım üretiminden ayrılmıştır. Sanayi üretimi ulusal veya uluslararası pazarlara yönelik olarak gerçekleştirilir ve üretim süreci bilimsel yöntemlere uygun olarak işler. Teknoloji bu üretim biçiminde yoğun bir şekilde kullanılır. Endüstriyel toplumda fabrikaların sahipleri gerçek veya tüzel kişiler olabilirken çalışanların çoğunluğu sanayi ve hizmet sektöründe ücretli olarak faaliyet gösterir. Bireylerin modern kurumlardan edindikleri bilgiler, karar alma süreçlerinde ve yaşam uygulamalarında geleneklere kıyasla daha sık kullanılmaya başlanmıştır. Modern bilginin yanı sıra gelişme, ilerleme, eşitlik ve demokratik katılım gibi fikirlerin de bireylerin düşünce, tutum ve eylemleri üzerinde önemli bir etkisi olmuştur (Cem, 2020: 7-8).

Teknolojik Devrim: Bilgisayarlar, elektronik tahtalar, mobil ve akıllı telefonlar, televizyonlar, elektromanyetik cihazlar, gelişmiş tıbbi cihazlar vb. araçlar, yaşamın çeşitli alanlarındaki son keşifler ve teknolojik gelişmeler, ulusların ve toplumların ilerlemesine katkıda bulunmuştur. Bu teknoloji, insan zihni, mikroelektronik, biyomühendislik ve bilgisayarlar gibi alanlarda devrim niteliğinde gelişmeleri de beraberinde getirmiştir. Bu teknolojik zenginlik, insan faaliyetinin herhangi bir yönünü hayal etmesi güç bir şekilde, kişisel, pratik, bilimsel veya siyasal yönlerden etkilemiş ve insan yaşamını dönüştürmüştür. Bu dönüşüm aynı zamanda, yapay zekâya ve bilginin son derece hızlı bir şekilde üretilmesine, depolanmasına, alınmasına ve iletilmesine dayanmaktadır. Ancak bu teknolojik ilerlemeler aynı zamanda aile kurumunu da olumsuz etkilemiştir. Çünkü bireyleri yiyecek, giyecek barınma gibi ihtiyaçlarda daha tatminsiz hale getirmiştir. Modern ailenin ihtiyaçları değişmiş, geçmişte tatmin olunan şeyler artık yetersiz görülmeye başlanmıştır. Her zaman yeniliği arzulayan bir tüketim kültürü oluşmuş ve bu durum aile bütçesini sıkıntıya sokmuştur (Karlı, 2019).

1.7.2. Eylem Halindeki Modernite ve Modernleşme Kavramı

Modernleşme, ekonomik, siyasal ve kültürel değişimi içeren yeni bir toplumsal gerçekliğin, modernitenin gerçekleşmesini sağlayan sürece verilen addır. Alan Touraine'in ifadesiyle modernite, “eylem halindeki modernite” ile karakterize edilir. İnsanlık tarihinin çeşitli dönemlerinde ilerlemenin yönlendirdiği ve insanın bilimsel bilgisini geliştirmeyi amaçlayan her gelişme modernleşme kategorisine dâhil edilebilmektedir. Modernleşme ve

modernleşme teorisyenlerinin ortaya koyduğu kavramlar bilgisidir. Bilgi, iktidar ilişkilerinin bir sonucu olarak zaman ve mekândan bağımsızdır. Sosyolojik alan yazında dört tür modernleşmeden söz edilmektedir. Siyasi modernleşme, katılımcı karar almayı destekleyen kilit kurumları içermektedir. Kültürel modernleşme genellikle sekülerleşme ve milliyetçi ideolojiye karşı bağlılık üretmektedir. Ekonomik modernleşme, iş bölümünün genişletilmesi, yönetim tekniklerinin kullanılması, teknolojinin ilerlemesi ve iş yeteneklerinin iyileştirilmesi gibi faktörlere atıfta bulunarak ekonomik dönüşümün yoğunlaşmasını ifade etmektedir. Son olarak toplumsal modernleşme, okuryazarlık oranının artması, kentleşme süreci ve geleneksel otoritenin giderek zayıflaması gibi unsurlarda kendini göstermektedir (Altun, 2005).

Modernleşme kavramı, bir toplumsal değişim sürecine işaret etmektedir. Bu bağlamda, bir noktadan diğerine ilerleme sürecini ifade etmektedir. Ancak bu ilerleme ve hızlanma, Batılı olmayan toplumların Batı'ya yönelik adımlarının 20. yüzyılda toplumlar arası ilişkilerin Batı lehine şekillenmesiyle ortaya çıktığını göstermektedir. Modernleşme kavramı, aslında Batılı olmayan toplumların Batılılaşmaya doğru yaşadıkları sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel değişimlere tekabül etmektedir.

Batılı olmayan toplumların modernleşme deneyimi, özgün bir modernite deneyimi inşa etmek yerine, çoğunlukla yukarıdan aşağıya Batılılaşma politikalarının uygulanmasında kendini göstermektedir. Bu bağlamda, inorganik bir dönüşüm süreci ortaya çıkmakta, sosyopolitik, sosyokültürel ve sosyoekonomik gerçeklerle çatışmalara dayalı bir değişim programı uygulanmaktadır. Batılı olmayan toplumların Batılılaşma politikaları, modernleşme kavramıyla tanımlanan bu arka plana dayanmaktadır. Modernleşme kavramı, II. Dünya Savaşı'ndan sonra Batılı toplumlar tarafından bir ütopya olarak ideolojiyi, tarihi, toplumu ve kültürü aşan bir kavram ve program olarak Batılı olmayan toplumların önüne serilmiştir (Alwrekat, 2018).

Modernite gerçeğinin dünyaya hâkim olmaya başlamasından sonra Batılı olmayan toplumların katı bir politika ile uygulamaları gereken bir dönüşüm programı olarak görülmeye başlamıştır. 1950'lerden itibaren Amerikan modernleşme teorisyenleri, modernleşme kavramını küresel sahnede sosyopolitik analizin merkezine yerleştirmişlerdir. Modern bilgiye toplumsal düzeyde hâkim olmanın talepleri ve ihtiyaçları, sosyolojinin ontolojik koşullarını hazırlamıştır. “Gelişimin Farklı Boyutları”, “Yükselen Sınıf Mücadelesi ve Karl Marx”, “Max Weber'in Rasyonelleştirmesi”, “Emile Durkheim'ın Ahlaki Çöküş” kavramlarında görülebilmektedir. Ferdinand Tönnies: Temel Toplumsal İlişkilerin Bozulması başlığı altında bu konuyu incelemiştir ancak Marx dışında, bunun gayri-olmayanlar için ne anlama geldiği sorgulanmamıştır. Modernite ve gelenek ikilemi perspektifinde modern toplum, şehirleşmenin,

sanayileşmenin, medya iletişiminin, yüksek okuryazarlığın, laik kurumların, demokratik ideallerin ve evrensel insani değerlerin görünür olduğu bir toplumun adıdır. Modernleşme teorisi, bir yanda Batılı olmayan toplumlar hakkında bilgi üretmeye çalışan antropolojinin tarihsel misyonunu üstlenirken diğer yanda Batı dışındaki köhneleşmiş toplumlar ve oryantalizm perspektifinde incelenmiştir. Genel olarak sanayileşmiş Batı toplumları modern olarak ifade edilir. Bununla birlikte G7 ülkeleri, gelişmekte olan ülkeler ve az gelişmiş ülkeler tarafından da modernleşme konusunda düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Özetle gelişmekte olan tüm ülkelerin ele almış olduğu bazı kriterler modernleşme kriterleri olarak bilinmektedir.

Modernleşme, geleneksel olarak iki temel bakış açısıyla irdelenmiştir: Birinci bakış açısına göre modernleşme, diğer ülkelerin Batılı modellere yaklaşması ve Batılı kurumları kendi ülkelerinde tesis etmesi anlamına gelmektedir. İkinci bakış açısına göre ise modernleşme, kurumsal düzeyde Batılılaşma şeklinde nitelenmiştir. Buna karşın, bu yönde bir kültürel modernleşmeden söz etmek her zaman mümkün değildir. Kültürel farklılıklar, tek tip bir modernleşmenin önüne geçebilmektedir (Keyman, 2012).

Modern toplum kavramı, geleneksel toplum düzeninden ve toplumsal sınıflardan bir ayrışmayı içerir. Bu ayrışma, kentleşme, endüstrileşme, demokratikleşme süreçlerine ve deneysel-analitik bilginin ortaya çıkışına işaret eder. Ancak bu süreçler dünya genelinde eş zamanlı olarak ortaya çıkmamıştır. Modernleşme süreci incelenirken bu olgular arasındaki benzerlikten ziyade, hangi tarihi dönemlerde benzer gelişmelerin yaşandığına odaklanılabilir. 18. yüzyıldan itibaren Batı Avrupa'da sosyal, siyasal ve ekonomik anlamda köklü değişimler yaşanmıştır. Sanayileşme, kentleşme, ulus devletler, demokratikleşme ve kapitalizm gibi yeni olgular ortaya çıkmıştır. Modernleşme adı verilen bu değişimler, geleneksel yapıların çözülmesini ve etkinliğini yitirmesini ifade etmektedir. Bununla birlikte modernleşme, sadece Batı Avrupa ile sınırlı kalmamış, 19. ve 20. yüzyıllar dünya genelinde modernleşme süreçlerinin yaşandığı dönemler olmuştur. Neredeyse tüm uluslar, çeşitli aşamalarda modernleşme deneyimi yaşayarak toplumsal dönüşüm geçirmiştir (Wagner, 2003).

Son iki yüzyılda, yani modern dönemde toplumsal değişimin hızı artmıştır. Bu hızlı değişime yol açan etkenleri üç kategoride ele almak mümkündür:

- **Kültürel Etkenler:** Modern dönemdeki toplumsal değişim süreçlerini etkileyen kültürel etkenler arasında, bilimin gelişmesi ile modern düşüncenin yaygınlaşmasının önemli etkisi olmuştur. Modern bakış açısının eleştirel ve yenilikçi niteliği, bu sürece katkıda bulunmuştur. Gelenek ya da alışkanlıkların, eski otoriteleri nedeniyle kabul edilmesi gerektiği varsayımı artık önemini yitirmiştir. Tam aksine bireyler yaşam tarzlarını giderek daha fazla "ussal" (rasyonel) bir temele oturtma eğilimindedir

(Solmaz, 2011). Düşünme alışkanlıklarıyla birlikte, düşüncelerin içeriği de değişmektedir. Daha iyiye gitme, özgürlük, eşitlik ve demokratik katılım gibi idealler büyük ölçüde son iki veya üç yüzyılın ürünüdür. Bu tür idealler, toplumsal ve siyasi değişim süreçlerini harekete geçirerek devrimleri de içermiştir. Bu düşünceler, geleneklere karşı daha iyinin peşinde koşmayı ve yaşam tarzlarını sürekli olarak gözden geçirmeyi gerektirir. Başlangıçta Batı'da ortaya çıkan bu hedefler, giderek evrensel ve küresel bir nitelik kazanarak dünyanın birçok yerinde değişimi teşvik etmiştir (Aydın, 2013).

- **Ekonomik Etkenler:** Ekonomik etkenler arasında, sanayi kapitalizminin etkisinin önemi oldukça fazladır. Modern kapitalizm, daha önceden var olan üretim düzeninden kökten bir kopuşu işaret etmektedir. Çünkü kapitalizm, üretimin sürekli büyümesi ile servet birikiminin giderek artmasını hedeflemektedir. Geleneksel üretim düzenlerinde, üretim düzeyleri, alışkanlığa dayanan geleneksel gereksinimlere bağlı olduğundan durağandır. Kapitalizm, üretim teknolojisinin sürekli olarak gözden geçirilmesini özendirmiştir. Bu durum, bilimin giderek artan bir önemle rol aldığı bir süreç olarak kendini göstermektedir. Modern sanayinin getirdiği teknolojik yenilik oranı, geçmişteki tüm ekonomik düzenlerden daha yüksektir. Bilim ve teknolojinin yaşam tarzları üzerindeki etkisi, ekonomik faktörler tarafından yönlendirilse de ekonomik alanın ötesine de geçmektedir (Demir vd., 2008).
- **Siyasal Etkenler:** Ülkeler arasındaki güç rekabeti, zenginliklerini artırma ve askeri üstünlük sağlama mücadelesi, son iki ya da üç yüzyıl boyunca değişimin önemli bir itici gücü olmuştur. Geleneksel uygarlıklarda siyasi değişim genellikle seçkinlerle sınırlı kalmıştır. Örneğin aristokratik bir aile, yönetimdeki başka bir ailenin yerini alırken, nüfusun çoğunluğu nispeten değişmeden kalmıştır. Ancak modern siyasi düzenlerde, siyasi liderler ve hükümet yetkililerinin faaliyetleri geniş kitlelerin yaşamlarını doğrudan etkilemektedir. Siyasi karar alma süreci, toplumsal değişimi geçmişte olduğundan çok daha fazla etkilemektedir. Ayrıca hem iç hem de dış faktörlerden etkilenmektedir. Bu yüzden siyasi ve ekonomik gelişmelerin birbirini etkilediği açıktır. Hükümetler artık ekonomik büyüme oranlarını artırmak veya azaltmak konusunda önemli bir rol oynamaktadır. Sanayi toplumlarında hükümet müdahaleleri üretime büyük ölçüde etki etmektedir. Hükümetler en büyük işveren konumundadır. Askeri güç ve savaş da yaygın öneme sahiptir. Batı ülkeleri, 17. yüzyıldan itibaren sahip oldukları askeri güçle dünyanın dört bir yanını etkileyebilme imkânına sahip olmuşlardır. Aynı zamanda Batı, yaşam biçimlerinin küresel düzeyde yayılımının da temelinde yer

almıştır. 20. yüzyılda, II. Dünya Savaşı'nın etkileri oldukça ciddi boyutlarda görülmüştür. Pek çok ülkenin sosyoekonomik olarak yıkıma uğraması, Almanya ve Japonya'da olduğu gibi önemli kurumsal değişimleri beraberinde getiren yeniden inşa süreçlerine yol açmıştır. Zaferi kazanan devletler de dahil olmak üzere -örneğin İngiltere- savaşın ülke ekonomisine etkisinin bir sonucu olarak ortaya çıkan önemli iç değişimler yaşamışlardır (Solmaz, 2011).

1.7.3. Bauman ve Akışkan Modernite

Modernleşme kuramının entelektüel kökleri, Durkheim, Parsons ve Weber gibi bir dizi bilim insanına kadar uzanmaktadır. Bu kuram, toplumları analiz etmeyi ve her toplum ile diğeri arasındaki farkları belirlemeyi amaçlamıştır. Kamusal yaşam, iş ve inançlar açısından bakıldığında, modernleşme ve gelişme için toplumların kültür ve değerlerinin şekillenmesinde bu unsurlar önemli bir role sahiptir. Bu aşama, ilk güncellenme aşaması olarak da adlandırılmaktadır. Durkheim'ın belirttiği gibi toplumlar; basit, kültürel ve sosyal açıdan homojen toplumlarda ortak hedeflere ulaşma, iş alanında uzmanlaşma, iş bölümünün hâkim olduğu ve dayanışmanın organik olduğu karmaşık toplumlara evrildiği için bu durum sosyal değişimin en önemli faktörlerinden biri olarak görülmüştür. Aile de dâhil olmak üzere toplumsal yapıların değişimi, dayanışmayı organik kılan Tanrı'ya bağlı modernleşme ve genişleme faktörlerinden kaynaklanmaktadır. Bunun sonucunda sosyal, kültürel ve ekonomik değerler değişmiş ve yerini yeni değerlere bırakmıştır. Toplumsal yapıların birbirine olan ihtiyacından dolayı toplumlar kentsel alanlar ve büyük nüfus grupları şeklinde kaynaşmıştır. Endüstriyel ve ekonomik gelişme, en önemlisi aile olmak üzere sosyal ilişkiler alanında temel unsurlardandır (Alwrekat, 2004). Modernleşmenin ikinci aşaması ise bu teorinin şekillendiği ve çeşitli uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından benimsendiği dönem olarak kabul edildiğinden, II. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkmıştır (Alshararı, 2006: 42).

Akışkan modernite ve Toplum 5.0 kavramları, günümüzde toplumsal, siyasal ve ekonomik düzenlerdeki değişimleri ifade eden terimlerdir. Akışkan modernite kavramı, sosyolog Zygmunt Bauman tarafından kullanılmıştır ve modern toplumun hızla değişen yapısını ifade etmektedir. Bu kavramda, toplumun yapıları, kuralları ve normları sürekli olarak değişime uğramakta ve bireylerin hayatları da bu değişimlerle birlikte hızla farklılaşmaktadır. Bu durum, bireylerin güvencesizlik ve belirsizlik hissine kapılmalarına neden olabilmektedir. Toplum 5.0 ise Japonya menşeli bir kavramdır ve insan-merkezli bir toplum modelini ifade etmektedir. Bu modelde, teknolojinin insan hayatını kolaylaştırması ve iyileştirmesi hedeflenirken, aynı zamanda bireylerin de teknolojiyi yönlendirmesi ve kullanımına hâkim

olması amaçlanmaktadır. Bu modele göre bireyler teknolojinin yarattığı olanakları kullanarak toplumun refahını artırabilirler. Ayrıca Toplum 5.0'da temel gelir desteği gibi yurttaşlık temelli sosyal politika uygulamaları da yer alabilir. Bauman'ın akışkan modernite kavramı ile Toplum 5.0 arasında benzerlikler de mevcuttur. İki kavram da toplumsal ve ekonomik düzenlerdeki değişimleri ifade etmekte ve insan yaşamını etkilemektedir. Ancak Toplum 5.0 teknolojinin insan hayatına entegre edilmesi ve toplumun faydasını artırmayı hedeflerken, akışkan modernite daha çok toplumsal yapının sürekli değişimi ve belirsizliği üzerinde durmuştur (Ezgin, 2022: 217).

Toplum 5.0 ile Toffler 3. Taşma

Toplum 5.0 ve Toffler'in Üçüncü Dalga'sı, toplum ve teknolojinin değişimini ele alan iki önemli kavramdır. Toffler'in Üçüncü Dalga'sı, 1980'lerde yayımlanan bir kitaptır ve bilgi toplumuna geçişte öncü bir işleve sahiptir. Kitapta, tarım ve sanayi devrimlerinin ardından, üçüncü bir dalga olarak bilgi çağına geçişin gerçekleştiği savunulmuş ve teknolojik gelişmelerin, kültürel ve sosyal yapıları da değiştirdiği vurgulanmıştır. Toplum 5.0, insan odaklı ve sürdürülebilir bir toplumun inşa edilmesini amaçlar ve teknolojinin insanların hayatını daha iyi hale getirmesi gerektiğini savunur. Dijital dönüşüm ve yapay zekâ gibi teknolojilerin kullanımını teşvik etmekle birlikte, bireylerin iş yaşamına katılımını ve toplumun refahını artırmayı hedefler. Bu kavram, genellikle Endüstri 4.0'ın sınırladığı insan faktörünü yeniden vurgular. Bu iki kavram arasında birçok benzerlik ve farklılık vardır. Her ikisi de toplum ve teknolojinin değişimini ele almaktadır ancak Toplum 5.0, daha fazla insan odaklı ve sürdürülebilir bir yaklaşım benimsemektedir. Toffler'in Üçüncü Dalga'sı ise daha çok bilgi toplumuna geçiş sürecinde ortaya çıkan sosyal ve kültürel değişimleri ele almaktadır (Turan ve Harun, 2021: 35).

Toplum 5.0 ile Modern Toplum

Toplum 5.0, Endüstri 4.0'ın bir evrimi olarak ortaya çıkan ve daha sürdürülebilir bir model olan süper akıllı toplumlara geçişi ifade eden bir kavramdır. Bu model, toplumun her kesiminde dijital teknolojilerin kullanımını ve verimliliğini artırarak yaşam kalitesini iyileştirmeyi hedeflemektedir. Ancak bu teknolojik gelişmeler birtakım riskleri de beraberinde getirmiştir. Örneğin, Toplum 5.0'ın işletmeler için getirdiği fırsatlarla birlikte, proje veya risk analizi yaparken dikkatli olmak gerekmektedir. Bununla birlikte Toplum 5.0 ile artan dijitalleşme, özellikle kredi kartı bilgileri gibi hassas verilerin çalınması ve siber güvenlik risklerini de beraberinde getirmektedir. Bu nedenle, Toplum 5.0'a geçiş sürecinde, dijital güvenlik, veri gizliliği ve siber güvenlik konularına özel önem verilmesi gerekmektedir. Bu

risklerin analiz edilmesi ve uygun önlemlerin alınmasıyla, Toplum 5.0'ın sağladığı fırsatlar en iyi şekilde değerlendirilebilir (Yılmaz ve Çark, 2021).

Lerner'in “The Transformation of Traditional Society” adlı eserinde de değindiği teori, Doğu toplumlarında modernleşmenin ortaya çıktığı temel doğası ile en popüler sosyal modernleşme teorilerinden biridir. Bu doğanın, bu toplumlarda hüküm süren geleneksel yaşamdan farklı olan diğer yaşam kalıplarına yönelik değer ve tercihlerde meydana gelen toplumsal değişimde temsil edildiği sonucuna varılmıştır. Bu değer ve eğilimler, dini ve etnik kökenleri ne olursa olsun tüm toplumlar için geçerli olmaları ile karakterize edilmektedir. Lerner, Orta Doğu toplumlarında meydana gelen dönüşümün, bireyin toplumdaki yerinin hırs ve arayış peşinde koşan diğer değer ve eğilimlere olumsuz kabulünü doğrulayan değer ve tutumlardaki değişimde somutlaştığına inanmaktadır. Sosyal sürece olumlu bir katılımı olan dönüşüm süreci, bu dönüşümü yaşayan bireylerin kişisel özelliklerinde de bir değişiklik olmasını gerektirmektedir. Burada Lerner, bu dönüşümü, özellikle de endüstriyel toplumdaki mekânsal hareketliliğin avantajını açıklamak için endüstriyel toplumların tarihini kullanmıştır. Ancak böyle bir hareketin meydana gelmesi, gelişen toplumlarda yaşanan dönüşümün avantajını açıklamak için yeterli değildir. Bunun için Lerner, geleneksel değerlerden modern değerlere geçiş sırasında meydana gelen bir tür hareket olduğuna karar verir ve bu hareket, psikolojik hareket olarak adlandırılmaktadır. Ona göre geçiş toplumu, üyelerinin kendilerini ve başkalarını takdir etmelerine dayanan psikolojik hareket edilmeye başlanan bir toplumdur. Bu da toplumdaki kamusal yaşam faaliyetlerine katılım derecelerine olumlu yansımakta ve böylece toplum yaratmaya katılım dereceleri artmaktadır. Lerner için psikolojik hareketlilik, bir kişinin yaşadığı çevrede yeni tezahürlerle duygusal hassaslığın hızına işaret eder. Değişim sürecini hızlandıran temel nedenin, geleneksel toplumlarda ekonomik, tüketici ve siyasi faaliyetlerde artışa yol açan ve bireyin hırslarını değiştiren kitle iletişimin yaygınlaşması olduğuna inanmaktadır (Hajın, 2003: 33).

Teoriye göre ailenin yapı ve işlevlerinin değişmesi, modernleşme ve kentleşme faktörlerinin bir sonucudur. Uygarlık ve kentleşme çağının sağladığı sözleşme işlevi aracılığıyla bireyin aileye alternatifler bulmasına yardım ettiği yerde modernleşme çağındaki hırs gibi bireysel hedefler, ailevi hedeflerin önüne geçmiştir. Ailenin her üyesi, ailenin geri kalanından finansal ve duygusal bağımsızlık istemektedir. Birey ise modernleşme çağının mümkün kıldığı sözleşmesel ilişkilerle ihtiyaçlarını giderebilir hale gelmiş ve böylece ailesinden vazgeçmiştir. Artık neyin kabul edilebilir ve neyin kabul edilemez olduğuna dair ebeveyn tavsiyesi ve rehberliğine duyulan ihtiyaç ortadan kalkmıştır. Örneğin bireyler, sosyal medyayı kullanarak sosyal ilişkiler kurabilmekte ve keyifli vakit geçirebilmektedir. Buna ek

olarak yine sosyal medya vasıtasıyla bir hayat arkadaşı seçebilmekte ve iş fırsatlarını takip edebilmektedir.

1.7.4. Toplum 5.0 ve Aile

Toplum 5.0, birçok farklı endüstri ve sektörde kullanılan bir kavramdır. Bu kavram, insan teknolojisi ve yapay zekâ ile donatılmış bir toplumu anlatmak için tanımlanır. Bu yaklaşımın özellikleri, Toplum 4.0'dan farklıdır. Toplum 5.0, sadece teknolojik gelişmeleri değil aynı zamanda insan faktörünü de önemseyen bir yaklaşımı benimsemiştir. Bu yaklaşımın amacı, toplumsal sorunları çözmek, insan ihtiyaçlarını karşılamak ve insan mutluluğunu artırmaktır. Aile, Toplum 5.0'ın önemli bir parçasıdır. Bu yapıda aile ilişkilerini güçlendirmek ve aile yaşamının niteliğini artırmak için teknolojik gelişmeler kullanılır. Örneğin, akıllı ev sistemleri, aile üyelerinin evdeki güvenliği sağlamasına ve ev hayatını daha konforlu hale getirmesine yardımcı olabilmektedir. İnsanların moral ve motivasyonunun yüksek olması, çalışma hayatındaki performanslarını artırabilmekte ve aile ilişkilerinde kurulmuş olan bağı güçlendirmektedir. Ancak Toplum 5.0'ın uygulanması sırasında bazı sorunlar da ortaya çıkabilmektedir. Örneğin, teknolojik gelişmelerin hızı, insanların bu gelişmelere uyum sağlaması için yeterli zamanı olmadığından, bazı insanlar için zorluklar yaratabilmektedir. Ayrıca Toplum 5.0'ın uygulanması sırasında, toplumsal cinsiyet eşitliği gibi konular da önem taşımaktadır. Örneğin, bazı çalışma alanlarında kadınların istihdamı halen yeterli seviyede değildir. Sonuç olarak Toplum 5.0'ın aile ilişkileri üzerinde olumlu etkileri olabileceği gibi uygulanması sırasında bazı sorunların da ortaya çıkması olasıdır. Bu nedenle Toplum 5.0'ın uygulanması sırasında, toplumsal sorunların çözümü ve insan mutluluğunun artırılması hedefiyle, insan faktörünün de göz önünde bulundurulması gerekmektedir (Yılmaz ve Çark, 2021).

Canan ve Acungil (2020), Durkheim'in mekanik dayanışma ve organik dayanışma ayrımından yola çıkarak eklenen dijital dayanışmanın, Toplum 5.0'ın anlayışıyla örtüştüğünü düşünmektedir. Mekanik dayanışma, birbirlerini doğrudan tanıyan ve hayatlarını birbirine dayanışarak geçiren insanların işlerini birlikte yapmaları ve sorunlarını birlikte çözmelerine işaret eder. Buna örnek olarak komşuların bir araya gelerek yufka pişirmeleri gösterilebilir. Organik dayanışma ise birbirlerini tanımayan ve geniş bir coğrafyaya dağılmış birçok insanı içeren büyük ölçekte bir organizasyon aracılığıyla ve temel olarak parayla güdülenme yoluyla ihtiyaçların karşılanmasıdır. Organik dayanışma rahatlıkla küresel boyutlarda gerçekleşebileceğine göre dijital dayanışmayı farklı kılan nedir sorusunun cevabı, dijital dayanışmanın hızının çok yüksek olması ve yapısının ise sürekli güncellenmesinde saklıdır.

Örneğin size ekmek üreten mekanik ağ, büyük ölçüde durağan bir yapıdadır. Ancak dijital dayanışma birkaç saat içerisinde milyonlarca kişiyi etkisi altına alabilen ve öngörülmesi olanaksız durumlara neden olabilmektedir. Neredeyse ışık hızında oluşan bu ağ, bir iki gün içerisinde dağılabilir ve bambaşka ağlar ortaya çıkabilir. Anlık çeviri programları sayesinde dil bile artık dijital dayanışmanın önünde bir engel olmaktan çıkmıştır.

Toplum 5.0'ın hedef aldığı temel sorunlar, ulus devlet sınırlarının çok ötesinde küresel ölçekte olduğu için tüm bireylerin, işletmelerin, üniversitelerin, devletlerin, ulusal ve küresel aktörlerin kısacası tüm dünyanın bu süreçte sorumluluk almasını gerektirmektedir (Büyükuslu, 2020: 19). Dijital dayanışma ile paylaşılabilen bu sorumluluk, “sosyal inovasyon” kavramının ön plana çıkmasına neden olmuştur.

Toplum 5.0'a geçiş sürecini anlamak için endüstrinin zaman içindeki evrimini ve günümüz üretim süreçlerine nasıl ulaşıldığını incelemek önemlidir. Bu bağlamda, Toplum 5.0 kavramı Endüstri Devrimi ile yakından ilişkilidir. Bugüne kadar, sosyal, kültürel ve ekonomik değişimlere yol açan dört ana Endüstri Devrimi yaşanmıştır (Fukuyama, 2018):

1. Endüstri 1.0 (Mekanizasyon - (1780-1870)): 1780'lerin ortasında, su ve buhar gücüyle çalışan mekanik üretim tesislerinin tanıtılmasıyla başlamıştır.
2. Endüstri 2.0 (Büyük Ölçekli Üretim - (1870-1970)): İngiliz mucit Bessemer'in ucuz çelik üretim yöntemini icat etmesiyle başlayan, elektrik ve kimyasal tekniklerin yaygınlaşmasıyla devam eden bir devrimdir. Edison'un elektriği fabrika ve şehirlerde kullanılabilir hale getirmesiyle de desteklenmiştir.
3. Endüstri 3.0 (Otomasyon - (1970-2010)): Dijital ve elektronik cihazların kullanılmaya başlandığı bir devrimdir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında dijital teknolojinin üretimde kullanılmasıyla ortaya çıkmıştır. Bu devrimde PLC programlanabilir sayısal devreler önemli bir rol oynamıştır. Bilgisayar ve internetin yaygınlaşmasıyla bilişim devrimi olarak da nitelendirilir.
4. Endüstri 4.0 (Akıllı Fabrikalar – (2011- Devam Ediyor)): Siber ve fiziksel sistemlerin birleşiminden oluşan akıllı fabrikaların ortaya çıktığı bir devrimdir. Makine öğrenimi algoritmaları ve otomasyon sistemleriyle kontrol edilen fiziksel sistemlerin kullanımıyla karakterizedir. Bu devrimde, robotlar üretimi daha kaliteli, ucuz, hızlı ve daha az israf yapan bir şekilde gerçekleştirir.

Endüstri 4.0, nesnelerin interneti, internet hizmetleri ve siber-fiziksel sistemleri içerir. Başlangıçta sanayi sektörüne odaklanmış olsa da ilerleyen süreçlerde diğer sektörleri de etkilemiştir. Böylece toplumun her alanında dinamik olarak kendini göstermiş ve insan hayatını birçok yönden etkilemiştir. Endüstri 4.0'ın adlandırılmasındaki temel etken, endüstrinin

gelişimiyle başlamış olmasına rağmen diğer sektörlerle de yayılması ve tüm sektörleri etkilemesidir. Artan üretim ihtiyacıyla birlikte teknolojinin gelişmesi, endüstrinin tarihsel evrimindeki çeşitlenmeyi göstermektedir (Saracel ve Aksoy, 2020).

Endüstri 4.0, verimliliği ve kârlılığı odak noktası olarak benimseyen, kullanılan teknolojide ekonomik fayda sağlama amacını taşıyan bir araç olarak nitelendirilebilir. Bu yaklaşım, insan faktörünün yerine ekonomik kazançları öncelikli hale getirir. Endüstri 4.0 ile birlikte sektörlerde kullanılan otomatik sistemlerin gelişimi, otonom sistemlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu teknolojik ilerleme, Endüstri 5.0 kavramının doğuşunu beraberinde getirmiştir. Endüstri 5.0, insansız teknolojilerin toplum için tasarlandığı bir kavram olarak tanımlanır. Bu kavramın gelişimiyle birlikte Toplum 5.0 kavramı da ortaya çıkmıştır (Büyükgöze ve Dereli, 2020).

2017 yılında Almanya'nın Hannover şehrinde düzenlenen CeBIT fuarında "Society 5.0" (Toplum 5.0) felsefesinden ilk kez bahsedilmiştir. Japonya Başbakanı Shinzo Abe, Toplum 5.0'ı: "Teknolojinin toplumlar için bir tehdit değil bir yardımcı olarak algılanması gerektiği" şeklinde tanıtmıştır. Japon hükümeti tarafından öne sürülen "Toplum 5.0" kavramı, Japonya Bilim Teknoloji ve İnovasyon Konseyi tarafından 5. Bilim ve Teknoloji Temel Planı'nda yer almış ve 2016 yılında Japonya Bakanlar Kurulu tarafından onaylanmıştır. Japonya, yaşlanan nüfus, azalan doğum oranı, azalan nüfus ve bozulan altyapı gibi sorunlarla karşı karşıya olan ilk ülkelerden biridir. Dolayısıyla bu tür sorunları Toplum 5.0 aracılığıyla çözmeyi hedeflemektedir (Saracel ve Aksoy, 2020: 29).

Toplum 5.0, önceki dört toplumdan izler taşımakla beraber, kazanımları açısından bilgi toplumundan yararlanarak oluşturulmuştur. Japon Ekonomik Organizasyonlar Federasyonu Keidanren'e göre Toplum 5.0 konseptinin evrimsel süreci şöyle gelişmiştir:

- Toplum 1.0 (Avcı Toplum): İlk insandan başlayan doğa ile uyum içinde yaşayan avcı toplayıcı insan gruplarını kapsamaktadır.
- Toplum 2.0 (Tarım Toplumu): Sulama tekniklerinin gelişmesiyle tarımsal faaliyetler yapan, organizasyonun arttığı ve devletleşmenin olduğu insan gruplarını kapsamaktadır.
- Toplum 3.0 (Endüstriyel Toplum): Buharlı lokomotifin keşfiyle Sanayi Devrimi yoluyla sanayileşmeyi destekleyen ve seri üretimi mümkün kılan toplumu kapsamaktadır.
- Toplum 4.0 (Bilgi Toplumu): 20. yüzyıl sonunda bilgisayarın keşfiyle sanal varlıkları bilgi ağları olarak birleştirerek artan katma değer sağlayan toplumu kapsamaktadır.

Bilgi toplumunda (Toplum 4.0), bilgi ve bilginin kesit paylaşımı yeterli olmakla birlikte iş birliği daha zor hale gelmiştir. Aşırı veri ve bu verilerin analiz edilerek anlamlandırılmasında insanların yapabileceklerinin bir sınırı vardır. Bu sınırlar nedeniyle bilginin elde edilmesi ve

analizlerinin yapılabilmesi insanlara bir iş yükü getirirken yaş ve kişiden kişiye farklılık gösteren yetenekler nedeniyle emek ve eylem kapsamı kısıtlanmaktadır (Büyükgoze ve Dereli, 2020: 9).

Toplum 5.0 ve Endüstri 4.0 arasındaki ilişki, nesnelerin interneti (IoT), büyük veri, yapay zekâ ve robotik gibi kavramların hayatımıza girmesiyle ortaya çıkar. Bu kavramlar, farklı endüstrilere ve sosyal hayata etki ederek çeşitli sosyal zorlukları çözebilen yeni bir toplumun oluşturulması için önemli bir altyapı sağlar. Oluşturulan bu yeni toplum, sürekli olarak yeni değer ve hizmetler geliştiren, insanların yaşamlarını daha uyumlu ve sürdürülebilir hale getiren bir toplum olacaktır. Toplum 5.0, "Süper Akıllı Toplum" niteliğine işaret eder ve bu toplumun oluşturulmasında Endüstri 4.0, yani dijitalleşmenin sunduğu imkânlardan faydalanır (Saracel ve Aksoy, 2020: 31).

1.8. Modernleşme Sürecinde Aile Kurumunun Dönüşümü

Sosyal kuram, başkalarının tarih boyunca sosyal olguları ve sorunları nasıl gördüklerini analiz etmek ve eleştirmek için bir fırsat olarak görülmektedir. Teori, ortak bir inanç, görüş veya yorum olmakla birlikte günlük hayatın bir parçası ve bilimsel yöntemin bir ürünüdür. Kuramlar, sosyal olgular açısından çevrede olup bitenleri daha derinden anlamaya ve kapsamlı bir şekilde yorumlamaya olanak tanıdığından, bilimsel araştırmalarla bütünleşik bir birim olarak kabul edilmekte, betimleme ve yorumlama süreçlerinde kullanılmaktadır.

1.8.1. Yapısal-İşlevselci Perspektiften Aile

Toplumu değişime karşı direnmek ve kendini bir denge halinde tutmak adına çalışan bir organizma şeklinde nitelendiren yaklaşım, 20. yüzyılın ikinci yarısında aile alanında en etkili kuramlardan biri olmuştur. Yapısal işlevselci yaklaşımın 20. yüzyılda faaliyet kazanmasında Britanya antropolojisinin de etkisi olmuştur. Yaklaşımın en önemli temsilcisi olan Parsons'ın görüşleri çerçevesinde Freud'un yanı sıra Aristoteles, Platon ve 18. yüzyıl İskoç Ahlak Filozofları ile Comte, Spencer ve özellikle Darwin'in etkisinden söz etmek mümkündür (Georgas, 2004).

İşlevselciliğin düşünsel temelleri perspektifinde erken dönemlerdeki etkisiyle özellikle "Toplumsal Darwincilik" öne çıkar. Bu yaklaşım, Charles Darwin'in evrimci düşüncelerini sosyal bilimlere uyarlamaya çalışan Herbert Spencer'in fikirlerine dayanır. Spencer, doğadaki gibi toplumların da doğal seleksiyon, hayatta kalma ve uyum sağlama süreciyle belirli temel yasalara göre geliştiklerini savunmuştur. Ona göre toplumlar, basit yapıdan karmaşık yapıya doğru evrimleşir ve içsel farklılaşma ile dışsal uyum sağlama süreciyle çeşitlilik gösterirler. İşlevselci yaklaşımın temelinde de Darwin'in organizmacı bakış açısı yatar. Darwin, toplumsal

olgulara odaklanmasa da toplum bilimciler onun biyolojik evrim teorilerinden ilham alarak toplumları açıklamışlardır. Bu süreçte, toplumun bir organizma gibi işlediği ve dengede kalabilmek için evrimleştiği düşüncesi geliştirilmiştir. İşlevselci yaklaşıma göre toplumun işleyişi, değişen koşullara uyum gösterip ve her parçanın düzgün çalışmasını sağlayarak kendini sürdürmeye çalışan bir organizmaya benzetilmiştir. Bu bakış açısı, toplumun kendi içinde bir hayatı ve yapıyı koruyan canlı bir varlık olduğu fikrini kuramsal ve bilimsel bir önerme haline getirmiştir (Sadıkoğlu, 2019).

Aile sistemi, hakları ve görevleri içeren bir roller ağı içinde somutlaşmıştır. Bu ağda, aile veya toplum içindeki rollerde yer alan, sosyal statü sahibi kişilerin yüklediği görevler ortaya çıkmaktadır. Aile sistemi olan sosyal sistemi dengelemeyi amaçlayan Parsons'ın ortaya koyduğu genel duruma ve işlevsel gerekliliklere hizmet etmek amacıyla toplumsal etiği de aşağıdaki şekildedir (İbrahim, 2009: 54):

- Hedefi gerçekleştirme: Burada kaynaklar, onların çıkarlarına hizmet etmek, gereksinimlerinin ve algılarının genel modelini yönlendirmek için kontrol edilir ve kullanılır.
- Entegrasyon fonksiyonu: Gücün çıkarına yönelik dayanışmayı sağlamada, sistemi ani değişikliklerden korumada ve bireylerin görevlerini yerine getirmede etkilidir.
- Stili koruma ve gerilimleri yönetme işlevi: Güç sahiplerinin tanımladığı semboller ve bazı biçimler aracılığıyla bireyleri motive eder. Eylemi yönlendirmeyi ve ortaya çıkabilecek gerilimleri çözmenin yollarını bulmayı içermektedir.
- Adaptasyon fonksiyonu: Güç sahipleri tarafından gerekli kaynakların harekete geçirilmesi durumu, güce sahip olanlar ve ona inananlar arasında çeşitli eşitsizliklere ve liyakatsizliklere yol açabilmektedir.

Eğitim ve sosyalleşmeye ilişkin işlevsel yapılandırmacı bakış açısı, sosyal sistemin bileşenlerinden biri olarak görülmektedir. Çünkü aileyi, etkileşim ve karşılıklı bağımlılıkla birbirine bağlı parçaları olan, işlevlerin yerine getirilmesiyle ilgilenen, aile sisteminin iç ilişkilerine ve aile ile diğer sosyal sistemler arasındaki ilişkilere odaklanan sosyal bir sistem olarak görmektedir (Lutfe ve Zıadat, 2002).

Parsons, sistem içindeki dengeyi bozan dış etkenlerin olduğunu ve sistemin onu yeniden uyarlamak ve dengelemek için çalışan bazı mekanizmaları devreye sokması gerektiğini belirtir. Sosyal sistem içinde sosyal normalleşme, sosyal kontrol ve tatminlerin değiş tokuşu söz konusudur. Çünkü birey tek başına tüm ihtiyaçlarını karşılayamamakta ve daha sonra sistem içinde bütünleşme ve dengeye ulaşmaya katkıda bulunan bütünleşmiş ilişkilere girmektedir. Buna bağlı olarak toplumsal sistemlerden biri olan aile, kentleşme hızının ve küreselleşmenin

beraberinde getirdiği kargaşa ve parçalanmaların etkisinde kalarak birçok işlevini yitirmiş ve taşınmıştır. Ailenin çocuklarının yetiştirilmesinde başka kurumlara ihtiyaç duymasıyla, okul, kreş ve üniversite gibi toplumdaki diğer sistemler ailenin işlevlerini devralmaya başlamıştır (Alwrekat, 2018: 121).

Parsons, ailenin temel işlevlerinin ikiye indirildiğini ileri sürmüştür. Birincisi, çocuklar için temel sosyal eğitim veya sosyal yetiştirme işlevidir. Bu sayede çocukların içine doğdukları toplumun bir üyesi olmalarını sağlamak hedeflenir. İkinci işlev, aile üyelerinin rolleri değiştiğinden, tüm aile üyeleri için istikrar sağlamaktır.

Bu araştırmanın temel odak noktasını oluşturan Ürdün’de aile yapısının değişimlerini de bu kapsamda değerlendirmek mümkündür. Ürdün ailesinin işlev değişikliği, devletin işlevini terk ettiği, bazı sektörleri özelleştirdiği, aileyi özel sektörün insafına bıraktığı ve özel piyasalar üzerindeki kontrolünü zayıflattığı ekonomik sistem gibi diğer sosyal sistemleri değiştirerek meydana gelmiştir. Dışa dönük tüketim modeli Ürdün ailesinde egemen pozisyona yükselmiştir. Sosyal değişim süreçlerinin bir sonucu olarak diğer sosyal sistemlerde ortaya çıkan değişimler, Ürdün toplumunda ailenin işlev ve rollerini farklılaştırmıştır.

1.8.2. Moderniteden Postmoderniteye Aile

Modernleşme, 17. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar olan üç asırlık bir dönemi kapsayan ve toplumsal değişimin en köklü süreçlerinden birine karşılık gelmektedir. Geleneksel toplum yapısının kurumları, değerleri, inançları ve üretim biçimleri modernleşme sürecinde dönüşerek yeni bir biçim kazanmıştır. Tarım toplumunun insan ve hayvan gücüne dayalı üretimi, endüstriyel üretimde makine enerjisinin öne çıkmasıyla yerini değiştirmiştir. Üretim ilişkileri kapalı ve kendi kendine yeten ekonomiden, kâr amaçlı pazar ekonomisine dönüşmüştür. Sanayi Devrimi kentleşmeyi, göçü ve diğer sosyal değişimleri beraberinde getirirken, Aydınlanma Düşüncesi de ilerleme, sekülerizm, bireycilik, hümanizm, rasyonalizm ve pozitivizm gibi felsefi düşünce biçimlerinin yaygınlaşmasına zemin hazırlamıştır (Yıldırım, 2009). Dolayısıyla modernizm, belirli özelliklere sahip olan modernite çağını tanımlayan düşünsel bir proje olarak temellendirilmektedir. Genellikle 18. yüzyıl Aydınlanma Düşüncesi çerçevesinde şekillenen ve bireyin kendi yetkinliğine dayalı bir zihniyet olarak ortaya çıkmıştır. Ancak günümüzde, Batılı ve Batı dışı aydınlar tarafından da eleştirilmekte ve ürettiği problemlerle toplumsal çıkmazları daha da derinleştirmektedir (Aydın, 2009: 9-10).

Güçlü toplumsal değişimlerin yaşandığı 20. yüzyılın son dönemlerinde, modernizmin kendi problemlerine çözüm üretememesiyle birlikte modernitenin karakteristiklerine meydan okunmaya başlanmıştır. Bu meydan okuma, ilerleme düşüncesinin yerine reaksiyonu, şimdinin

karşısına geçmiş, soyutlamayı temsili kavramlarla değiştiren yeni bir duruma vurgu yapmaktadır. Postmodernite olarak kavramsallaştırılan bu yeni dönemi, modernizmin bir devamı olarak görenler olduğu gibi moderniteden kopuşu temsil ettiğini savunanlar da bulunmaktadır. Ancak net olarak kabul edilen şudur ki postmodernizm modernliğin açmazlarına karşı bir başkaldırı ve modernitenin köklü bir eleştirisidir (Yılmaz ve Aslan, 2003: 75-76).

Postmodernite, modernin sınırlarının ötesindekini ortaya koyarak ileriye götürecek bir rol üstlenecektir. Güzel biçimlerin tesellisini ve ulaşılamayanın kolektif nostaljisini paylaşmayı reddedecek ve bunun yerine ortaya koyulamayanı anlamlandıran yeni imkânları araştıracaktır. Postmodernizm, gelişmiş tüketici kültürünün bir yansıması olarak da görülebilir. 20. yüzyılın sonuna denk gelen şehirlerin yeniden düzenlenmesi, yeni teknoloji ve iletişim biçimlerinin sosyal yaşama etkileri, küresel turizmin sonuçları ve toplumsal çevrenin zamanla daha karmaşık hale gelmesi gibi faktörlerle anlamlandırılmaya çalışılmıştır (Turner, 2002: 38).

Postmodernite kavramı genellikle kültürel ve endüstriyel devrimlerle ilişkilendirilir. Bu iki devrimin tarihi, modernite ile postmodernite arasındaki ayrımın önemli bir parçasını oluşturur. Kesin bir tarih belirlemek zor olmakla birlikte, bu kültürel kopuşun özellikle 1968 yılında belirginleştiği görülmektedir. Bu dönemde, değerlerin önemli ölçüde değiştiği gözlemlenmiştir. Hiyerarşiyi reddeden anarşi, yapılaşmış tasarımların dekonstrüksiyona uğraması ve bireysel özgürlüğün kolektif değerlerin önüne geçmesi, yeni dönemin işaretlerini oluşturmaktadır. Özetle, postmoderniteyi tartışanlar, günümüz dünyasının derin bir bunalım içinde olduğunu vurgulamaktadır (Jeanniere, 2000: 104). Toplumbilimciler, bu bunalımın emarelerinin 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başladığını ifade etmektedir. Böylece modernitenin bu travma haline yeni çıkış yolları bulamaması, yeni dönemin karakteristiğinin oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Bilgi çağına geçiş, özellikle 1950'lerden itibaren Amerika ve diğer ekonomik olarak gelişmiş ülkelerde gerçekleşmiştir.. Alvin Toffler, bu dönüşümü "üçüncü dalga" olarak tanımlamakta ve bu sürecin insanlık tarihinde avcı toplumlarından tarım toplumlarına ve sonrasında sanayi toplumlarına geçiş gibi köklü değişikliklere neden olacağını öne sürmektedir. Postmodernizm ise 1970'lerin sonlarından itibaren yeni toplumsal teorilerin sahneye çıktığı bir dönem olarak ortaya çıkmaktadır. Jean Baudrillard, postmodernizmi, "semiurji" adını verdiği bir süreç olarak tanımlar. Bu süreçte taklitler ve simülasyonlar önemli rol oynar. J. François Lyotard, modernitenin büyük umutlarının sona erdiğini ve devrimci siyasetin artık mümkün olmadığını belirtir. Fredrick Jameson ise postmodernizmi, geç kapitalizmin kültürel mantığı olarak yorumlar ve bu dönemi kapitalizmin yeni bir evresi olarak değerlendirir. Ancak Jürgen

Habermas ve Anthony Giddens gibi bazı toplum teorisyenleri, postmodernizmi eleştirerek onu yeni muhafazakâr bir ideoloji olarak görürler (Fukuyama, 2009: 19-20).

Modernleşme süreci, ailenin mahremiyet kimliğini köklü bir şekilde dönüştürmüştür. Okullar, fabrikalar, ofisler, oyun bahçeleri ve sinema gibi dış mekânlar, ailenin ev ve sokak gibi sınırlı alanlarını genişletmiştir. Aile üyelerinin zamanlarının büyük bir kısmı artık dış mekânlarda geçmekte ve bu durum aileyi kamusal bir kimliğe büründürmektedir. Günümüzde medya, aile içi konuları ve mahremiyeti belirlemekte, televizyon programları ve gazeteler aracılığıyla aile içi şiddet, boşanma ve romantik ilişkiler gibi konular toplum önüne somut örneklerle sunulmaktadır. Bu durum, Anthony Giddens'in "mahremiyetin dönüşümü" olarak adlandırdığı olguya işaret etmektedir. Giddens'a göre modernleşmeyle birlikte mahremiyet kavramı, küresel düzeyde genişlemiş ve kuralsızlıklar içinde şekillenmiştir. Modernleşmenin aile üzerindeki olumsuz etkileri sadece bunlarla sınırlı değildir. Aynı zamanda modernleşme, aile üyelerinin öznel şekilde hareket etmelerini organize ederek geleneksel aile içindeki samimi ve cemaatçi ilişkileri özneleşmiş ve bireyselleşmiş aile bireylerinin yerine koymuştur. Bireyin özerkliğini güçlendiren bu ontolojik duruş, aynı zamanda bireyselliğin getirdiği dezavantajlı durumlar da ortaya çıkarmıştır. Kolektif bağların zayıflamasıyla birlikte boşanma oranlarının artması ve yaşlı ebeveynlerin huzurevlerine gitmesi gibi sonuçlar ortaya çıkmıştır. Bu durum, aile içindeki sorumluluk duygusunun azalmasına, partner yaşamı veya yalnız yaşam biçimlerinin kabul görmesine yol açmıştır (Yıldırım, 2009).

Batı kültürü ve değerleri, çeşitli teknolojik araçlarla desteklenerek yayılan yayılcı ahlak, dünya genelinde farklı toplumları derinden etkilemektedir. Asya ve Afrika gibi bazı bölgeler, geleneksel aile yapısını büyük ölçüde koruyabilmiştir. Ancak diğer ülkelerde aile yapısı önemli değişimlere uğramıştır. Bu değişimlerin nedenleri net olmamakla birlikte, Batı kültürünün yayılmasıyla gelen tek kültürlülüğün etkileri önemli bir rol oynamaktadır. Örneğin, Batı'nın romantik sevgi idealleri ve aşk anlatıları, farklı kültürlerle sirayet etmiştir. Diğer bir etken ise merkezi hükümetlerin geleneksel davranış biçimlerini değiştirmeye yönelik politikalarıdır. Örneğin, nüfusu hızla artan ülkelerde devletler, doğum kontrol politikaları gibi girişimlerle ailenin yapısını dönüştürmeye çalışmaktadır. Türkiye gibi ülkelerde de modernleşme süreci, aile yapısında önemli değişimlere yol açmış ve bu değişimler yasalar aracılığıyla denetlenmiştir. Medeni Kanun'un Türkiye'ye adapte edilmesiyle birlikte, kadın ve erkek arasında eşit haklar tanınmış, çok eşli evlilik yasaklanmış ve evlilik anlaşmaları yasal güvence altına alınmıştır. Bu süreç, Türk aile yapısının Batı değerleri etrafında şekillenmesine katkıda bulunmuştur ancak Batı toplumlarındaki kadar radikal bir değişim sağlanamamıştır (Giddens, 2000: 151).

1.9. Modern Aileye İlişkin Literatürün Eleştirisi

Aile ile ilgili daha önce yapılmış olan çalışmalar tarandığında ilgili alan yazında özellikle Ürdün aile yapısının değişim ve dönüşümlerine yönelik emsal çalışmaya rastlanmaması nedeniyle benzer konularda yapılmış diğer araştırmalar derlenmiştir:

- **Topal (2020) “Modernleşme Bağlamında Türkiye’de Ailenin Dönüşümü”**

İdeolojik temeli Aydınlanma düşüncesine dayanan, akılcı ve bilimsel bir kültür ile özgür birey fikri üzerine inşa edilmiş olan modernite, dünya genelinde toplumların geleneksel sosyokültürel unsurlarında köklü bir değişimi salık veren paradigmatik bir farklılaşmanın adıdır. Bu anlamıyla modernizm, toplumun temel yapı taşını oluşturan aile kurumunu derinden dönüştürerek “modern” bir aile tasavvuru üretmektedir. Bir bütün olarak düşünüldüğünde ise modernleşme, ailenin yapı ve işlevlerini, aileye dair kültürel norm ve değerleri, kadın, erkek, çocuk ya da ebeveyn olmaya dair anlamları bütünlüklü bir değişim ve dönüşüme uğratan merkezi bir ideoloji ve süreçtir. Bu bağlamda Topal’ın çalışmasında, genel anlamda Türkiye’de modernleşme ve aile ilişkisi, modernleşmenin aile kurumunun bekasına yönelik yarattığı fırsat ve tehditler; özel anlamda ise modernleşme bağlamında kendisini dindar olarak tanımlayan birey ve ailelerin tutum ve davranışlarında aile olgusunun nasıl dönüştüğü incelenmiştir. Çalışma kapsamındaki konular, güncel verilerin ve sosyal bilimler literatüründe ele alınan ampirik araştırma bulgularının analizinden hareketle tartışılmıştır. Çalışma sonucunda, günümüzde halen modern bir değişim ve dönüşüm süreci geçiren Türk ailesinin geleneksel ve modern kültür öğelerini birlikte barındırdığı görülmüştür. Bununla yanı sıra yaşanan bu süreci ailenin çöküşünün habercisi olarak kavramanın yanlış olacağı anlaşılmıştır.

- **Macit (2020) “Türkiye’de Aile ve Kültürel Yapıda Meydana Gelmesi Düşünülen Değişimlerin Yaşlanma, Yoksulluk ve Evlilik Kurumu Açısından Değerlendirilmesi”**

Bu çalışmada, Türkiye’de aile yapısı ve kültüründe yakın zamanda meydana gelmesi muhtemel olan değişimlerin boyutları ve etkileri incelenmiştir. Bu değişimlerin kuramsal temelleri, değişimi etkileyen ve etkilenen unsurlar üzerinde durulmuştur. Özellikle sosyo-ekonomik yapı, demografik ve kültürel unsurların değişimine odaklanılmış, nüfusun yaşlanması, yoksulluğun yayılması ve evlilik tercihlerinin değişimi arasında olumlu bir etkileşim olduğu belirtilmiştir. Çalışma, aile kurumundaki farklılaşmaların yoksulluk ve yaşlanma ile ilişkisi üzerinde durarak evlilik algısı, çocuk sahibi olma tercihleri, boşanma oranları, kentleşme, iş hayatına katılım gibi faktörlerin aile üzerindeki değişiklikleri etkilediğini göstermiştir. Bu değişimler, yoksulluğu artırarak sosyal yardım ihtiyacını fazlalaştırabilir ve yaşlanma sürecinde de çeşitli etkilere yol açabilir. Bu bağlamda, aile kurumu ve kültürünün

güncellenmesinin önemine vurgu yapılmış ve aşırı muhafazakâr bir tutumun yerine değişimi anlamaya ve yönetmeye odaklanmanın daha uygun olacağı belirtilmiştir.

- **AlTarawneh (2018) “Dönem (1990-2017) İçin Karak Vilayetindeki Ebeveynlerin Bakış Açısından Çağdaş Ürdünlü Ailenin Rollerine Yönelik Sosyal, Kültürel ve Teknolojik Tehditleri”**

Araştırma, Karak Valiliği (1990-2017) döneminde ebeveynlerin bakış açısından çağdaş Ürdünlü ailenin rollerine yönelik sosyal, kültürel ve teknolojik tehditleri belirlemeyi amaçlamıştır. Çalışmada sosyal tarama metodu kullanılmıştır. Saha verilerini toplamak için ana yöntem olarak bir anket tasarlanmıştır. Araştırmanın örneklemi 1547 ebeveynenden oluşmaktadır. Örneklem grubu, Ürdün Haşimi Krallığı'ndaki Karak Valiliği'ndeki ailelerden küme örneklem yöntemiyle seçilmiştir. Veriler, bazı tanımlayıcı çıkarımsal istatistiksel analiz yöntemleri kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışmanın sonuçları, çağdaş Ürdünlü ailenin Karak vilayetindeki rollerinin karşı karşıya olduğu sosyal, kültürel ve teknolojik tehditlerin genel düzeyinin orta seviyede olduğunu göstermiştir. Teknolojik tehditler ortalama (3.46) ve standart sapma (0.59) ile ilk sırada yer almıştır. Sosyal tehditler ise ortalama (3.41) ve standart sapma (0.74) ile ikinci sırada yer almıştır. Üçüncü ve son sırada ise ortalama (3.23) ve standart sapma (0.68) ile kültürel tehditler yer almaktadır. Çalışmanın sonuçları, başlıkta belirtilen tehditlere karşı çalışma örneklem üyelerinin ortalama yanıtları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğunu göstermiştir. Eğitim niteliği değişkenin, işin niteliği, ikamet yeri, evde internete bağlı elektronik cihazların sayısı, ailede eşler arasındaki ilişkilerin niteliği, çocuklara yönelik muamelenin niteliği ve ailenin karşılaştığı sorunlardan kaynaklanmaktadır. Çalışmanın sonuçları aracılığıyla temel öneriler bu şekilde sıralanmıştır: Ürdün ailesi için yeni zorlukları temsil eden sosyal, kültürel ve teknolojik tehditlerin tehlikesine ilişkin farkındalığın artırılmasında uzmanların, caminin ve kilisenin rolünün artırılması, sosyal, kültürel ve teknolojik küreselleşmenin katılımcılarıyla başa çıkmada bir denge sağlamak için çocukların farkındalıklarını artıracak ve yönlendirecek şekilde sosyal yetiştirme ilkeleri hakkında çalışma topluluğunda seminerler düzenlenmesi ve ebeveynlerin bu alanda yapılan eğitimlere katılmaya teşvik edilmesi.

- **Bayer (2013) “Değişen Toplumsal Yapıda Aile”**

Çalışma aile yapısında görülen değişimlerin tespiti ve bu değişimlerin analiz edilmesini amaçlamaktadır. Toplumun en küçük birimi olarak aile, eğitim, sağlık ve güvenlik gibi birtakım fonksiyonlarını kaybetmiş ve bunları diğer kurumlara aktarmış olsa da ulusların ve kültürlerin gelişimi için temel araç olmaya devam etmektedir. Toplumun temel bir ünitesi olarak aile bireylerin ve toplumun ihtiyaç ve talepleri doğrultusunda değişmektedir. Özellikle modern

dönemde ailenin yapısı, eşler arasındaki ilişki, aile üyelerinin statü ve rollerinde çeşitli değişimler meydana gelmiştir. Bununla birlikte Türk toplumunda olduğu gibi aile, birey ve toplum için önemini kaybetmemiştir. Dünya çapında ailelerin yapılarında değişimler yaşanmıştır ve bunlar belirli noktalarda benzerlikler göstermektedir. Modernleşme süreci birçok kültürde aile ilişkilerinde azalmaları da beraberinde getirmiştir. Bu dönemde ebeveynlerin aile ünitesi dışında çalışıp kazanç sağlamaları bir kural haline gelmiştir. Boşanma ve tek ebeveynli çocukların sayısındaki artış gibi aile yapısında görülen dengesizlik bireyleri aile kurmaya yönelik korkuya sevk etmektedir. Ailenin yapısında görülen bu değişimlere rağmen aile, birey ve toplum için birçok önemli fonksiyonunu sürdürmektedir.

- **Abbasi ve Adnan (2011) “Aile Sisteminin Normatif Yapısının Değiştirmede Rolü ve Modernleşmenin Etkisi”**

Aile için standart bir sistemin inşasını değiştirmede modernleşmenin rolünü belirlemek için Pakistan'da yürütülen çalışmada, örneklem 90 kişi olup katılımcılar yetişkin erkek ve kadınlardan oluşmaktadır. Çalışma, tanımlayıcı analitik bir yaklaşımı benimsemiş ve araştırmacılar, çalışmanın verilerini toplamak için birden fazla yöntemle başvurmuştur (anket, mülakat, grup tartışması). Çalışmanın sonuçları şöyledir: Modernleşmenin köy yaşamına, özellikle aile sistemine, toplumsal cinsiyet rollerinin değişmesi ve farkındalık oluşması gibi etkileri vardır. Kadın eğitiminin önemi, aile yapısının genişten çekirdeğe dönüşümü, yüksek boşanma oranları, aile içi çatışmalar ve ailenin otoritesinin ve kontroldeki rolünün zayıfladığı bulgulanmıştır.

- **Al-Bakkar (2010) “Ürdün Ailesinde Son Yirmi Yılda Meydana Gelen Değişim: Madaba İlinde Bir Saha Çalışması”**

Çalışmada, Madaba ilinde son yirmi yılda Ürdün ailesindeki yapısal ve işlevsel değişikliklerin kapsamını belirlemek, meydana gelen sosyal ve ekonomik değişikliklerin doğasını ve bu değişikliklerin aile kurumu üzerindeki etkisinin boyutlarını analiz etmek amaçlanmıştır. Ürdün ailesi içinde aile üyelerinin karar alma süreçlerine katılımını da incelemeyi hedefleyen çalışma, çatışmalar ve çatışmaları yönetmek için kullanılan yaygın yöntemleri, nişan ve evlilik törenlerinde meydana gelen belirgin değişiklikleri ortaya çıkarmakta, bazı çalışma örneklemleri üyeleri için bu hedefleri bazı ekonomik ve sosyal değişkenlerle ilişkilendirmektedir. Çalışmanın örneklemleri, Madaba ilinde ikamet eden ailelerden oluşmaktadır. Modern aile için 1350 hane reisi örneği üzerinde çalışma gerçekleştirilmiştir. Sonuçlarda, erkeğin ilgisi ve kadının modern Ürdün ailesindeki faaliyetlerine ve çıkarlarına katılımının geleneksel aileden çok daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle eşler arasındaki ilişkide meydana gelen büyük değişiklikler konu

edilmiştir. Modern Ürdün ailesinde farklı sosyal ve ekonomik değerler sisteminde bir değişimin meydana geldiği gözlemlenmiştir. Kızların eğitimi, iş değerleri, doğum kontrolü gibi etmenler öne çıkmıştır. Ürdünlü aileler hakkında diğer illerde uzmanlaşmış sosyal araştırmalar yürütmek, toplumsal değişimin nelere yol açtığını ele almak ve sosyal ve ekonomik kalkınma planlarını o toplumlardaki bireylerin yönelimlerine göre değerlendirip uygulamak amacıyla, değişen ve değişmeyen yönleri belirlemek için toplumsal sorunları ve olguları araştırmak gibi önerilere yer verilmiştir. Çalışmada, Ürdünlü ailelerde kadın ve erkek arasında karar alma sürecini analiz etmek gibi bu araştırmanın ele almadığı yönlerle değinilen diğer saha araştırmalarının yapılmasının gerekliliği vurgulanmıştır.

- **Çelik (2009) “Değişim Sürecinde Türk Aile Yapısı ve Din Paradigmatik Anlam ve İşlev Farklılaşması”**

Bu makalede aile kurumu sosyolojinin kuramsal yaklaşımlarıyla ele alınmış ve Türk aile yapısının sosyokültürel temelleri analiz edilmiştir. Toplumsal değişim sürecinde Türk ailesinin yapısal özelliklerinde ortaya çıkan farklılaşmalar üzerinde durulmuştur. Özellikle aile içi ilişkilerde tutum ve davranış değişimleri tespit edilmiş, bu değişimlerin dini hayattaki yansımaları vurgulanmıştır. Modernleşme sürecinin aile kurumunu en çok aile içi ilişkiler bakımından etkilediğine değinilmiştir. Aile içi ilişkilerde dinin toplumsal etkisi zayıflarken, bireysel algı ve yorumların konusu olarak etkisinin devam ettiği görülmüştür.

1.10. Teknoloji, Dijitalleşme ve Aile

İletişim teknolojileri, bireylerin ve bir bütün olarak toplumun yaşamları üzerinde büyük bir etkiye sahip olarak günlük yaşamın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Bu teknolojiler siyasetin, ekonominin ve küresel ilişkilerin merkezi olmuş, zaman ve mekânı görece önemsiz hale getirerek merkezi olmayan bir ilişkiler ağı yaratmıştır. Nitekim gerek ulusal ve uluslararası ilişkilerde gerekse günlük hayatımızda kurduğumuz ilişkilerde toplumsallaşmanın boyutları ve mekânları hızla değişmektedir. Bu durum, bireyin toplumsal ilişkilerde yeni bir boyut kazandığına işaret etmekte, aynı zamanda toplumun temel birimlerinden biri olan aile ve üyeleri arasındaki ilişki ve sorumlulukların yeniden tanımlanmasını gerektirmektedir. Çünkü aynı evin kullanımı üzerine inşa edilen klasik aile kurumu, günümüz teknolojisinin merkezi rolü ışığında duygusal aidiyete odaklanan ve önceleyen bir yapıya evrilmiştir. Aile bireylerinin günlük hayatlarında farklı yer, şehir ve ülkelerde yaşamaları, aynı evi kullanma tercihlerini etkilemekte ve yeni bir aile biçimi oluşturmaktadır. Dijital araçlar etrafında şekillenen bu yeni dijital aile, geleneksel aile tanımlarını ve algılarını geçersiz kılmaktadır (Karagülle ve Çaycı, 2014).

Dijital ev, günümüz iletişim teknolojileri sayesinde aynı veya farklı evlerde yaşayan bireylerin birbirlerini tanıdıkları ve aidiyet duygusunun devam ettiği aile biçimini ifade etmektedir. Esnekliğin vazgeçilmez bir özellik olduğu dijital evlerde, standart dışı ve değişken mekânların silikleşmesi önemlidir ve ilişkiler yeni teknik boyutlar kazanır. Dijital ev içinde bireyler aynı ya da farklı yerlerde yaşıyor olsalar da kullanılan sosyal medya ve ağ oluşturma olanakları, aile aidiyeti duygusu ve bunun sonucunda devam eden duygusal bağlanma öne çıkmaktadır. Ev kapsamında yapılan tanım, evin değişen işlevine ve farklı mekânların günümüz iletişim olanaklarıyla bağlantısına işaret ederken bu tanımında aile, üyeler arasındaki ilişki ve iletişime odaklanılmaktadır (Dikici vd., 2020: 197).

İnternet üzerinden aile, ağ tabanlı aile (networked family), ağ tabanlı ev (networked home), bağlı ev (connected home) gibi isimlerin ilişkili olduğu bu yeni olgu, aile tanımlamasının farklılaşan boyutunu ortaya koymaktadır. Dijital ailede bireyler aynı ya da farklı mekânlarda yaşamalarına rağmen kullanılan sosyal medya ve iletişim imkânları ile aileye olan aidiyet ve bunun sonucunda devam eden duygusal bağlılık ön plandadır. Aile (family) ve ev (home) tabanında değişen tanımlamalarda aile tanımında üyeleri arasındaki ilişkilere ve iletişime odaklanılırken, ev bağlamında yapılan tanımlamalar ise evin değişen işlevine ve farklı mekânların günümüz iletişim imkânları ile birbirine bağlanmasına işaret etmektedir. Birebir iletişim kurmanın ötesinde, aile üyeleri arasındaki grup iletişimi de dijital ailenin ve kuşaklar arası iletişimin yeni boyutuna işaret etmektedir. Aile üyelerinin fiziksel olmasa dahi aynı sanal ortamda bir araya gelmeleri ve çeşitli konular üzerinde tartışmaları, yeni ilişkileri ve aidiyet biçimlerini oluşturmaktadır. Bu anlamıyla aile üyelerinin iletişim teknolojilerini kullanmasının bir sonucu olarak meydana gelen dijital aile, üyelerini birbirlerine bağlı ve birbirinden haberdar kılarken onları sanal alanda da bir araya getirmektedir. Ancak iletişim teknolojilerinin bu boyutuyla özellikle kuşaklar arasındaki bağlantıyı güçlendirmesinin yanında, aile bireyleri arasında ciddi bir yabancılaşmaya da neden olduğu gözden kaçırılmamalıdır (Dikici vd., 2020).

Dijital medya, kullanım yoğunluğu nedeniyle gündelik hayatla iç içe geçmiş, sosyal hayatın bir uzantısı haline gelmiştir. Bu noktada dijital medyanın çevrim içi ve çevrim dışı yaşamların bütünleşmesini sağlaması mekân faktörünü önemsiz hale getirmiştir. Bankacılık işlemlerinden e-ticarete, bağıştan zekâta kadar bazı günlük işlerin veya dini gerekliliklerin harekete, zamana veya fiziki mekâna ihtiyaç duymadan bilgisayar veya mobil cihazlar üzerinden yapılabilmesi, sosyal hayatın değişim ve dönüşümü konusunda örnek oluşturmaktadır. Dijital dünya arasındaki bu keskin geçiş, okuma alışkanlıklarını da etkilemektedir. Öyle ki günümüzde birçok gazete, dergi ve kitabın basılı olarak

yayımlanmasıyla eş zamanlı olarak dijital formatlarda da (pdf, epub, djvu) internet ortamında yayıldığı görülmektedir (Büyükgöze ve Dereli, 2019: 93).

Öyle ki günümüzde birçok gazete, basın ve dergi sadece dijital ortamda yayın yapar duruma gelmiştir. Dijitalleşmenin ulaştığı bu noktada ıslak imzadan dijital imzaya (elektronik imza) hızlı bir geçiş yaşanmaktadır. Ayrıca finansal işlemler ve alışveriş alışkanlıkları da dijital sürece girmiş ve zamanın gerektirmesiyle Bitcoin, Litecoin ve Ripple gibi sanal para birimleri ortaya çıkmıştır. Görüldüğü üzere dijitalleşme günümüz insanını tamamen bünyesine almıştır. Bir kişinin varlığı neredeyse sosyal medyadaki varlığına bağlıdır ve dijital medya kullanımı en önemli sosyal gösterge ve araç olarak kabul edilebilmektedir. Bu noktada Baudrillard, sosyalleşmenin iletişim araçlarının gönderdiği bilgilerin ilgi derecesi ile doğru orantılı olduğunu, iletişim araçlarına ve onların gönderdiği bilgilere ilgi duymayanların verimsiz veya sosyalleşmemiş insanlar olarak görüldüğünü vurgulamıştır. Aslında bir akıllı telefona sahip olmayan, Facebook veya Twitter kullanmayan biri, sosyal bir aykırı değer olarak algılanabilmektedir. Hatta Facebook'ta veya Instagram'da bir süre aktif olmayan kişiler endişeye mahal olmaktadır (Haberli, 2019).

Modern teknoloji bireylere birçok avantaj sağlamasının yanında, onu hayatındaki birçok uygulamadan da mahrum etmektedir. Televizyon, bilgisayar ve cep telefonu gibi araçların avantaj ve dezavantajlarıyla birlikte bu teknoloji vazgeçilmez olarak görülmeye başlamıştır. Modern teknolojinin etkisi ile ebeveynler ve çocuklar arasındaki uçurum açılmıştır. Modern teknolojinin toplum üyelerine sağladığı kolaylıklar sayesinde hayata birçok faydası olmuştur. Ancak aynı zamanda toplumun değer ve adetlerine de büyük ölçüde müdahale etmiştir. Toplum üyeleri arasındaki doğrudan iletişimi silikleştirmiş ve kişisel ya da ailevi sorunlardan kaçmalarının bir yolu halini almıştır (Büyükgöze ve Dereli, 2019: 91). Bu durum, aile ve topluluk üyeleri arasındaki sosyal iletişim ve etkileşim sürecini azaltmaya sebep olmaktadır. Ayrıca aile bireyleri arasında izolasyonun artmasına ve katılım eksikliğine, sessizce oturmaya ve sürekli bir yalnızlık duygusuna yol açarak zihinsel gelişimde bozukluklara ve sorunlara da yol açmaktadır. Dr. Musa Shteivi'nin bakış açısına göre Ürdün toplumunun sosyal yapısının oluşumunu etkileyen faktörler, devletin Ürdün ailesinin yapısını etkileyen küreselleşmeye açıklık, teknoloji ve eğitimin yaygınlaşmasına dayalı felsefesidir. Buna ek olarak Ürdün'ün yüz yılda nüfusunun kırk katına çıktığı, kentsel oluşumu, sosyal ilişkileri ve akabinde kültürel ve ekonomik boyuttaki değişiklikleri etkileyen zorunlu göçlere de değinilmiştir (Haberli, 2019).

Günümüzde dijitalleşmenin güçlü bir etkiye sahip olduğu sosyal ağlardaki sosyal medya platformları da birçok alanda göz önünde bulundurulması gereken konulardan biri haline gelmiştir. Kavram olmanın ötesinde dijitalleşmenin etkileri tecrübe edilmekte ve onun çok

derin ve gerekli olduğu yönünde farklı bir algı, yorum ve bilinç ortaya koyulmaktadır. Günümüzde kültür ve sosyal statü fark etmeksizin her toplum, dijitalleşmenin ortaya çıkardığı "ürünler" ile çevrelenmiş bir dünyada yaşamaktadır. Dijitalleşme sürecinde ortaya çıkan bir gerçeklik olarak sosyal medyanın birey ve toplumsal düzey üzerindeki etkisi, bir kişinin, toplumun, çevrenin, ekonominin, duyguların, kısacası kişinin ve onun ilgi ve ilişkilerinin tamamının dijitalleşmeyle çevrili etki ve sonuçlara ne derece maruz kaldığı gerçeği ile de karşı karşıyadır (Büyükaslan, 2023).

Ürdün toplumu da yaşam tarzı, ekonomik sistem, aile ve akrabalık sistemi ve kadının toplumdaki rolü de dahil olmak üzere çeşitli dönüşümlere tanıklık etmiştir. Toplumdaki sınıfsal yapıda meydana gelen değişikliklerin yanı sıra Ürdünlü aileler arasındaki fark da belirginleşmiştir.

Günümüzün iletişim teknolojisi, aileyi ve sosyal ilişkileri önemli ölçüde değiştirmiştir. Anne, baba ve çocuk ilişkisi teknolojik imkânların kullanımı ile yeni bir boyut kazanmaktadır. Ebeveynler çocuklarıyla her an iletişim kurabilirken, önceki yüz yüze etkileşim ve ilişkiler yerini hareket halindeki iletişime bırakmıştır. Bu sayede ebeveynler çocuklarını dijital olarak sürekli kontrol etmeye çalışırken, klasik iletişim ve etkileşim zemininde kurulan bir ilişki örüntüsü oluşturulmaktadır. Özellikle kentsel yerleşimlerde ebeveyn ve çocuk arasındaki sürekli iletişim, çocuğun karar verme ve sorumluluk duygusunu bir ölçüde zayıflatır dahi, ebeveynler bunun farkındadır ve çocukların günlük yaşamda karşılaşılabilecekleri sorunlara dikkat etmektedirler. Anne babalar bu şekilde çocuklarının günlük hayatlarına sonsuz müdahale ederken, sosyal ilişkiler ve sosyal medya kaynakları, arkadaşlıklar ve zaman tüketimi açısından yeni bir müdahale alanı ortaya çıkmıştır. Bu yeni ebeveyn figürü, iletişim teknolojisinin yardımıyla gün boyunca çocuğu ve tüm parametrelerini gözlemleyen, denetleyen ve kontrol eden bir birey haline gelen "aşkın ebeveyn" olarak tanımlanmaktadır. Çünkü ebeveynler mesajlaşma, Facebook, Twitter, Instagram, sosyal medya ve mail gibi birçok alandan çocuklarıyla veya çocuklarından sorumlu olan kişilerle bağlantı kurabilmektedir (Dikici vd., 2020: 200).

Bu anlamda ebeveynin çocuğun yaşına göre yeni alternatifler ürettiği "üstün ebeveyn" modelinde ebeveynler, çocuk üzerindeki hakimiyet ve kontrolünü sürdürmek için söz konusu teknik imkânları çocuktan önce araştırmakta ve denemektedir. Ebeveynlerin bu şekilde yeni roller üstlenmelerinin birçok nedeni vardır. Araştırmalar, çocukların ve ebeveynlerin interneti kullanırken birbirlerine yabancılaştığını göstermektedir. Bu görev, dijital ebeveynliğin bir uzantısı ve gerekliliği olup aile bireylerinin duygusal ve psikolojik ayrışmasını engellemekte ve görevlerin kapsamını da belirlemektedir. Bu konuda dijital ebeveynlerin etik ilkeler

doğrultusunda çocuklarını bilinçlendirmeleri, çocukların çevrim içi dünyada karşılaştıkları sorunları çözebilmeleri, tüketim alanlarını kontrol edebilmeleri ve internette çocuklarının çevrelerini izleyebilmeleri gerekmektedir (Kabakçı Yurdakul vd., 2013: 889).

Günümüz iletişim teknolojileri ebeveyn-çocuk ilişkileri açısından yeni bir boyut kazanmıştır. Ebeveynler çocuklarıyla istedikleri zaman iletişim kurabilseler dahi, daha önce yüz yüze gerçekleşen etkileşimler ve ilişkilerin yerini her an erişilebilir olmak almıştır. Bu nedenle, ebeveynler her an için çocuklarının kontrolünü dijital bir şekilde kurmaya çalışırken, bir yandan klasik iletişim ve etkileşimin arka planda kaldığı ilişkiler biçimi gelişmiştir. Özellikle kentsel yerleşimlerde ebeveynler ve çocuklar arasındaki kesintisiz erişilebilirlik, çocuğun karar ve sorumluluk duygusunu bir anlamda önemli ölçüde köreltmektedir. Ancak ebeveynler, çocuğun günlük hayatta karşılaşılabileceği risklere karşı sorumluluklarının farkındadır. Bu sayede ebeveynler çocuklarının günlük yaşamlarına kısıtlama olmaksızın müdahale ederken, sosyal ilişkilerden sosyal medya kaynaklarına, arkadaşlık ilişkilerinden zaman tüketimine kadar yeni müdahale alanları ortaya çıkmaktadır. "Aşkın ebeveyn" olarak tanımlanan bu yeni ebeveyn profili, iletişim tekniklerini kullanarak gün boyunca tüm parametreleri izleyen, denetleyen ve kontrol eden ebeveynleri kapsamaktadır (Dikici vd., 2020).

Dijital teknolojinin kişisel yaşam alanı ile bütünleşmesi ile bireyler ve toplumsal rollerinde bir değişim gözlemlenmektedir. Bu değişimlere bireysel açıdan bakıldığında ise bireyler, içerik üretimine katkı sağlayamayan, erişim için yalnızca Web 1.0'ın sağladığı imkânları kullanabilen, dijital ortamın pasif alıcıları olarak görülmektedir. Bu yapıların sağladığı dönüşüm sadece kişisel anlamda değil toplumsal anlamda da gerçekleşmektedir. Web 2.0 araçları başta olmak üzere dijital ortamın sağladığı olanaklarla bireyler sosyalleşmelerini dijital ortama taşımakta ve bu ortamlarda yeni ağlara ve gruplara katılarak sosyal rollerini geliştirmektedir. Bilgi ve iletişim teknolojisinin hızla gelişmesiyle birlikte aile içi iletişim biçimlerinde de önemli değişimler yaşanmış, özellikle internetin yaygınlaşmasıyla birlikte insanlar arasındaki yüz yüze iletişim yerini bilgisayar iletişimine bırakmış ve böylece ile aile içi iletişimde değişimler meydana gelmiştir. Modern hayatın bir gereği olarak insanlar yeni bağlantılar kurmak için internetin iletişim kanallarını kullanmaktadır. Bu durum olumlu gibi görünse de geleneksel aile ilişkilerinin zayıflamasına ve çekirdek aile yapılarına dönüşmesine, bireylerin yalnızlaşmasına neden olmaktadır (Zeybekoğlu, 2020).

Teknolojik gelişmeler birçok alanda hayatı kolaylaştırırken yenilik ve uyum sağlama gibi adaptasyon süreçlerini de beraberinde getirmiştir. Üstelik bu adaptasyon süreci sadece çocuklar için geçerli değildir. Bilgisayar ve internetin hızla yaygınlaşması ve kullanımının

artması hem çocuklar hem de ebeveynler için yeni bir çağın kapılarını aralamıştır. Teknolojinin özellikle çocuklar için yarattığı olumsuz durumlar; bağımlılık, iletişimde azalan beceriler, dikkat eksikliği, öğrenme güçlükleri, uyku bozuklukları, göz hastalıkları, yeme bozuklukları, iskelet sistemi sorunları, radyasyona maruz kalma, kaygı durumları, öfke sorunları, şiddet ve saldırganlığa eğilimin artması, akademik performansın düşmesi, aile ilişkilerinde kopukluk, sosyal hayattan, okuldan, aileden uzaklaşma vb. olarak söylenebilir.

Çocukların internet teknolojilerine kolay uyum sağlamaları ve aktif olarak kullanmaları bir avantaj olarak görülse de güncel araştırmalar çocukların internetin sınırlamaları ve risklerine karşı savunmasız olduklarını göstermektedir. Dijital dünyada bir ebeveyn, çocuklarını bilgisayar ve telefon gibi teknolojiler sağlamakla sınırlayamamaktadır. Görüldüğü gibi dijital deneyimlerin üzerinde yaşandığı yazılım, donanım ve hizmetler hızla değişmekte ve çeşitlenmektedir. Bu hızlı değişim, ebeveynlik kavramına yeni bir boyut katmakta ve ebeveynlik rollerini değiştirmektedir (Yaman vd., 2016: 178).

Teknolojinin günlük hayatın sıradan bir parçası haline gelmesiyle, dijital cihazlarla kuşatılmış bir çevrede büyümeye başlayan günümüz çocukları, teknoloji hakkında neredeyse ebeveynlerinden çok daha bilgili hale gelmektedir. Bu durum çocuklara teknolojinin nimetlerinden faydalanma imkânı sunmakla birlikte, yaşları itibarıyla bazı ciddi risk ve dezavantajları da beraberinde getirmektedir (Yaman vd., 2016: 33).

Dijital çağda ebeveynlik bazı sorumlulukları da gerektirmektedir. Çocuklara dijital çağın ihtiyaç duyduğu teknolojiyi göstermek, onların dijital dünyada iyi olmalarını sağlamak için yeterli değildir. Ebeveynlerin çocuklarına dijital teknolojileri sağlama ve bunları güvenli, etkin ve bilinçli kullanmaya teşvik etme sorumluluğu vardır. Ebeveynler, çocuklarını dijital yaşamla uyumlu hale getirmekle yükümlü hale gelmişlerdir. Bu bağlamda dijital ebeveynlerin sahip olması gereken yetenek ve göstergeler şu şekildedir:

Dijital ortamlarda olduğu gibi gerçek hayatta da çocuklara etik davranışlar sergilemeleri gerekmektedir. Dijital ortamda bırakılan izlerin dijital ayak izleri olduğunun farkına vararak çocuklarının payını düşünmelidirler. Dijital ortamlarda çocukları ile iletişim kurabilmeli ve yanlarında olabilmelidirler. Çocukların kullandıkları dijital araç ve ortamları temel düzeyde kullanabilmeli ve anlayabilmelidirler. Çocuklarına dijital araçları kullanma fırsatını temel insan haklarından biri olarak sağlamalı ve bunu kendi güvenliklerini göz önünde bulundurarak yapmalıdırlar. Dijital ortamda alışveriş yaparken kişisel bilgileri korumaları ve dijital bir bütçe oluşturmaları gerekmektedir. Dijital ortamda hak ve sorumlulukları olduğunu bilerek haklarını yasal yollardan takip edebilmelidirler. Dijital ortamda gizlilik ve güvenliği sağlayabilmelidirler (Zeybekoğlu, 2020).

1.10.1. Dijital Ebeveynlik ve Yeni Roller

Ebeveynler, çocuklarını biyolojik olarak yetiştirmenin yanı sıra bireyin duygusal, sosyal ve eğitimsel gelişiminden sorumlu olan anneler, babalar veya aile büyükleri olarak tanımlanabilir. Bu tanıma dayanarak bir çocuğun içinde bulunduğu veya karşılaştığı her ortam ebeveynlere farklı roller atayabilir. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte henüz dijital dünyaya hazır olmayan çocuk ve ergen bireyler, karşılaştıkları karmaşık bilgileri nasıl değerlendireceklerini bilmemektedir. Bir ebeveynin görevi, çocuğun bilgisayar veya internet gibi mecralara erişimini sağlamak olarak tanımlanamaz. Dijital çağ ile birlikte ebeveyn sorumlulukları da değişmektedir. Çoğu ailenin çocukları için dış dünya kadar endişe duyduğu sanal bir dünyada, tehlikeli sonuçlara maruz kalmamak için çocuklara kontrolsüz bir şekilde internet erişimi vermemeleri gerekmektedir. İnternet ebeveynliği internetin, evde interneti kullanan çocuklar üzerindeki etkisini incelemek için tanımlanmıştır. Bu bağlamda bahsedilen rolün dijital ebeveynlik kavramına atıfta bulunduğunu söylemek mümkündür. Ebeveynler, çocuklarını geniş bir çevredeken kontrol edebilmelidir. Çevrim içi ortamın erişim ve kullanım kolaylığı da çevrim içi riskin artmasına neden olmaktadır. Yaşanan olumsuzluklara rağmen riski azaltmak için çeşitli strateji ve yöntemler uygulanırken, çocukların çevrim içi fırsatları azaltılmamalı ve belirli bir risk düzeyiyle nasıl mücadele edileceğini öğrenme fırsatı sınırlandırılmamalıdır. Ebeveynler, çevrim içi ortamda istenmeyen durumlarla karşılaşmamak için çocuklarının güvenliğini sağlayan birincil sorumlu kişilerdir (Kabakçı Yurdakul vd., 2013). Dijital potansiyelin olumsuz yönlerini tanımak için dijital ebeveynlerin aşağıdaki özelliklere sahip olması gerektiğini söylemek mümkündür:

- ✓ Çevrim içi ortamlardaki olumsuzlukların farkında olmak.
- ✓ Çevrim içi ortamlardaki risklerin bilincinde olmak.
- ✓ İnternet bağımlılığını fark edebilmek.
- ✓ Tehlike göstergelerini fark edebilmek.
- ✓ Çocuğun bilgisayar ya da internet üzerinden yaptığı faaliyetleri ayırt edebilmek.

Dijital ebeveyn, internetteki içeriğin olumsuz yönlerini fark eder etmez çocuğunu bu olumsuz ortamdan korumak isteyecektir. Bu noktada dijital ebeveynin belirtilen kontrol rolü uygulanmalıdır.

Dijital gözetim, ebeveynlere çocuklarının hangi web sitelerini ziyaret ettiklerini, hangi uygulamaları kullandıklarını ve kiminle iletişim kurduklarını takip ederek potansiyel tehlikelere karşı önlem alma fırsatı tanımaktadır. Dijital izleme araçları, ebeveynlerin çocuklarına güvende olma hissi verirken çocuklarının internet etkinliğini kontrol etmelerine yardımcı olmaktadır. Ancak dijital izlemenin çocukların özerkliği üzerinde olumsuz bir etkisi olabilir. İzleme,

çocukları çevrim içi tehlikelerden korumayı amaçlarken, özerklik hakkını da sınırlandırabilir ve güveni etkileyebilmektedir. Sürekli gözetim altında olmak çocukların kişisel özgürlüklerini kısıtlayabilir. Çocuklar karar verme yeteneklerini geliştiremeyebilir ve sürekli izlendikleri fikrinden ötürü bağımsızlık duyguları zarar görebilir. Bu durumda çocuğun öz güveni de olumsuz etkilenebilir ve bu da onların çevrim içi dünyada yeteneklerini geliştirmelerini engeller. Bu nedenle, dijital izleme dengeli bir şekilde ele alınmalıdır. Ebeveynler, çocuklarının güvende olmasını sağlamak için izleme yöntemlerine güvenirler ancak aynı zamanda özerklik hakkına saygı duymalı ve sorunları kendi kendine açık iletişim ve anlayışla tartışabilmelidirler. Çevrim içi dünyayı anlamak ve yönetmek, çocukların kendilerini güvende hissetmelerine ve kendi özerkliklerini desteklemelerine yardımcı olacaktır. Dijital gözetimin olası olumsuz etkilerine rağmen çevrim içi güvenliği sağlamak ve ebeveyn endişelerini hafifletmek için bazı adımlar atılmalıdır. Buna açık iletişim, sınır belirleme, eğitim sağlama ve güvene dayalı bir yaklaşım benimseme dahildir. Ebeveynlerin çocuklarıyla dijital gözetim konusunda iletişim kurmaları ve çevrim içi faaliyetlerini belirli kısıtlamalar ve anlaşmalarla kontrol etmeleri önemlidir. Ayrıca çocukların çevrim içi güvenlik ve gizlilik konularında eğitim vererek sorumluluklarını öğrenmelerine yardımcı olmak oldukça önemlidir (Yılmaz, 2023).

1.10.2. Dijital Ebeveynliğe İlişkin Yaklaşımlar

Uluslararası alanda, Birleşmiş Milletler tarafından 1989 yılında kabul edilen Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHS), çocuk haklarına ilişkin temel bir metin olarak kabul edilmektedir. ÇHS, internetin ortaya çıkmasından önce kabul edilmiştir. Ayrımcılık yapmama, çocuğun çıkarlarının göz önünde bulundurulması, yaşam hakkı, hayatta kalma ve gelişme, çocuğun görüşlerine saygı vb. ilkeler kabul edilmiştir. Böylece dijital dünyada da benimsenmiştir. Kitle iletişim araçlarının rolünü kabul etmeyi ve çocukların çeşitli kaynaklardan bilgi ve materyal edinmelerini sağlamak amaçlanmalıdır. BM Çocuk Hakları Komitesi'nin 25. oturumu, genel yorumları, ÇHS hükümlerinin dijital ortamda nasıl uygulanacağı konusunda kapsamlı bir rehber sağlamıştır. Bu genel yorum, dijital ortamın çocuk haklarının gerçekleştirilmesi için önemli bir alan olduğunu kabul etmekte ve aynı zamanda bu ortamın yarattığı riskleri de göz önünde bulundurmaktadır. Hükümetlere, dijital şirketlere, okullara, ebeveynlere ve çocuklara çocuk haklarını dijital ortamda desteklemeleri, korumaları ve uygulamaları için kapsamlı öneriler sunmaktadır.

Yılmaz (2023) çalışmasında, çocuğun temel haklarından birini vurgulamaktadır. Bu hak, ebeveynleriyle kişisel ve doğrudan ilişkiler kurma ve sürdürme hakkıdır. Aynı zamanda çocuğun korunma ve bakım hakkını da belirtmektedir. Bu hüküm, çocuğun çıkarlarını en iyi

şekilde dikkate alan bir denge sağlarken, çocuğun ebeveynleriyle ilişkilerini sürdürme hakkını garanti etmektedir. Çocuğun ihtiyaçlarını, güvenliğini, duygusal ve fiziksel gelişimini göz önünde bulundurarak ebeveynlerin ebeveynlik sorumluluklarını aynı anda yerine getirmelerini beklemektedir.

Anayasalar, yasalar ve yönetmelikler tek başına dijital dünyanın çocuklarını korumak için yeterli değildir. Bu nedenle, çocukları ve ebeveynleri dijital dünyanın tehlikeleri hakkında bilgilendirmenin ve eğitmenin farklı yolları vardır. Örneğin Birleşik Krallık'ta "Childnet International", çocuklar ve gençler arasında internetin tehlikeleri konusunda eğitmek ve farkındalık yaratmak için bir dizi araç ve strateji sunmaktadır. Ebeveynlerin çocuklarının çevrim içi etkinlikleri üzerinde ne kadar denetim yapması gerektiği, çocukların dijital haklarıyla ilgili önemli konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ebeveynlerin çocuklarını dijital tehlikelerden koruma çabaları, çocuklarının özel hayatlarına müdahale edebilir ve ifade özgürlüklerini sınırlandırabilir. Bu nedenle, ebeveynlerin çocuklarını korumalarına ve aynı zamanda dijital haklara saygı duymalarına duyulan ihtiyaç, çocuk hakları söyleminde giderek daha önemli hale gelmektedir (Childnet International, 2020). Ayrıca ebeveynlerin çocukları dijital tehlikelerden korumadaki rolünü belirlemeye yardımcı olacak birçok araç ve strateji mevcuttur. Örneğin, Çocuklar İçin Dijital Kalış Güvenliği Kılavuzu, ebeveynlerin çocuklarını çevrim içi riskten korumalarına yardımcı olur. Araştırmacıların kişisel gözlemlerine göre dijital dünyanın çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerinden bazıları şunlardır:

- Ekran Bağımlılığı: Sürekli oyun oynamak, sosyal medyada vakit geçirmek ve internette gezinmek gibi aktiviteler çocukların gerçek etkileşimlerini azaltabilmektedir.
- Sosyal İzolasyon: Dijital dünya, sanal ortamda vakit geçirmek için gerçek hayatta yüz yüze iletişime, çocukların sosyal yeteneklerine, empati ve ilişki kurma becerilerine bir alternatiftir.
- Sağlık Sorunları: Uzun süre ekrana maruz kalmak göz yorgunluğu, baş ağrısı ve uyku bozuklukları riskini artırabilir. Ayrıca egzersiz eksikliği ve spor yapmama eğilimi çocuklarda obezite, kas-iskelet sistemi sorunları ve kalp damar hastalıkları gibi sağlık soruna neden olabilmektedir.
- İnternet Güvenliği: Çocukların çevrim içi tacizden, zorbalıktan, siber suçlardan, uygunsuz içeriğe maruz kalmaktan veya kişisel bilgilerinin gizliliğinin ihlal edilmesinden kaçınmaları önerilmektedir.

Dijital dünya, ebeveynliği daha karmaşık hale getirmektedir. Ancak çocuklarını çevrim içi tehditlerden korumak için ebeveynlerin arayışını hızlandırmaktadır. Dijital ebeveynlik, çocukların çevrim içi etkinliklerini yönetmek ve kontrol etmek için çeşitli araçları ve stratejileri

içermektedir. İzleme bu yaklaşımların önemli bir parçasıdır ve çocuklarda internet kullanımının kontrol edilmesine yardımcı olmaktadır. İzleme yaklaşımları, çocukların çevrim içi etkinliklerini izlemek, analiz etmek ve raporlamak için çeşitli teknikler içermektedir. Bu, çocukların çevrim içi kimliğini ve kişisel bilgilerini korumak, tehditleri önceden tespit etmek, çocukların çevrim içi etkinliklerini yönlendirmek ve onları zararlı içerik ve etkileşimlerden korumak da dahil olmak üzere çeşitli amaçlara yardımcı olmaktadır. Bununla birlikte dijital ebeveynlik ve izleme yaklaşımları, çocukların özerkliği ve öz güveni üzerinde olumsuz etkiler yaratabilmektedir. Bu durum, izleme yerine güvene dayalı bir dijital ebeveynlik yaklaşımını benimseme ihtiyacına yol açmaktadır (Livingstone, 2008).

- **Dijital Ebeveynlikte İzlemenin Potansiyel Faydaları ve Riskleri**

Dijital ebeveynlik, çocuğun çevrim içi etkinliklerini kontrol etmek ve yönlendirmek için çeşitli tekniklerin kullanıldığı bir yaklaşımdır. Bu teknolojiler, çocukların sanal kimliğinin, kişisel bilgilerinin ve çevrim içi etkinliklerinin izlenmesini ve analizini içermektedir. Dijital ebeveynliğin, özellikle uygulama izlemenin bazı potansiyel yararları ve riskleri vardır. İzleme, ebeveynlerin çocuklarının çevrim içi etkinliklerini ve davranışlarını anlamalarına, onları bu ortamın tehditlerden korumalarına ve çocuklarının sanal platformlardaki etkinliklerine rehberlik etmelerine yardımcı olmaktadır. İzleme araçları, ebeveynlerin çocuklarının sanal dünyayı nasıl kullandıklarını, hangi sitelere giriş yaptıklarını, kiminle etkileşime girdiklerini, hangi içerikle karşılaştıklarını veya hangi içeriği izlediklerini görmelerini sağlamaktadır. Bu nedenle, dijital ebeveynliğin, özellikle izlemenin yararlarının yanı sıra risklerinin de analiz edilmesi gerekmektedir. Dijital ebeveynlikte çocuk izlemenin potansiyel faydaları şunlardır (O'keeffe ve Clarke-Pearson, 2011):

1. Çocukların çevrim içi etkinliğini ve davranışını anlamak: İzleme araçları, ebeveynlerin çocuklarının çevrim içi dünyayı nasıl kullandığını ve hangi sitelerde oturum açtıklarını görmelerini sağlamaktadır.
2. Çocukları çevrim içi tehditlerden korumak: Ebeveynler gözetim sayesinde çocuklarının çevrim içi güvenliğini daha iyi sağlayabilir. Çocukların ziyaret ettiği siteler ve konuştuğu kişiler ebeveynler tarafından gözlemlenebilir, belirli tehlikeli ve uygunsuz içeriğe erişmesi engellenebilmektedir.
3. Çocukların çevrim içi etkinlik yönlendirmesi: İzleme araçları, ebeveynlerin çocuklarının çevrim içi etkinliklerini belirli bir yöne yönlendirmelerine yardımcı olabilmektedir. Örneğin, ebeveynler çocuklarını belirli eğitim sitelerinde daha fazla zaman geçirmeye teşvik edebilmektedir.

Dijital ebeveynlikte izlemenin potansiyel riskleri aşağıdaki gibidir:

1. Azalan çocuk özerkliği: İzleme, bir çocuğun çevrim içi dünyada kendi kararlarını verme yeteneğini sınırlayabilir. Ebeveynler tarafından aşırı kontrol, çocuğun benlik saygısını ve özerkliğini olumsuz etkileyebilmektedir.
2. Çocukların çevrim içi dünyayı anlama ve yönetme becerilerinin gelişmesinin engellenmesi: Çocuklar çevrim içi dünyayı anlama ve yönetme becerilerini geliştirir ancak çevrim içi etkinliklerin ebeveynler tarafından aşırı izlenmesi ve kontrolü bu becerileri geliştirme fırsatlarını sınırlayabilmektedir.
3. Gizlilik ihlali: Bir çocuğun çevrim içi etkinliğinin bir ebeveyn tarafından aşırı izlenmesi, çocuğun gizlilik hakkını ihlal edebilir. Bu durum ebeveyn ile çocuk arasındaki ilişkiye zarar verebilmekte ve çocuğun ebeveyne olan güvenini azaltabilmektedir.

Ebeveynlerin dijital çağda ergen bireylerin gelişimini nasıl gözlemlediklerini ve desteklediklerini anlamaya yönelik güncel araştırmalar, örneklerden de görülebileceği gibi çeşitli tartışmalara yol açmıştır. Dijitalleşmenin gelecekte de devam etmesi beklenmektedir ve henüz dijital sürece dahil olmayan birçok sektörün de buna dahil olması öngörülmektedir. Bu nedenle dijitalleşme sürecinin ve ebeveynlik yaklaşımının insanlığın geleceği için önemli olduğunu ve topluma bu alanda yeni, işlevsel ve kabul görmüş yaklaşımlar sunma ihtiyacının arttığını belirtmek önemlidir. Ancak günümüzde dijital ebeveynlikle ilgili araştırmaların yetersiz olduğu ve fikir birliği olmayan birçok konunun varlığı vurgulanabilir. Günümüzde ebeveynler çocuklarının dijital alandaki güvenliğiyle ilgili endişelerinin yanı sıra kendilerini iyi ve sorumlu ebeveynler olarak tanımlamak için de çocukları ile daha fazla ilgilenmektedir. Sorumlu ebeveyn algısını topluma yerleştiren medya araçları, bir ebeveyninden beklenen temel sorumlulukları günümüz koşullarına göre yeniden üretmektedir. Anne karnından itibaren çocuklarının iyiliği ve güvenliği için çaba gösteren ebeveynler, hamilelik uygulamaları, ebeveyn denetimini sağlayan cihazlar ve uygulamalar gibi yeni bir tüketim alanı içine dâhil olmaktadır. Bu durum mahremiyet alanında sorunlara sebep olsa dahi, genellikle bu konu göz ardı edilmekte ve ebeveynler tarafından sıradan ekran aktiviteleri olarak değerlendirilmektedir. Başer ve Söğütöller (2023) çalışmalarında, ebeveynlerin televizyon izleme eylemini görece daha eğlence amaçlı bir açıdan değerlendirdiğini ancak bilgisayar ile ilgilenmeyi daha eğitici bir eylem olarak algıladıklarını tespit etmiştir. Televizyona kıyasla bilgisayarların etkileşimli ortamı çocukların mahremiyet sorunuyla karşı karşıya kalmasına yol açmaktadır. Bu nedenle ebeveynlerin kimlik hırsızlığı, casus yazılımlar ve virüsler gibi çocuklarının güvenliklerini tehdit edebilecek eylemler için farkındalık geliştirmesi gerekmektedir.

1.10.3. Dijital Ailenin Yeni Görünümleri

Lazarsfeld, Berelson ve Gaudet'in "Halkın Seçimi" ve Katz ve Lazarsfeld'in "Kişisel Etki" kitapları, iletişim dinamiklerini anlamak için önemli teorik çerçeveler sunmuştur. Bu çalışmalar, medyadan gelen bilginin nasıl işlendiğini ve yayıldığını iki aşamalı bir süreç olarak tanımlamıştır. İlk aşamada, bireyler kitle iletişim araçlarını yakından takip ederek bilgiyi alırken ikinci aşamada ise bu bilgiler kanaat önderleri aracılığıyla diğer kişilere aktarılmaktadır. Bu süreç, karar verme süreçlerinde medyanın ve bireylerin rolünü anlamak için önemli bir model sunmaktadır. Kanaat önderleri, aldıkları bilgileri kendi etki alanları içindeki diğer kişilere aktarırken, bu süreç "kişisel etki" olarak adlandırılmaktadır. Bu terim, medyanın doğrudan ilettiği mesajlar ile izleyicilerin bu mesajlara verdikleri tepki arasındaki sürece müdahale etmeyi ifade eder. Dolayısıyla, kanaat önderlerinin bireyler üzerindeki etkisi, medyanın etkisinin bir aracı olarak önemli bir rol oynamaktadır. Laughey (2010) tarafından öne sürülen hipoteze göre fikirler genellikle radyo ve basılı yayınlardan kanaat önderlerine ve onların etkisiyle nüfusun daha az aktif kesimlerine aktarılır. Bu süreçte kitle iletişim araçları, ilk olarak mesajları homojen bir kitleye ulaştırırken, ardından yatay kanaat önderleri bu mesajları etkileşime sokup ve bağlamsallaştırarak küçük gruplara aktarır.

Lazarsfeld ve diğerleri, Halkın Seçimi'ni yayımlamadan önce, halkın genellikle medyadan gelen mesajlara karşı duyarlı olduğu ve bu etkinin doğrudan ve doğrusal olduğu ortak öncülünü reddetmişlerdir. Kitle iletişim araçlarının etkilerini azaltan faktörlerin varlığı fikri, medya etkisinin yumuşatılmasında fikir liderliği gibi bağlamsal ve kişilerarası değişkenlerin müdahil rolünün kabul edilmesiyle güç kazanmıştır. Weimann (1982), bu durumu şu şekilde açıklamıştır: “Kitle iletişiminin akışında kişiler arası ilişkilerin rolü, pasif ve atomize bir toplum imajının altını oydu ve aynı zamanda bilgi ve etkiyi yayma kanalları olarak kişisel ağlara artan bir ilgiye neden oldu.” Dolayısıyla bir dizi çalışma, özellikle bilgiyi ileten kanaat önderlerinin rolünün önemine vurgu yapmaktadır. Bu çalışmalar, yeni fikirlerin, teknolojilerin veya uygulamaların yayılma sürecinde, bu bilgilerin önce kitle iletişim araçlarından kanaat önderlerine iletilindiğini ve daha sonra daha geniş bir kitleye ulaştırıldığını öne sürmektedir (Güngör, 2011).

Sapp ve Korsching (2004), tarımsal yeniliklerin yayılmasını inceledikleri çalışmalarında, inovasyonun yaygınlaşması için genellikle iki aşamalı bir sürecin gerekliliğine dikkat çekmişlerdir. Bu sürecin ilk aşamasında, kitle iletişim araçları aracılığıyla bilginin sunulduğu belirtilir. İkinci aşamada ise kanaat önderlerinin saygınlığı ve ilgili kitlenin onayıyla sosyal ikna sürecinin gerçekleştiğini vurgulamışlardır. Kanaat önderleri, genellikle yerel ya da daha geniş toplumsal kolektiviteler içinde yer alan bireyler veya kuruluşlar olarak

tanımlanabilir. Onların rolü, yeni fikirleri veya yenilikleri bir sosyal sisteme tanıtmak ve bu yeniliğin geniş çapta kabul görebilmesi için toplumdaki normları değiştirmeye yönelik bir zemin oluşturmaktır. Bu süreç, insanların uzun süreli etkileşimlerinin sonucunda davranışları için karşılıklı beklenti ve normların geliştiği, sonrasında eylemlerinin bu normlar ve beklentilere bağlı hale geldiği şeklinde özetlenebilir.

20. yüzyılın ortalarından itibaren bu tür yenilikler, tanıtıldıkları toplumların normlarını istikrarlı bir şekilde değiştirmektedir. Bu nedenle, bilgi akışlarının doğası ve kanaat önderliği tanımının bu yeni normlar ışığında yeniden incelenmesi gerekmektedir. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde 2000 Başkanlık seçimleri kampanyası, internetin siyaset dünyasındaki artan rolü ile iletişim teknolojileri için bir dönüm noktası olarak kabul edilmiştir. İnternet, seçmenlerin hükümet politikaları hakkında daha fazla bilgi edinmesine, siyasi sorunları tartışmasına, kamu görevlileriyle iletişim kurmasına ve siyasete daha aktif katılım sağlamasına olanak tanımıştır.

Jacques ve Ratzan (1997) geleneksel medyanın izleyici davranışlarını sınırladığını ve bilgi kullanımını teşvik etmediğini belirtmektedir. Bunun aksine başkan adaylarının web siteleri, siyasi platformlar ve konular hakkında derinlemesine bilgi sağlamakta önemli rol oynamaktadır. İnternet, kullanıcıların kendi tercihlerine göre bilgiye erişmesini sağlayan ve interaktif bir iletişim platformu olarak seçmenlerin adaylarla doğrudan iletişim kurmasına, sorunlar hakkında bilgi aramasına ve tartışmasına olanak tanımaktadır. Gerçekten de internet, bilgi arama alışkanlıklarını köklü bir şekilde değiştirmiştir. Artık birçok insan için birinci tercih olan internet, geniş bir konu yelpazesinde bilgi edinmek ve bu bilgileri başkalarıyla tartışmak için ideal bir platform sunmaktadır (Artun, 2011). Case ve arkadaşları (2003) tarafından belirtildiği gibi internet giderek eski medyanın yerini almaktadır. Bu durum, fikir liderliği kavramını ve iletişim dinamiklerini de değiştirmekte, hatta iki aşamalı iletişim akışı hipotezinin yeni varyasyonlarını ortaya çıkarmaktadır (Yaylagül, 2010).

Reklamcılık alanında, internet gerçekten de insanların ürün ve hizmetler hakkında bilgi edinme şeklini kökten değiştirmiştir. İnternet, erişilebilirliği, anonimliği ve potansiyel kişisel otoritesi ile klasik iki aşamalı iletişim paradigmasının yerine geçebilir. Artık bireyler, uzmanların önüne geçerek kendi başlarına ürünler hakkında bilgi edinebilir ve kararlarını bu bilgiler doğrultusunda şekillendirebilirler (Turner, 2016). Bu durum, sosyal ve fiziksel yakınlık dinamiklerinden ziyade dijital bağlantıların ön plana çıktığı bir iletişim ortamı yaratmaktadır. Bonchek, 1997'de internetin toplumdaki bilgi akışını değiştirebileceğini ve bu yolla halkın politik davranışlarını etkileyebileceğini öngörmüştür. Özellikle 2004 Başkanlık seçimlerinde, internet sadece tamamlayıcı bir bilgi kaynağı olarak değil birçok Amerikalı için temel bilgi

kaynağı olarak ortaya çıkmıştır. Bu durum, geleneksel medyanın kamu gündemini şekillendirme üzerindeki etkisini azaltmıştır.

Bimber (1998) tarafından belirtildiği gibi insanlar haber kaynağı seçimlerinden ve diğer kişiler arası iletişimden etkilendiği kadar, internet üzerinden öngörülemeyen bilgi akışından da etkilenebilirler. Bu bulgular, iletişim teknolojilerindeki yeniliklerin, sosyal sistemlerin değişen ikliminin ve diğer teknolojik gelişmelerin kanaat önderliği tanımına ve bilgi akışlarının yönelimine nasıl meydan okuduğunu göstermektedir (Erdoğan ve Alemdar, 2002).

Bireyler genellikle internetin eşitlikçi yapısının çevrim içi kamu forumlarında çoktan çoğa etkileşimi teşvik edeceğini düşünmüşlerdir. Ancak bu beklenti birçok araştırmanın bulgularıyla desteklenmemiştir. Teknolojiye erişim ve dijital becerilere erişim açısından dijital bölünme sorununu göz ardı eden araştırmalar, çevrim içi kamu forumlarına katılan kişiler arasında kaynakların eşitsiz dağılımını ortaya koymuştur. Himelboim (2010) tarafından yapılan çalışmada, siyaset ve sağlık konularını tartışan 30 Usenet haber grubu incelenmiş ve konuya bakılmaksızın yanıtların ve gönderilerin oldukça çarpık bir dağılıma sahip olduğu bulunmuştur. Ayrıca Usenet siyasi haber gruplarında bir güç yasası dağılımının varlığı belirlenmiş ve mesajların orantısız şekilde dağıldığı tespit edilmiştir.

Laniado ve diğerleri (2011) de benzer şekilde, Wikipedia tartışma sayfalarında bu ağır kuyruklu dağılımı gözlemlemişlerdir. Yani birkaç kullanıcının birçok alt konu zinciri açtığı ancak çoğu kullanıcının hiç mesaj göndermediği veya çok az yanıt aldığı görülmüştür. Bu bulgular, internetin katılım açısından eşitliği teşvik etmek yerine, belirli kullanıcıların daha aktif olduğu ve bu nedenle kaynakların eşitsiz biçimde dağıldığı bir ortam sağladığını göstermektedir.

Çevrim içi halka açık forumların gönderilerin ve yanıtların çarpık dağılımına rağmen bazı olumlu yönleri olduğunu belirten araştırmalar bulunmaktadır. Örneğin, sadece verilen cevaplar ile alınan cevaplar arasında istatistiksel olarak anlamlı korelasyonlar bulunmakla kalmamış, aynı şekilde gönderilen mesajlar ile alınan cevaplar arasında da benzer şekilde anlamlı korelasyonlar gözlemlenmiştir. Bu bulgular, tartışmalara aktif olarak katılan kişilerin genellikle diğer kullanıcılardan daha fazla yanıt aldığı ve bu açıdan bir tür hakkaniyete işaret edebileceği anlamına gelmektedir. Bu durum, çevrim içi platformlarda aktif katılımın ödüllendirici olabileceğini ve katılımcıların dikkatini çekebileceğini göstermektedir. Ancak bu eşitlikçi potansiyelin sınırlı olduğunu ve kaynakların dağılımında hala belirgin eşitsizlikler olduğunu unutmamak önemlidir.

Günümüzde, aile ve okulun yanı sıra dijital platformlar da toplumsallaşma sürecine önemli katkılar sunmaktadır. Özellikle 21. yüzyıldan itibaren, internet ve enformasyon

teknolojileri, bireylerin davranış normları ve değerlerini ailelerinin yanı sıra dijital iletişim araçlarından da öğrenebildiği güçlü araçlar haline gelmiştir. Bu bağlamda, dijital iletişim platformları, bireylerin yoğun vakit geçirdiği alanlar olarak çeşitli norm ve değerleri benimsemelerine olanak tanır. Bu durum, dijital sosyalizasyon olarak adlandırılabilir. İnternette, yeni medya ve iletişim teknolojileri bireylere bilgi sağlama, eğitim, yetiştirme ve öneriler sunma konularında çeşitli olanaklar sağlar. Ayrıca bireyler farklı dijital platformlar ve sosyal medya aracılığıyla mesajlarını üretir, paylaşır ve tartışır. Sonuç olarak internet ve enformasyon teknolojileri, bireyleri eğitmek, yetiştirmek, bilgi ve beceri kazandırmak için kritik bir rol oynamaktadır (Milenkova, Peicheva ve Marinov, 2018).

Dijital sosyalizasyon veya toplumsallaşma, bireylerin çocukluktan itibaren dijital ortamlarda dış dünya ile ilişki kurarak kazandığı bilgi, beceri, norm ve kuralları içselleştirdiği kültürel ve sosyal ilişki sürecidir. Bu süreç, erken yaşlardan itibaren dijital ortamlarda bilişsel, duygusal ve düşünsel becerilerin geliştirildiği bir süreç olarak tanımlanabilir. 21. yüzyılda küreselleşme ve internet teknolojilerinin yaygınlaşmasıyla birlikte farklı bilgi, kültür ve normların hızla yayıldığı ve değiştiği görülmektedir. Bu bağlamda, modern psikoloji, sosyal psikoloji ve sosyoloji teorileri, bu hızlı değişen dünya ve toplumsallığı anlamak için yeni yaklaşımlara ihtiyaç duymaktadır. Dijital dünyanın dinamik süreci içinde bireylerin toplumsallaşma süreçlerini kapsamlı bir şekilde analiz etmek gerekmektedir (Demir, 2016). Araştırmalar, dijital ortamlarda sosyal ağlarda çeşitli ilişki biçimlerinin mevcut olduğunu göstermektedir. Bazı durumlarda, samimi ve derin ilişkilerin geliştirildiği sık etkileşimli güçlü bağlar bulunurken diğer durumlarda ise kısa süreli, sınırlı amaçlarla ve geçici durumlarda gerçekleştirilen zayıf ilişkiler mevcuttur. Bu bağlamda hem sıkı sosyal bağların hem de kısa süreli zayıf ilişkilerin olduğu sosyal etkileşim biçimlerinde bireyler arasında yeni değerler, normlar ve kültürel kodların yayılması mümkün olabilmektedir (Stornaiuolo, 2017: 234).

Scarcelli ve Riva (2016), dijital ortamlarda bireylerin becerilerini kullanarak dört tip akış oluşturduklarını belirlemişlerdir: Akran akışı, ebeveyn akışı, eğitim akışı ve teknoloji akışı. Akran akışı; gençlerin hem şahsen tanıdıkları yakın akranlarını hem de dijital medyadaki uzak akranlarını takip ettikleri bir süreçtir. Bu şekilde çocukların dijital ortamdaki sosyalizasyonu şekillenebilmektedir. Ebeveyn akışı; çocukların teknoloji bilgilerini ebeveynlerine aktarması ve nadiren de olsa ebeveynlerin bu bilgileri çocuklarına aktarmasıyla ilişkilidir. Eğitim akışı; teknoloji ve medya bilgilerinin okullarda ders olarak işlenmesini ifade etmektedir. Teknoloji akışı ise teknik ve işlevsel becerilerin kullanımıyla ilgilidir. Ancak kullanıcı dostu olmayan gizlilik ayarları gibi uygulamalar, çocuklar için zorlayıcı olabilir (Üzümcü, 2017: 5).

Dijital sosyalizasyon, bireyin dijital medyayı kullanımı sırasında maruz kaldığı içerikler ve görsellerin etkisiyle gerçekleştirdiği öğrenme sürecidir. Bu süreçte bireyler, bilişsel motivasyonlarını harekete geçirir, yeni bilgi ve beceriler kazanır ve sosyal ilişkilerde sosyal beceriler geliştirirler. Dijital teknoloji ve medya araçları (etkileşimli televizyonlar, tabletler, bilgisayarlar, akıllı telefonlar vb.), sosyal grupların değerleri, inançları ve normlarının içselleştirilmesine katkıda bulunmanın yanı sıra yeni rol modeller ve bu modellerin takip edilip benimsenebilecek alt kültür ve değerlerin yaratılmasına da olanak tanır. Bu şekilde dijital medya araçları, sosyal ilişkiler ve sosyalizasyon sürecinde daha önce görülmemiş bir etkiye sahip olur ve çocukların ve gençlerin önemli buldukları fikirlerin ve kişilerin yaygınlaşmasını ve bilinirliğini artırmaktadır. Yeni medya teknolojileri (sosyal ağlar, bloglar, çevrim içi sohbetler vb.), toplumsal ve kamusal ilişkileri düzenleyen önemli bir düzenleyici unsura dönüşmüştür. İletişim teknolojileri, dijital platformlar aracılığıyla sosyal toplulukları etkileyebilir, bireysel davranışları ve tutumları şekillendirir ve bu süreçte dijital sosyalizasyona önemli katkı sağlar. Sosyal medya, bireyleri çeşitli kültürlerle tanıştırır ve farklı etkileşimler aracılığıyla kültürlerin anlaşılmasına ve öğrenilmesine yardımcı olur. Sonuç olarak sosyal medya ve ağlar, bireylere dünyanın farklı bölgelerinde yaşanan olaylar hakkında öğrenme, görüş ve duygusal bağlantı geliştirme deneyimi sunar, anlık ve uzun süreli bilgiler edinmelerine olanak tanır (Çaycı, 2017).

Sosyal medya siteleri, bireylerin diğer bireylerle iletişim kurarak dijital dünyada aktif bir rol oynamalarını sağlar. Bu süreç, toplumun dijitalleşmesinin bir parçasıdır ve kültür ile toplumun medya ve iletişim araçları üzerinden etkileşimli bir değişim içine girdiğine işaret eder. Bireyler sürekli olarak dünya genelindeki olaylar hakkında bilgi edinir. Bu bilgilere nasıl ve nereden erişecekleri konusunda bilgi sahibi olurlar ve medya araçları üzerinden farklı kişilerle etkileşim halinde bulunurlar. Ancak bu yeni toplumsal durum, dijital becerilerin etkin kullanımını gerektirir ve bu becerilerin kazanımını teşvik eder. Dijitalleşme, etkileşim ve sanallık, öğrenme deneyimlerinin sınırlarını sürekli olarak genişletir ve yeni fırsat pencereleri açar. Akıllı telefonlar ve diğer mobil dijital cihazlar, sabit unsurların vadetmediği yeni öğrenme teknolojilerini destekleyerek bu sürece katkı sağlar (Milenkova, Peicheva ve Marinov, 2018: 21). Medya, bireylerin çeşitli sosyal gruplar ve kurumlarla etkileşime girmelerini sağlar. Özellikle sosyal ağlar ve medya, genç insanlar için sosyal girişimcilik fırsatları sunarak gençlerin hangi sosyal grupların hangi nitelikleri gerektirdiğine göre ideal bir kimlik geliştirmelerine olanak tanımaktadır.

1.11. Postmodernizm ve Postmodern Toplumda Aile

Modern dönem sözcüğü, önceki dönemlere kıyasla içinde bulunulan dönemin özgünlüğünü ve kendine özgü niteliklerini vurgularken postmodern dönem ise modern olarak nitelendirilen dönemin geride kaldığını ve yeni bir döneme girildiğini belirtir. Modern kelimesi isim olarak "şu anda içinde bulunulan an"ı ifade eder ancak bu anın kalıcı olamayacağı gerçeği modern döneme de zaman içinde geçmiş bir nitelik atfedilmesine sebebiyet verir. Sanayi Devrimi ile ilişkilendirilen modern toplumun oluşumuna benzer şekilde, postmodern toplum özellikle 1970'lerden sonra hızla gelişen bilgi, bilişim, haberleşme ve teknoloji alanlarıyla ilişkilendirilir. Bu bağlamda postmodern topluma çeşitli isimler verilmiştir: Endüstri sonrası toplum, bilgi toplumu, bilişim toplumu, iletişim toplumu, dijital toplum, teknolojik toplum gibi. Geleneksel toplumun ağırlıklı olarak tarımsal üretimle uğraştığı düşünüldüğünde, modern toplumun endüstriyel üretimle özdeşleştiği gibi postmodern toplum da bilgi, bilişim ve dijital üretimle tanımlanabilir. Postmodern toplumda iş gücü fiziksel eylemlerden ziyade zihinsel faaliyetlere yönelmiştir. Bu değişim, kadınların iş piyasasına daha aktif bir şekilde katılmalarına olanak sağlamıştır çünkü fiziksel olarak erkeklerle rekabet edemeyebilirler ancak zihinsel olarak aynı işleri yapma potansiyeline sahiptirler. Postmodern toplumun temel özelliği hızdır. Bu hız, fast food tüketiminden, bilgiye internet ve medya aracılığıyla hızlı erişime, teknolojinin hızlı yenilenmesine, hızlı ulaşım araçlarına (trenler, uçaklar, köprüler, kavşaklar) vb. birçok alanda kendini gösterir. Modern toplumun vurguladığı bireycilik postmodern toplumda sıklıkla bencillik haline gelmiştir. Ayrıca bu toplumda görecelik, çoğulculuk ve kuralsızlık gibi özellikler ön plandadır. Postmodern toplum genel olarak "ne olsa gider" anlayışıyla hareket eden, çok katmanlı ve karmaşık bir yapıya sahiptir. Postmodern toplumun bencil, özgür, kuralsız ve çoklu yapısı, birçok toplumsal kurumu etkilemiştir. Örneğin eğitim ve aile gibi. Sosyoloji literatüründe postmodern aile yeterince ele alınmasa da bazı özelliklerinden bahsedilmeye başlanmıştır (Güneş, 2011).

Postmodern toplumda aile ya da "postmodern aile" denildiğinde, içinde bulunduğu toplumun çoklu anlayışını yansıtan çeşitli yapılar akla gelir. Geleneksel toplumda aile çeşitliliği neredeyse yok denecek kadar az iken modern toplumda anne-baba ve çocuklardan oluşan aile yapılarına, boşanma veya ölüm gibi nedenlerle tek ebeveynli aileler eklenmiştir. Postmodern toplumda ise aile yapıları çok daha fazla çeşitlenmiş ve tek bir yapı yerine çoklu aile yapıları yaygın hale gelmiştir.

Postmodern aile tanımı içinde çeşitli yapılar kendine yer bulabilmektedir. Bu yapılar arasında çekirdek aile, boşanma sonucu veya ölüm, nikahsız birliktelik, suni döllenme gibi yöntemlerle oluşan tek ebeveynli aileler; birden fazla evlilikten kaynaklanan ve bir aile içinde

farklı anne-baba-çocuk kombinasyonlarına sahip üvey veya karışık aileler yer almaktadır. Ayrıca bazı çalışmalarda eş cinsel aileler ve nikahsız birliktelikler de postmodern aile tanımı içinde ele alınmaktadır. Ancak bu yapıların, bazı araştırmacılar tarafından ailenin temel fonksiyonlarından biri olan neslin devamına imkân tanımaması veya hukuki olarak nikahın bulunmaması sebepleriyle aile başlığı altında değil eş cinsel ve heteroseksüel birliktelikler kategorisinde ele alınması gerektiği düşünülmektedir (Ertan, 2018).

Postmodern aile yapısında klasik aile kurma evreleri olan evlenme, çocuk yapma, çocukların bağımsızlaşması ve nihayetinde ailenin kurucularından birinin ölümüyle ailenin sonlanması gibi ardıllık düzenleri her zaman geçerli olmayabilir. Evlilik ve çocuk sahibi olma süreçleri farklı şekillerde yaşanabilir. Örneğin, çocuktan sonra evlilik gerçekleşebilir veya hiç evlenilmeden tek ebeveynli aileler oluşabilir. Ayrıca evliliği kuran bireylerin yaşları da geçmiş aile yapılarına kıyasla daha ileri bir noktada olabilmektedir (Yıldırım, 2019).

Postmodern ailenin önemli bir özelliği, uluslararası düzeyde evlilikleri içine almasıdır. Geleneksel ailelerde kadın ve erkek genellikle doğdukları yerde evlenirken, modern aileler ülke içinde evlilik yapabilir. Postmodern aileler ise farklı din, kültür ve ırklardan insanların evlenmesine imkân tanır. Bu durum literatürde "karma evlilik" olarak adlandırılır. Ayrıca postmodern ailelerde sosyal hareketlilik, şehir veya ülke değiştirme daha kolay ve yaygındır. Toplumsal denetim postmodern aileler üzerinde zayıflamış durumdadır. Kozmopolit ortamlarda yaşayan bireyler, farklı kültür ve çevre deneyimleriyle çok değerli ortamlarda bulunabilir ve toplumsal denetimden uzak yaşayabilirler (Can, 2016). Postmodern aile yapısında, çocuklar dış etkilere son derece açık bir şekilde büyümektedirler. İnternet bağlantılı cihazlar, telefonlar, tabletler, bilgisayarlar ve televizyon gibi medya araçlarıyla erken yaşta tanışan ve hatta bu araçlara bağımlı hale gelen çocuklar, aile dışındaki etki alanlarına daha fazla maruz kalmaktadır. Ayrıca annelerin çoğunun çalışan kadın olması nedeniyle, çocuk bakımına yardımcı olan kurum ve kuruluşlar, çocukların büyüme ve sosyalleşme süreçlerinde önemli bir rol oynamaktadır (Güneş, 2011).

Postmodern ailenin önemli bir dezavantajı, bireyciliği bencilliğe dönüştürmesidir. Bireyci tutumlar, aile içinde dayanışma ruhunu, fedakârlığı, empatiyi ve diğerkamılığı zayıflatmaktadır. Bu durum hem ailenin çabuk dağılmasına hem de varlığını sürdüren ailelerde güven ve sevgi atmosferinin yetersiz olmasına neden olabilmektedir. Ayrıca evlilik ilişkilerinde yoğun duygusal bağlar ve cinsel uyum gibi aşırı beklentiler, ilişkilerin sürdürülebilirliğini tehlikeye sokabilmektedir. Sosyal medya aracılığıyla ilişkilerin kamuya sunulması ise doğal yerine yapay ve sanal bir evlilik görüntüsü oluşturabilmektedir (Aydın, 2011).

1.12. Ürdün'ün Sosyo-Demografik ve Coğrafi Yapısı

Ürdün, 59° ile 31° doğu boylamları arasında ve 34.52° ile 39.15° kuzey enlemleri arasında yer alır. Ürdün'ün yüz ölçümü 89.213 kilometre kare olup bunun 88.884 kilometre karesi kara, su alanlarının alanı ise 329 kilometre karedir. Ürdün'ün konumu, Arap Doğu ülkeleri ile Arap Yarımadası arasında yer almaktadır. Kuzeyde Suriye, doğuda Suudi Arabistan ve Irak, batıda ise Batı Şeria ve işgal altındaki Filistin yönetimi toprakları ile sınırlıdır. Ürdün'ün karasuları üç deniz miline kadar uzandığından, kıyı şeridinin uzunluğu 26 kilometredir. Ürdün'ün küçük boyutuna rağmen arazisi ve topografyası, iklimsel çeşitliliğini yansıtmaktadır (Albuheri, 2008: 12).

İstatistik Dairesi'ne göre 2021 yılında Ürdün'ün nüfusu yaklaşık 11 milyondur. Ürdün nüfusu 70 yılda yaklaşık 21 katına çıkarak dünya ülkeleri arasında 92. sırada yer almıştır. Ürdün'de nüfus 1952 yılında 586 bin kişi civarındadır. Çoğunluğu diğer ülkelere gelen mülteciler ve işçiler olmak üzere 2.9 milyon yerli olmayan nüfusa ev sahipliği yapmaktadır. Orta Doğu'daki ekonomik ve siyasi koşullar, özellikle Ürdün'ün Filistin, Irak, Suriye, Libya ve Yemen başta olmak üzere çeşitli ülkelere mülteci almış ve bu durum nüfusun artmasına katkıda bulunmuştur. Ürdünlülerin %98'i Araplardan ve %2'si Çerkesler, Kürtler, Çeçenler ve diğerlerinden oluşmaktadır. Ürdün çok sayıda Filistinli mülteciye ev sahipliği yapmaktadır. Birleşmiş Milletler Filistinli Mültecilere Yardım ve Çalışma Ajansı'na göre (Unrwa) 2016 yılı sonunda Ürdün'deki Filistinli mültecilerin sayısı yaklaşık 2.175.491'dir. Çoğu, Batı Şeria ile Ürdün arasındaki 1988 yılına kadar süren idari ve yasal bağlantıya dayalı olarak Ürdün vatandaşlığı hakkından yararlanmaktadır (Jordan, 2011).

Rus-Osmanlı Savaşı'nın ardından Osmanlı yetkililerinin yönlendirmesiyle Ürdün'e kaçan Çerkesler de dâhil olmak üzere diğer etnik grupların da 20. yüzyılın başlarında göçlerinin tamamlanmasıyla, tüm göçmenlerin toplam sayısı 3500'e ulaşmıştır. Bugünkü Çerkes nüfusu tahmini 20 bin ile 80 bin arasında değişmektedir. Kuzeydeki köylerde yaşayan bir grup Arapça konuşan Kürt nüfusu vardır. Ürdün Vadisi'nin kuzeyinde 1910 yılında zulümden kaçmak için zorunlu olarak Ürdün'e taşınan küçük bir Türkmen ve Bahai topluluğu bulunmaktadır. 20. yüzyılın başında Çeçenler de dâhil olmak üzere Kafkasya halkı grupları halinde Ürdün'e göç etmiştir. Yıllar içinde kendi kültürlerini koruyarak tarımda çalışmış ve Ürdünlülerle bütünleşmişlerdir ve sayılarının 8 bin kişi olduğu tahmin edilmektedir. Ürdün, 2011 yılında yaşanan Suriye krizi nedeniyle 1.6 milyon Suriyeli mülteciye ev sahipliği yapmaktadır. 2003 yılında gerçekleşen Amerikan işgali nedeniyle çok sayıda Iraklı mülteci gelmiştir ve 2007 yılında sayıları 1 milyon mülteciye ulaşmıştır. Ayrıca yaklaşık 31.163 Yemenli burada yaşamaktadır. Mısır, Güney Asya, Uganda, Etiyopya, Endonezya ve diğerlerinden gelen

binlerce işçinin olduğu Ürdün'de nüfusa oranla büyük bir yabancı işçi sınıfı vardır. Ürdün, ekonomistler tarafından genellikle yetenekli ve eğitilmiş zihinlerin kaynağı olarak anılmaktadır. 20. yüzyılın sonu ve 21. yüzyılın başında Körfez ülkelerinin yetenekli ve eğitilmiş beyinlere olan ihtiyacı artmıştır. Bu durum on binlerce Ürdünlünün özellikle tıp, mühendislik ve eğitim alanlarında geçici olarak çalışmak üzere göç etmesini etkilemiştir. 2007 yılında Ürdün Çalışma Bakanlığı, Körfez ülkelerinde çalışan yaklaşık 425 bin Ürdünlü uzmanın olduğunu tahmin etmektedir. Ürdün'deki idari bölünmelere gelince: Ürdün 12 valiliğe bölünmüştür. Her valilik ilçelere ayrılmıştır. En yoğun nüfuslu vilayetler arasında Amman, Zarqa ve Irbid yer almaktadır (Jordan Time, 2018).

Ürdün, orta gelirli bir ülke olarak sınıflandırılmaktadır. Kişi başına düşen ortalama gayri safi milli gelir yaklaşık 3.730 dolardır. Ürdün'ün ekonomisi temel olarak hizmet sektörü, ticaret ve turizm ile gübre ve ilaç gibi bazı maden çıkarma endüstrilerine bağlıdır. Ürdün'ü dünyadaki bu minerallerin üçüncü büyük kaynağı yapan güney Ürdün'de fosfat madenlerinin olduğu yerde ve ayrıca potas, tuzlar, doğal gaz ve kireç taşı da bulunmaktadır. Kral Abdullah, 1999 yılında Ürdün Kralı olarak anayasal otoritesini devraldığından beri, 2009 yılında devam eden refaha yol açan yeni ekonomik politikalar yürürlüğe geçirmiştir. Ürdün'deki bankacılık sektörü ise Ürdün Merkez Bankası'nın 2009 yılında meydana gelen küresel mali krizden kaçınmasını sağlayan gücü nedeniyle yatırım için tercih edilen yer haline gelmiştir (Aledinat, 2018: 22).

Ürdün ekonomisi 2002 ile 2007 yılları arasındaki dönemde önemli ölçüde büyümüştür. Ürdün, diğer tüm Arap ülkelerinden daha fazla serbest ticaret anlaşması imzalamıştır. Ayrıca Avrupa Birliği ile gelişmiş bir statüye ve İş Birliği Konseyi ile yakın entegrasyona sahiptir. Ürdün ekonomisi, gelişme sürecini sağlamak için bilgi geliştirmeye, sürekli ekonomik liberalleşmeye ve ekonomiyi yeniden yapılandırmaya devam eden bir ekonomidir. Ürdün'de ayrıca tekstil sektörü, ilaç, kozmetik, savunma sanayi, iletişim ve bilgi teknolojisi alanlarında ürün üreten birçok sanayi bölgesi bulunmaktadır. Ürdün ekonomisinin karşı karşıya olduğu zorluklar arasında sınırlı su kaynakları, enerji elde etmek için tamamen petrol ithalatına bağımlılık ve bölgedeki istikrarsızlık yer almaktadır (Alqad, 2013).

Bölgede bulunan Arap adetleri, cömertlik, iyi misafirperverlik ve insanlar arasındaki iletişim ile ilgili gelenekler Ürdün ve diğer Arap ülkeleri arasında farklılık göstermediğinden Ürdün'deki yaygın adetlerle aynıdır. Ürdün'ü farklı kılan, kendi kültürü ile Suudi Arabistan, Irak, Filistin, Suriye ve diğer çevre ülkelerin kültürleri arasındaki homojenlik ve uyumdur. Seksenlerin sonunda sosyal hayat ve Ürdünlü kimliği aile etrafında şekillenmiştir. Evler, toplumun klan ve kabile yapısı içinde uzanan akrabalık, soy, evlilik ve aile ilişkileri yoluyla birbirleriyle ilişkili insanlardan oluşmaktadır. Cinsiyet ve yaş, sosyal statünün önemli

belirleyicileridir. Kadın-erkek ayrımı genellikle uygulanmasa da bazı kadın grupları çeşitli alanlarda erkeklerden tecrit edilmektedir. Günümüzde sosyal sınıf, çok sayıda eğitilmiş kadından oluşmaktadır. Üniversiteler, ulaşım araçları, sosyal etkinlikler ve diğerleri gibi halka açık yerlerde kadın ve erkeklerin birbirine karışması olağan hale gelmiştir (Abdulmajed, 2006: 24).

- Ürdün'de Eğitim

Ürdün'de eğitim sistemi 1. yüzyılın ortalarından beri sürekli bir gelişme halindedir. Verimli eğitim sistemi, Ürdün'ün tarımın egemen olduğu bir ülkeden sanayi ülkesine dönüşmesinde büyük rol oynamıştır. Temel eğitim yüzdesi 2007 yılında %100'e ulaşmıştır. 2013 yılında temel eğitimden orta öğretime geçiş oranı %99'a ulaşmıştır. 15 yaş ve üzerinde okuma yazma bilenlerin oranı ise 2012 yılında %98'dir. Ürdün bir bilgi ekonomisine doğru ilerlemektedir. Bu nedenle, yaratıcı düşünme, eleştirel düşünme, öğrenci merkezli eğitim ve diğerleri gibi bilgi ekonomisine dayalı eğitimi vurgulayan modern müfredat ve yöntemler geliştirilmiştir. Öğrenci ve öğretmenlere ayrıca bilgiye dayalı eğitim ile geleneksel ezberle dayalı öğretim yöntemi arasındaki farkı anlamaları için destek olunmuştur. Eğitim sonuçları, genel eğitimdeki tüm eğitim konuları ve sınıfları düzeyinde elde edilmiştir. Öğretmenlere bilgi ve bilgisayar teknolojisi, temel becerilerini geliştirmeye yönelik eğitimler verilmiştir. Öğretmenler ayrıca ICDL, Intel ve World Links yazılımlarının kullanımı konusunda eğitilmiş ve sertifikalandırılmıştır. Ürdün, çevresel açıdan ayırt edilen okul tesisleri kurarak eğitimi teşvik eden gelişmiş bir eğitim ortamı sağlamayı amaçlamaktadır. Öğrencilerin eğitim deneyimlerini geliştirmek için sınıfta bilgisayar ve bilgi teknolojisinin kullanımı üzerinde çalışmalar yapılmıştır (Eğitim Bakanlığı, 2014).

Yükseköğretim eğitimi almak için öğrenciler, liseden sonra üniversite veya kolejlerde okumak için taşınmaktadır. Ürdün'deki çoğu üniversite, öğrencilere saat sayısını ve çalışma saatlerini seçme özgürlüğü veren saat sistemine dayalı Amerikan üniversite modelini uygulamaktadır. Çoğu İngiltere ve Amerika'daki üniversitelerle bağlantılı 10 devlet üniversitesi vardır. Arap ülkeleri düzeyinde tanınan 17 özel üniversite de bulunmaktadır. Amerikan Üniversitesi ve Alman Ürdün Üniversitesi gibi bazı yabancı üniversiteler de bulunmaktadır. Ürdün üniversiteleri her yıl Arap ve Arap olmayan çok sayıda yabancı öğrenciyi cezbetmektedir (Yükseköğretim Bakanlığı, 2015).

Bugünün sınıfları, sadece iki yıl öncesine göre tamamen farklıdır. Bu sınıfların gelecekte başka değişikliklere tanık olması beklenmektedir. Bunun nedeni, ileri eğitim teknolojisinin büyük değişiklikler getirmeye ve eğitim sürecinin iyileştirilmesine katkıda bulunmaya devam etmesidir. Eğitim teknolojisi araçları, pandeminin patlak vermesinden sonra

özellikle öğrenciler için daha etkili ve kapsayıcı öğrenme deneyimleri sağlamaya yardımcı olmaktadır.

Eğitim teknolojisi, modern teknolojinin eğitimi her yere yaymasını sağlayarak geleneksel eğitim yöntemlerinin değişmesine yardımcı olmak amacıyla ortaya çıkmıştır. Günümüzde üniversite öğrencileri, günlük işlerini kolayca tamamlamak için dijital araçları kullanma ve uygulamalardan yararlanma becerisine sahiptir. Eğitim teknolojisi büyüme potansiyeline sahip bir alandır. Öğrencilerin dijital çağda başarılı olmak için gerekli bilgi ve becerileri edinmelerini sağlamada önemli bir rol oynadığı için öğrenciler üzerindeki potansiyel sonuçları çok geniş ve kapsamlıdır. Ayrıca teknolojinin, öğrencilerin ve öğretmenlerin eğitim sürecindeki deneyimlerini değiştirmeye yönelik katkıları mevcuttur.

- Ürdün'de Sanat ve Mimari

Ürdün'deki sanat ve mimari, Arap bölgesindeki sanat tarihi ve stilleriyle yakından bağlantılıdır. Ürdün Nehri, plastik ve mimari sanatlarında büyük ve önemli tarihi eserler bırakan medeniyetlerin ortaya çıkmasını kolaylaştırdığı için bölgede büyük bir etkiye sahip olmuştur. Örneğin, ilk çağlarda çanak çömlek, becerisi ve dokusunun yumuşaklığı ile ayırt edilmiştir. Çanak çömlek, kırmızı, siyah ve kahverengi gibi geometrik desenler ve renklerle süslenmiştir. Zemin mozaik sanatında ise MS 5. ve 6. yüzyıllarda Bizans döneminde keşfedilen en ünlü eserler arasında “Kutsal Topraklar” haritasını temsil eden bir resim yer almaktadır. 20. yüzyılın sonunda Ürdün'de plastik sanatı teşvik etmek için hükümet çaba göstermiş ve fotoğraf, heykel, çizim, gravür ve dekorasyon için bazı galeriler açılmıştır (Abdulmajed, 2006: 49).

Ürdün Sanat Sempozyumu 1953 yılında yapılmış, Yermuk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi 1980 yılında, Güzel Sanatlar Bilim Derneği ise 1979 yılında kurulmuştur. Mimarlık hareketi, 20. yüzyılın başlarından beri Ürdün'de aktif olmuştur ve ana şehirler, güzel Ürdün taşından inşa edilmiş hükümet binaları ve özel konutlarla artmıştır. Ürdün mimarisi, çağdaş uluslararası stiller ve Arap mirasıyla bütünleşmesi ile karakterize edilmektedir. Ürdün'deki mimari tarzlar çok çeşitlidir ancak çoğu tasarımda, ülkenin coğrafi doğasına uyum sağlayan çoğu binada Ürdün taşı kullanılmıştır.

- Ürdün'de Edebiyat, Müzik, Tiyatro ve Sinema

Ürdün'deki edebi hareket üç aşamada özetlenebilir: Emirlik dönemi edebiyatı (1921-1946), gerileme ile Nakba arasında kalan dönem edebiyatı (1947-1967) ve 1967 Haziran'daki gerilemeden günümüze kadar olan dönem edebiyatı. Ürdün'de şiir ve nesir, Mustafa Wahbi Al-Tal'ın Ürdün'ün ilk şairi olduğu ve o dönemde yoksullar ve ezilenler adına konuştuğu Emirlik döneminden itibaren gelişmiştir. Ardından Jumaa Hammad ve Mufid Nahla gibi Filistinli-Ürdünlü yazarların roman ve öyküler yazmasıyla Ürdün ve Filistin kimliğini birleştiren yeni bir

edebiyat ortaya çıkmıştır. 1950'lerde, yazarları teşvik eden özel edebiyat dergilerinin açıldığı gerçek Ürdün edebiyatı kurulmuştur. Ürdün Yazarlar Derneği 1976 yılında kurulmuş ve yüzlerce şair ve yazarı bünyesinde barındırmıştır (Ateyat, 2011: 43).

Ürdün'de müzik ise birçok uygarlığın eşlik ettiği binlerce yıllık derin bir tarihe sahiptir. Ürdün'ün köy ve kasabalarına, özellikle kuzey ve orta bölgelere yayılmış kırsal şarkılar olduğu için geleneksel müzik ve halk şarkıları çeşitlilik göstermektedir. Kırsal performans toplu olarak gerçekleşmektedir. Shababah, Majuz, Tabla ve Bagba gibi müzik aletleri kullanılmakta ve Ürdün'de yaygın olan Dalauna, Al-Ataba ve Al-Mijna gibi popüler danslara eşlik etmektedir. Bedevi şarkı söyleme sanatı ise Ürdün çölünde yaşayan insan gruplarına ait olan müzik türüdür. Bedevi şarkı söylemesi, eskiliği, özgünlüğü ve ritimle sessiz düzenlemesi özellikleriyle ayırt edilmektedir. En önemli Bedevi lirik formları arasında, bazen rebabın eşlik ettiği el-Hajini, el-Şoruki ve el-Samer şiirleri yer almaktadır. Ürdün'ün baktığı dar alan nedeniyle denizde şarkı söylemek özel bir yere sahiptir. Ürdün'ün güneyindeki Akabe şehri olan tek bir deniz bölgesinin bulunduğu yerde bu şarkıya, Sesameya sazının kullanımıyla denizin dalgalarından çekilen kendine özgü ritimler eşlik etmektedir. Ürdün'deki modern müziğe gelince, folklor da dâhil olmak üzere çeşitli müzik akımları mevcuttur ve bunların bazıları yabancı tarzlardan etkilenmiştir. Bazı modern müzik türleri de geleneksel Arap mirasını benimsemiştir (Ghawanmeh, 2009: 33).

Tiyatro, 20. yüzyılın başında Ürdün'de bazı tarihi, dini, sosyal oyunlar ve bir dizi çeviri oyunla tanınmaktaydı. 1980'li yıllarda, Arap ve uluslararası akademi, üniversite ve teknik enstitülerden mezun olanların sayısı artmaya başlamıştır. Yermuk Üniversitesi'nde Sanat Fakültesi ve Kültür Bakanlığına bağlı Tiyatro Eğitim Merkezi'nin kurulmasına ek olarak Kültür Bakanlığı, Ürdün Tiyatro Festivali ve Jerash Kültür ve Sanat Festivali'ni kurmuştur. Dramada ise 1965 yılında tamamlanan Jerash'ta Mücadele filmi, Ürdün'de bir sinema endüstrisi kurma yolundaki ilk gerçek adım olarak kabul edilmektedir. Çekim ve montaj için gerekli ekipman yerel olarak sağlanmış ve oyuncular, yönetmen ve prodüksiyonun tamamı hırslı Ürdünlü gençlerden oluşmuştur. Filmin yapım koşulları, kullanılan ekipman ve çalışma ekibinin deneyimsizliği nedeniyle bazı teknik sorunlar yaşanmıştır (Awmleh, 2012).

1965 yılında Enformasyon Bakanlığı bünyesinde Sinema ve Fotoğraf Dairesi kurulmuş ve film diliyle gazete üretimi ile çalışmalara başlanmıştır. Ürdün televizyonunun evlere girmesiyle birlikte 1996 yılında sinema departmanı ona bağlanmış ve sinema gazetesini üretmek için çalışmalara devam edilmiştir. Ürdün Kraliyet Film Komisyonu'nun kuruluşu 2004 yılında gerçekleşmiştir. Ürdün sinema endüstrisinin kurulmasının temellerinin atılmasıyla uluslararası sinemayı Ürdün'de çekmeye, bunun doğasını ve bu alandaki etkilerinden

yararlanmaya teşvik etmiştir. Ürdün, Lawrence of Arabia, Sinbad, The Eye of the Tiger ve Indiana Jones vb. gibi birçok yabancı filmin çekildiği yerdir. Bu durum Ürdün'ün sinema bilinci ve kendine özgü kültürel rolünü gözler önüne sermektedir. Ürdün, televizyon dizilerinin yapımında da hatırı sayılır bir iz bırakmıştır ve yapımcıları arasında Uluslararası Emmy Ödülü kazanan Talal Awamleh yer almaktadır (Samer, 2008).

Spor yönüne gelince tekvando, 2006 yılında ilk Olimpiyat madalyasını kazanan oyuncu Ahmet Abu Ghosh ile en büyük ve en önemli başarılar elde eden Ürdün'de ulusal spor olarak kabul edilmektedir. Ayrıca tekvando Ürdün'e en güçlü uluslararası şampiyonalarda birçok madalya kazandırmıştır. Ürdün takımı, tekvando sporunun en güçlü Arap takımı ve dünyanın en önemli takımı olarak kabul edilmektedir. Futbol, Ürdün'de popüler bir spordur ve büyük bir takipçi kitlesine sahiptir. Son yıllarda Ürdün milli takımı için dikkate değer bir gelişme yaşanmış ve 2014 yılında Brezilya'da düzenlenen Dünya Kupası maçına katılmaya çok yaklaşmıştır. Ürdün'de kadın futboluna da büyük ilgi duyulmaktadır ve bu da 2016 yılında 16 takımın katılımıyla düzenlenen genç kadınlar Dünya Kupası'na ev sahipliği yapmasıyla temsil edilmiş ve Ürdün'ün üç şehrinde dört stadyumda uzun müsabakalar düzenlenmiştir. 2018 yılında ilk Olimpiyat hazırlık merkezi Prens Faysal başkanlığındaki Ürdün sporunun ana organizasyonu olan Ürdün Olimpiyat Komitesi tarafından açılmıştır. Bu kompleks, oyuncuları çeşitli olimpiik ve olimpiik olmayan spor dallarında yüksek performansa hazırlamayı amaçlayan bütünleşmiş bir spor kompleksidir. Bu merkezde birçok spor dalına hizmet veren bir eğitim salonu, sağlık kulübü, çeşitli spor ve dinlenme salonları, sağlık odası, restoran ve 900 yolcu kapasiteli otel odaları bulunmaktadır (Gençlik Bakanlığı, 2014).

1.13. Arap ve Ürdün Toplumunda Yaşanan Siyasi Olaylar

Ürdün, çok farklı Arap kültürleri ve lehçelerini birleştiren bir ülkedir. Ürdün'ün, Ürdün Nehri ve Yermuk Nehri dışında hiçbir doğal sınırı Arap komşularından ayırmamaktadır. Ürdün'deki arazi büyük ölçüde değişir, Ürdün'ün en önemli dağları kuzeybatıda Ajloun Dağları, güneyde Şarah Dağları, en yüksek zirvesi Jabal Al-Dami ve dünyanın en alçak noktası olan Ölü Deniz bulunmaktadır (Sanad, 2011).

Prens Abdullah bin Al Hüseyin, 1921 yılında Ürdün Emirliği'ni kurmuştur. 1946 yılında bağımsız hale gelen ve Prens Abdullah'ın kral olduğu zamandan beri Ürdün Haşimi Krallığı olarak bilinen Ürdün, öncesinde İngiliz mandasına tabii olmuştur. Ürdün'deki sistem anayasal, kalıtsal bir monarşidir. Kral yürütme yetkisini Başbakan ve Bakanlar Kurulu aracılığıyla kullanmaktadır. Devlette yasama yetkisini oluşturan Temsilciler Meclisi ve Senato vardır.

Ürdün, Arap Birliği ve İslam İş Birliği Teşkilatı'nın kurucu üyesidir. Ürdün egemen bir anayasal monarşidir ancak kral yürütme ve yasama yetkilerine sahiptir (Sanad, 2013).

Ürdün topraklarında insan faaliyeti ve yaşam, MÖ (4500-6000) yıllarına, kadar uzanmaktadır. Ülke hayatın çeşitli yönlerinde bazı gelişmelere sahne olmuştur. Ülkenin bu bölümünde yani Ürdün topraklarında büyük krallıklar bulunmuştur: Başkenti Petra olan Nebatiler, Moablılar, Edomitler, Bizanslılar ve Romalılar bu krallıklara örnek olarak gösterilebilir. İslam ve Osmanlı İmparatorluğu'nun izleri bugün hala görülebilmektedir. 25 Mayıs 1946'da İngiliz mandasının sona ermesinden sonra Birleşmiş Milletler Ürdün'ü bağımsız ve egemen bir krallık olarak tanımayı kabul etmiştir (Yusef, 1983: 12).

Madaba gibi bazı Ürdün şehirlerinin Bizans döneminde tanık olduğu medeniyet derecelerini gösteren unsurlar arasında mozaiklerle süslenmiş birçok kilise mevcuttur. Bu kiliselerin içinde MS 6. yüzyıla tarihlenen dünyanın en değerli mozaik resimleri ve Kudüs'ün en eski haritası bulunmaktadır (ALkhateb, 2005: 20).

Ürdün, Şam ülkelerin İslami fethine ve Arap Yarımadası'ndan gelen Müslüman Arapların elinde Bizans egemenliğinin sona ermesine kadar Roma egemenliğine tabii kalmıştır. Sonrasında Arap İslami yönetimi bünyesinde yer almış ve ardından 1516 yılında Memlûkler'in Osmanlılar tarafından yenilgiye uğratılmasından sonra Osmanlı yönetimine geçmiştir. Ürdün 1945 yılında Arap Devletleri Birliği'nin kurucu üyesi olmuştur. 1955 ve 1956 yıllarında Birleşmiş Milletler bünyesine katılmıştır. Kral Hüseyin'in ordunun Araplaştırılacağını ve teslim edileceğini duyurmasının ardından Ürdünlü subaylara teslim edilmiştir (ALkhateb, 2005: 30).

1947 yılında Filistin'in Arap ve Yahudi devleti olmak üzere ikiye bölünmesine karar verilmiştir. 1948 yılında İngiliz kuvvetlerinin Filistin'den çekilmesi ve İsrail devletinin ilanından sonra Ürdün, Arap ülkeleri tarafında İsrail ile savaşa girmiştir. Ürdün, Kudüs'ü ve Batı Şeria'nın büyük bir bölümünü korumayı başarmıştır. 1949 yılında, Eriha'da birçok üst düzey Filistinlinin katıldığı bir konferans düzenlenmiş ve Batı Şeria'nın Ürdün'e bağlanmasına karar verilmiş böylece yeni bir parlamento seçilmiştir. 1967 yılında Ürdün, İsrail ile savaşa girerek Kudüs'ü ve Batı Şeria'yı kaybetmiş ve binlerce Filistinli Batı Şeria'dan Ürdün'e göç etmek zorunda kalmıştır. 1968 yılının 21 Mart'ında İsrail kuvvetleri, İsrail'in stratejik gördüğü nedenlerle Ürdün Nehri'nin doğu yakasını işgal etmek için Ürdün sınırını geçmiştir. Ardından Ürdün Arap Ordusu onlarla karşı karşıya gelmiş ve Al-Karama köyünde ordu ve bölge sakinleri İsraillilere karşı çatışmaya girmiştir. Savaş 16 saatten az sürmüş ve ardından İsrailliler Ürdün topraklarından çekilmişler, ölülerini ve kayıplarını geride bırakmak zorunda kalmışlardır. Ürdün ordusu, İsrail amacına ulaşmadan zafere ulaşmayı başarmıştır. 1988 yılında Kral

Hüseyin, Batı Şeria ile idari ve hukuki bağların kesilmesi kararını açıklamış ve Batı Şeria'daki milletvekilleri dışarıda bırakılmıştır.

2005 yılında Ürdün Amman'daki üç otelde üç terör saldırısı meydana gelmiştir. En az 57 kişi hayatını kaybetmiş ve 115 kişi yaralanmıştır. 2011 yılında ekonomik şartlara, yüksek fiyatlara ve işsizliğin yaygınlaşmasına karşı birçok yürüyüş başlatılmış ve haftalarca devam etmiştir. Ürdün toplumunda son yıllarda teknolojik gelişmelere ayak uyduran büyük ve hızlı gelişmeler ortaya çıkmıştır.

1.14. Arap ve Ürdün Ailesinin Özellikleri

Ürdünlü ebeveynler çocuklarını, aralarında devam eden değerler ve sosyal inançlara göre yetiştirmeye özen göstermişlerdir. Ürdün ailesi, dünyadaki diğer aileler gibi geniş bir aileden çekirdek aile yapısına dönüşmüştür. Arap aile yapısı, Ürdün ailesi için bir giriş noktası olarak kabul edilmektedir. Arap ailesinin özellikleriyle büyük ortak özellikler olduğu gibi bu ülkelerin geçirdiği sosyal, kültürel ve siyasi değişimden dolayı ülkeye göre aile özelliklerinde de farklılıklar bulunmaktadır. Aile özelliklerinin aynı ülkede toplumun sınıf koşullarına göre farklılık gösterdiği durumlar mevcuttur. Köylü aile ile kentli aile arasında da geleneksel bir sınıflandırma vardır ve her birinin kendine has özellikleri bulunmaktadır. Arap aile çalışmalarının çoğu, aile tanımlarında eve katılıma bağlıdır. Arap ailesi için baskın bir model olarak çekirdek aileye odaklanan çalışmalarda bir başka eğilim dolayısıyla geniş aileden çekirdek aileye geçişin kent nüfusunun sürekli artması, iç ve dış göç oranlarındaki artışla büyük ölçüde uyumludur (Tarawneh, 2018: 34).

Çekirdek ve geniş yapıya sahip Arap ailesi, babanın piramidin başını işgal ettiği hiyerarşik, sınıf yapısı ile karakterize edilmekte iş, etki ve statü dağılımı cinsiyet ve yaşa dayanmaktadır. Baba, otorite ve sorumluluğun merkezini işgal eder. Kadının ise evde çalıştığı, ev işlerini yaptığı, çocukları yetiştirdiği ve eğittiği, ailenin iyi ekonomik durumunu güvence altına aldığı bir rolü mevcuttur. Yaş bakımından gençler, yetişkinlere saygı duyar ve otoriter bir şekilde itaat etmeleri öngörülür. Büyükler emir ve talimat verir, uyarır ve engellerken; gençler dinler, yalvarır ve merhamet isterler. Geleneksel Arap ailesi, üyelerinin her birinin yeteneğine ve yaşına göre birbirine bağımlı olmasını gerektiren temel sosyal, ekonomik ve üretken birim oluşturmaktadır. Aile bağı sadece kan bağına dayanmamakta, mülkiyet, bütünleşme, üretim ve tüketim birliğine de bağlı olarak şekillenmekte, insan faaliyetinin ve ekonomik ilişkinin merkezi olarak kabul edilmektedir. Bu karşılıklı bağımlılık, bireyi yalnızca kendisinin değil başkalarının eylem ve davranışlarından da sorumlu kılar. Geleneksel aile tek başına sosyal, ekonomik ve üretken olduğundan, kararlar bireysel değil kolektif bir mesele

haline getirilir. Evlilik, boşanma ve çocukların yetiştirilmesiyle ilgili kararlarda kolektif kararlar etkilidir. Aile üyeleri arasındaki ilişkiler, sevgi, şefkat, duygusal istikrar, krizlere karşı ilgisizlik üzerine kuruludur ve üyelerinin tüm psikolojik, maddi ve eğlence ihtiyaçlarını karşılar. Arap ailesi ile ilgili çalışmalar, aile ilişkilerinin ve bağlarının gücünü doğrulamıştır. Bağımsız çekirdek ailenin hala bağlı olduğunu ve aile bağları ağının hala güçlü olduğunu göstermiştir. Geniş ailenin değerleri, çekirdek ailedeki ilişkilere hala hâkimdir (Alrufai, 2011: 12-14).

Ürdün ailesi özellikleri: Ürdün ailesi Arap ailesinden çok farklı değildir. Bununla birlikte Ürdün ailesi, sosyal ve ekonomik değişim faktörlerine tanık olmuştur ve diğer Arap toplumlarından nispeten farklıdır. Geleneksel Ürdün ailesinin özelliklerinin ardından modern Ürdün ailesinin özelliklerinin bir sunumunu gerekmektedir:

Geleneksel Ürdün Ailesi: Geniş baba soyuna sahip bir aile tipidir. Bu, üyelerinin soy bakımından erkek soyunda bir büyükbabayı paylaştığı anlamına gelmektedir. Mutlak güç babanın elinde toplanmıştır. Kararları veren, iş ve sorumlulukları cinsiyet, yaş ve sosyal statüye göre aile üyeleri arasında belirli esaslar çerçevesinde dağıtan aktör babadır. Aile, evli oğullar, halalar, amcalar, teyzeler ve diğerleri gibi akrabalık, kan ve evlilik bağları ile birbirine bağlı çok sayıda üyeyi içeren geniş bir ailedir (Tarawneh, 2018: 59).

Geleneksel Ürdün ailesi temel sosyal, ekonomik ve üretken bir birim olduğundan, aile üyeleri arasındaki koordinasyonu, iş birliğini ve aralarındaki iş bölümünü yalnızca baba denetlemektedir. Kadın ev işi yapmak, sebze toplamak, su getirmek, yemek hazırlamak ve giysi dikmek gibi görevleri yerine getirmektedir. Erkek ise ağaç kesmek, avlanmak, saban sürmek, ev yapmak ve fiziksel güç gerektiren diğer işleri yapmaktadır. Aile, genellikle kendi kendine yeterliliği sağlamak için üyeleri arasında iş birliğini amaçlamıştır. Üretim faaliyetleri, piyasada satmak için değil tüketim için gerçekleştirilmektedir. Baba, araziye kontrol eden ve mülkiyeti elinde bulunduran kişidir. Aileden ve tüm aile üyelerinin mali desteğinden tek başına sorumludur (Alrufai, 2011: 20).

Geleneksel Ürdün ailesinde, her aile üyesi sadece kendi eylemlerinden değil aynı zamanda başkalarının eylemlerinden de sorumlu olduğu bir yapıya sahiptir. Geleneksel ve modern Ürdün ailesi hala benzer adımlara, aile oluşumuna ne kadar izin verildiğine bağlıdır ve bu aşamalar nişan, sözleşme, evlilik, çocuk sahibi olma, istikrar ve son olarak durgunluk aşamasını içermektedir. Ürdün toplumundaki geleneksel aile işlevleri ve sorumlulukları ise genellikle bireyin sosyal yaşamındaki her şeyi içermektedir. Bu işlevlerin en öne çıkanları arasında eğitim işlevi, sosyalleşme, yeniden üretim, dini işlev, koruma, mesleğin eğitimi ve çatışma çözümü yer almaktadır. Ancak Ürdün toplumunda meydana gelen sosyal ve ekonomik

değişiklikler nedeniyle geleneksel Ürdün ailesi, büyüklüğü veya sosyal ilişkiler örüntüsü, işlevleri ve ikamet yeri açısından dönüşmüş ve değişmiştir. Bu durum, Ürdün ailesinin modelini değiştirme, çekirdek ailenin ortaya çıkışı, bazı özelliklerinin modifikasyonu ve bu değişkenlere yol açan faktörleri beraberinde getirmiştir (Tarawneh, 2018: 53-63).

Geçen yüzyılda Ürdün toplumunda birçok sosyal, ekonomik, politik değişiklik ve yüksek nüfus artışı meydana gelmiştir. Bu durum, erkeklerin ailenin asıl üyesi olduğunu bilerek iş bulmasını zorlaştırmış ve aynı zamanda kadınlar için de zorluklara yol açmıştır. Arap iş gücü piyasalarının açılmasının ardından Ürdün ekonomisinin ve iş gücü piyasası genişlemiştir. Böylece birçok erkek Arap ülkelerine göç etmiştir. Ürdünlü kadınlar iş gücü piyasasına katılmaya başlamış ve bu durum kadınların yaşamlarında eğitim ve aile statüsü açısından değişikliklere yol açmıştır. Böylece kadınlar daha güçlü hale gelmiş ve aile bütçesi konusunda tam yetkiye sahip olmuşlardır. Ayrıca kadınlar, aile meselelerinde karar vermede de önemli bir role sahip olmuşlardır. Ürdün aile yapısında meydana gelen sosyal, ekonomik ve politik değişimlere, aile boyutunun küçülmesine, kadınların eğitim olanaklarının ve çalışma alanlarının artmasına rağmen akrabalık bağı hala gücünü korumuş ve değişmemiştir (Al-Bakkar, 2010: 54-55).

Ürdün ailesinin üyeleri arasındaki sosyal ilişkiler modelindeki değişimle birlikte çocuklar artık fikirlerini ifade etme, aile ve sosyal meseleleri tartışmada bireysel bağımsızlığa ve özgürlüğe sahip olmuşlardır. Akrabalık ilişkilerine bağlı olarak alt çekirdek aile kavramı Ürdünlü aile için geçerli değildir çünkü Ürdün çekirdek ailesi güçlü akrabalık, komşuluk ve arkadaş ilişkileriyle bağlantılıdır. Ürdün'de ailenin yaşadığı mevcut değişim ve dönüşümler çoğunlukla ailenin sosyal ve ekonomik durumu, özellikle ebeveynlerin eğitim durumu, toplumdaki ekonomik faaliyet modelindeki değişiklik, kırsaldan şehre geçiş ve bürokratik organizasyonun gelişimi ile ilgilidir. Ürdün çekirdek ailesi, devlet kurumları, fabrikalar ve şirketler gibi yeni bürokratik örgütlerin hâkim olduğu kentsel toplumun gereksinimleriyle uyumlu belirli yapısal özelliklerle karakterize edilmektedir (Alabadi, 2005: 43-44).

Sosyal statü bakımından bazı sosyal ilişkilere bağlı olduğu için Ürdün ailesi Batı'ya açılmaya başlamış ve bazı Ürdünlü aileler çağdaş bir aileye dönüşmüştür. Bu çalışmada aile yapısında meydana gelen değişiklikleri tespit etmek amaçlanmaktadır (Tarawneh, 2018: 44).

Geçen yüzyılın doksanlı yıllarından sonra, toplumda Ürdünlü aile, sosyal yapısı, değer sistemi ve işlevlerinde, yapıcı ilişkilerini etkileyen ve temel işlevlerini yerine getirmesini engelleyen birçok içsel değişikliğe maruz kalmıştır. Birçok durumda aile, modernleşme sürecinde meydana gelen sosyal, ekonomik ve kültürel dönüşümler üzerindeki etkisi sonucu bazı işlevlerini diğer sosyal kurumlara devretmek zorunda kalmıştır. Aile, birçok işlevsel

değişikliğe uğraması sebebiyle dışsal değişkenlere, özellikle küreselleşmeden kaynaklanan değişikliklere maruz kalmıştır. Küreselleşme nedeniyle, sosyal yapısı ve kültürel sistemi değiştiğinden ailede net farklılaşmalar olmuştur. Küreselleşme ile birlikte, toplumsal yapısı ve kültürel sistemi nüfuz ettikçe ailede de belirgin değişimler meydana gelmiş ve bu, dünyaya egemen hale gelen küresel güç toplumunda hâkim olan yaşam kalitesinde ailenin doğasına da yansımıştır.

- Aile İçi İlişkiler

Ürdünlü aile, sosyal ilişkiler ve içindeki rollerin inşasında net bir değişime tanık olmuştur. İç aile ilişkileri, eşler ve çocuk rolleri arasında var olan ilişkiler anlamına gelmektedir. Aynı ailenin üyeleri arasında meydana gelen iletişim, etkileşim ve sosyal ilişkilerin doğası olarak tanımlanmaktadır. Bu ilişkiler, eylem ve tepkiyi, bir dizi davranışsal, sözel sembol, uygulama ve sosyal rolleri içermektedir (Ghaith, 2000: 34). Ailenin çekirdek örüntüye dönüşmesinden, ekonominin, özgürlüğün ve bağımsızlığın tanımlanmasına kadar kentsel çevredeki yapısal değişimlere bağlı olarak köklü değişimler yaşanmaktadır. Bu nedenle, iç aile ilişkileri üç grupta incelenebilir:

- Eşler Arası İlişkiler

Eski aile yapısında aileyi yöneten ve evle ilgili kararları baba vermektedir. Aile hayatının temel ihtiyaçlarını karşılamak için çok çalışmaktadır. Kadının kocasıyla ilişkisi de itaat ve teslimiyet ilişkisi olarak nitelendirilmektedir. Kadınların işi çocuk yetiştirmek ve bakmakla sınırlı olmuştur. Yaşanan gelişme ile birlikte sanayileşme, kentleşme ve küreselleşme nedeniyle geleneksel ilişki kopmuştur. Bu değişiklik, kocanın ev işlerinde karısına yardım etmesiyle görülmeye başlanmıştır. Kocanın evde yokluğunda sorumluluk kadındadır. Eşler arasındaki ilişkinin gücü artmış, kadının aile gelirine katkısı ona aile ile ilgili kararları vermede güç kazandırmıştır (Ali, 2005: 25).

- Ebeveynler ve Çocuklar Arasındaki İlişki

Geleneksel ailede babalar ve çocuklar arasındaki ilişki güçlü ve yakındır. Aynı koşullar ve kültürel düzeyde yaşamışlar ve böylece çocukların ve ebeveynlerin fikirleri, ilkeleri ve değerlendirmeleri eşit düzeyde önem kazanmıştır. Arap toplumlarında, bu ilişkilere geleneksel ailenin otoriter doğasının hâkim olduğunu görülmektedir. Ebeveyn otoritesi, geleneksel ailede artarken, çekirdek aileye dönüşen ailede azalmaktadır. Ürdün toplumunda modern ailede ebeveynler ve çocuklar arasındaki ilişkiler, özellikle medeniyetten sonra değişmiştir. Modern fikirlerin yaygınlığı, eğitimin yaygınlaşması ve ilişkiler demokratik temellere dayanmaktadır. Çocukların ve ebeveynlerin nesli arasında belirgin bir fark görülmektedir çünkü babanın yaşadığı hayatın doğası, çocukların şu anda yaşadığı hayatın doğasından farklıdır. Ailenin

rollerindeki bariz değişim ve aile meselelerini ele alma çocukların nesli ile ebeveynlerin nesli arasındaki görüş farklılıklarının ortaya çıkması ve günlük yaşam tarzı açısından ebeveynler ve çocuklar arasındaki değişim kendini göstermektedir (Aloran, 2015: 26-28).

- Çocuklar Arasındaki İlişki

Geleneksel ailede erkekler ve kızlar arasındaki ilişki otoriterdir çünkü erkekler kızlara karşı otoriter bir tutum sergilemektedir. Özellikle en büyük erkek çocuğun rolü büyüktür ve babanıninkine benzemektedir. Erkek çocuklar birlikte, kızlar birlikte oynamaktadır. Erkekler ve kızlar arasında cinsiyet açısından bir ayrım söz konusudur. Geleneksel ailedeki eski örf, adet ve değerler nedeniyle eğitim, erkeklerle sınırlı kalmıştır. Toplumsal koşulların iyileşmesi ve kentli ailede insani temellere dayalı demokratik ilişkiler, kadınlara toplumda halkla ilişkilerini genişletme fırsatı vermiştir. Kadının erkek kardeőıyla olan ilişkisi, katılımcı bir ilişki ve eğitimde eşitlik haline gelmiştir. Kızlar ise okulunu bitirdikten sonra ev dışında çalışmaya ve ekonomik bağımsızlığa sahip olmaya başlamışlardır. Bu durum karar vermede kadınların bağımsız olmasına yol açmıştır (Tarawneh, 2018: 35).

- Zayıf Bağlar ve Akrabalık Bağı

Bugün akrabalık ilişkilerinin gerçekliği, aile ve bir bütün olarak akrabalık ağı düzeyindeki dönüşümlerle karakterize edilmektedir. Akrabalık sistemi, akrabalık ilişkilerinin toplumsal değişme faktörlerinin etkisine göre değişiklik gösterdiği kent topluluğu başta olmak üzere mevcut toplumun bildiği çeşitli değişkenler üzerinde etkiye sahiptir. Akrabalık ilişkileri zayıflamış böylece modernleşen aile, akrabalardan ekonomik ve sosyal olarak bağımsız hale gelmiştir.

Bu dönüşüm, sanayinin, iç ve dış ticaretin büyümesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Yatırım, geleneksel ailede hayvancılık ve tarımdan çekirdek ailede sanayi ve hizmetlere geçmiştir. Küreselleşme ideolojisi yavaş yavaş akrabalık ideolojisinin yerini almıştır. Sosyal etkileşimin bir birimi olarak bireye odaklanılmış ve kolektif değerler bireysel değerlere dönüştürmeye çalışılmıştır (Drwash, 2005 :22).

Kişilerin akrabalık bağının tespiti farklı toplumsal görev ve hakları beraberinde getirmektedir. Bu özdeşleşme, modern toplumlardan farklı olarak geleneksel toplumlarda büyük önem taşımaktadır. Modern ailedeki ilişki, geleneksel ailedeki iliőkiden farklılaşmış ve aşağıdaki nedenlerle güçlenmiştir (Jemawe, 2017: 12):

1. Baba, anne, çekirdek aile ve akrabaların ikametgâhı arasında mekânsal bir mesafe görülmeye başlanmıştır.
2. Modernizmle birlikte aile yapısında meydana gelen değişimlere göre teknoloji sayesinde toplumsal ilişkilerin bütünlüğü başka bir kavram haline gelmiştir.

3. Karı koca arasındaki deneyimlerdeki benzerlik, aralarındaki ilişkinin gücünü artırmıştır.

Toplum gelişmeyi, yeni sosyal grupların ortaya çıkmasını ve medeni değerlere dayalı yeni ilişkilerin oluşmasını yakaladığında normlar ve değerler değişmiştir. Bu gruplar işlerde, okullarda, yerel kuruluşlarda ortaya çıkmaktadır. Sonra birey, aileden aldığı değerlere bağlı kalmak yerine, nitelik ve isteklerine uygun değer ve standartları seçmektedir (Mansour ve Alsharbeni, 2000: 45).

Aile değerlerinde meydana gelen çağdaş değişim, dönüşümlere ve bunların aile sistemindeki sonuçlarına bakmak önemlidir. Teknolojik ilerleme, sosyal ve aile hayatı da dâhil olmak üzere çağdaş yaşamın tüm alanlarında kapsamlı bir değişikliğe yol açmıştır. Aile, dış dünyayla daha fazla bağlantı kurmuştur ve yayılan bilgiler aynı anda dünyanın her yerine ulaşmıştır (Alshami, 2012: 10).

Değerler ve standartlarda kaymalar gözlemlenmiş, modern ve eski birbirine karışmış ve modern değer ve gelenekler ortaya çıkmıştır. Bu durum Ürdün ailesini sosyal ve coğrafi çevreye ve hâkim olan yaşam tarzına bağlı olarak şekli, yapısı, büyüklüğü, işlevleri ve sorunları açısından etkilemiştir. Ürdün ailesi günümüzde geniş aileden çekirdek aile tipine geçmiş, ailede babanın rolü değişmiş, aile üyeleri arasında bireycilik değerleri artmış, akrabalık ilişkileri parçalanmış ve aile kurumu köklü değişikliklere uğramıştır. Dolayısıyla aile artık üretim birimi değil, tüketici birimidir. Çağdaş teknoloji aileyi etkiledikçe, sosyalleşme daha demokratik hale gelmiş ve aile terbiyesine müdahale eden etkiler meydana gelmiştir (Alhalat, 2016: 53).

İnternetin bir iletişim aracı olarak kullanılması, bir kültür alışverişine de yol açmıştır. Kendi kültüründen ve toplumundan farklı bir insanla konuşan, etkileşimde bulunan birey, fikir ve kültür alışverişinde bulunmaktadır. İletişim teknolojilerinin ve çeşitli uygulamaların gelişmesiyle iletişim kültürle bağlantılı hale gelmiştir. Teknolojiden bahsederken, aile içinde meydana gelen değişiklikler önemli boyuttadır. Aile üyelerinin medyayı takip etme ve internetle uğraşma meşguliyetleri aile içinde bir tür yalıtkanlık, bencillik ve daha fazla bağımsızlık dayatılmıştır (Alhalawani, 2015: 79).

Teknoloji ayrıca Ürdün ailesindeki bireyler arasında ekonomik ve sosyal bir çatışma yaratmıştır. Aile bireylerinin teknoloji kullanımı sonucunda aile zamanının pahasına yaşadığı mücadele, aileye kelime dağarcığının girmesi ve giyim kuşam, saç ve saç modellerini taklit ederek sosyal paylaşım sitelerinin yıldızlarına öykünme çabası oluşmuştur. Uluslararası markalar, Ürdünlü aileye büyük bir ekonomik yük oluşturmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Bu bölümde araştırmanın yöntemi, kapsamı ve amacı açıklanmaktadır. Aynı zamanda araştırma popülasyonunu, örneklemini, örneklem seçme ve toplama yöntemini, çalışma aracının geçerliliğini ve güvenilirliğini sağlamak için gerekli adımları, araştırma için uygulanan prosedürleri ve son olarak elde edilen verilerin işlenmesinde kullanılan veri analiz ve istatistiksel yöntemlere de değinilmiştir.

2.1. Araştırmanın Konusu

Aile, toplumun yapı taşıdır ve sağlıklı bir toplum sağlıklı ailelerin var olması ile mümkündür. Günümüzde aile kurumu, modernleşme karşısında büyük dönüşümler geçirmekte ve geleneksel değer ve rollerinden sıyrılmaktadır. Modernizm ile birlikte aile hızlı bir dönüşüm sürecine girmiştir. Aile, toplumların inşasında temel birimdir. Bireyin yetiştirilmesinin, maddi ve duygusal ihtiyaçlarının tatmininin temelidir. Ürdün toplumu, küresel sistemin bir parçası olmuş ve son yıllarda pek çok sosyal, ekonomik ve kültürel dönüşümü deneyimlemiştir. Toplumsal yapıda yaşanan dönüşümlerin en derinden hissedildiği alanlardan birisi de aile kurumu olmuştur. Bu araştırmada Ürdün ailesinin modernleşme sürecinde yaşadığı değişimlerin tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Toplumsal değişimin temelleri dikkate alınarak geleneksel ile modern dönem Ürdün aile yapısının nasıl olduğu, geçirilen değişimler, önce sonra ilişkisi bağlamında karşılaştırmalı bir şekilde ele alınması hedeflenmektedir.

Dünya, geçen yüzyılın sonunda, ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel alanlarda bir dizi temel değişikliğe sahne olmuştur. Bu değişiklikler, ekonomi, eğitim ve kalkınma alanındaki değişikliklerle birlikte iletişim ve teknoloji devrimi tarafından tetiklenen çağdaş insan topluluklarını etkisi altına almıştır. Aile, insanın kökenleriyle bağlantılıdır ve bireyin yetiştirilmesi, maddi ve duygusal ihtiyaçlarının karşılanması konusunda temel birimdir. Ülkenin küresel sistemde bir parçası olması nedeniyle Ürdün toplumu da bu küresel değişikliklerden etkilenmiştir. Bu nedenle son yıllarda Ürdün toplumu, genel olarak toplumsal, ekonomik, siyasi ve kültürel alanlarda bir dizi değişiklik yaşamıştır. Bu değişikliklerin en önemlilerinden biri, genel sosyal düzenin ve özellikle aile yapısının değişimi olmuştur. Ürdün, demokrasi, medeniyet, eğitim ve insan haklarına doğru hızla ilerleyen bir süreç yaşamıştır. Bu durum, aile üzerinde net bir şekilde etkili olmuştur.

Aile, toplumun temel bileşeni olduğundan, bu değişikliklerden etkilenmiştir. Bu değişiklikler, iletişim devrimi, uzay istasyonlarının yaygınlaşması, eğitim, kadın hakları ve

yasal düzenlemeler gibi faktörlerin bir sonucudur. Bu değişiklikler hem kentte hem de kırsal alanda görülmüştür. Özellikle kadın hakları, boşanma, aile içi şiddet ve aile ile ilgili yasal düzenlemelerle alakalı olarak yeni konular öne çıkmıştır. Aile hukuku düzeyinde, boşanma, kadının seyahat özgürlüğü, çocukları evlat edinme hakkı ve velayet gibi yeni meseleler tartışılmıştır. Çocukların eğitimi, bireylerin ailelerine olan bağımlılığından uzaklaşarak işlerden uzakta çalışmaya dayalı bir bağımlılığa dönüşmüştür. Bu da kolektif çalışmadan bireysel çalışmaya bir geçişi ve sadakatin kolektif görüntüden bireysel görüntüye değişimini beraberinde getirmiştir. Bu durum, çocukların işleri veya dışarıdan yapılan evlilik nedeniyle ailelerinden uzak yaşamasına ve çocukların aile otoritesinin zayıflamasına sebep olmuştur.

Belki de Ürdün toplumunda aile kavramındaki değişikliklerin en önemli özelliklerinden biri, ailenin yaygın geniş aile yapısından çekirdek aile yapısına dönüşen kavramın egemenliğidir. Bu değişiklikler, modernleşme, sosyal ve ekonomik gelişme, düşünsel ve bilgi temelli meşrulaştırma faktörleri tarafından etkilenmiştir. Bu etkiler, aile yapısında çözülme belirtilerinin yaygınlaşmasına, dayanışma duygularının zayıflamasına, sevgi ve aile dayanışmasının azalmasına ve bireyselliğin belirgin bir şekilde ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Ürdün ailesi, özellikle teknolojik gelişmelerin yol açtığı düşünce transferi ve kültürel alışverişin genç nesiller arasında kolaylaşması nedeniyle, bu değişim ve işlevsellikteki büyük değişikliklerden kaçınamamıştır. Bu büyük değişikliklerin etkisi altında, Ürdün'ün modern aile rollerinde ve yapısında farklılıklar ortaya çıkmıştır. Tüm bu nedenlerden dolayı Ürdün toplumunda aile yapısında meydana gelen değişim ve dönüşümleri sosyolojik açıdan ele almak Ürdün'de aile kurumunun geçmiş, şimdiki ve gelecek dönemdeki mevcudiyetini anlayabilmek açısından önemli görülmektedir.

2.2. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Araştırmada, modernleşme ile birlikte yaşanan toplumsal dönüşümün Ürdün'ün aile yapısı üzerindeki etkisinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Araştırma sonunda Ürdün'de aile kurumu ve işlevlerinde yaşanan dönüşümün derinlemesine analiz edilmesi temel olarak hedeflenmektedir. Bu kapsamda sosyoekonomik farklılaşmaların aile yapısı üzerindeki etkileri, aile üyelerinin yaşadıkları problemler, karar alma süreçlerinde aile içi roller ve ilişkiler, düğün ve nişan gibi toplumsal ritüeller dönüşen boyutlarıyla irdelenmiştir.

Ürdün toplumu, geleneksel bir toplumdan modern bir topluma geçiş döneminde bir dizi değişim ve dönüşüm yaşamıştır. Bu değişimler, Ürdün aile yapısına etki eden ekonomik, sosyal ve kültürel değişiklikleri içermektedir. Bu değişikliklerin bir sonucu olarak Ürdün toplumundaki aile, yapı, işlev, rol ve bünyesinde barındırdığı ilişkilerde değişikliklere maruz

kalmıştır. Ancak bilimsel anlamda Ürdün ailesindeki bu değişiklikleri ele alıp inceleyen sosyal çalışmalar hala sınırlıdır. Bu nedenle bu araştırma, modernleşme sürecinde Ürdün aile yapısındaki değişim ve dönüşümleri ele almak amacıyla yapılmıştır. Özellikle bu değişikliklerin ailenin iç ve dış ilişkilerindeki etkilerini, modern Ürdün ailesinin ana özelliklerini, bu değişikliklerin ve modern teknolojinin aile yönetimi, aile ilişkileri ve bireylerin karşılaştığı sorunlar üzerindeki etkilerini anlamak amaçlanmıştır.

Araştırmada, modernleşme sürecinde Ürdün aile yapısında meydana gelen değişiklikleri ve bu değişikliklerin aile yapılanması, aile bireyleri arasındaki ilişkiler ve çağdaş dönemde karşılaşılan sorunlar üzerindeki etkilerini analiz etmek hedeflenmiştir. Ayrıca Ürdün ailesi içinde bireylerin karar alma süreçlerine katılımını, ev yönetimi ve aile bireyleri arasındaki ilişkileri yönetme konusunda kullandıkları yöntemleri ortaya çıkarmak da amaçlanmıştır.

Araştırmanın Soruları:

Aile, modernleşme sürecinin beraberinde getirdiği ve köklü bir şekilde dönüştürdüğü toplumsal kurumlardan birisidir. Çağdaş toplumda aile işlevlerinin bir kısmını modern kurumlara aktarmıştır. Aynı zamanda ebeveyn çocuk ilişkisi hızla gelişen teknoloji ile birlikte dönüşmüş sosyalleşme, eğitim ve boş zaman aktiviteleri yeni bir boyut kazanmıştır. Bu temelden hareketle tez çalışmasında aşağıdaki sorulara cevap aranmaktadır:

- Çağdaş dönemde Ürdün’de aile kurumunun yapısı değişime uğramış mıdır?
- Teknolojik etkileşimler günümüzde Ürdün ailesinin rollerini etkilemiş midir?
- Geleneksel Ürdün ailesi ile modern Ürdün aile yapısı arasında farklılıklar mevcut mudur?

2.3. Araştırma Deseni

Araştırmada olguyu belirleme, doğasını ve değişkenler arasındaki ilişkinin niteliğini, nedenlerini ve eğilimlerini açıklamaya dayanan betimsel yöntem kullanılmıştır. Betimsel yöntem, durumu açıklamaya, değişkenler arasındaki ilişkileri belirlemeye ve koşulları tanımlamaya dayanmaktadır. Ayrıca bu yöntemde olgunun çeşitli yönlerinin toplanmasının yanında, bu verileri analiz etmeye, ilişkilendirmeye, yorumlamaya, sınıflandırmaya, ölçmeye ve sonuçları çıkarmaya da odaklanılmaktadır.

Bu doğrultuda araştırma, Ürdün ailesinin yapısındaki değişiklikleri açıklamaya çalışan betimsel bir yönetime sahiptir. Araştırma tasarımı, nicel araştırma desenine göre oluşturulmuştur. Araştırmanın kapsamlı ve geniş bir topluluğu olduğu için analiz ve yorumlama sürecinde istatistiksel yöntemler kullanılmıştır.

Araştırmanın amacına ulaşmak amacıyla araştırmacı iki çeşit veri toplama yöntemine başvurmuştur: İlki parkur teorik araştırma, ikincisi ise saha araştırmasıdır. Teorik aşamada, araştırmacının çalışmanın değişkenleriyle ilgili mevcut kitapları, referansları, kaynakları ve önceki çalışmaları incelemesi adına masa başı anket yöntemi kullanılmıştır. Saha takibinde ise araştırmacı veri toplamak ve çalışma sorularına ilişkin mantıksal ve objektif yanıtlara ulaşmak için ankete başvurmuş ve anketlerden elde edilen verileri analiz etmek için istatistiksel yöntemler kullanmıştır.

Bu kapsamda araştırmada betimsel yöntem kullanılmıştır ki bu, bir olgunun nedenlerini ve onu kontrol eden faktörleri belirlemek için olayı açıklamaya yönelik bir yöntemdir. Bu yöntem, çalışmanın amaçları göz önünde bulundurularak sosyal tarama yöntemiyle birlikte kullanılmıştır.

2.4. Veri Toplama Teknikleri ve Süreci

Araştırmanın örnekleme, Ürdün'deki tüm aileleri içermektedir. 2022 yılı sonunda, Ürdün'deki aile sayısı, Ocak 2023'te yayımlanan Genel İstatistikler Dairesi raporuna göre 2.344.818 olarak belirlenmiştir. Ürdün, Genel İstatistikler Dairesi'nin idari bölünmelerine dayanarak kuzeyde 4, ortada 4, güneyde ise 4 olmak üzere toplam 12 şehirden oluşmaktadır. Bu nedenle çalışma, kültürel ve sosyal farklılıkları mekânsal boyutta dikkate almak için ülkenin kuzeyinde, ortasında ve güneyinde bulunan 3 farklı şehirde gerçekleştirilmiştir.

Araştırmacı, tez çalışmasının amacını gerçekleştirmek için özel olarak bir anket geliştirmiştir. Anket, araştırmanın konusunu ve amacını içeren soruları kapsamaktadır. Anket bölümleri, teorik çerçeve ve araştırmacının Ürdün toplumunu inceleyerek üzerinde gerçekleşen değişikliklere dikkat etmesi temel alınarak oluşturulmuştur. Anket, aşağıdaki gibi dört bölüme ayrılarak tasarlanmıştır. Böylece anket, araştırmanın amacına ulaşmasını sağlamak için farklı soru tiplerini kapsamaktadır.

Anketin birinci bölümünde katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine ilişkin sorular yer almaktadır. İkinci bölümde modernleşme sürecinde Ürdün ailesinin yapısı hakkındaki bilgilere yönelik sorular, üçüncü bölümde teknolojinin Ürdün ailesi üzerindeki etkisini anlamaya dayalı sorular ve dördüncü bölümde ise geleneksel Ürdün ailesinin yapısı ile modern Ürdün ailesinin yapısı arasındaki farkları incelemeye yönelik sorular sorularak Ürdün aile yapısındaki değişimler çok boyutlu olarak irdelenmeye çalışılmıştır.

Ayrıca anket, beşli likert ölçeğe dayalı olarak tasarlanmıştır. Son olarak anketin bir kopyası, çalışmanın amaçlarını doğrulamak için Arapça dilinde yapılmıştır.

Hiçbir zaman	Ara sıra	Nadir	Sık sık	Her zaman
--------------	----------	-------	---------	-----------

2.5. Araştırma Sahası ve Örneklem

Çalışma popülasyonundaki çok sayıda aile ve bileşenleri arasındaki mekânsal mesafe nedeniyle, hedef araştırma örnekleme Ürdünlü ailelerden oluşan tabakalı örneklem tekniğiyle seçilmiştir. Ürdün toplumunda üç bölüme ayrılmış 12 valilik mevcuttur: Kuzeyde dört şehir, merkezde dört şehir ve güneyde dört şehir. Buna göre araştırma evrenini temsil edecek üç şehir seçilmiştir: Kuzeyden bir şehir, merkezden bir şehir ve güneyden bir şehir.

Anket, örneklem grubundaki her aileden anne veya baba ile doldurulmuştur. Ürdün Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi Kamuoyu Anketleri Birimi Direktörü Dr. Walid Al-Khatib ile iş birliği içinde, örneklem büyüklüğü Stephen Thompson “ $n = n \times p(1-p) + 1 \times (d^2 \div z^2) + p(1-p)$ ” denklemine göre belirlenmiştir. Buna göre örneklem büyüklüğü üç şehirden toplam 400 aileden oluşmaktadır. Araştırmacı 500 anket dağıtmış ve istatistiksel analiz için geçerli olan dört yüz anket analize tabii tutulmuştur.

2.6. Geçerlilik ve Güvenirlilik

Araştırmacı, hakemlerin geçerliliğini kullanarak çalışma aracının geçerliliğini doğrulamıştır. Araştırmacı anketi birkaç hakeme dağıtmış ve onlardan anket paragrafları hakkındaki görüşlerini şu açılardan belirtmelerini istemiştir:

- Paragrafların dilinin açıklığı ve dil bütünlüğü.
- Paragrafların çalışılan konuyu ne ölçüde kapsadığı ve çalışmanın amaçlarına ne ölçüde ulaştığı.
- Uygun gördükleri bilgileri veya değişiklikleri eklemeleri.

Tahkim sonrasında araştırmacı, gerekli değişiklikleri yaparak ankete yeni sorular eklemiştir. Anketin geçerliliğini sağlamak ve doğrulamak amacıyla Ürdünlü ailelere 30 anket dağıtılmıştır. Daha sonra anketin geçerliliği doğrulanmış ve bazı sorularda küçük ölçekli değişiklikler yapılmıştır.

Araştırma aracının kararlılığını doğrulamak için araştırmacı Cronbach alfa katsayısını kullanarak ölçeğin güvenilirlik katsayısını hesaplamıştır. Buna göre çalışma aracının bütünü için güvenilirlik katsayı değerinin %0,76 olduğu, bu değer yüksek bir değer olduğu ve çalışma aracının verimliliğini gösterdiği, dolayısıyla araştırmanın istenilen hedefe ulaştığı tespit edilmiştir. Güvenirlik katsayısı aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi her bölüm için ayrı ayrı hesaplanmıştır:

Tablo 2.1 Cronbach Alfa Güvenirlik Katsayısı Değeri

Bölüm	Güvenirlik
Modernleşme Sürecinde Ürdün Ailesinin Yapısı	0.73
Teknolojinin Ürdünlü Aile Üzerindeki Etkisi	0.75
Geleneksel Ürdün Ailesinin Yapısı İle Modern Ürdün Ailesinin Yapısı Arasındaki Farkları	0.70
Bütün anket olarak: Modernleşme Sürecinde Ürdün’de Aile Yapısı: Değişim ve Dönüşümlerin Sosyolojik Analizi	0.76

Önceki tabloda tek başına her bölüm için Cronbach alfa güvenirlik katsayısı değerleri gösterilmektedir ve sayılar, çalışma hedeflerine ulaşan çalışma aracının geçerliliğini ve kabul edilebilirliğini göstermektedir.

2.7. Araştırmanın Sınırlılıkları ve Aşamaları

Mekân: Bu araştırmada Ürdün Haşimi Krallığı, sosyal ve ekonomik farklılıklarıyla çalışma evrenini kapsamak için üç farklı şehir ele alınmıştır.

Örneklem grubu: Anket her Ürdünlü ailenin babası veya annesi tarafından cevaplanmıştır. 232 anne ve 168 baba olmak üzere toplam 400 ebeveynden oluşmaktadır.

Zaman: Anket Aralık 2023 ve Ocak 2024 zaman aralığında uygulanmıştır.

Aşağıda araştırmacının araştırma üzerinde çalışmak için uyguladığı prosedürler gösterilmektedir:

1. Araştırmacı, teorik literatüre ve araştırma konusuyla ilgili birtakım çalışmalara atıfta bulunmuştur.
2. Araştırmacı, çalışma örneklemini üyelerine yönelik demografik bilgileri içeren ve çalışmanın bölümleri ile konusunu içeren bir anket tasarlamıştır.
3. Araştırmacı, çalışma aracının geçerliliğini, aracı birkaç hakeme sunarak ve üzerinde gerekli değişiklikleri yaparak doğrulamıştır.
4. Araştırmacı, çalışma örnekleminin iç tutarlılığının kararlılık katsayısını belirlemek için Cronbach alfa denklemini uygulayarak çalışma aracının kararlılığını doğrulamıştır ve denklem değeri %0,76’dır.
5. Araştırmacı, çalışma aracının uygunluğunu ve geçerliliğini doğruladıktan sonra çalışma evrenini belirlemiş, ardından çalışma örneklemini seçmiş ve analize uygun 400 anket toplanmıştır.
6. Araştırmacı, çalışmanın sonuçlarına ulaşmak, bunları tartışmak ve önerilerde bulunmak için Eğitim ve Sosyal Bilimler İstatistik Paketleri programını (SPSS) kullanarak veri girişi yapmıştır.

2.8. Veri Analizi

Toplanacak verileri analiz etmek için SPSS programı kullanılmıştır.

- Frekanslar, yüzdeler, aritmetik ortalama ve standart sapma kullanılmıştır.
- Çalışma aracının eksenlerinin kararlılığını hesaplamak için Cronbach alfa katsayısı kullanılmıştır.
- Aritmetik ortalama yoluyla bağımsız değişkenlerin farklılıklarını belirlemek için T. Testinden faydalanılmıştır.
- Anket bölümlerini demografik bilgilere bağlamak için varyans analizi kullanılmıştır.
- Farklılıkları tespit etmek için post hoc karşılaştırma (Scheffe) testi uygulanmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MODERNLEŞME SÜRECİNDE ÜRDÜN AİLE YAPISININ SOSYOLOJİK ANALİZİ

3.1. Demografik Analiz

Her araştırmada demografik veriler, katılımcıların ayrıntılı özelliklerini açıklayan temel kısımlardan biridir. Örneklemen demografik bilgileri toplumun istatistiksel özellikleri hakkında yeterli bilgi içermektedir. Bu bilgiler yaş, eğitim seviyesi, meslek, aylık gelir gibi katılımcıların özelliklerini içermekte ve okuyucuya sunulmaktadır. Araştırmanın örneklem grubu hakkındaki bilgiler şu şekildedir:

3.1.1. Katılımcıların Cinsiyet Dağılımı

Tablo 3.1 Çalışmaya Katılım Sağlayan Görüşmecilerin Ebeveyn Roller

Görüşülen Kişiler	N	%
Anne	232	58
Baba	168	42

Araştırmaya 400 kişi katılmıştır. Araştırma örnekleminin üyelerini gösteren tablonun verilerine bakıldığında, örneklemin %58'ini annelerin, %42'sinin ise babaların oluşturduğu görülmektedir.

3.1.2. Katılımcıların Yaş Dağılımı

Tablo 3.2 Katılımcıların Yaş Grupları

Yaş	N	%
25 ve Altı	13	3,3
26-30	37	9,3
31-35	65	16,3
36-40	67	16,7
41-45	59	14,7
46-50	53	13,3
51-55	53	13,3
56-60	31	7,7
61+	21	5,3

Araştırma örnekleminde yer alan bireylerin yaş değişkenine göre dağılımını gösteren tablonun verileri üzerinden, çalışma örnekleminde (36-40) yaş grubundaki üyelerinin %16,7 oranı ile çalışma örnekleminin en büyük yüzdesini oluşturduğu ortaya çıkmıştır. Bunu sırasıyla %16,3 ile (31-35) yaş grubu takip etmiştir. Devamında %13,3 ile (41-45) yaş grubu takip etmektedir. Araştırma örnekleminin en düşük yüzdesini %3,3 oranı ile (25 ve altı) yaş grubu, %5,3 ile (60+) yaş grubu ve %7,7 ile (56-60) yaş grubu takip etmiştir.

3.1.3. Katılımcıların Meslekleri

Tablo 3.3 Mesleklerine Göre Çalışma Örnek Üyelerine Yönelik Frekanslar ve Yüzdelere

Meslek	N	%
Çalışmıyor	100	25
Devlet çalışan	144	36
Özel sektör	65	16,3
Emekli	64	16
Kendi hesabına çalışan	16	4
Öğrenci	7	1,7
Asker	4	1

Araştırma örneklemin üyelerinin meslek değişkenine göre dağılımını gösteren tablonun verileri incelendiğinde çalışmayan örneklem üyelerinin %25'lik kesimi oluşturduğu görülmektedir. Araştırma örnekleminin en büyük yüzdesini devlete bağlı çalışanlar

oluştururken (%36), özel sektörde çalışanların oranı %16,3'tür. Araştırmanın örneklemindeki askerler ise %1 ile en düşük kesimi oluşturmaktadır. Ardından %1,7 ile öğrenciler gelmektedir. Anketin, Ürdün'deki resmî çalışma saatleri sırasında toplanmış olması nedeniyle bu yüzdelerin Ürdün toplumunun işlevsel yapısına uymadığı söylenebilir.

3.1.4. Katılımcıların Ortalama Aylık Geliri

Tablo 3.4 Katılımcıların Gelirleri

Aylık ortalama net geliriniz	N	%
300 ve altı	64	16
301-500	141	35,3
501-700	75	18,7
701-900	48	12
901 ve üstü	72	18

Araştırmaya katılan örneklem üyelerinin ortalama aylık gelir değişkenine göre dağılımını gösteren tablonun verileri incelendiğinde, en büyük grubun aylık gelirin %35,3 oranında (301-500) Ürdün dinarı olduğu görülmektedir. Bunları sırasıyla, çalışma örnekleminin %18,7'lik kısmını temsil eden (501-700) Ürdün dinarından oluşan gelir grubu takip etmektedir. Buna dayanarak Ürdünlü ailelerden ortalama gelire sahip olanların bu aylık gelir kategorilerine dahil olduğu ortaya çıkmaktadır. Araştırmanın örneklem üyelerinin aylık gelirin en küçük yüzdesi (701-900) Ürdün dinarı, yani %12'lik gelir kategorisinde yer almaktadır. Gelir kategorisi sırasıyla %16 oranında (300 ve altı) Ürdün dinarıdır, bunu %18 ile (901 ve üstü) Ürdün dinarı olan gelir kategorisi takip etmektedir. Bu yüzdeler Ürdün toplumundaki ailelerin aylık gelir oranlarına karşılık gelmektedir.

3.1.5. Katılımcıların Hane Halkı Mevcudu

Tablo 3.5 Hane Halkı Birey Sayıları

Hane içinde yaşayan kişi sayısı	N	%
2-4	172	43
5-7	201	50,3
8-10	25	6,3
11 ve üstü	1	0,3

Araştırma örnekleminde hane içinde yaşayan kişi sayısı değişkeninin aile birey sayısına göre dağılımını gösteren tablonun verileri incelendiğinde, (2-4) kategoriye giren ailelerin, çalışma örnekleminin %43'ünü oluşturduğu görülmektedir. İkinci kategorinin (5-7) çalışma

örnekleminin %50,3'ünü oluşturduğu, üçüncü kategorinin (8-10) çalışma örnekleminin %6,3'ünü oluşturduğu, son kategorinin ise (11 ve üstü) çalışma örnekleminin %,3'ünü oluşturduğu gözlenmektedir. 11 ve üzeri kişi sayısına sahip olan ailelerin, örneklem grubunda en az oranı takip ettiği görülmektedir. Ürdün Genel İstatistik Dairesi kapsamında 2022 yılın sonunda yayımlanan rapora göre Ürdünlü ailelerin ortalama büyüklüğü 4,9 kişiye ulaşmıştır, Buradan hareketle Ürdün ailesinin modern çağdaş dönemde geleneksel bir aileden çekirdek bir aileye dönüştüğü sonucuna ulaşılabilmektedir.

3.1.6. Katılımcıların Yaşadığı Coğrafi Bölgeler

Tablo 3.6 Katılımcıların Yaşadıkları Coğrafi Bölgeler

Coğrafi Bölge	N	%
Kuzey "Jaresh"	69	17,3
Orta Amman"	256	64
Güney "Alkark"	75	18,7

Araştırma örneklemini üyelerinin coğrafi bölge değişkenine göre dağılımını gösteren tablonun verileri incelendiğinde, araştırma örneklemini üyelerinin %17,3'ünü kuzey bölge sakinlerinin oluşturduğu görülmektedir. Araştırma örnekleminin %64'ünü merkez bölgede yaşayanlar oluştururken, örneklemin en büyük yüzdesi bu bölgede yer almaktadır. Son olarak güney bölgesinin sakinleri çalışma örnekleminin %18,7'sini oluşturmaktadır.

3.1.7. Katılımcıların Eğitim Seviyesi

Tablo 3.7 Katılımcıların Eğitim Durumları

Eğitim seviyesi	N	%
İlkokul	8	2
Ortaokul	19	4,7
Lise	91	22,7
Ön lisans	87	21,7
Lisans	140	35
Lisansüstü eğitim	55	13,7
Okuma yazma bilmeyen	1	0,3

Araştırma örneklem üyelerinin eğitim düzeyi değişkenine göre dağılımını gösteren tablodaki verilere bakıldığında eğitim durumları ilkokul düzeyinde olan araştırma örneklem üyelerinin %2 oranında olduğu görülmektedir. Araştırma örnekleminin %4,7'sini ortaokul düzeyinde eğitim alanlar oluşturmaktadır. Örneklemin %22,7'sini lise düzeyinde olanlar,

%21,7'sini ön lisans düzeyinde eğitime sahip olanlar oluşturmaktadır. Lisans mezunu olanlar ise %35 ile en büyük yüzdeyi oluşturmaktadır. Bu veriler Ürdün toplumundaki eğitim düzeyi için geçerlidir. Araştırma örnekleminin %13,7'sini lisansüstü düzeyde eğitim almış olanlar oluşturmaktadır. Son olarak araştırma örnekleminin %0,3'lük bir kısım da okuma yazma bilmeyenlerden oluşmaktadır. Nitekim sonuçlara bakıldığında lisans mezunu olan bireylerin sayısı araştırmada en yüksek yüzdeye sahiptir. Bu verilerden hareketle Ürdün toplumunda eğitim konusuna önem verildiğini söylemek mümkündür.

3.1.8. Katılımcıların Evlerindeki Akıllı Telefon Sayısı

Tablo 3.8 Hanedeki Telefon Sayısı

Evdeki akıllı telefon sayısı	N	%
Yok	0	0
1-2	143	35,7
3-4	144	36,0
5+	113	28,3

Ürdünlü ailelerdeki akıllı telefon sayısını gösteren tablonun verileri incelendiğinde tüm Ürdünlü ailelerin akıllı telefona sahip olduğu açıkça görülmektedir. (1-2) akıllı telefona sahip aileler araştırma örnekleminin %35,7'sini oluşturmakta, (3-4) akıllı telefona sahip olanlar örneklemin %36'sını oluşturmakta ve bu oran araştırma örnekleminin en büyük yüzdesine karşılık gelmektedir. Bir ailede beşten fazla akıllı telefon taşıyanlar araştırmanın örnekleminin %28,3'ünü oluşturmuştur. Ürdün İstatistik Bakanlığı tarafından 2022 yılının sonunda yayımlanan rapora göre akıllı telefona sahip olan Ürdünlü ailelerin oranının tüm Ürdünlü ailelerin %92,8'ine tekabül ettiği tespit edilmiştir.

3.1.9. Katılımcıların Evlerindeki TV sayısı

Tablo 3.9 Hanedeki Televizyon Sayısı

Evdeki TV sayısı	N	%
Yok	4	1,0
1-2	352	88,0
3-4	41	10,3
5+	3	0,7

Araştırma örnekleminde yer alan bireylerin bir evdeki televizyon sayısına göre dağılımını gösteren tablonun verileri incelendiğinde evinde televizyon bulunmayan Ürdünlü ailelerin %1'lik bir oran oluşturduğu görülmektedir. (1-2) televizyona sahip aileler %88 ile

araştırma örnekleminin en büyük yüzdesini oluşturmaktadır. Dolayısıyla televizyonun Ürdünlü aileler tarafından yoğun olarak kullanılan bir teknolojik cihaz olduğunu söylemek mümkündür. Araştırma örnekleminin %10,3'ünü (3-4) televizyona sahip aileler oluştururken, beşten fazla televizyona sahip olan aileler ise bu bireylerin %0,7'sini oluşturmaktadır. Ürdün İstatistik Bakanlığı raporuna göre evinde televizyon bulunan Ürdünlü ailelerin toplam Ürdünlü ailelerin %97,8'ini oluşturduğu ortaya çıkmıştır.

3.1.10. Katılımcıların Evlerindeki Bilgisayar Sayısı

Tablo 3.10 Hanedeki Bilgisayar Sayısı

Evdeki bilgisayar sayısı	N	%
Yok	116	29,0
1-2	243	60,7
3-4	35	8,7
5+	7	1,7

Araştırma örnekleminin üyelerinin bir evdeki bilgisayar sayısına göre dağılımını gösteren tablonun verileri incelendiğinde, evinde bilgisayar bulunmayan Ürdünlü ailelerin katılımcıların %29'unu oluşturduğu tespit edilmiştir. (1-2) bilgisayarı olan ailelerin çalışma örnekleminin %60,7'sini oluşturduğu ve bu oranın çalışma örnekleminin en büyük yüzdesi olduğu ortaya çıkmıştır. (3-4) bilgisayarı olan aileler ise örneklemin %8,7'sini oluştururken, beşten fazla bilgisayarı olan aileler araştırma örnekleminin %1,7'sini oluşturmaktadır. Ürdün Genel İstatistik Dairesi raporuna göre bilgisayar sahibi olan Ürdünlü ailelerin oranının toplam Ürdünlü ailelerin %31,4 olduğu ortaya çıkmıştır. Buradan hareketle dijital dünyanın sunduğu imkân ve çeşitliliklerin birey hayatına önemli etkileri olduğu görülmektedir. Teknolojik araçların Ürdünlü aileler içinde de yaygın olarak kullanıldığını söylemek mümkündür. Akıllı telefon, televizyon ve bilgisayar gibi araçlar toplumda büyük oranda tercih edilmekte ve güçlü bir kullanım alanına sahip olmaktadır.

3.2. Modernleşme Sürecinde Ürdün Aile Yapısındaki Değişiklikler

3.2.1. Katılımcıların Modernleşme Sürecindeki Rol Deneyimleri

Araştırmanın ilk sorusuna cevap bulabilmek için modernleşme sürecinde Ürdün aile yapısının aritmetik ortalamaları ve standart sapması hesaplanmıştır.

Tablo 3.11 Katılımcılara Göre Modern Aile Yapısı

No	Anket paragrafları	Ort.	S	R
1	Çocuklarım bir sorunu olduğunda bana söyler.	4,06	1,00	10
2	Çocuklarım ile duygusal ilişkim mükemmel.	4,60	,680	3
3	Çocuklarımla sorunlarını dinlerim.	4,52	,790	4
4	Çocuklarımla yaşadığı değişiklikleri takip ediyorum.	4,63	,680	2
5	Çocuklarımla sorunlarını onlarla iletişim kurarak çözüyorum.	4,19	,800	7
6	Çocuklarıma başkalarının haklarına saygı duymayı öğretiyorum.	4,72	,620	1
7	Çocuklarıma kendilerine güvenmeyi öğretiyorum.	4,49	,770	5
8	Eşimle/kocamla ilişkim karşılıklı anlayışa dayalıdır.	4,19	,980	8
9	Koca, evin ihtiyaçlarını karşılamak için eşine bağımlıdır.	3,60	1,15	13
10	Eşim ev işlerini paylaşmaya duyarlıdır.	3,48	1,13	15
11	Evimizdeki ilişki ortak karar almaya dayanmaktadır.	3,90	,960	12
12	Evimizdeki ilişki iş birliğine dayalıdır.	3,98	,950	11
13	Çocuklarımıza kendileriyle ilgili kararlar alabilmeleri konusunda destek veriyoruz.	4,19	,880	9
14	Bizim evde baba ev masraflarından sorumludur.*	4,31	1,00	6
15	Çocuklarıma çok sert davranıyorum.*	2,79	,990	18
16	Ailemin ihtiyaçları konusunda eşimle aynı fikirde değilim.*	2,90	1,02	17
17	Çocuklarımıza eğitim verirken eşimle iş birliği yapıyorum.*	3,21	1,51	16
18	Çocuklarımızla oynarken eşimle iş birliği yapıyorum.	3,60	1,23	14
Toplam: Modernleşme sürecinde Ürdün ailesinin yapısı		4,15	,410	
*14.15.16.17. numaralı maddeler faktör yükü düşük oldu için ölçekten çıkarılmıştır.				

Önceki tablo, toplam aritmetik ortalama değerinin (4,15) modernleşme sürecinde Ürdün aile yapısı alanındaki öğelerin aritmetik ortalama ve standart sapma değerlerini göstermektedir. Önceki bölümün aritmetik ortalama değerleri (3,48- 4,72) arasındadır. En yüksek puan, (4,72) aritmetik ortalama ile “Çocuklarıma başkalarının haklarına saygı duymayı öğretiyorum” olmuştur ve bu kısım altıncı paragrafta yer almaktadır. Bu kısmı ikinci paragraf takip etmektedir. İkinci paragraf olan “Çocuklarım ile duygusal ilişkim mükemmel” adlı kısım (4,63) ortalama puanla izlenirken, üçüncü sırada dördüncü paragraf olan “Çocuklarımla yaşadığı değişiklikleri takip ediyorum” adlı kısım ortalama (4,60) puan almıştır. Dördüncü sırada ise üçüncü paragraf “Çocuklarımla sorunlarını dinlerim” (4,52) ile ortalama bir puan almıştır.

“Eşim ev işlerini paylaşmaya duyarlıdır” adlı 10. paragraf ise (3,48) puanlık bir aritmetik ortalama ile son sırada yer almaktadır.

Önceki tablodaki standart sapma ve aritmetik ortalamaya bakıldığında, Ürdünlü ailelerin çağdaş dönemdeki yapısında, aile içindeki görev ve sorumluluklarda belirgin farklılıklar ve değişiklikler olduğu açıktır. Ayrıca anne-babanın çocuklarına muamelesi, çocukların anne-babasına karşı muamelesi ve eşlerin birbirlerine karşı muameleleri arasında da büyük farklılıklar olmadığı ortaya çıkmaktadır. Bu farklılıklar eşlerin çocuklarını yetiştirmelerinde, onlara ders vermelerinde ve hatta evin ihtiyaçlarının karşılanmasında eşlerin iş birliğinde olup olmadığına yöneliktir.

3.2.2 Ürdün Aile Yapısının İstatistiksel Görünümü

Araştırma örneklemini üyelerinin cevapları arasında, modernleşme sürecinde Ürdün aile yapısının o dönemdeki durumuna, ikamet yerine, görüşülen, yaş, eğitim seviyesi, akıllı telefon sayısı, bilgisayar sayısı ve TV sayısına göre istatistiksel olarak farklılığın olup olmadığının incelenmesi amaçlanmaktadır. Araştırmacı, aşağıdaki tablolarda gösterildiği gibi tek yönlü varyans ve scheffe analizi uygulamıştır.

Tablo 3.12 İkamet Yerine Göre Modernleşme Sürecinde Ürdün Aile Yapısı (Tek Yönlü Varyans Analizi Sonucu)

İkamet yeri	Ort.	S	F	Sig
Kuzey "Jareh"	3,93	0,39	0,56	0,57
Orta "Amman"	3,95	0,41		
Güney "Alkark"	4,005	0,42		

Önceki tablo F testi değerinin (0,56) olduğunu göstermektedir ($\alpha \leq 0,05$). Anlamlılık düzeyinde istatistiksel bir fonksiyonu olmayan bir değerdir. Bu durum, çalışma örneklemini üyelerinin cevaplarına göre modernleşme sürecindeki Ürdün aile yapısında yaşanan yere bağlı olarak istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığını göstermektedir.

Tablo 3.13 Görüşülen Ebeveyne Göre Modernleşme Sürecinde Ürdün Aile Yapısındaki Farklılıklar T-Testi Sonuçları

Görüşülen	Ort.	S	T.Test	Sig
Anne	3,92	0,41	2,004	0,046
Baba	4,01	0,39		

Önceki tabloya göre sonuçlar, Ürdünlü aile yapısında katılımcılar açısından farklılıkların varlığını tespit etmeye yönelik T-Testi değerinin (2,004) ulaştığını göstermiştir. Bu sonuç, istatistiksel olarak anlamlı bir değerdir ve görüşülen ebeveyne göre aile yapısında farklılıklar olduğu ortaya çıkmıştır. Aritmetik ortalama değerlerine bakıldığında (4,01) ortalama ile farkların baba lehine olduğu, annenin aritmetik ortalamasının ise (3,92) olduğu görülmektedir.

Tablo 3.14 Yaşa Göre Modernleşme Sürecinde Ürdün Aile Yapısı Tek Yönlü Varyans Analizi Sonucu

Yaş	Ort.	S	F	Sig
25 ve Altı	4,13	0,51	5,26	0,000
26–30	3,98	0,52		
31–35	4,21	0,35		
36–40	3,82	0,28		
41–45	3,94	0,38		
46–50	3,94	0,44		
51–55	3,89	0,33		
56–60	3,84	0,45		
61 ve +	3,90	0,46		

Önceki tablo F testinin değerinin (5,26) olduğunu göstermektedir. İstatistiksel olarak ($\alpha \leq 0,05$) anlamlılık düzeyinde anlamlı bir değerdir. Buna dayanarak çalışmanın örneklem üyelerinin birinci bölümdeki cevaplarında farklılıklar olduğu ortaya çıkmaktadır. Modernleşme sürecinde Ürdün aile yapısının, yaşa bağlı olarak farklılıkları tespit etmek için aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi bir post-hoc (scheffe) karşılaştırma testi uygulanmıştır.

Tablo 3.15 Yaşa Göre Modernleşme Sürecinde Ürdün Aile Yapısındaki Farklılıklar Scheffe Testi Sonuçları

Yaş	Ort.	S	25 ve Altı	26-30	31-35	36-40	41-45	46-50	51-55	56-60	61 ve +
25 ve Altı	4,13	0,51		0,15	0,07-	0,31	0,19	0,19	0,24	0,29	0,22
26-30	3,98	0,52			0,22-	0,16	0,04	0,05	0,08	0,14	0,08
31-35	4,21	0,35				0,38*	0,27	0,25	0,31*	0,36*	0,30
36-40	3,82	0,28					0,11-	0,11-	0,07-	0,02-	0,08-
41-45	3,94	0,38						0,001	0,04	0,09	0,03
46-50	3,94	0,44							0,04	0,09	0,03
51-55	3,89	0,33								0,05	,011-
56-60	3,84	0,45									0,06-
61 ve +	3,90	0,46									
* İstatistiksel olarak 0,05 anlamlılık seviyesinde anlamlıdır.											

Önceki tablo, (31-35) ve (36-40) cevapları arasında fark olduğunu ve farkın aritmetik ortalaması (4,21) olan yaşın (31-35) lehine olduğunu göstermektedir. Yaş (36-40) olurken aritmetik ortalama 3,82 olmuştur. (31-35) ve (51-55) cevapları arasında fark olduğunu ve farkın aritmetik ortalaması 4,21 olan yaşın (31-35) lehine olduğunu göstermektedir. Yaş (51-55) olurken aritmetik ortalama (3,89) olmuştur. (31-35) ve (56-60) cevapları arasında fark olduğunu ve farkın aritmetik ortalaması (4,21) olan yaşın (31-35) lehine olduğunu göstermektedir. Yaş 5660 olurken aritmetik ortalama (3,84) olmuştur.

Tablo 3.16 Eğitim Seviyesine Göre Modernleşme Sürecinde Ürdün Aile Yapısı Tek Yönlü Varyans Analizi Sonucu

Eğitim seviyesi	Ort.	S	F	Sig
İlkokul	3,85	0,34	1,30	0,25
Ortaokul	3,86	0,44		
Lise	3,99	0,37		
Ön lisans	4,04	0,44		
Lisans	3,91	0,43		
Lisansüstü eğitim	3,95	0,31		
Okuma yazma bilmeyen	3,66	0,000		

Önceki tablo F testi değerinin (1,30) olduğunu göstermektedir ($\alpha \leq 0,05$). Anlamlılık düzeyinde istatistiksel bir fonksiyon olmayan bir değerdir. Bu durum, çalışma örnekleminin

cevaplarında modernleşme sürecinde Ürdün ailesinin yapısında eğitim seviyesine bağlı istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık olmadığını göstermektedir.

Tablo 3.17 Akıllı Telefon Sayısına Göre Modernleşme Sürecinde Ürdün Aile Yapısı Tek Yönlü Varyans Analizi Sonucu

Akıllı telefon sayısı	Ort.	S	F	Sig
Yok			3,62	0,028
1-2	4,007	0,48		
3-4	3,98	0,36		
5 ve+	3,87	0,35		

Önceki tablo F testi değerinin (3,62) olduğunu göstermektedir. İstatistiksel olarak ($\alpha \leq 0,05$) anlamlılık düzeyinde anlamlı bir değerdir. Buna dayanarak çalışmanın örneklem üyelerinin birinci bölümdeki cevaplarında farklılıklar olduğu ortaya çıkmaktadır: Modernleşme sürecinde Ürdün ailesinin yapısının, akıllı telefon sayısına bağlı olarak farklılıklarını tespit etmek için aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi bir post-hoc (scheffe) karşılaştırma testi uygulanmıştır.

Tablo 3.18 Akıllı Telefon Sayısına Göre Modernleşme Sürecinde Ürdün Aile Yapısı Scheffe Testi Sonuçları

Akıllı telefon sayısına	Ort.	S	Yok	1-2	3-4	5+
Yok						
1-2	4,007	0,48			0,02	0,13*
3-4	3,98	0,36				0,11
5 ve +	3,87	0,35				
* İstatistiksel olarak 0,05 anlamlılık seviyesinde anlamlıdır.						

Önceki tablo, (1-2) ve (5 ve +) cevapları arasında fark olduğunu ve farkın aritmetik ortalaması (4,007) olan telefon sayısı (1-2) lehine olduğunu göstermektedir. Akıllı telefon sayısı (5 ve +) olurken aritmetik ortalama (3,87) olmuştur.

Tablo 3.19 TV Sayısına Göre Modernleşme Sürecinde Ürdün Aile Yapısı Tek Yönlü Varyans Analizi Sonucu

TV sayısı	Ort.	S	F	Sig
Yok	3,90	0,58	1,18	0,31
1-2	3,97	0,41		
3-4	3,87	0,38		
5+	3,66	0,28		

Önceki tablo F testi değerinin (1,18) olduğunu göstermektedir ($\alpha \leq 0,05$). Anlamlılık düzeyinde istatistiksel fonksiyonu olmayan bir değerdir. Bu durum, çalışma örneklemini üyelerinin modernleşme sürecinde Ürdün aile yapısının cevaplarında TV sayısına bağlı olarak istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık olmadığını göstermektedir.

Tablo 3.20 Bilgisayar Sayısına Göre Modernleşme Sürecinde Ürdün Aile Yapısı Tek Yönlü Varyans Analizi Sonucu

Bilgisayar sayısı	Ort.	S	F	Sig
Yok	3,97	0,43	0,87	0,45
1-2	3,95	0,42		
3-4	4,03	0,29		
5+	3,77	0,41		

Önceki tablo F testi değerinin (0,87) olduğunu göstermektedir ($\alpha \leq 0,05$). Anlamlılık düzeyinde istatistiksel fonksiyonu olmayan bir değerdir. Bu durum, çalışma örnekleminin cevaplarında, modernleşme sürecinde Ürdün aile yapısında bilgisayar sayısına bağlı istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığını göstermektedir.

3.3. Teknolojik Etkileşimlerin Aile Rollerine Etkisi

3.3.1. Katılımcıların Teknolojiyi Kullanım Amaçları

Soruyu cevaplamak için Teknolojinin Ürdünlü Aile Üzerindeki Etkisi başlığı altındaki anketle cevapların aritmetik ortalamaları ve standart sapması hesaplanmıştır.

Tablo 3.21 Teknolojinin Ürdünlü Aile Üzerindeki Etkisi

No	Anket paragrafları	Ort.	S	R
1	Zamanımı internette gezinerek geçiriyorum.	3,21	,940	6
2	Çocuklarım zamanlarını internette gezinerek geçiriyorlar.	3,20	1,07	7
3	Zamanımı kitap okuyarak geçiriyorum.*	2,11	,890	19
4	Çocuklarım kitap okuyarak vakit geçiriyorlar.*	2,36	1,01	18
5	Zamanımı televizyon izleyerek geçiriyorum.	2,76	,910	12
6	Çocuklarım zamanlarını televizyon izleyerek geçiriyor.	2,84	,890	10
7	Çocuklarımla evde olsalar bile telefonla iletişim kuruyorum.	2,55	1,53	15
8	Çocuklarım interneti ödev yapmak için kullanıyorlar.	3,42	1,40	4
9	Çocuklarım interneti TV programlarını izlemek için kullanıyorlar.	3,20	1,16	8
10	Çocuklarımı sosyal paylaşım platformları kullanırken takip ediyorum.*	3,89	1,24	1
11	İnternet üzerinden alışveriş yapıyorum.	2,76	1,14	13
12	İnternette yemek siparişi veriyorum.	2,44	1,23	16
13	Çocuklarım internette yemek siparişi veriyorlar.	2,43	1,39	17
14	Çocuklarımla internet yüzünden yalnızlığı tercih ettiğini fark ediyorum.	2,70	1,41	14
15	Yurt dışındaki çocuklarımla/akrabalarımla rahatlıkla iletişim kurabiliyorum.	3,54	1,47	2
16	Çocuklarım interneti bize danışmak yerine bilgi edinmek için kullanıyor.	2,88	1,33	9
17	Çocuklarımı interneti kullanırken takip ediyorum.*	3,53	1,24	3
18	Aile oturumları sırasında internette geziniyorum.	2,81	1,11	11
19	Çocuklarım aile oturumları sırasında internette geziniyor.	3,26	1,20	5
Toplam: Teknolojinin Ürdünlü aile üzerindeki etkisi		2,93	,510	
3.4.10.17. numaralı maddeler faktör yükü düşük olduğu için ölçekten çıkarılmıştır				

Önceki tablo, teknolojinin Ürdün ailesi üzerindeki etkisi alanındaki maddeler için aritmetik ortalama ve standart sapma değerlerini göstermektedir. Burada toplam aritmetik

ortalama değeri (2,93) olmuştur. Aritmetik ortalama değerleri (2,43-3,89) arasında değişmektedir. 10. paragraf, en yüksek ortalama ile ilk sırada yer almaktadır. 10. paragraf: “Çocuklarımı sosyal paylaşım platformları kullanırken takip ediyorum” aritmetik ortalaması ise 3,89’dur. Bunu sırasıyla ikinci sırada yer alan 15. paragraf takip etmiştir. “Yurt dışındaki çocuklarımla/akrabalarımla rahatlıkla iletişim kurabiliyorum” ortalama bir aritmetikle (3,54) ikinci olmuştur. Üçüncü sırada yer alan 8. madde ise 3,42 aritmetik ortalamayla “Çocuklarım interneti ödev yapmak için kullanıyorlar” olmuştur. Bunu beşinci sırada 19. madde takip etmiştir: “Çocuklarım aile oturumları sırasında internette geziniyor” ve aritmetik ortalamada (3,26) puan almıştır. Sonra on yedinci sırada 13. madde gelmiştir. “Çocuklarım İnternette yemek siparişi veriyorlar” aritmetik ortalaması (2,43) olmuştur. 12 numaralı paragraf “İnternette yemek siparişi veriyorum” 16. sırada yer almıştır ve (2,44) aritmetik ortalama görülmüştür. On beşinci sırada ise 7. madde yer almıştır. “Çocuklarımla evde olsalar bile telefonla iletişim kuruyorum” ortalama (2,55) puan almıştır.

Önceki tablodaki aritmetik ortalama ve standart sapmaya dayanarak teknolojinin Ürdünlü aileler üzerinde açık bir etkisi olduğu sonucu saptanmıştır. Araştırma örneklemini oluşturan ebeveynler açısından bakıldığında, çocuklarında modern teknolojiye, aile ortamından uzak durmaya ve boş zamanlarında kitap okumaya yönelik belirgin bir eğilim olduğu ortaya çıkmaktadır.

3.3.2. Teknolojik Ürünlerin Aileler Üzerindeki Etkileri

Araştırma örneklemini üyelerinin cevapları arasında, teknolojinin Ürdünlü aile üzerindeki etkisi; ikamet yeri, görüşülenler, yaş, eğitim seviyesi, akıllı telefon sayısı, bilgisayar sayısı ve TV sayısı gibi etkenler göz önünde bulundurularak istatistiksel olarak farklılık olup olmadığı incelenmiştir. Araştırmacı, aşağıdaki tablolarda gösterildiği gibi tek yönlü varyans ve scheffe analizi uygulamıştır.

Tablo 3.22 İkamet Yerine Göre Teknolojinin Ürdünlü Aile Üzerindeki Etkisi Tek Yönlü Varyans Analizi Sonucu

İkamet yeri	Ort.	S	F	Sig
Kuzey "Jareh"	2,95	0,50	1,99	0,13
Orta "Amman"	2,90	0,51		
Güney "Alkark"	3,04	0,52		

Önceki tablo F testi değerinin (1,99) olduğunu göstermektedir ($\alpha \leq 0,05$). Anlamlılık düzeyinde istatistiksel anlamda fonksiyon olmayan bir değerdir. Bu durum, çalışma örneklemini üyelerinin teknolojinin Ürdünlü aile üzerindeki etkisi sorularına verdikleri cevaplarda

“yaşanılan yere bağlı olarak” kriterinin istatistiksel düzeyde anlamlı bir farklılık ortaya koymadığını göstermektedir.

Tablo 3.23 Görüşülen Ebeveyne Göre Teknolojinin Ürdün Aile Yapısına Etkisi Tek Yönlü Varyans Analizi Sonucu

Görüşülen	Ort.	S	F	Sig
Anne	2,91	0,49	1,65	0,19
Baba	2,97	0,54		

Önceki tablo F testi değerinin (1,65) olduğunu göstermektedir ($\alpha \leq 0,05$). Anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak fonksiyon olmayan bir değerdir. Bu durum, çalışma örneklemini üyelerinin teknolojinin Ürdünlü aile üzerindeki etkisi sorularına verdikleri cevaplarda görüşülene bağlı istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığını göstermektedir.

Tablo 3.24 Yaş Göre Teknolojinin Ürdün Aile Yapısı Üzerindeki Etkisi Tek Yönlü Varyans Analizi Sonucu

Yaş	Ort.	S	F	Sig
25 ve Altı	2,83	0,69	2,206	0,026
26–30	2,94	0,63		
31–35	2,85	0,53		
36–40	2,80	0,52		
41–45	2,96	0,43		
46–50	2,95	0,46		
51–55	3,11	0,46		
56–60	2,93	0,41		
61 ve +	3,15	0,49		

Önceki tablo F testi değerinin (2,206) olduğunu göstermektedir. İstatistiksel olarak ($\alpha \leq 0,05$) anlamlılık düzeyinde anlamlı bir değerdir. Buna dayanarak çalışmanın örneklem üyelerinin ikinci bölümdeki cevaplarında farklılıklar olduğu ortaya çıkmaktadır: Yaşa bağlı olarak teknolojinin Ürdünlü aile üzerindeki etkisine yönelik farklılıkları tespit etmek için aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi bir post hoc (scheffe) karşılaştırma testi uygulanmıştır.

Tablo 3.25 Yaşa Göre Teknolojinin Ürdünlü Aile Üzerindeki Etkisi Bağlamındaki Farklılıklar Scheffe Testi Sonuçları

Yaş	Ort.	S	25 ve Altı	26–30	31–35	36–40	41–45	46–50	51–55	56–60	61 ve +
25 ve Altı	4,13	0,51		0,11-	0,02-	0,03	0,13-	0,12-	0,28-	0,1	0,32*
26–30	3,98	0,52			0,09	0,14	0,01	0,08	0,16	0,01	0,02-
31–35	4,21	0,35				0,05	0,10-	0,09-	0,25-	0,07	0,29-
36–40	3,82	0,28					0,16	0,15-	0,31	0,13	0,35*
41–45	3,94	0,38						0,06-	0,15	0,03	0,19-
46–50	3,94	0,44							0,15-	0,02	0,19-
51–55	3,89	0,33								0,18	0,03-
56–60	3,84	0,45									0,22-
61 ve +	3,90	0,46									
* İstatistiksel olarak 0,05 anlamlılık seviyesinde anlamlıdır.											

25 ve altı, 61 ve + yaş grubu arasında farkların olduğu önceki tablodan açıkça görülmektedir. Aradaki farkın 25 yaş ve altı lehine olduğu, aritmetik ortalamasının (4,13) olduğu, 61 ve + yaş grubunun aritmetik ortalamasının ise (3,90) olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Önceki tablodan da 36–40, 61 ve + yaş grubu arasında farkların olduğu ve farkın 61 ve + yaş grubu lehine olduğu, bu grubun aritmetik ortalamasının (3,90) olduğu, 36-40 yaş grubunun aritmetik ortalamasının ise (3,82) olduğu açıkça görülmektedir.

Tablo 3.26 Eğitim Seviyesine Göre Teknolojinin Ürdün Aile Yapısı Üzerindeki Etkisi Tek Yönlü Varyans Analizi Sonucu

Eğitim seviyesi	Ort.	S	F	Sig
İlkokul	2,98	1,04	1,49	0,17
Ortaokul	3,03	0,45		
Lise	2,82	0,54		
Ön lisans	2,95	0,47		
Lisans	2,99	0,51		
Lisansüstü eğitim	2,92	0,45		
Okuma yazma bilmeyen	3,57	0,000		

Önceki tablo F testi değerinin (1,49) olduğunu göstermektedir ($\alpha \leq 0,05$). Anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak fonksiyon olmayan bir değerdir. Bu durum, çalışma örneklemini

üyelerinin teknolojinin Ürdünlü aile üzerindeki etkisi cevaplarında eğitim seviyesine bağlı olarak istatistiksel düzeyde anlamlı bir farklılık olmadığını göstermektedir.

Tablo 3.27 Akıllı Telefon Sayısına Göre Teknolojinin Ürdün Aile Yapısı Üzerindeki Etkisi

Akıllı telefon sayısı	Ort.	S	F	Sig
Yok			13,68	0,000
1-2	2,78	,58		
3-4	2,96	,44		
5 +	3,11	,45		

Önceki tablo F testi değerinin (13,68) olduğunu göstermektedir. İstatistiksel olarak ($\alpha \leq 0,05$) anlamlılık düzeyinde anlamlı bir değerdir. Buna dayanarak çalışmanın örneklem üyelerinin birinci bölümdeki cevaplarında farklılıklar olduğu ortaya çıkmaktadır: Teknolojinin Ürdünlü aile üzerindeki etkisinin, akıllı telefon sayısına bağlı olarak farklılıklarını tespit etmek için aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi bir post hoc (scheffe) karşılaştırma testi uygulanmıştır.

Tablo 3.28 Akıllı Telefon Sayısına Göre Teknolojinin Ürdünlü Aile Üzerindeki Etkisi

Akıllı telefon sayısı	Ort.	S	Yok	1-2	3-4	5 ve +
Yok						
1-2	2,78	,58			0,18*	0,32*
3-4	2,96	,44				0,11
5 +	3,11	,45				
* İstatistiksel olarak 0,05 anlamlılık seviyesinde anlamlıdır.						

Önceki tablo, (1-2) ve (3-4) cevapları arasında fark olduğunu ve farkın aritmetik ortalaması (2,96) olan telefon sayısı (3-4) lehine olduğunu göstermektedir. Akıllı telefon sayısı (1-2) olurken aritmetik ortalama (2,78) olmuştur. (1-2) ve (5 ve +) cevapları arasında fark olduğunu ve farkın aritmetik ortalaması (3,11) olan telefon sayısı (5 ve +) lehine olduğunu göstermektedir. Akıllı telefon sayısı (1-2) olurken aritmetik ortalama (2,78) olmuştur.

Tablo 3.29 Televizyon Sayısına Göre Teknolojinin Ürdün Aile Üzerindeki Etkisi

TV sayısı	Ort.	S	F	Sig
Yok	2,54	0,25	2,43	0,06
1-2	2,92	0,51		
3-4	3,11	0,52		
5 +	3,00	0,20		

Önceki tablo F testi değerinin (2,43) olduğunu göstermektedir ($\alpha \leq 0,05$). Anlamlılık düzeyinde istatistiksel bir fonksiyon olmayan bir değerdir. Bu durum, çalışma örneklemini

üyelerinin teknolojinin Ürdünlü aile üzerindeki etkisi cevaplarında TV sayısına bağlı olarak istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığını göstermektedir.

Tablo 3.30 Bilgisayar Sayısına Göre Teknolojinin Ürdün Aile Yapısı Üzerindeki Etkisi

Bilgisayar sayısı	Ort.	S	F	Sig
Yok	2,82	0,63	3,55	0,01
1-2	2,97	,470		
3-4	3,03	0,23		
5 +	3,26	0,44		

Önceki tablo F testi değerinin (3,55) olduğunu göstermektedir. İstatistiksel olarak ($\alpha \leq 0,05$) anlamlılık düzeyinde anlamlı bir değerdir. Buna dayanarak çalışmanın örneklem üyelerinin birinci bölümdeki cevaplarında farklılıklar olduğu ortaya çıkmaktadır. Farklılıkları tespit etmek için aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi bir post hoc (scheffe) karşılaştırma testi uygulanmıştır.

Tablo 3.31 Bilgisayar Sayısına Göre Teknolojinin Ürdün Aile Yapısı Üzerindeki Etkisi Scheffe Testi Sonuçları

Bilgisayar sayısı	Ort.	S	Yok	1-2	3-4	5 ve +
Yok	2,82	0,63		0,14	0,21-	0,43*
1-2	2,97	,470			0,06-	0,29-
3-4	3,03	0,23				0,22-
5 +	3,26	0,44				
* İstatistiksel olarak 0,05 anlamlılık seviyesinde anlamlıdır.						

Önceki tablo, (yok) ve (5 ve +) cevapları arasında fark olduğunu ve farkın aritmetik ortalaması (3,26) olan bilgisayar sayısına (5 ve +) lehine olduğunu göstermektedir. Bilgisayar sayısına (yok) olurken aritmetik ortalama (2,82) olmuştur.

3.4. Geleneksel Ürdün Ailesi ile Modern Ürdün Aile Yapısı Arasında Farklılıklar

3.4.1. Geleneksel ve Modern Aile Katılımcıları Arasındaki Farklar

Araştırmanın üçüncü sorusunu cevaplamak için geleneksel Ürdün ailesinin yapısı ile modern Ürdün ailesinin yapısı arasındaki farkları kapsamında aritmetik ortalamaları ve standart sapması hesaplanmıştır.

Tablo 3.32 Geleneksel Ürdün Ailesinin Yapısı ile Modern Ürdün Ailesinin Yapısı Arasındaki Farklar

No	Anket paragrafları	Ort.	S	R
1	Eskiden örf ve adetlere daha bağlıydım.*	3,33	1,07	8
2	Önemli günlerde (düğün, taziye, nişan, mezuniyet, hastalık) telefon aracılığıyla iletişim kuruyorum.*	3,25	1,10	9
3	Önemli günlerde (düğün, taziye, nişan, mezuniyet, hastalık) yüz yüze iletişim kurarım.	3,47	1,29	7
4	Eşimin akrabaları hayatımıza müdahale ediyor.	2,37	1,33	14
5	Aile ile ilgili kararları baba alır.*	3,79	1,10	3
6	Kararları birlikte alırız.	3,50	1,26	6
7	Anne uzun saatler boyunca evin dışında çalışır.	2,69	1,82	13
8	Kız ve erkek çocuklarımızı ayırt ediyorum.*	2,03	1,74	15
9	İşteyken çocuklarımız kreşe gidiyorlar.	3,14	2,09	10
10	Çocuklarımız yaz okullarına gidiyorlar.*	2,91	1,82	11
11	Çocuklarımız yaz tatillerini kuzenleriyle geçirir.*	2,77	1,23	12
12	Her gece ailecek takılıyoruz.	3,70	1,04	4
13	Her gün yemek masasında buluşuyoruz.	3,91	1,27	2
14	Çocuklarımla aramda bir uçurum olduğunu hissediyorum.	1,98	1,04	16
15	Çocuklarımla arkadaşlarını tanıyorum.*	4,18	,990	1
16	Çocuklarıma bazı durumlarda hareket etme özgürlüğü veriyorum.	3,68	,980	5
Toplam: Geleneksel Ürdün aile yapısı ile modern Ürdün aile yapısı arasındaki farklar		3,17	,480	
*1.2.5.8.10.11.12.15. numaralı maddeler faktör yükü düşük olduğu için ölçekten çıkarılmıştır.				

Önceki tablo, toplamın aritmetik ortalama değerinin (3,17) olduğu geleneksel Ürdün ailesinin yapısı ile modern Ürdün ailesinin yapısı arasındaki farkları alanındaki ögeler için aritmetik ortalama ve standart sapma değerlerini göstermektedir. Bu değerler (1,98–4,18) arasında değişmektedir. İlk sırada “Çocuklarımla arkadaşlarını tanıyorum” ortalama en yüksek puanla (4,18) 15. paragraf yer almıştır. Bunu on üçüncü paragraf takip etmektedir “Her gün yemek masasında buluşuyoruz” adlı paragrafın aritmetik ortalaması 3,91 olarak görülmüştür. Ardından beşinci paragraf 13. sırada yer almıştır “Aile ile ilgili kararları baba alır” aritmetik ortalaması (3,79) olarak tespit edilmiştir. 4. sırada 12. paragrafta bulunan “Her gece ailecek takılıyoruz” ifadesi 3,70 aritmetik ortalama almıştır. 5. sıraya ise on altıncı paragraf gelmiştir “Çocuklarıma bazı durumlarda hareket etme özgürlüğü veriyorum” ortalama (3,68) puan almıştır. Paragrafta en düşük sıra on dördüncü paragrafta aittir. “Çocuklarımla aramda bir uçurum olduğunu hissediyorum” aritmetik ortalaması 1,98’dir. Bunu 15. sırada sekizinci paragraf takip etmektedir. “Kız ve erkek çocuklarımızı ayırt ediyorum” paragrafının aritmetik

ortalaması (2,03) olarak görülmüştür. Devamında 14. sırada, aritmetik ortalaması (2,37) olan dört numaralı “Eşimin akrabaları hayatımıza müdahale ediyor” gelmiştir. Daha sonra ise yedinci madde gelmektedir. “Anne uzun saatler boyunca evin dışında çalışır” ortalama (2,69) puanla 13. sırada yer almıştır. Bunu 12. sırada on bir numaralı madde takip etmiştir. “Çocuklarım yaz tatillerini kuzenleriyle geçirir” aritmetik ortalaması (2,77) olmuştur.

Önceki tablodaki aritmetik ortalamalar ve standart sapmalara dayanarak geleneksel Ürdün aile yapısı ile modern Ürdün aile yapısı arasında büyük ve net farklılıklar olmadığı açıktır. Yani ebeveynler hâlâ birlikte büyüdükleri eski gelenek ve göreneklere bağlılardır. Ayrıca ebeveynlerin çocuklarını hâlâ günlük olarak takip ettiği görülmektedir. Bu da modernliğin Ürdün ailesini etkilemediği ve ebeveynlerle çocuklar arasında bir uçurum olmadığı anlamına gelmektedir.

3.4.2. Geleneksel ve Modern Ailenin İstatistiksel Farklılık

Araştırma örneklemini üyelerinin cevapları arasında geleneksel Ürdün ailesinin yapısı ile modern Ürdün ailesinin yapısı arasındaki farkları; ikamet yeri, görüşülen kişi, yaş, eğitim seviyesi, akıllı telefon sayısı, bilgisayar sayısı ve TV sayısına göre istatistiksel farklılığa yönelik inceleme aşağıda yer almaktadır. Araştırmacı, aşağıdaki tablolarda gösterildiği gibi tek yönlü varyans ve scheffe analizi uygulamıştır.

Tablo 3.33 İkamet Yerine Göre Geleneksel ve Modern Ürdün Ailesinin Yapısı Arasındaki Farkları (Tek Yönlü Varyans Analizi Sonucu)

İkamet yeri	Ort.	S	F	Sig
Kuzey "Jaresh"	3,27	0,53	8,47	0,0001
Orta "Amman"	3,32	0,51		
Güney "Alkark"	3,10	0,44		

Önceki tablo F testinin değerinin (8,47) olduğunu göstermektedir. İstatistiksel olarak ($\alpha \leq 0,05$) anlamlılık düzeyinde anlamlı bir değerdir. Buna dayanarak çalışmanın örneklem üyelerinin birinci bölümdeki cevaplarında farklılıklar olduğu ortaya çıkmaktadır: Geleneksel Ürdün ailesinin yapısı ile modern Ürdün ailesinin yapısı arasında ikamet yerine bağlı olarak farklılıkları tespit etmek için aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi bir post hoc (scheffe) karşılaştırma testi uygulanmıştır.

Tablo 3.34 İkamet Yerine Göre Geleneksel ve Modern Ürdün Ailesinin Yapısı Arasındaki Farkları (Scheffe Testi Sonuçları)

İkamet yeri	Ort.	S	Kuzey "Jaresh"	Orta "Amman"	Güney "Alkark"
Kuzey "Jaresh"	3,27	0,53		*0,22	0,04
Orta "Amman"	3,32	0,51			*0,17
Güney "Alkark"	3,10	0,44			
* İstatistiksel olarak 0,05 anlamlılık seviyesinde anlamlıdır.					

Önceki tabloda (Amman ve ALKarak)'ın cevaplarında farklılıklar olduğu ve farkın aritmetik ortalamasının (3,32) ile Amman lehine olduğu, Karak'ın aritmetik ortalamasının ise (3,10) olduğu görülmektedir. Ayrıca (Amman ile Cerash) arasında farkların bulunduğu ve farkın aritmetik ortalamasının (3,32) ile Amman lehine olduğu, Cerash'in aritmetik ortalamasının ise (3,27) olduğu görülmektedir.

Tablo 3.35 Görüşülen Ebeveyne Göre Geleneksel ve Modern Ürdün Ailesinin Yapısı Arasındaki Farkları (Tek Yönlü Varyans Analizi Sonucu)

Görüşülen	Ort.	S	F	Sig
Anne	3,17	0,48	0,069	0,79
Baba	3,16	0,47		

Önceki tablo F testi değerinin (0,069) olduğunu göstermektedir ($\alpha \leq 0,05$). Anlamlılık düzeyinde istatistiksel fonksiyon olmayan bir değerdir. Bu durum, çalışma örneklemini üyelerinin geleneksel Ürdün aile yapısı ile modern Ürdün aile yapısı arasındaki farkları konusundaki cevaplardaki farklılıkların görüşülene bağlı istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığını göstermektedir.

Tablo 3.36 Yaşa Göre Geleneksel ve Modern Ürdün Ailesinin Yapısı Arasındaki Farkları (Tek Yönlü Varyans Analizi Sonucu)

Yaş	Ort.	S	F	Sig
25 ve Altı	3,21	0,55	2,609	0,009
26 – 30	3,33	0,50		
31 – 35	3,28	0,50		
36 – 40	3,16	0,47		
41 – 45	3,09	0,40		
46 – 50	3,19	0,45		
51 – 55	3,04	0,39		
56 – 60	2,95	0,47		
61 ve +	3,27	0,64		

Önceki tablo F testi değerinin (2,609) olduğunu göstermektedir. İstatistiksel olarak ($\alpha \leq 0,05$) anlamlılık düzeyinde anlamlı bir değerdir. Buna dayanarak çalışmanın örneklem üyelerinin birinci bölümdeki cevaplarında farklılıklar olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu farklılıkları tespit etmek için aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi bir post hoc (scheffe) karşılaştırma testi uygulanmıştır.

Tablo 3.37 Yaşa Göre Geleneksel ve Modern Ürdün Ailesinin Yapısı Arasındaki Farkları (Scheffe Testi Sonuçları)

Yaş	Ort.	S	25 ve Altı	26–30	31–35	36–40	41–45	46–50	51–55	56–60	61 ve +
25 ve Altı	4,13	0,51		0,11	0,07	0,05	0,11	0,01	0,16	0,25	0,06
26–30	3,98	0,52			0,04	0,16	0,23	0,13	0,17	*0,37	0,05
31–35	4,21	0,35				0,12	0,18	0,08	0,23	*0,32	0,005
36–40	3,82	0,28					0,06	0,04	0,11	0,20	0,11
41–45	3,94	0,38						0,10	0,05	0,14	0,17
46–50	3,94	0,44							0,15	0,24	0,07
51–55	3,89	0,33								0,09	0,32
56–60	3,84	0,45									0,32-
61 ve +	3,90	0,46									
* İstatistiksel olarak 0.05 anlamlılık seviyesinde anlamlıdır.											

Önceki tablo, (26–30) ve (56–60) yaş gruplarının cevapları arasında fark olduğunu ve farkın aritmetik ortalamasının (3,98) olup farkın (26-30) olan yaş grubu lehine olduğunu göstermektedir. Ayrıca (31–35) ve (56–60) yaş gruplarının cevapları arasında fark olduğu ve farkın aritmetik ortalamasının (4,21) olduğu anlaşılmaktadır. Bu farkın (31-35) yaş grubu lehine olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.38 Eğitim Seviyesine Göre Geleneksel ve Modern Ürdün Ailesinin Yapısı Arasındaki Farkları (Tek Yönlü Varyans Analizi Sonucu)

Eğitim seviyesi	Ort.	S	F	Sig
İlkokul	3,44	0,70	2,81	0,011
Ortaokul	3,34	0,50		
Lise	3,04	0,43		
Ön lisans	3,19	0,48		
Lisans	3,23	0,46		
Lisansüstü eğitim	3,07	0,49		
Okuma yazma bilmeyen	3,43	0,000		

Önceki tablo F testi değerinin (2,81) olduğunu göstermektedir. İstatistiksel olarak ($\alpha \leq 0,05$) anlamlılık düzeyinde anlamlı bir değerdir. Buna dayanarak çalışmanın örneklem üyelerinin birinci bölümdeki cevaplarında farklılıklar olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu farklılıklar eğitim seviyesi açısından incelenmiştir. Farklılıkları tespit etmek için aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi bir post hoc (scheffe) karşılaştırma testi uygulanmıştır.

Tablo 3.39 Eğitim Seviyesine Göre Geleneksel ve Modern Ürdün Ailesinin Yapısı Arasındaki Farkları (Scheffe Testi Sonuçları)

Eğitim seviyesi	Ort.	S	İlkokul	Ortaokul	Lise	Ön lisans	Lisans	Lisansüstü eğitim	Okuma yazma bilmeyen
İlkokul	3,44	0,70		0,10	0,40*	0,25	0,21	0,37*	
Ortaokul	3,34	0,50			0,30*	0,14	0,11	0,26	
Lise	3,04	0,43				-0,15	-0,18	-0,03	
Ön lisans	3,19	0,48					-0,03	0,11	
Lisans	3,23	0,46						0,15	
Lisansüstü eğitim	3,07	0,49							
Okuma yazma bilmeyen	3,43	0,000							
* İstatistiksel olarak 0,05 anlamlılık seviyesinde anlamlıdır.									

Önceki tabloya dayanarak sonuçlar (ilkokul, lise) arasında farklılıklar olduğunu göstermiştir. Farkın aritmetik ortalaması (3,44) ile ilkokul lehine olurken, lise kademesinin aritmetik ortalaması (3,04) olmuştur. Bunun dışında (ilkokul, lisansüstü eğitim) arasında da fark olduğu, farkın ilkokul düzeyi lehine olduğu, aritmetik ortalamasının (3,44), lisansüstü eğitimin aritmetik ortalamasının ise (3,07) olduğu belirlenmiştir. Ayrıca (ortaokul, lise) arasında da farklılıklar olduğu ve bu farkın ortaokul lehine olduğu, aritmetik ortalamasının (3,34), lise aritmetik ortalamasının ise (3,04) olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 3.40 Akıllı Telefon Sayısına Göre Geleneksel ve Modern Ürdün Ailesinin Yapısı Arasındaki Farkları (Tek Yönlü Varyans Analizi Sonucu)

Akıllı telefon sayısı	Ort.	S	F	Sig
Yok			4,45	0,01
1-2	3,26	,53		
3-4	3,12	,46		
5 +	3,11	,42		

Önceki tablo F testi değerinin (4,45) olduğunu göstermektedir. İstatistiksel olarak ($\alpha \leq 0,05$) anlamlılık düzeyinde anlamlı bir değerdir. Buna dayanarak çalışmanın örneklem üyelerinin birinci bölümdeki cevaplarında farklılıklar olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu farklar akıllı telefon sayısına bağlı olarak incelenmiştir. Farklılıkları tespit etmek için aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi bir post hoc (scheffe) karşılaştırma testi uygulanmıştır.

Tablo 3.41 Akıllı Telefon Sayısına Göre Geleneksel ve Modern Ürdün Ailesinin Yapısı Arasındaki Farkları (Scheffe Testi Sonuçları)

Akıllı telefon sayısı	Ort.	S	Yok	1-2	3-4	5 ve +
Yok						
1-2	3,26	,53			0,01	0,13*
3-4	3,12	,46				0,11
5 +	3,11	,42				
* İstatistiksel olarak 0,05 anlamlılık seviyesinde anlamlıdır.						

Önceki tablo, (1-2) ve (5 ve +) cevapları arasında fark olduğunu ve farkın aritmetik ortalamasının (3,26) olduğu ve neticenin (1-2) olan telefon sayısı lehine olduğunu göstermektedir. Akıllı telefon sayısı (5 ve +) olurken aritmetik ortalama (3,11) olmuştur.

Tablo 3.42 TV Sayısına Göre Geleneksel ve Modern Ürdün Ailesinin Yapısı Arasındaki Farkları (Tek Yönlü Varyans Analizi Sonucu)

TV sayısı	Ort.	S	F	Sig
Yok	3,31	,160	0,29	0,82
1-2	3,17	,480		
3-4	3,19	,540		
5 +	2,97	,120		

Önceki tablo F testi değerinin (0,29) olduğunu göstermektedir ($\alpha \leq 0,05$). Anlamlılık düzeyinde istatistiksel fonksiyon olmayan bir değerdir. Bu durum, çalışma örneklemini üyelerinin geleneksel Ürdün aile yapısı ile modern Ürdün aile yapısı arasındaki farkları konusundaki cevaplarında TV sayısına bağlı olarak istatistiksel bağlamda anlamlı bir farklılık olmadığını göstermektedir.

Tablo 3.43 Bilgisayar Sayısına Göre Geleneksel ve Modern Ürdün Ailesinin Yapısı Arasındaki Farkları (Tek Yönlü Varyans Analizi Sonucu)

Bilgisayar sayısı	Ort.	S	F	Sig
Yok	3,21	,530	1,01	0,38
1-2	3,17	,470		
3-4	3,07	,410		

5 +	3,04	,390		
-----	------	------	--	--

Önceki tablo F testi değerinin (0,87) olduğunu göstermektedir ($\alpha \leq 0,05$). Anlamlılık düzeyinde istatistiksel fonksiyonu olmayan bir değerdir. Bu durum, çalışma örnekleminin cevaplarında bilgisayar sayısına bağlı istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığını göstermektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Araştırma sonuçları, Ürdün ailesinin yapısında çağdaş dönemde meydana gelen değişim ve dönüşümlerin küreselleşme ve teknolojiye bağlı olarak Ürdün toplumunu etkilediğini ve bunun da Ürdün aile yapısında belirgin bir farklılaşmaya yol açtığını göstermiştir. Ürdün toplumu bu dünyanın bir parçası olduğu için çevresinde meydana gelen değişim ve dönüşümleri etkilemekte ve onlardan etkilenmektedir.

Çağdaş Ürdün toplumunda aile yapısının, yeni değer kavramlarının benimsenmesi küresel ve yerel iletişim araçları sayesinde farklı medeniyetlerle kültürel temasın artması yoluyla geçirdiği değişim bu çalışmayla gözler önüne serilmektedir. Görülen değişimler içerisinde en dikkat çekici olanlardan biri ailedeki rollerde kadın ve erkek arasındaki görev dağılımındaki farklılıklardır. Her iki tarafa verilen rollere katılım yoluyla, taraflar arasında bir görev ve rol alışverişi bulunmaktadır.

Ekonomik koşulların ve ebeveynlerle çocuklar arasındaki ilişkinin sürekliliğini teyit eden sosyal değer ve kavramlara sürekli bağlılığın bir sonucu olarak Ürdün ailesinin Ürdün toplumunda kendine özgü karakterini koruduğu da açıktır. Ancak Ürdün toplumu geniş aileden çekirdek aileye geçerek aile yapısında bir değişime tanık olmuştur. Bunun nedeni bazı geleneksel aile fonksiyonlarının değişmesi, eğitim düzeyinin yüksek olması, kırdan kente göçün artması ve ekonomik faaliyetlerin çeşitlenmesidir.

Ürdün toplumunun bir bölümünü üç düzeyde (kuzey, merkez ve güney) temsil eden bu araştırmanın nihai sonuçları, Ürdün ailesinin yapısında çağdaş dönemde meydana gelen değişikliklerin orta düzeyde olduğunu göstermiştir. Katılımcıların Ürdünlü ailenin yapısına ilişkin farklı bakış açılarını yansıtan yanıtları, toplumun ve ailenin karşı karşıya olduğu modern dönüşümlere ilişkin açık bir farkındalığı ortaya koymuştur. Aynı konu üzerinde daha önce yapılmış çalışmaların olmaması nedeniyle, bu araştırmanın sonuçları daha önce yapılan çalışmalarla tam olarak ilişkilendirilmemiş, daha ziyade ilgili bazı çalışmalarla kısmen ve bunlarla eşleşen sosyal teorilerle ilişkilendirilmiştir.

Araştırmanın ilk sorusuna ilişkin sonuçlar uç noktadadır. Sonuçlar, Ürdünlü ailenin çağdaş dönemdeki yapısının şu şekilde olduğunu göstermiştir: Ürdünlü bir ailedeki ebeveynlerin çocuklarına başkalarının haklarına saygı duymayı öğrettiği anlaşılmıştır. Saygılı davranış, çocuklara öğretilmesi gereken en önemli sosyal becerilerden biridir. Dinlemek, dikkat etmek, kurallara uymak ve saygının çocuğun kişiliğini nasıl güçlendirdiğini öğretmek önemlidir. Ayrıca onlara saygının, kendileri ve başkaları arasında adalet, nezaket ve hoşgörü

kavramlarını oluşturarak başkalarıyla güçlü ve sağlıklı bir ilişki kurduğu öğretilmelidir. Bu sonuçlar, Tarawneh (2018)'in çalışmasıyla tutarlıdır.

Çocuklara saygıyı öğretmek için alınabilecek en önemli tedbirlerden biri ebeveynlerin olumlu rol model olmalarıdır. Ebeveynler çocuklarına başkalarına nasıl saygı duymaları gerektiğini davranışlarıyla gösterirse çocuk da doğru davranış sergileyecektir. Ayrıca ebeveynlerin çocuklarına saygılı davranması, çocuklarının başkalarına nasıl davrandığına da örnek olacaktır. Bu yapısal-işlevselci kuram için geçerlidir.

Ürdünlü ailenin çağdaş dönemde çocuklarına saygılı davranarak ve onlara başkalarına nasıl saygı duyacaklarını öğreterek yaptığı şey budur. Ürdün ailesi, geleneksel geniş aileden, ebeveynlerin birlikte büyüdüğü gelenek ve göreneklerle bağlantılı olmayan, modern sosyalleşme üzerinde çalışan çekirdek bir aileye geçmiştir.

Araştırmanın sonuçları ebeveynlerin çocuklarını izlediklerini ve kişiliklerinde meydana gelen değişiklikleri takip ettiklerini göstermiştir. Çocukları izlemek ve takip etmek modern eğitim yöntemlerinden biri olarak kabul edilmektir. Ebeveynlerin çocuklarını izlemeye çalıştığı, kendilerine güvenmeyi ve kendi ihtiyaçlarını ifade etmeyi öğrenmeleri için kişisel alanlarını terk ettikleri yerdir. Ebeveynler, çocuklarında meydana gelen değişiklikleri fark ederek sosyalleşmede üzerlerine düşen rolü oynar ve onlara gerekli tavsiye ve rehberliği sağlarlar. Dolayısıyla Ürdünlü ailenin modern çağa denk gelmesi nedeniyle modern eğitime doğru ilerlediği açıkça ortaya çıkmaktadır. Bu, Ürdünlü bir ailede çocuklar ve ebeveynler arasındaki duygusal ilişkinin, onlara doğru rehberlik edilmesi, yaşadıkları zamana ayak uydurulması ve yeni çağın kabulü nedeniyle mükemmel olduğu sonucunu yüksek derecede doğrulamaktadır. Katılımcılardan biri çocuklara sevgi duygusunun gösterilmesi gerektiğini, bunun onların kişiliklerini geliştirmelerine ve güçlü bir kişilik yapısı oluşturmalarına yardımcı olduğunu belirtmiştir. Öte yandan duygusal açıdan boşluk hissetmemeleri için duygusal durumlarına da dikkat edilmesi gerekmektedir. Bu duruma dikkat edilmemesi çocuğun hayatında sosyal ve kişisel düzeyde sorunlara yol açmaktadır. Bu sonuçlar, modernleşme kuramıyla tutarlıdır ve aynı zamanda Tobal (2020) ve Baer'in (2018)'in çalışmaları ile benzer nitelikler taşımaktadır.

Araştırmanın sonuçları, ebeveynlerin çocuklarının sorunlarını yüksek derecede dinlediğini göstermiştir. Bu aynı zamanda modern eğitimin Ürdün aile yapısına girdiğini de göstermektedir. Çocukların sorunlarını dinlemek, onlara problem çözme becerilerini öğretmek ve çözüm bulmak için sorular sorarak onlarla iş birliği yapmak, uzun vadede çocukların krizleri aşabilme becerilerine olan güvenlerini güçlendirmektedir. Benzer sonuçlar Tubal (2020), Baer (2018) ve Majid (2020)'in çalışmalarında da ortaya koyulmuştur. Bu, ebeveynlerin çocuklarına

sağlıklı bir kişilik inşa etmek için onlara yaşam becerileri ve sosyal beceriler öğretmek kendilerine güvenmeyi sağlamaları sonucunu doğrulamaktadır. Çocuklarının saygı, problem çözme, bağımsızlık ve başkalarıyla iş birliği ile karakterize edilecek kişiliğini geliştirirler. Bu beceriler çocukların, çevresindeki olaylara katılmalarını aktif ve etkili bir birey olarak kendilerini toplumda önemli hissetmelerini sağlamaktadır. Bu tür eğitim modernleşme kuramı ve Lerner'in sosyal modernleşme kuramıyla tutarlıdır.

Yüksek derecede ortaya çıkan sonuçlar arasında babanın ev masraflarındaki sorumluluğu da yer almıştır. Mevcut durum, Ürdünlü aile yapısında meydana gelen değişime ve annenin ev dışında çalışmak üzere ayrılmasına rağmen hala evin asıl sorumlusunun baba olduğunu ancak bu yapılanmanın anneye bağımlılık yaratmadığını göstermektedir. Bu işlevsel yapılandırıcılık teorisi için geçerlidir. Aynı zamanda Adnan (2011) ve Al-Bakkar (2010)'ın çalışmalarıyla da uyumludur. Bu nedenle, zorlu ekonomik koşullar nedeniyle ailenin ihtiyaçlarının karşılanması çatışma yaşanmasına yol açmaktadır. Aile masraflarının artmasının yanı sıra ebeveynlerin ailenin ihtiyaçlarını hızlı bir şekilde karşılayamaması, modernleşmenin aile üzerindeki etkisinin bir sonucudur. Bu durum kadınların ev dışında çalışarak ailenin ihtiyaçlarını karşılamak için kocayla iş birliği yapmasına yol açmıştır. Bu sonuçlar, Tarawneh (2018)'in çalışması için geçerlidir ve modernleşme teorisiyle uyumludur. Böylece, ailenin ihtiyaçlarının karşılanmasında kadın ve erkek arasındaki iş birliğine rağmen ailenin ve evin asıl sorumlusunun baba olduğu görülmektedir.

Sonuçlar ayrıca ebeveynlerin çocuklarının sorunlarını diyalog ve karşılıklı anlayış yoluyla çözdüklerini göstermektedir. Ebeveynlerin çocuklarına hayatlarının her aşamasında doğruyu ve yanlışlığı öğrettiği ve onların çevrelerindeki toplumla bütünleşmelerine yardımcı olduğu görülmektedir. Görüşülen kişilerden biri de önce çocuklarının sorunlarını dinlediğini, ardından uygun önerilerde bulunarak çocuklarına sorunun çözümüne yönelik karar vermesinde yardımcı olduğunu söylemiştir. Bu sonuçlar modernleşme kuramı için geçerlidir. Bu sonuç aynı zamanda ebeveynlerin çocuklarının sorunlarını dinlediklerini ve yüksek oranda özgürce karar almalarına da yardımcı olduklarını gösteren sonuçlarla da tutarlıdır. Bu sonuç yapısal-işlevselci kuram ile de uyumludur.

Sonuçlar aynı zamanda eşler arasındaki ilişkinin karşılıklı anlayış üzerine kurulduğunu da göstermektedir. Ürdün ailesinde denge ve istikrarın görülmesiyle birlikte Ürdün ailesindeki ilişkinin aile üyeleri ve eşler arasındaki iş birliğine dayandığı da anlaşılmaktadır. Ayrıca Ürdünlü ailede alınan kararların kendi aralarında karşılıklı istişareye dayandığı da söylenebilir. Bu sonuçlar Ürdünlü ailenin çağdaş dönemle bütünleştiğini göstermektedir. Ailenin statü ve

rollerinin çoklu ve birbirine bağı olduğu bir sosyal sistem olması nedeniyle edilen sonuçlar yapısal-işlevselci kuramla uyumludur.

Ebeveynlerin çocuklarına eğitim verme ve onlarla oyun oynama konusunda orta derecede iş birliği yaptığı görülmektedir. Geçmişte çocuklarına bir şeyler öğretmek ve onlarla oynamak için birincil güven kaynağı anne olmuştur. Modern dönemde çocuklarla oynamanın da modernleştiği ve modern eğitim yöntemlerine dayandığı görülmektedir. Bu sonuç Lerner'ın sosyal modernleşme kuramıyla tutarlıdır. Araştırmanın sonuçları ayrıca Ürdünlü ailedeki ilişkinin iş birliğine ve ev işlerine katılıma dayalı olduğunu göstermiştir. Bu, Tarawneh (2018)'in çocuk yetiştirmede ebeveynler arasındaki iş birliğine ve ev ihtiyaçlarının paylaşılmasına işaret eden çalışmasıyla tutarlıdır.

Ebeveynlerin çocuklarına az da olsa sert davrandığı anlaşılmaktadır. Yani övme, iltifat etme, cezadan ve bağarmaktan kaçınıldığı görülmektedir. Ancak elbette çocuklara bazı sınırlar koyulmaktadır. Çocukların kendilerini güvende hissetmelerini ve kontrolden çıkmamalarını sağlayacak sınırlar çizilmektedir. Ayrıca ceza yerine ödül kullanılmaktadır. Katılımcılardan biri çocuklarına bu şekilde davrandığını açıklamıştır: Oğlu iyi davranırsa onu ödüllendirdiğini, kötü davranırsa cezalandırmadığını, mahrum bıraktığını belirtmiştir. Bu sonuçlar modernleşme kuramı, Lerner'ın sosyal modernleşme kuramı ve Bayer (2013)'in çalışmasıyla tutarlıdır.

Araştırmanın ilk soruya ilişkin sonuçları, yanıtlayanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı farkların olduğunu ve farkın baba lehine olduğunu göstermiştir. Bu sonuç, ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan aileye karşı sorumluluğun büyük bir kısmını erkeklerin taşıdığını göstermektedir. Bunun nedeni Ürdün toplumunda bilinen ataerkil otoritedir. Baba aile piramidinin başıdır, ailenin ihtiyaçlarını karşılamak için çalışır ve aynı zamanda aile kararlarında da yöneticidir.

Yaş değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı farkların olduğu ve bu farklılıkların tamamının (31-35) yaş grubu lehine olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç, bu çağdaki bireylerin antik ve modern dönemlere eşlik eden orta kuşak olduğunu göstermektedir. Bu grup (1989-1993) yılları arasında doğmuştur, yani küreselleşme ve modernitenin Ürdün toplumuna girmesinden önce çocukluklarına başlamışlar ve daha sonra ebeveynlerinin yetiştirdiği değer ve geleneklerle büyümüşlerdir. 2000 yılından sonra küreselleşme ve modernitenin Ürdün toplumuna girmesiyle geleneksel toplum ile modern toplum arasında bir geçiş dönemi de yaşanmıştır. Bu yaş grubunun çocukları ise artık teknoloji ve modernlik çağına gelmişlerdir. Bu nedenle geleneksel toplum ile modern toplum arasındaki bütünleşmeden dolayı cevaplarında belirgin farklılıklar bulunmaktadır.

Sonuçlar, iki telefona sahip olanlar ile beş veya daha fazla telefona sahip olanlar arasında bir evdeki akıllı telefon sayısına göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğunu göstermiştir. Bu durum, teknoloji girişinin Ürdünlü ailenin yapısının değişmesinde büyük bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Yani akıllı telefonların ve onlarla bağlantıların sayısı arttıkça, küresel toplumlara ve moderniteye açıklık da artmaktadır.

Yaşanan yer, eğitim düzeyi, evdeki televizyon ve bilgisayar sayısı açısından aralarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Bu durum, Ürdünlü ailenin moderniteye entegrasyonu ve ailenin yapısında meydana gelen değişim için yaşanan yer ile eğitim düzeyi arasında herhangi bir ilişkinin bulunmadığını göstermektedir.

İlk soruya verilen yanıttan önsel olarak çıkan sonuç, Ürdünlü ailenin yapısında çağdaş dönemde belirgin bir değişiklik olduğudur. Ailedeki roller ve sosyal statüdeki değişim açısından bakıldığında bu değişim sorumluluklarda, aile katılımında ve modern sosyalleşme yöntemlerinde açıkça görülmektedir.

İkinci soruyla ilgili çalışmanın sonuçları orta düzeydedir. Sonuçlar, ebeveynlerin çocuklarını genel olarak internet kullanımında, özel olarak ise sosyal medya platformlarını kullanımları sırasında izlediklerini göstermiştir. Çocukları izlemek ve takip etmek ebeveynlerin çocuklarını, özellikle de gençleri korumak için kullandıkları eski bir yöntemdir. Teknolojinin hayatlarına girmesiyle birlikte çocuklara yönelik riskler artmış olsa da aile bireyleri arasındaki ilişkiler güçlü kalmıştır. Bunun nedeni, ebeveynlerin çocuklarını ve sosyal medya platformlarını izlemesi ve takip etmesidir. Bu uygulama, çocukları için bir tehlike olup olmadığını keşfetmelerine yardımcı olmaktadır. Bu tehlikeler arasında kötü web sitelerine bağımlılık veya çocuğun kötü insanlar tarafından şantajla maruz kalması yer almaktadır. Bu nedenle ebeveynlerin çocuklarını ve sosyal medya platformlarını izlemesi, çocuklarının teknoloji nedeniyle maruz kalabileceği sorunların çözümünde erken müdahale edilmesine yardımcı olmaktadır. Bu modernleşme kuramı ve Lerner'ın sosyal modernleşme kuramı için geçerlidir.

Katılımcılardan biri ayrıca çocuklarının telefonlarını ve çevrim içi arama geçmişlerini kontrol ederek takip ettiklerini söylemiştir. Artık çocukların telefonlarını izlemeye yönelik özel programlar vardır ve Facebook, YouTube gibi bazı sosyal medya platformları da çocukları ebeveynlerin özel telefonlarından izlemeye yönelik farklı bir özellik yayımlamıştır.

Araştırmacının görüşüne göre öncelikle çocuğun hata yapmaması ve ikinci olarak ailesiyle arasındaki güvenin sarsılmaması için çocuğa veya gence ailesi tarafından izlendiği anlatılmalıdır. Çünkü çocukları takip etmek ve korumak ebeveynlerin görevidir ve çocukların da bunu kabul etmeseler bile farkına varmaları gerekmektedir. Çocuğun mahremiyetinin

dikkate alınması, kendine olan güveninin artması, kişiliğinin ve bağımsızlığının geliştirilmesi açısından önemlidir. Ebeveynlerin de çocuklarını izleme ve koruma rollerinden vazgeçmemeleri için bu denge sağlanmalıdır.

Araştırmanın sonuçları, teknolojinin ailelerin ülke dışında ve yaşadıkları şehir dışında ikamet eden çocukları ve yakınlarıyla görüntülü görüşmeler ve internet üzerinden hızlı iletişim yoluyla bağlantı kurmasını kolaylaştırdığını göstermiştir. Katılımcılardan biri, o dönemde ülke dışındaki çocuklarıyla posta yoluyla gönderilen kâğıt mektuplar aracılığıyla iletişim kurduğunu ve yanıtın mektubun gönderilmesinden bir veya iki ay sonra geldiğini söylemiştir. Artık teknoloji ve sosyal medya platformları sayesinde iletişim kolay ve hızlı hale gelmiştir. Bu durum Ürdünlü aileleri de olumlu etkilemiştir.

Araştırmanın sonuçları ayrıca çocukların interneti okul ödevlerini yapmak için orta derecede kullandıklarını da göstermiştir. Modernitenin Ürdün toplumu ve ailesine girişiyle birlikte çoğu çocuk, okul ödevlerini yapmak ve sorunlara hızlı bir şekilde çözüm bulmak için interneti kullanmaya yönelmiştir. Bu yöntem onların entelektüel çaba harcamasını engellemiş ve akademik çözümler teknolojik olarak sağlanır hale gelmiştir.

Öte yandan okullar dijital eğitime geçerek öğrencilerin derslerini ve ödevlerini elektronik ortamda yapmalarını sağlamıştır. Modern teknolojinin hızla gelişmesiyle birlikte internet üzerinden eğitim sitelerine erişilmesi ve öğrencinin dijital sınıf ödevlerini çözmesini kolaylaştıran özel eğitim uygulamalarına ulaşmak mümkün hale gelmiştir. Bu siteler ve uygulamalar, kendine özgü etkileşimli platformlar, sorular, alıştırma ve eğitim materyalleri içerebilmektedir. Sorunları çözmeye ve yazılı çalışmalar sunmaya yönelik araçlar ek olarak kullanılabilir. Dijital sınıf ödevlerini çözerken akıllı telefon, bilgisayar ve tabletler gibi çeşitli araçlardan yararlanılabilmektedir. Bu toplum 5.0 kuramıyla tutarlıdır.

Araştırmanın sonuçları, çocukların aile oturumları sırasında yüksek oranda internete girdiğini, ebeveynlerin ise aile oturumları sırasında düşük düzeyde internette gezindiklerini göstermiştir. Bu, ebeveyn nesli ile çocuk nesli arasındaki büyük farkı göstermektedir. Teknolojinin bu dönemde Ürdün aile yapısı üzerindeki etkisinin açık bir sonucu olarak değerlendirilmektedir. Bu Lerner'ın sosyal modernleşme kuramı için geçerlidir. Öte yandan çocukların ve ebeveynlerin zamanlarını orta derecede internette gezinerek geçirdikleri de anlaşılmaktadır. Aile üyelerinin internette birden fazla siteyi keşfetmek için uzun saatler harcadıkları görülmektedir ve bu da Ürdünlü aile üyeleri arasındaki sosyal değer sisteminde bir değişiklik olduğu anlamına gelmektedir. İnternetin aşırı kullanımı, Ürdün toplumunda bilinen kolektif değerleri ve ekip çalışması değerlerini değil bireysel değerleri geliştirmektedir. İnternetin bireysel kullanımı aynı zamanda ergenler arasında izolasyona yol açmakta, bu da

onların sosyal etkileşim ve gelişim fırsatlarını azaltmaktadır. Bu, yapısal-işlevselci kuram ve Tarawneh (2018)'in çalışmasıyla tutarlıdır.

Bir araştırmacının görüşüne göre sosyal medyanın yaygınlaşması Ürdünlü gençlerin özlem ve yaşamlarını büyük oranda değiştirmiştir. Sosyal medya platformlarından iş imkânları ve maddi kazanç elde edilmesi ekonomik ve politik faaliyetlerin artmasına neden olmuştur. Öte yandan sosyal medya platformlarında fikirlerini gerçek hayatta olduğundan daha özgür bir şekilde ifade etmektedirler. Bazı Ürdünlü gençler, internet aracılığıyla kendi projelerini yaratırken, diğerleri sosyal medya platformlarında siyasi eleştirmenler haline gelmiştir. Aynı zamanda gençler sosyal medya platformlarını kendileri için bir eğlence aracı olarak benimsemiş ve bir kısmı bu vasıta ile ünlü olmuştur. Mağaza ve restoranların reklamlarını yapmışlar, bu da onlara maddi gelir getirmiştir. Bu durum olumlu ekonomik yönlerden biridir. Burada araştırmacının görüşü toplum 5.0 kuramıyla örtüşmekte ve Tarawneh'in çalışmasıyla farklılık göstermektedir. Tarawneh, bu olgunun modern teknolojinin Ürdünlü aileye yönelik oluşturduğu tehditlerden biri olduğunu tespit etmiştir. O, Ürdünlü gençlerin interneti ünlüleri taklit etmek, onları kıyafet ve saç modellerinde özendirmek için kullanması nedeniyle teknolojinin Ürdünlü aile üyeleri arasında ekonomik ve sosyal bir çatışma yarattığını ve bunun da Ürdün ailesinin parçalanmasına yol açtığını söylemiştir.

Araştırmanın sonuçları, çocukların zamanını televizyon izleyerek geçirdiklerini ve ayrıca televizyon programlarını izlemek için orta derecede interneti kullandıklarını göstermiştir. Günümüzde internet, Shahid platformu ve Netflix platformu gibi dizi ve film izlemeyi kolaylaştıran yaygın siteler aracılığıyla televizyona alternatif bir çözüm haline gelmiştir. Bu toplum 5.0 kuramı için de geçerlidir.

Ayrıca çocukların interneti ebeveynlerine danışmak yerine bilgi edinmek için orta derecede kullandıkları da tespit edilmiştir. Bu durum, aile sistemini ve ebeveynlere verilen rolleri, çocuklarına yönelik zayıf yönlendirici rolleri nedeniyle etkilemektedir. İnternet zengin bir bilgi ve birikim kaynağıdır. Çoğu web sitesinde artık çocuğun internette ve sosyal medya platformlarında maruz kalabileceği riskleri azaltmak için gizliliği etkinleştirilmekte ve çocuğun on üç yaşın altında olması durumunda ebeveyn iznini kabul etmektedir. Öte yandan önceki sonuçların da gösterdiği gibi ebeveynler çocuklarını interneti ve sosyal medya platformlarını kullanırken izlemektedir. Bu modernleşme kuramı ve toplum 5.0 KURamı için geçerlidir.

Araştırmanın sonuçları, çocukların ve ebeveynlerin internetten ve sosyal medya platformlarından orta derecede alışveriş yaptığını göstermiştir. Bunun nedeni satın almak istedikleri ürüne kolay ulaşabilmeleridir. Alıcı için zamandan ve emekten tasarruf sağlayan, çevrim içi alışverişini kolaylaştıran uygulamalar da bulunmaktadır. Bu sonuç modernleşme

kuramı için de geçerlidir. Ayrıca ebeveynlerin çocuklarıyla aynı evde olsalar bile internet aracılığıyla iletişim kurduğu ve çocukların da bunu yaptığı anlaşılmaktadır. Çoğu Ürdünlü aile, WhatsApp uygulamasında bir aile grubu oluşturmuştur ve bu uygulama aracılığıyla günlük olarak iletişim kurmaktadır. Bu iletişim aile üyeleri arasındaki izolasyonu artırabilmektedir. Ancak çalışmanın sonuçları çocukların internet nedeniyle izolasyonu tercih ettiğini zayıf derecede göstermiştir.

Ebeveynlerin ve çocukların kitap okumaya çok az zaman ayırdığı söylenebilir. Aile bireyleri, internetle birlikte kitap okumaktan uzaklaşmışlardır. Bilgiye erişim açısından internet onlar için en kolay yoldur. İnternetin PDF formatında kitaplar da sunması, gençlerin bu yöntemin normal kitap okumaktan daha kolay, satın almaktan daha ekonomik ve kitabı elle taşımaktan daha kolay olduğunu görmesini sağlamıştır.

Araştırmanın yaş değişimine ilişkin sonuçları, yaşı yirmi beşten küçük olanların cevapları ile altmış bir yaş ve üzeri olanların cevapları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğunu göstermiştir. Sonuçlar ayrıca yaşları 36-40 yaş grubunda olanlarla, yaşları altmış bir ve daha büyük olanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğunu göstermiştir. Bu sonuç, kişinin yaşlandıkça etrafındaki zorluklara karşı daha dirençli, bilinçli ve bilgili olduğunu yıllar boyunca biriktirdiği tecrübe ve deneyimlerin bu yaş grubu için büyük bir olgunluk yarattığını göstermektedir. Yirmi beş yaş altı olanlar ise modernleşme, değişim ve toplumsal dönüşüm döneminde yaşayan gruptur ve yaşamları sosyal olmaktan çok dijital bir yaşamdır. 36-40 yaş grubundakiler ise antik ve modern çağlara ve bunlar arasındaki geçiş dönemine eşlik eden kuşaktır. Ürdün toplumunda meydana gelen değişim ve dönüşümlerin ve Ürdün aile yapısının farkındadırlar.

Bir evdeki akıllı telefon sayısına ilişkin araştırmanın sonuçları, iki telefona sahip olanlar ile bir evde beş ve daha fazla telefona sahip olanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklar olduğunu göstermiştir. Sonuçlar, farklılıkların ikiden fazla telefona sahip olanlar lehine olduğunu göstermektedir. Bir evde akıllı telefon sayısı arttıkça Ürdünlü ailenin yapısında değişimin, moderniteye ve dijital çağa dönüşümün de o kadar büyük olacağı söylenebilir. Bu, teknolojinin Ürdün ailesi üzerindeki etkisini, sosyal ilişkiler ve aile üyelerine verilen roller üzerindeki etkisini göstermektedir ve bireyi bağımlılık nedeniyle vazgeçemez kılmaktadır.

Araştırmanın sonuçları, bir evdeki bilgisayar sayısına ilişkin istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğunu göstermektedir. Ayrıca sonuçların beş veya daha fazla bilgisayara sahip olanlar lehine olduğu ortaya çıkmıştır. Bu sonuç, bir evde bilgisayar sayısı arttıkça teknolojiyle olan bağın ve çağa ayak uydurmanın da artacağını göstermektedir. Bu sonuç, teknoloji ve modernitenin Ürdünlü ailenin yapısı üzerindeki etkisine dair net bir etkiyi yansıtmaktadır.

Yaşanan yer, katılımcılar, eğitim düzeyi ve evdeki televizyon sayısı açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

İkinci soruya ilişkin önceki sonuçlara göre teknolojik etkileşimler günümüzde Ürdün ailesinin yapısını etkilemiş durumdadır. Teknoloji, ebeveynlerin birincil ve tek bilgi ve sosyalleşme kaynağı olan aile içindeki rolleri değiştirerek Ürdün ailesinin yapısını değiştirmiştir. Teknolojinin gelişiyle erkek için bilgi kaynağı çoğalmıştır. Öte yandan aile üyeleri arasındaki iletişim elektronik hale gelmiş ve coğrafi olarak daha yaygın hale gelmiştir. Örneğin, gurbetçi bir baba ailesini telefon veya Facebook üzerinden kontrol etmek için aradığında, eşin veya çocukların doğru cevap vermesine gerek kalmamaktadır. Bu durumda babanın rolü, sosyalleşmeye yardımcı olacak yeni kaynakların ortaya çıkması yönünde azalmaktadır. Bu Tarawneh (2018)'in çalışmasıyla tutarlıdır.

Çoğu araştırma, teknolojinin etkisinin genel olarak aile üzerinde olumsuz bir etki yarattığını ve ebeveynlerle çocuklar arasındaki uçurumu genişlettiğini göstermiştir. Ancak bizim çalışmamızda ankete katılanların görüşlerine göre bu sonucun tam tersi kanıtlanmıştır. Yani Ürdünlü ailede ebeveynlerle çocuklar arasında teknolojiden dolayı bir uçurum yoktur. Bu sonucun nedeni ebeveynlerin çocuklarını interneti ve sosyal medya platformlarını kullanırken izlemeleri ve takip etmeleri, bunun da ebeveynlerle çocuklar arasındaki iletişimin güçlenmesine yardımcı olmasından kaynaklanabilmektedir. Öte yandan ebeveynlerin de teknoloji ve sosyal medya platformlarını kullanmaya başlaması çocuklarıyla aralarındaki mesafeyi azaltmıştır.

Üçüncü soruya ilişkin çalışmanın sonuçlarına göre geleneksel Ürdün ailesi ile modern Ürdün aile yapısı arasındaki farklar orta düzeydedir. Ebeveynlerin çocuklarının arkadaşlarını yüksek düzeyde tanıdığı tespit edilmiştir. Çocukların hayatında belli bir yaştan itibaren arkadaşlar onlar için aileden daha önemli hale gelmiştir. Hiç şüphe yok ki çocuklar için arkadaşlık önemli bir konudur çünkü bu yaşta arkadaşlar bir destek kaynağıdır. Özellikle de sosyal becerilerini geliştirmede birbirlerine yardım eden ve gençlerin genellikle yapma eğiliminde olduğu herhangi bir kötü davranışta bulunmayan iyi arkadaşlarsa bu daha da önemlidir.

Aile ilişkileri danışmanı Dr. Maysaa Rawashdeh ebeveynlerin, çocuklarının arkadaşlarının doğasını ve kimin iyi arkadaş kimin kötü arkadaş olduğunu bilmeye istekli olmaları gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca ebeveynlerin çocuklarına arkadaş seçmeyi öğretmeleri ve çocukların ebeveynlere karşı dürüst olmalarına dikkat etmeleri gerektiğini belirtmiştir. Çünkü ailenin bilgisi olmadan arkadaşlarının görüşünü almak, arkadaşlık sorunlarının risklerinden biri olarak kabul edilmektedir ve bu risk, aynı yaş aşamasında oldukları için deneyim eksikliğinden dolayı sorunlara yol açmaktadır.

Araştırmacının görüşüne göre ebeveynler, çocuklarının arkadaşlarının davranışlarının, onların yetiştirdiği değer ve ilkelere göre anormal olduğunu fark ediyorsa bu durumda ebeveynlerin çocuklarını bu arkadaşlarla geçirdikleri zamanı azaltmaları konusunda yönlendirmeleri gerekmektedir. Çünkü bu dolaylı olarak çocuklarının davranışlarını değiştirecek ve çocukların itaatsizlik etmelerine yol açabilecektir. Araştırmacı ebeveynlere, arkadaşlığın önemini hissettirmek için çocuklarının arkadaşlarını tanımalarını, kendilerini rahat hissetmeleri ve aralarındaki ilişkinin güçlenmesi için arkadaşlarını evlerine davet etmelerini tavsiye etmiştir.

Araştırmanın sonuçları, Ürdünlü ailenin düzenli olarak yemek masasında bir araya geldiğini göstermiştir. Aile üyeleri arasındaki ilişkileri güçlendiren, aralarındaki uçurumun hissedilmesini önleyen, sosyal ve duygusal ilişkinin geliştirilmesine yönelik çalışan bir programdır. Aynı yemek masasında buluşan ebeveynler, çocuklarının kişiliğinin birçok yönünü ortaya koymaktadır. Aynı durum ebeveynlerinin kişiliklerinin birçok yönünü açığa çıkaran çocuklar için de geçerlidir. Yemekte buluşmak çocukların ebeveynleriyle konuşması ve fikirlerini ifade etmesi için bir fırsattır çünkü çocuklar ebeveynlerini rol model olarak görmektedir. Bu, Ürdünlü ailenin her gün yemek masasında buluştuğunu belirten Tarawneh (2018)'in çalışması için de geçerlidir.

Aile içi kararların alınmasında babanın yönetici olduğu aile yapısının bu araştırmada da baskın olduğu görülmektedir. Ürdün toplumunda aileden baba sorumludur ve bu sonuç Ürdün aile yapısının değişmesiyle de değişmemiştir. Çağımızda baba otoritesi hala mevcut olduğundan, aile ile ilgili kararlar demokratik bir şekilde istişarede bulunulmakta ve son karar babaya verilmektedir. Geleneksel Ürdün ailesinde babanın otoritesi diktatörce ve aile üyeleri arasında kendileriyle ilgili kararlarda istişare bulunmamaktadır, kararı veren tek kişi baba olarak karşımıza çıkmaktadır. Ankete katılanlardan birinin yorumuna bakıldığında aile kararlarının birincil sorumlusu olmasına rağmen çocuklarını kendi kararını uygulamaya zorlamadığını, aksine onlara tavsiyelerde bulunup rehberlik ettiğini, kendi bakış açısını çocuklarına açıkladığını ve kendileri için en iyisini istediğini ifade etmiştir.

Ayrıca ebeveynlerin bazı durumlarda çocuklarına hareket özgürlüğü tanıdığı da orta derecede anlaşılmaktadır. Bu durum, aile kararlarında babanın yönetici olduğunu ancak çocuklara kendi kararlarını verme özgürlüğü tanıdığını ve babanın her zaman çocukların istediği gibi davranmadığını belirten önceki sonuç için de geçerlidir. Mutlak özgürlük, çocukların kısıtlama olmaksızın tamamen kendi kararlarını vermelerine izin vermek anlamına gelmektedir. Bu yöntem çocukların yeteneklerinin ve ihtiyaçlarının derinlemesine anlaşılmasına dayanır ve onların sorumluluklarını ve bağımsızlıklarını geliştirmektedir. Ancak

mutlak özgürlüğün, ebeveynlerin rehberliği ve kontrolünün eksikliğiyle ilişkilendirilmesi durumunda zararlı sonuçlar doğurabileceği unutulmamalıdır. Öte yandan kısıtlı özgürlük, çocukların davranışlarına kurallar ve sınırlamalar koymak ve dolayısıyla çocukların ebeveynlerinden direktifler almaları anlamına gelmektedir. Bu yöntem çocukları korumayı, onları doğru davranışa ve doğru kararlara yönlendirmeyi amaçlamaktadır. Ancak çocukların kendilerini baskı altında hissetmemeleri veya kendilerine olan güvenlerini kaybetmemeleri için bunu dikkatli bir şekilde yapmak gerekmektedir. Bu, yapısal-işlevselci kuram ve Lerner'in sosyal modernleşme kuramı için geçerlidir.

Araştırmacının görüşüne göre çocuk yetiştirmede özgürlük ve kısıtlama arasındaki dengenin anlaşılması oldukça önemlidir. En önemli amaç çocukların kişiliklerini geliştirip potansiyellerinin farkına varmalarını sağlamak, aynı zamanda onları başarıya ve sorumluluğa yönlendirmektir. Bu dengenin sağlanması, ebeveynler ve çocuklar arasındaki derin anlayışa, zor zamanlarda destek ve rehberlik sağlamaya bağlıdır.

Ürdünlü aile içinde alınan kararların orta derecede istişare yoluyla alındığı söylenebilir. Bu sonuç, Ürdünlü ailenin aile danışmanlığını üstlendiğini, ardından çocukları yönlendirip tavsiyelerde bulunduğunu, onlara bazı durumlarda hareket etme özgürlüğü tanıdığını ve nihai kararın büyük ölçüde babaya ait olduğunu gösteren önceki sonuçlarla tutarlıdır. Bu, Ürdün ailesinin, çağdaş dönemde moderniteye açık olmasına rağmen hâlâ eski Ürdün aile gelenek ve göreneklerine bağlı olduğu anlamına gelmektedir.

Araştırmanın sonuçları, geçmişte ebeveynlerin gelenek ve göreneklere nispeten daha bağlı olduklarını göstermiştir. Ayrıca ebeveynlerin, akrabalarıyla halka açık ortamlarda, yüz yüze ve telefonla orta derecede iletişim kurduğu da anlaşılmaktadır. Yani aile, önemli günlerde yakınlarıyla bazen yüz yüze, bazen de telefonla iletişim kurmaktadır. Bu, Ürdün ailesinin yapısında açık bir değişime işaret ederken sosyal etkileşimler açısından da geleneksel aile ile modern aile arasında bir ara konuma dönüştüğü ifade edilebilir. Geçmişte akrabalar arasındaki iletişimin tüm önemli gün ve gecelerde yüz yüze yapıldığı göz önünde bulundurulduğunda, günümüzde yüz yüze iletişim yoluyla sosyal ilişkilerin zayıfladığı görülmektedir. Bu zayıflık elbette sosyal ziyaretlerin azlığına yol açmaktadır. Sosyal ziyaretlerin azlığı da diyalogu, deneyim ve duygu alışverişini zayıflatmaktadır. Bu, modernite teorisiyle tutarlıdır. Teknolojinin girişi, sosyal değerleri bireysel değerlere dönüştürmeye çalıştığı için aile dışındaki ilişkileri değiştirmiş ve zayıflatmıştır. Bu durum, teknoloji kullanımının sosyal ve ailevi etkinliklere katılmamaya yol açtığını belirten Hassan (2014)'ın çalışmasıyla tutarlıdır. Gelenek ve göreneklere bağlılık açısından, geleneksel Ürdün ailesinin sahip olduğu gelenek ve

göreneklere olan bağının orta düzeyde zayıflaması nedeniyle, çağdaş dönemde Ürdün aile yapısında bazı değişiklikler meydana gelmiştir.

Ürdünlü bir ailedeki çocukların, ebeveynleri isteyken kreşe gitme oranları orta derecedir. Bu, çocukların sosyalleşmesinde üçüncü bir tarafın devreye girdiğini gösterir ve bu durum işlevsel yapılandırmacılık kuramı için geçerlidir. Çocuk için kreşe gitmek, günü ebeveynleri olmadan geçirmek anlamına gelir ve bu nedenle kreşe gitmeden önce çocuğun rahatlatılması gerekir. Çocuğun kreşe gitmesinden birkaç gün önce annenin çocuğuna gündüzleri işe gideceğini, bu süre zarfında kreşte olacağını, arkadaşlarının olacağını ve onlara yardımcı olacak birisinin bulunacağını açıklamaları gerekir. Günümüzde kreşler örnek teşkil eden ve eğitici hale gelmiş kurumlardır. Güvenlik standartlarını sağlamak da dahil olmak üzere çocuğun eğitim, sosyal ve kültürel yönlerden yetiştirilmesiyle ilgilenmektedirler. Bunların yanı sıra kreşler çocuklara yönelik eğlence ve eğitici aktiviteler de içermektedir. Ürdün toplumundaki bazı kreşler dijital hale gelmiştir. Güvenlik kameralarıyla donatılmış kreşler sayesinde, ebeveynler çocuklarını telefonları aracılığıyla takip edebilmektedir.

Araştırmanın sonuçları, Ürdünlü ailelerdeki çocukların ortalama bir oranla tatillerini geçirmek için yaz okullarına gittiklerini göstermiştir. Bu eğilim modern dönemde Ürdün ailesinin geleneksel aileden çekirdek aileye geçişiyle ortaya çıkmıştır. Yaz okullarının yaz tatillerinde düzenlenen dersler, sosyal ve dinlenme etkinlikleri olduğuna dikkat çeken yaz okulları, yeni bir sosyalleşme stratejisidir. Bazıları akademik boyuta odaklanmasa da spor ve diğer eğlence etkinliklerine odaklanabilmektedir. Yaz okulları genellikle iyileştirici programlar olarak tasarlanırlar. Bazı yaz okulları, öğrencileri ilkokuldan ortaokula geçişte desteklemeye ve öğrencileri üniversite aşamasına hazırlamaya odaklanmaktadır. Ürdün'de yapılan bazı araştırmalar yaz okulu programlarının öğrencilerin bilgi birikimini ve sosyal iletişim becerilerini iyi bir şekilde geliştirmede etkili olabileceğini göstermiştir. Ayrıca öğrencilere teknolojik bir eğitim ortamı sağladığından ve öğrencilerin teknolojik bilgilerini artırmayı, yaratıcılıklarını ve yenilikçiliğe dayalı becerilerini geliştirmeyi amaçladıkları için çalışmalar bilgisayar alanında öğrenciler arasında olumlu tutum ve inançların güçlendiğini doğrulamıştır. Bu toplum 5.0 kuramı için de geçerlidir.

Öte yandan araştırmada çocukların yaz tatillerini kuzenleriyle birlikte geçirme oranlarının zayıf olduğu ortaya koyulmuştur. Bu form, geleneksel Ürdün ailesinde büyük ölçüde mevcuttur; Ürdün ailesi eskiden dedeleri, çocukları ve torunları ile yan yana veya büyük bir evde birlikte yaşamaktadır. Günümüzde Ürdün ailesi çekirdek aile haline gelmiştir ve artık aile ile kuzenler arasında kalıcı bir iletişimden söz etmek mümkün değildir. Bu, geleneksel

Ürdün ailesi ile modern Ürdün ailesi arasındaki değişimi ve farkı göstermektedir. Bu durum, Tarawneh (2018) ve Lerner'in sosyal modernleşme kuramı için örnek teşkil etmektedir.

Annelerin ev dışında uzun saatler boyunca çalışması kısmının zayıf oranda olduğu görülmektedir. Yani anne iş gücü piyasasına girmiştir ancak uzun saatler çalışmamaktadır. Anne işe giderek ev bütçesine katkıda bulunurken diğer yandan evde çalışarak çocukların takibi, onların dersleriyle ilgilenme, kişisel işleri ev işlerini yapma gibi pek çok rolü üstlenmektedir. Bu sebeple kadın kendisine verilen rollerde çatışma geliştirebilmektedir. Bu nedenle Ürdünlü ailede anne, kendisinde oluşabilecek çatışmayı azaltmak için belirli saatlerde ev dışında da çalışmakta ve bu şekilde çatışmayı azaltma gayretindedir. Ailenin parçalanmasına ve boşanmaya kadar gidebilen eşler arası sorumlulukların ve ev içindeki rollerin ihmalidir. Bu işlevsel yapılandırmacılık kuramı için geçerlidir. Öte yandan kadının çalışmasının en büyük avantajı ailesine daha fazla gelir sağlamasıdır. Bu da çocuklar için daha iyi okullar ve aile için daha iyi finansal istikrar anlamına gelmektedir. Bazen ailenin tek sorumlusu annedir. Çalışmak aynı zamanda kadınların yeteneklerini, kişiliklerini, sosyal becerilerini geliştirmelerine, hedeflerine ulaşmalarına, iş deneyimlerini çocuklarına aktarmalarına, onlara bağımsızlığı ve çalışmanın önemini öğretmelerine yardımcı olmaktadır. Burada Ürdün toplumundaki annelerin çoğunluğunun uzun saatler boyunca ev dışında kalmadığını ayrıca ev dışında ve ev içinde çalışmayı dengeledikleri görülmektedir. Bu durum Lerner'in sosyal modernleşme kuramı için örnek teşkil edebilir.

Geleneksel Ürdün ailesinde eşlerin yakınlarının özel hayatlarına az da olsa müdahale ettiği bilinirken, modern Ürdün çekirdek ailesinde eşlerin, akrabalarının özel hayatlarında hiçbir etkilerinin olmadığı görülmektedir. Bu sonuç, aile kararlarında babanın yönetici olduğunu belirten önceki sonuçla tutarlıdır. Geleneksel Ürdün ailesinde eşlerin aileleri ve akrabaları, onların özel işlerine ve günlük hayatlarına karışmakta ve çoğu zaman kararları onlar adına akrabalar almaktadır. Örneğin, bazen kayınvalidesi gelininin hamileliğine ve çocuklarını nasıl büyüttüğüne müdahale etmektedir. Bu, geleneksel Ürdün ailesinin yapısı ile modern Ürdün ailesinin yapısı arasındaki açık bir fark olarak değerlendirilebilir.

Araştırmanın sonuçları, ebeveynlerin kız ve erkek çocukları arasında zayıf düzeyde ayrım yaptığını göstermiştir. Bu netice, erkek çocuklarını kız çocuklara tercih eden geleneksel Ürdün ailesinden farklı olarak modern Ürdün çekirdek ailesinin çocukları arasında cinsiyete göre ayrım yapmadığını göstermektedir. Bu durum, modern Ürdün ailesinin yapısında ve onların modernite ve değişime yönelik eğiliminde açık bir artış olarak değerlendirilmektedir. Günümüzde ebeveynler çocuklarının eğitimi, zeki, kendilerine bağlı ve saygılı bireyler olmasını tercih etmekte ve kız-erkek ayrımı neredeyse görülmemektedir.

Ebeveynlerin kendileriyle çocukları arasında bir boşluk olduğunu düşündükleri kısmın zayıf düzeyde olduğunu görülmektedir yani ebeveynler çocuklarıyla aralarında bir boşluk olduğunu hissetmemektedir. Bu sonuç, teknolojik gelişmeye ve Ürdün ailesinin geleneksel aileden modern çekirdek aileye geçişine rağmen ebeveynler ve çocuklar arasındaki ilişkinin hala sevgi ve saygı çerçevesinde, bağlı ve kapsayıcı olduğunu göstermektedir. Ebeveynlerin çocuklarını takip ettikleri, onlara önem verildiğini hissettirdikleri, onları sosyal ve eğitimsel açıdan yetiştirdikleri, izleyip sorunlarının çözümünde rehberlik ettikleri, çocuklarının arkadaşlarını tanıdıkları, modern Ürdün ailesinde ebeveynler ve çocuklar arasında bir uçurumun olmadığı şeklindeki önceki sonuçlarla tutarlıdır.

Üçüncü soruya ilişkin çalışmanın sonuçları, ikamet edilen yere göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğunu göstermiştir. Bu farklılıklar orta ile kuzey bölgeleri arasında ve orta ile güney bölgeleri arasında ortaya çıkmış ve orta bölge lehine açık bir fark görülmüştür. Bu sonuç, bu bölgeler arasındaki sosyal, kültürel ve ekonomik farklılıkları ortaya koymaktadır. Orta bölgenin moderniteye en açık bölge olduğunu, güney Ürdün bölgesinin ise çoğunun hâlâ eski Ürdün gelenek ve göreneklerine bağlı olduğunu göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Güney Ürdün bölgesindeki aileler hala geleneksel aileye dolaylı olarak bağlı olduğundan, yani erkek, kendisi ve kendi ikametgahı için çekirdek bir aile kurmuş olsa da ilk ailesiyle bağı hala mükemmeldir ve aile kararları hep birlikte alınmaktadır.

Üçüncü soruya ilişkin çalışmanın sonuçları yaş değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğunu göstermiştir. Sonuçlar, yaşları 26 ile 35 arasında değişen kişilerle, yaşları 56-60 yıl arasında değişenler kişiler arasında farklılıklar olduğunu göstermiştir. Sonuç 26 ile 35 yaşları arasındakilerin lehine olmuştur. Bu sonuç, bu yaş grubundaki kişilerin, geleneksel Ürdün ailesi ve modern Ürdün ailesini takip eden nesil olduğunu gösteren önceki sonuçları doğrulamaktadır. Moderniteye açıklıklarına rağmen hâlâ değer verilen bazı geleneklere ve toplumsal değerlere bağlı oldukları açıkça görülmektedir. Araştırmacının görüşüne göre gelecek, teknoloji öncesi hayatın nasıl olduğunu hatırlayacak tek nesildir.

Üçüncü soruya ilişkin çalışmanın sonuçları: Eğitim düzeyi ilköğretim, ortaöğretim ve lisansüstü olanlar ile eğitim düzeyi ortaöğretim ve lise olanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğunu göstermiştir. Sonuç, eğitim düzeyi ilkokul ve ortaokul olanların lehine olmuştur. Bu durum, modern Ürdün aile yapısında önemli bir değişiklik olmadığını kanıtlar. Çünkü bu insanlar modernliğe ve teknolojiye açık olmalarına rağmen eski kuşaktandırlar. Bazı yönlerden hâlâ geleneksel Ürdün aile modeline bağlıdırlar.

Üçüncü soruya ilişkin çalışmanın sonuçları, iki telefona sahip olanlar ile beş ve daha fazla telefona sahip olanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğunu

göstermiştir. Sonuç iki telefona sahip olanların lehine olmuş ve bu aynı zamanda geleneksel Ürdün ailesi ile modern Ürdün aile yapısı arasında önemli bir fark olmadığının da kanıtı olmuştur. Üçüncü soruya ilişkin çalışmanın sonuçları, ankete katılanlar, bir evdeki televizyon sayısı ve bir evdeki bilgisayar sayısı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığını göstermiştir.

Bu araştırmada, Ürdün aile yapısında modernleşme sürecinde meydana gelen değişim ve dönüşümler incelenmiştir. Ailenin temel, psikolojik, sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla, çocukların toplum içinde uyumlu bir şekilde yaşayabilmeleri için onları yetiştirdiği, sosyalleştirdiği, sosyal etkileşim davranış yöntemlerini ve kabul edilen değerleri öğrettiği yerdir. Ürdün toplumuna giren modernite ve teknolojik gelişme nedeniyle bu araştırma, modernleşme sürecinde Ürdün aile yapısında meydana gelen değişim ve dönüşümleri tespit etmeye yöneliktir.

Araştırmanın sonuçları genel olarak Ürdünlü ailenin yapısında çağdaş dönemde değişim ve dönüşümlerin olduğunu göstermiştir. Sonuçlar, ebeveynlerin çocuklarına başkalarının haklarına saygı duymayı öğrettiğini, ebeveynlerin çocuklarını takip ettiğini ve onların yaşantılarındaki değişiklikleri takip ettiğini, çocuklarının sorunlarını dinlediğini ve onların bu sorunlara çözüm bulmalarına yardımcı olduklarını ayrıca ev masraflarından babanın sorumlu olduğunu göstermiştir. Eşler arasındaki ilişki karşılıklı anlayış ve diyalog üzerine kuruludur ve ebeveynler çocuklarına ders verirken, onlarla oynarken birbirleriyle iş birliği yapmakta, ebeveynler çocuklarına sert davranmamakta, onlarla birebir diyalog kurarak ilgilenmekte ve kendi aralarında karşılıklı anlayış görülmektedir.

Modern teknolojinin Ürdünlü ailenin yapısı üzerinde açık bir etkisinin olduğunu anlaşılmaktadır. Sonuçlar, ebeveynlerin çocuklarını internet ve sosyal medya platformlarını kullanımları sırasında izlediklerini ve ebeveynler ile ülke dışında ikamet eden çocukları ve akrabaları arasındaki iletişimin kolaylaştığını göstermiştir. Çocuklar, bilgiye kolay erişim ve okul ödevlerini çözmek için interneti kullanmaktadır. Aile oturumları sırasında internet ve hücresel cihazlar sürekli kullanılmaktadır. Ancak ebeveynler bunları çok sık kullanmamaktadır. Aile oturumları sırasında interneti ve hücresel cihazları kullanmakta ve çocuklar da zamanlarını televizyon izleyerek geçirmektedir. Sonuçlar, çocukların ebeveynlerine danışmak yerine bilgi edinmek için interneti daha ziyade kullandıklarını, ebeveynlerin ve çocukların internet ve sosyal medya platformları üzerinden alışveriş yaptıklarını, ebeveynlerin ve çocukların boş zamanlarını kitap okuyarak geçirmediğini göstermiştir. Tüm bu sonuçlar, teknolojinin Ürdün aile yapısı üzerindeki etkisinin açık bir göstergesidir.

Geleneksel Ürdün ailesinin yapısı ile modern Ürdün ailesinin yapısı arasındaki farka gelince, toplanan ve analiz edilen verilere dayanan çalışmanın sonuçları, geleneksel ve modern Ürdün aile yapısı arasında büyük farklılıklar olmadığını ortaya koymuştur. Geleneksel ve modern Ürdün aile yapısı konusunda sonuçlar, ebeveynlerin çocuklarının arkadaşlarını tanıdığını ve Ürdünlü ailenin her gün yemek masasında buluştuğunu göstermiştir. Yine araştırma sonuçlarına göre baba, aile kararlarında lider konumunda olmakla birlikte ebeveynler bazı durumlarda çocuklarına hareket etme özgürlüğü tanımaktadır. Aile içinde alınan kararlar aile istişaresiyle alınır ve son karar mercii babadır. Sonuçlar, ebeveynlerin geçmişte gelenek ve göreneklere daha bağlı olduklarını, ebeveynlerin halka açık etkinliklerde akrabalarıyla telefon aracılığıyla iletişim kurduğunu ve Ürdünlü ailedeki çocukların, ebeveynleri isteyken kreşe gittiklerini göstermiştir. Yine diğer yönlerden bakıldığında Ürdünlü ailedeki çocukların tatillerini geçirmek için yaz okullarına gittikleri, çocukların tatillerini kuzenleriyle geçirmediikleri ve annenin uzun saatler boyunca ev dışında çalışmadığı anlaşılmıştır. Modern Ürdün ailesinde eşlerin yakınlarının özel hayatlarına karışmadıkları, ebeveynlerin kız ve erkek çocukları arasında ayırım yapmadığı ve çocuklarıyla aralarında bir boşluk hissetmedikleri tespit edilmiştir.

Sonuç olarak araştırmacı, yukarıdaki bilgilere dayanarak bu alanda açık bir araştırma eksikliği olduğunu tespit ederek çağdaş dönemde Ürdün ailesi alanında bilimsel araştırma ve çalışmalar yapılmasını önermektedir. Araştırmacı ayrıca Ürdün toplumunda aile ilişkilerini sürdürmek için aile ve aile etkileşimi konusunda farkındalık oturumları yapılmasını, internette bulunmayan içeriklerin yer aldığı kitapları okumayı, aile ilişkilerini pekiştirmek ve güçlendirmek amacıyla akrabalarıyla sadece özel günlerde değil sürekli olarak yüz yüze iletişim kurmalarını da önermektedir. Araştırmacı son olarak aile birliğinin ve sosyal uyumun pekiştirilmesi adına, çocukların yaz tatillerini kuzenleriyle birlikte geçirmelerini tavsiye etmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdalati, S., Bayomi, M. & Jaber, S. (2006). *Al'asrat Walmujtamae*. Dar Almaerifa Aljamieia, İskenderiye, Mısır.
- Abdulmajed, N. (2006). *Almujtamae Alardniu Walthaqafa*. Dar Tariq, Amman, Jordan.
- Abujadur, S. (2006). *Saykulujiat Altanshia Aliajtimaieia*. Dar Almasirat, Amman, Ürdün.
- Aktay, Y. (2004). "Modern Dünyada Ailenin Toplumsal Dönüşümü ve Muhtemel Geleceği Üzerine Mülâhazalar". *Fikir Dünyası Düşünce Dergisi*, 2: 70-77.
- Aktay, Y. (2014). "Modern Dünyada Ailenin Toplumsal Dönüşümü ve Muhtemel Geleceği Üzerine Mülâhazalar ve Geleneğe Dayalı Problemler". M. Aydın (Ed.), *Aile Sosyolojisi Yazıları*. Açılım Kitap, İstanbul, 181-188.
- Alabadi, O. (2005). *Tarikh Al'urduni Waeashayiruh Almamalik Al'urduniyat Alqadima*. Dar Al-Fikr, Amman.
- Alahmer, A. (2014). *Eilm Ajtimaie Al'usra (Bayn Altanzir Alwaqie Almutaghayir)*. Dar Alkitaab Aljadid Almutahida, Lübnan.
- ALanani, H. (2000). *Altifl Wal'usrat Walmujtamae*. Dar Sufa' Lilnashar, Amman, Ürdün.
- Al-Bakkar, A. (2010). *Changes In Jordanaian Family Through The Last Two Decades: An Empircal Study In Madaba Governate*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Jordan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Fakültesi, Amman.
- Albuheri, S. (2008). *Alardin Dirasat Jughrafia*. Dar alfiker, Amman.
- Aledinat, M. (2018). *Qura'ah Fi Tarikh Wahadiraliaqtisad Alardnii*. Maktabat Aqara, Amman, Jordan.
- Alhalawani, B. (2015). *Altaghayur Aliajtimaieiu Wadawruh Fi Altanshiat Aliajtimaieiat Bayn Aleawlamat Walmanzur Alaslami*. Muasasat Shabab Aljamieiti, İskenderiye, Mısır.
- Alhlalat, H. (2016). *Dawr Altiknulujiia Fi Aihdath Alsirae Alqimii Ladaa Alshabab Fi Alasirat Alardnia*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Mutah Üniversitesi, Alkarak, Jordan.
- Ali, A. (2005). *Muhadarat fi Qadaya Alsukaan Wal'usrat Waltufula*. Dar Alfikr, Amman, Ürdün.
- Alkhashab, S. (2008). *Alnazariat Alaijtimaieia Wadirasat Al'usra*. Aldaar Alduwlia, Alkahera, Mısır.
- Alkhateb, M. (2005). *Hadarat ALearab fi Aleusur Alqadimat*. Talas Evi, Şam.
- Alkhatib, A. (2002). *Nazrat Fi Eilm Aliajtimaie Almueasir*. Matbaeat Alniyl, Alkahira, Mısır.
- Alkhwli, S. (2008). *Al'asra Walhayaat Aleqyili*. Dar Almaerifa Aljamieia, İskenderiye, Mısır.

- Allen, K. R. & Henderson, A. C. (2017). *Family Theories: Foundations And Applications*. Wiley Blackwell, West Sussex.
- Aloran, F. (2015). *Alasirat Almueasirat W Tathirat Altiknuluja Alhadithat Ealaa Manzumat Alqiam Alasiria. Jamieat Alyarmuk*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Irbid, Jordan.
- Alrufai, M. (2011). “Dawr Alaeilam Fi Aleasr Alraqamii Fi Tashkil Qiam Alasirat Alearabia”. *Majalat Jamieat Dimashq*, 2(27): 10-25.
- ALsadeq, S. (2004). *Qadaya Al'usrat Walsukaan min Manzur Alkhadamt Aliajtimaiei*. Almuhtab ALjaamieiu Alhadith, İskenderiye, Mısır.
- Alshami, M. (2012). “Ainmat Altanshiat Aliajtimaieiat Alsaayidat Ladaa Alasirat Alfilastinia”. *Majalat Jamieat Alnajah Lilabhath*, 10(26): 25-44.
- Alsharari, N. (2006). *Alkhasayis Aliajtimaieiat Waliaqtisadiat Lilmahkumin Bijarimat Alsariqa*. Ürdün Üniversitesi, Amman, Jordan.
- Alsofi, A. (2004). *The Social Effects of Economic Globalization*. Alüsra, Alkahera, Mısır.
- Al-Tarawneh, H. (2018). *Social Cultural And Technological Threats to The Roles of The Jordanian Family Contemporary From the Point of View of The Parents in Karak Governorate For The Period (1990-2017)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Mu'tah Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Fakültesi, Mu'tah.
- Altay, G., Çiçek, Ö. & Tekin Epik, M. (2017). “Bir Sosyal Politika Aracı Olarak Tarihsel Süreçte Ailenin Değişen/Değişmeyen Roller”. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 17(38), 35-58.
- Altun, F. (2005). *Modernleşme Kuramı*. Küre Yayınları, İstanbul.
- Alwrekati, A. (2018). *Criminology Theories*. Alşark, Amman, Ürdün.
- Artun, A. (2011). *Çağdaş Sanatın Örgütlenmesi*. İletişim Yayıncılık, İstanbul.
- ASAGEM. (2011). *Tek Ebeveynli Aileler Araştırması*. T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- Ateyat, M. (2011). *Al'adab Al'urduniy*. Almawsueat Alearabia, Amman, Jordan.
- Awashre, S. (2005). “Al'usrat Aljazayiriatu ‘İlaa Ayn’”. *Majalat Aleulum Aliajtimaieiat Waliansania*, 12: 13-45.
- Awmleh, A. (2012). *Aldirama Al'urduniya*. Kültür ve Gençlik Bakanlığı, Amman, Jordan.
- Aydın, M. (2000). *Kurumlar Sosyolojisi*. Vadi Yayınları, Ankara.
- Aydın, M. (2009). *Moderniteye Dışarıdan Bakmak*. Açılım Kitap, İstanbul.
- Aydın, M. (2011). *Kurumlar Sosyolojisi*. Kadim Yayınları, Ankara.
- Aydın, M. (2013). “Aile ve Din/İslam Sistematiği”. M. Aydın (Ed.), *Aile Sosyolojisi*. Çizgi Kitabevi, Konya, 315-333.

- Badran, S. H. (2009). *Altarbi Walmujtamae (Ruyat Naqdiat fi Almafahim, Alqadaya, Almushakilat)*. Dar Almaerifa Aljamieia, İskenderiye, Mısır.
- Başak O. (1997). "Aile Dinamikleri". *Aile Hek Dergisi*, 1(3): 181-186.
- Başer, E. & Söğütlüler, T. (2023). "Dijital Çağda Ebeveyn Olmak: Çocuk İzleyiciler ve Ekrandaki Şiddet Üzerine Bir Araştırma, Dijital Ebeveynlik". *TRT Akademi*, 8(19): 816-845.
- Bayer, A. (2013). "Değişen Toplumsal Yapıda Aile". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(8): 101-129.
- Bayomi, M. & Naser, A. (2003) *Eilm Aliajtimaie Aleayilii (Dirasat Altaghayurat Fal'asrat Alearabi)*. Dar Almaerifa Aljamieia, İskenderiye, Mısır.
- Bolsoy, N. & Sevil, Ü. (2006). "Sağlık-Hastalık ve Kültür Etkileşimi". *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 9(3): 78-87.
- Bora, A. & Üstün, İ. (2005). *Sıcak Aile Ortamı: Demokratikleşme Sürecinde Kadınlar ve Erkekler. TESEV Demokratikleşme Programı, Algılar ve Zihniyet Yapıları: Cinsiyet Rejimi Eksenli*. Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV) Yayınları.
- Bozkurt, V. (2005). *Sosyoloji*. Aktüel Yayınları, İstanbul.
- Bulut, I. (1992). *Ruh Hastalığının Aile İşlevlerine Etkisi*. Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayını, Ankara.
- Büyükaslan, A. (2023). "Dijital Ebeveynlik". *TRT Akademi*, 8(19): 743-745.
- Büyükgöze, S. & Dereli, E. (2019). "Toplum 5.0 ve Dijital Sağlık". *VI. Uluslararası Bilimsel ve Mesleki Çalışmalar Kongresi-Fen ve Sağlık*, 07-10.
- Büyükuslu, A. R. (2020). *Toplum 5.0 Süper Akıllı Toplum: Yeni Dünya Düzeninin Yeni Sosyal Gelişim Manifestosu*. Der Yayınları, İstanbul.
- Campbell, J. & Moyers, B. (2021). *Mitolojinin Gücü*. (Çev. Z. Yaman), MediaCat, İstanbul.
- Can, İ. (2016). "Ailenin Tarihsel Gelişimi: Dünü, Bugünü ve Yarını". M. Aydın (Ed.), *Sistematik Aile Sosyolojisi*. Çizgi Kitabevi, Konya, 57-79.
- Canan, S. & Acungil, M. (2020). *Dijital Gelecekte İnsan Kalmak*. Tuti Kitap, İstanbul.
- Cem, C. (2020). *Aile Sosyolojisi*. Anadolu Üniversitesi, Türkiye.
- Çaycı, A. E. & Çaycı, B. (2018). "Sosyalleşme Yanılsaması: Dijital Kalabalıklar İçinde Yalnızlaşan Bireyler". A. Z. Özgür & A. İşman (Ed.), *İletişim Çalışmaları*. Sakarya Üniversitesi Yayınları, Sakarya, 44-61.
- Çelik, C. (2009). *Değişim Sürecinde Türk Aile Yapısı ve Din Paradigmatik Anlam ve İşlev Farklılaşması*. Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Kayseri.

- Çelikten, H. (2020). “Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Geçişte Kitle İletişim Araçlarının Toplumsal Etkisinin Âşık Tarzı Şiir Geleneği Üzerinden Okunması”. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 13(30): 654-669.
- Dedeoğlu, S. (2000). “Toplumsal Cinsiyet Rollerini Açısından Türkiye’de Aile ve Kadın Emeği”. *Toplum ve Bilim*, 86: 139-170.
- Demir, E. (1998). “Kentsel Farklılaşma, Aile ve Akrabalık”. *Mürekkap, Teorik Politik Dergi*, 10(11): 160-194.
- Demir, Ş., Sesli, M. & Yılmaz, V. (2008). “Türk Modernleşmesi Eleştirel bir Bakış”. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2: 77-90.
- Demir, Ü. (2016). “Sosyal Medya Kullanımı ve Aile İletişimi: Çanakkale’de Lise Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma”. *Selçuk Üniversitesi İletişim Dergisi*, 9(2): 27-50.
- Demircan, Ö. (2023). “21. Yüzyılda Karşı Sanat Anlayışı Olarak Glitch”. *Yedi*, (30): 43-56. <https://doi.org/10.17484/yedi.1219249>
- Dikeçligil, F. B. (2012). “Aileye Dair Kabullerin Ezber Bozumu”. *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, 8(31): 21-52.
- Dikici, E., Tire, O. & Adigüzel, Z. (2020). *Aile ve Sosyoloji*. Eğitim Yayınevi, Konya.
- Doğan, İ. (2009). *Dünden Bugüne Türk Ailesi*. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.
- Drwash, S. (2005). *Ishamiat Alkhidma Aliajtımæ fi Majal Al'usrat Walsukaan*. Dar Almaerifa Aljamieia, İskenderiye, Mısır.
- Duben, A. (2002). *Kent, Aile, Tarih*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Düzenli, F. (2011). *Geleneksel Türk Ailesindeki Dönüşümün Sosyal Politikaya Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Ecevit, M. (1994). “Tarımda Kadının Toplumsal Konumu: Bazı Kavramsal İlişkiler”. *Amme İdaresi Dergisi*, 27(2).
- Ecevit, Y. (1991). “Aile, Kadın ve Devlet İlişkilerinin Değerlendirilmesinde Klasik ve Yeni Yaklaşımlar”. *Değişen Dünyada Birey-Aile-Toplum Seminerleri*. İstanbul Üniversitesi, Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, İstanbul.
- Eğitim Bakanlığı. (2014). <https://www.moe.gov.jo/> (erişim tarihi: 12.2022).
- Erdoğan, İ. & Alemdar, K. (2002). *Öteki Kuram: Kitle İletişimine Yaklaşımların Tarihsel ve Eleştirel Bir Değerlendirmesi*. Erk Yayınları, Ankara.
- Ertan, C. (2018). “Sınırları Genişleyen Aile: Ayın Cinsiyetten Birliktelikler ve Evlilikler”. N. Adak (Ed.), *Değişen Toplumda Değişen Aile*. Ankara: Siyasal Kitapevi, Ankara, 247-259.

- Ezgin E. (2022). "Akışkan Modern Dünyada Prekaryalaşma: Baumancı Bir Bakış". *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1): 213-230.
- Fatyima, Z. (2005). "Al'usrat Waltanshiat Aliajtimaeia Liltifl Majalat Aleulum Aliajtimaeiat Waliansania." 13: 2-34.
- Fukuyama, F. (2009). *Büyük Çözülme/İnsan Doğası ve Toplumsal Düzenin Yeniden Oluşturulması*. (Çev. H. Kaya), Profil Yayıncılık, İstanbul.
- Fukuyama, M. (2018). "Society 5.0: Aiming for a New Human-Centered Society". *Japan SPOTLIGHT*, 47-50.
- Gençlik Bakanlığı. (2014). <https://www.moy.gov.jo/Default/Ar> (erişim tarihi: 02.2023)
- Georgas, J. (2004). "Family and Culture". *Encyclopedia of Applied Psychology*, 2: 11-22.
- Ghaith, M. (2000). *Eilm Aliajtimae Alhadrii*. Dar Almaerifat Aljamieia, Mısır.
- Ghawanmeh, M. (2009). *Al'uhzujt Al'urduniy*. Maktabat Al'usra, Amman, Jordan.
- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji*. (Çev. H. Özel & C. Güzel), Ayraç Yayınevi, Ankara.
- Gökçe, B. (2011). "Türk Toplumunda Aile Yapısı". A. Kasapoğlu & Nadide Karkıner (Ed.), *Aile Sosyolojisi*. AÖF Yayınları, Eskişehir, 50-83.
- Gökçe, O. (2001). *İçerik Çözümlemesi Teori-Metod-Uygulama*. Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya.
- Gökçen, A. (2016). "Aile Türleri ve Başlıca Aile Sınıflandırmaları". M. Aydın (Ed.), *Sistemantik Aile Sosyolojisi*. Çizgi Kitapevi Yayınları, Konya, 81-104.
- Güngör, N. (2011). *İletişim: Kuramlar ve Yaklaşımlar*. Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Haberli, M. (2019). "Dijital Çağda Din ve Dindarlığın Dönüşümü". *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi*, 2(2): 307-315.
- Hajın, F. (2003). *Hawl Nazariat Altaghayur Aliajtimaei*. Tarjamat Eabd Alghanii Saeid. Maktabat Alanjilu Almisria, Alkahira, Mısır.
- Hallaç, S. & Öz, F. (2014). "Aile Kavramına Kuramsal Bir Bakış". *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 6(2): 142-153.
- Haralambos, M. & Holborn, M. (1995). *Sociology: Themes and Perspectives*. Harper Colli, London.
- Hasan, J. (2007). *Aliatijahat Almueasira fi Dirasat Al'usrat Waltufula*. Dar Almaerifa Aljamieia, İskenderiye, Mısır.
- Himmelboim, I. (2010). "Civil Society and Online Political Discourse: The Network Structure of Unrestricted Discussions". *Communication Research*, 38(5): 634-659.
- İbrahim, N. (2009). *Eilm Alnafs Aljinayiyi*. Dar Althaqafat Lilnashr, Amman, Jordan.
- Jeanniere A. (2000). *Modernite Nedir?* (Çev. N. Tural), Vadi Yayınları, Ankara.

- Jemawe, N. (2017). "Alealaqat Alqarabiat Liafrad Alasirat Alhadariat Fi Zili Altaghayur". *Majalat Altaghayur Aliajtimaei, Jamieat Muhamad Khudayr*, 2: 24-45.
- Kabakçı Yurdakul, I., Dönmez, O., Yaman, F. & Odabaşı F. H. (2013). "Dijital Ebeveynlik ve Değişen Roller". *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(4): 883-896.
- Kandiyoti, D. (1997). *Cariyeler, Bacılar, Yuttaslar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*. Metis Yayınları, İstanbul.
- Kapız, S. (2002). *Sosyal Değişim Sürecinde İş ve Yaşam Etkileşimi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye.
- Karagülle, A. & Çaycı, B. (2014). "Ağ Toplumunda Sosyalleşme ve Yabancılaşma". *The Turkish Online Journal of Design Art And Communication*, 4(1): 1-9.
- Karslı, E. (2019). "Modernleşme Sürecinde Çözülen Aile Yapısı ve Kadının Yeniden İnşası". *Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilim Araştırmalar Dergisi*, 1(1): 1-14.
- Kazgan, G. (1981). "Labor Force Participation, Occupational Distribution, Educational Attainment and the Socio-Economic Status of Women in the Turkish Economy". N. Abadan Unat (Ed.), *Women in Turkish Society*. E. J. Brill, Leiden, 131-159.
- Keyman, E. F. (2012). "Türkiye’de Laiklik Sorununu Düşünmek: Modernite, Sekülerleşme, Demokratikleşme". *Doğu Batı Dergisi*, (6): 119-136.
- Khalil, K. (2000) *Almafahim Al'asasiat Lieilm Aliajtimae*. Dar Alhadatha, Mısır.
- Kongar, E. (2014). *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*. Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Laniado, D., Tasso, R., Volkovichz, Y. & Kaltenbrunner, A. (2011). *When the Wikipedians Talk: Network and Tree Structure of Wikipedia Discussion Pages*. Proceedings of the Fifth International AAAI Conference on Weblogs and Social Media.
- Livingstone, S. (2023). *How Can We Make the Internet Safe for Children in Practice?* The London School of Economics and Political Science.
- Macionis, J. J. (2012). *Sosyoloji*. (Çev. Ed. V. Akan), Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Macit, Y. (2020). "Türkiye’de Aile ve Kültürel Yapıda Meydana Gelmesi Düşünülen Değişimlerin Yaşanma; Yoksulluk ve Evlilik Kurumu Açısından Değerlendirilmesi". *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 1(3): 149-157.
- Mansour, A. & Alsharbeni, Z. (2005). *Aal'usrat Ealaa Masharif Alqarn 21*. Dar Alfikr Alearabi, Alkahira, Mısır.
- McQuail, D. & Windahl, S. (2010). *İletişim Modelleri*. (Çev. K. Yumlu), İmge Kitabevi, İstanbul.

- Milenkova, V., Peicheva, D. & Marinov, M. (2018). "Towards Defining Media Socialization as a Basis for Digital Society". *International Journal of Cognitive Research in Science, Engineering and Education*, 6(2): 21-32.
- O'Keeffe G. S. & Clarke-Pearson, K. (2011). "Council on Communications and Media. The Impact of Social Media on Children, Adolescents, and Families". *Pediatrics*, 127(4): 800-804.
- Othman, S. (2009). *Aliastiqrar Al'usariu Wa'atharuh Ealaa Alfard Walmujtamae*. Muasasat Shabab Aljamiea, İskenderiye, Mısır.
- Qasim, Q. (2019). *Aliajtimae Wasul Altarbia*. Doktora Tezi, The University Of Jordan, Amman.
- Ramadan, S. (2005). *Ishamiat Alkhidma Aliajtimae fi Majal Al'usrat Walsukaan*. Dar Almaerifa Aljamieia, İskenderiye, Mısır.
- Rashwan, H. (2007). *Albina' Aliajtimaeiu (Al'ansaq Waljamaeat)*. Muasasat Shabab Aljamieiti, İskenderiye, Mısır.
- Sadıkoğlu, Z. Z. (2019). "1920–1960 Yılları Arasında ABD’de Aile Sosyolojisi". *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 22(1): 215-253.
- Saed, F. (2007). *Albina' Aliajtimaei Walshakhsia. Alhayat Aleama Lilkitabı*, Al'iiskandaria, Mısır.
- Sağlam, S. (2018). "Sosyal Tabakalaşma". E. B. Sağlam., A. Ö. Boyacıoğlu & A. G. Bakacak (Ed.), *Sosyoloji. Siyasal Kitabevi*, Ankara, 495-523.
- Samer, M. (2008). "Sinaeat Alaflam Alardinia". *Alhayyat Almalakiat Alardiniat Lilaflam*, 1, 24.
- Saracel, N. & Aksoy, I. (2020). "Toplum 5.0: Süper Akıllı Toplum". *Social Sciences Research Journal*, 9(2): 26-34.
- Sayar, K. & Bağlan F. (2010). *Koruyucu Psikoloji*. Timaş Yayınları, İstanbul.
- Sirman, N. (1995). "Köy Kadınının Aile ve Evlilikte Güçlenme Mücadelesi". Ş. Tekeli (Ed.), *Kadın Bakış Açısından 1980'ler Türkiye'sinde Kadın*. İletişim Yayınları, İstanbul, 247-276.
- Slattey, M. (2014). *Sosyolojide Temel Fikirler*. Sentez Yayıncılık, İstanbul.
- Solmaz, B. (2011). "Modernlik ve Modernleşme Kuramlarına Yöneltilen Eleştiriler". *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (32): 35-58.
- Stornaiuolo, A. (2017). "Contexts of Digital Socialization: Studying Adolescents' Interactions on Social Network Sites". *Human Development*, 60: 233–238.
- Sue, W. & Sue, D. (2008). *Counseling the Culturally Diverse: Theory and Practice*. John Wiley & Sons, New York.

- Suğur, S. (2011). *Klasik Sosyoloji Tarihi*. Anadolu Üniversitesi Yayını, Türkiye.
- Şahan, B. & Akbaş, T. (2018). “Kültürel Olarak Farklı Ailelerle Psikolojik Danışma ve Türk Aile Yapısında Kültürün Rolü”. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 46, 217-239.
- Şatıroğlu, A. (2019). *Aile Sosyolojisi*. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.
- Tezcan, M. (2000). *Türk Ailesi Antropolojisi*. İmge Yayınları, Ankara.
- Tezcan, M. (2010). *Sosyolojiye Giriş*. Anı Yayınları, Ankara.
- Thomas, B. (1998). *Toplumbilim*. (Çev. Ü. Oskay), Der Yayınları, İstanbul.
- Topal, M. (2020). “Modernleşme Bağlamında Türkiye’de Ailenin Dönüşümü”. *Aile Kurumunun Bekasına Yönelik Çağdaş Fırsatlar/Tehditler Bildiriler Kitabı*. 15-17.
- Topçu, N. (2006). *Sosyoloji*. Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Turan, S. & Harun, E. (2021). “Toplum 5.0 Sürecinin Gelişimi ve Eğitime Etkisinin Değerlendirilmesi”. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (39): 27-66.
- Turğut, F. (2017). “Tarihsel Süreçte Aile Kurumunun Dönüşümü ve Geleceğine Yönelik Çıkarımlar”. *Medeniyet ve Toplum*, 1(1): 93-117.
- Turner, B. S. (2002). *Oryantalizm, Postmodernizm ve Globalizm*. (Çev. İ. Kapaklıkaya), Anka Yayınları, İstanbul
- Turner, G. (2016). *İngiliz Kültürel Çalışmaları*. (Çev. D. Özçetin & B. Özçetin), Heretik Yayıncılık, Ankara.
- Türkdoğan, O. (1993). *Türk Ailesinin Genel Yapısı. Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara.
- Ulutaş, E. (2013). “Aile-Ekonomi İlişkisi”. M. Aydın (Ed.), *Sistemik Aile Sosyolojisi*. Çizgi Kitabevi, Konya, 335-355.
- Ünal, E. C. (2020). *Akraba Evliliklerinin Azalmasında Modernleşme Etkisi*. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/akraba-evliliklerinin-azalmasinda-modernlesmeetkisi/1847276> (erişim tarihi: 09.08.2024).
- Üzümcü, H. E. (2017). *Ebeveynlerin Çocuklarının Boş Zamanlarını Organize Etme Tutumları Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme: İstanbul’da Bir Saha Çalışması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Wagner, P. (2003). *Modernliğin Sosyolojisi*. Doruk Yayıncılık, İstanbul.
- White, J. B. (1999). *Para ile Akraba, Kentsel Türkiye’de Kadın Emeği*. (Çev. A. Bora), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Yaman, F., Dönmez, O., Kabakçı Yurkakul, I. & Odabaşı, F. (2016). “Dijital Dünyanın Ailesi: İnternetik Aile”. *Eğitim Teknolojileri Okumaları*, 173-190.

- Yasa, I. (1970). "Taygeldi Ailesi." *Aile Araştırma Kurumu Yayınları*, (2): 105-167.
- Yaylagül, L. (2010). *Kitle İletişim Kuramları: Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar*. Dipnot, Ankara.
- Yıldırım, E. (2009). "Aile ve Evlilik Türleri". *Aile Sosyolojisi*. K. Canatan & E. Yıldırım (drl.). Açılım Kitap, İstanbul.
- Yılmaz, A. & Aslan, S. (2003). "Modernizme Bir Başkaldırı Projesi Olarak Postmodernizm". Coşkun Can Aktan (Ed.), *Moderniteden Postmoderniteye Değişim*. Çizgi Kitabevi, Konya.
- Yılmaz, A. (2023). "Dijital Ebeveynlikte Çocukların İzlenmesi". *Dijital Teknolojiler ve Eğitim Dergisi*, 2(1): 47-56.
- Yılmaz, O. & Çark. Ö. (2021). *Aile İşletmelerinde Dijital Teknolojiler*. Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Yosef, H. (1983). *Dirasat fi Tarikh Al'urduni Wafilastin*. Dar Alfikr, Amman, Ürdün
- Yükseköğretim Bakanlığı. (2015). <https://www.mohe.gov.jo/Default/Ar> (erişim tarihi: 12.2022).
- Zeybekoğlu, Ö. (2020). "İnternet Bağımlılığı ve Aile İçi Etkileşimler". H. H. Aygül & E. Eke (Ed.), *Dijital Bağımlılık ve E-Hastalıklar*. Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 125-147.

İnternet Kaynakları

- URL 1. <https://arabency.com.sy/ency/details/2257> (erişim tarihi: 01.2023).
- URL 2. <https://sanad.gov.jo/> (erişim tarihi: 02.2023).
- URL 3. <https://www.thenationalnews.com/mena/jordan/?gad> (erişim tarihi: 01.2023)

EKLER

TÜRKÇE ANKET FORMU

Modernleşme Sürecinde Ürdün’de Aile Yapısı: Değişim ve Dönüşümlerin Sosyolojik Analizi

Noor Mohammad ABDELRAHEEM ALARABIAT

Birinci Bölüm: Sosyo-Demografik Özellikler

1- Görüşülen: 1. Anne 2. Baba

2- Yaş : 1. 25 ve Altı 2. 26 – 30 3. 31 – 35 4. 36 – 40
5. 41 – 45 6. 46 – 50 7. 51 – 55 8. 56 – 60 9. 61 ve +

3- Mesleğiniz nedir?.....

1. Çalışmıyor 2. Devlet çalışanı 3. Özel sektör 4. Emekli
5. Kendi hesabına çalışan 6. Öğrenci 7. Diğer

4- Aylık ortalama net geliriniz nedir:

1. 300 ve alt 2. 301 – 500 3. 501 – 700 4. 701 – 900 5. 901 ve üstü

5- Hane içinde yaşayan kişi sayısı:

1. 2 – 4 2. 5 – 7 3. 8 – 10 4. 11 ve üstü

6- Coğrafi Bölge:

1. Kuzey 2. Orta 3. Güney

7- Eğitim seviyesi:

1. İlkokul 2. Ortaokul 3. Lise 4. Ön lisans 5. Lisans
6. Lisansüstü eğitim 7. Diğer.....

1.

8- Evde kaç adet modern (akıllı) telefon vardır? -----

9- Evde kaç adet akıllı TV vardır?-----

10- Evde kaç adet bilgisayar vardır? -----

İkinci Bölüm: Modernleşme Sürecinde Ürdün Ailesinin Yapısı

No		Hiçbir zaman	Ara sıra	Nadir	Sık sık	Her zaman
1	Çocuklarım bir sorunu olduğunda bana söyler.					
2	Çocuklarım ile duygusal ilişkim mükemmel.					
3	Çocuklarımin sorunlarını dinlerim.					
4	Çocuklarımin yaşadığı değişiklikleri takip ediyorum.					
5	Çocuklarımin sorunlarını onlarla iletişim kurarak çözüyorum.					
6	Çocuklarıma başkalarının haklarına saygı duymayı öğretiyorum.					
7	Çocuklarıma kendilerine güvenmeyi öğretiyorum.					
8	Eşimle/kocamla ilişkim karşılıklı anlayışa dayalıdır.					
9	Koca, evin ihtiyaçlarını karşılamak için eşine bağımlıdır.					
10	Eşim ev işlerini paylaşmaya duyarlıdır.					
11	Evimizdeki ilişki ortak karar olmaya dayanmaktadır.					
12	Evimizdeki ilişki iş birliğine dayalıdır.					
13	Çocuklarıma kendileriyle ilgili kararlar alabilmeleri konusunda destek veriyoruz.					
14	Bizim evde baba ev masraflarından sorumludur.					
15	Çocuklarıma çok sert davranıyorum.					
16	Ailemin ihtiyaçları konusunda eşimle aynı fikirde değilim.					
17	Çocuklarıma eğitim verirken eşimle iş birliği yapıyorum.					
18	Çocuklarımızla oynarken eşimle iş birliği yapıyorum.					

Üçüncü Bölüm: Teknolojinin Ürdünlü Aile Üzerindeki Etkisi

No		Hiçbir zaman	Ara sıra	Nadir	Sık sık	Her zaman
1	Zamanımı internete gezinerek geçiriyorum.					
2	Çocuklarım zamanlarını internete gezinerek geçiriyorlar.					
3	Zamanımı kitap okuyarak geçiriyorum.					
4	Çocuklarım kitap okuyarak vakit geçiriyorlar.					
5	Zamanımı televizyon izleyerek geçiriyorum.					
6	Çocuklarım zamanlarını televizyon izleyerek geçiriyor.					
7	Çocuklarımla evde olsalar bile telefonla iletişim kuruyorum.					
8	Çocuklarım interneti ödev yapmak için kullanıyorlar.					
9	Çocuklarım interneti TV programlarını izlemek için kullanıyorlar.					
10	Çocuklarımı sosyal paylaşım platformları kullanırken takip ediyorum.					
11	İnternet üzerinden alışveriş yapıyorum.					
12	İnternette yemek siparişi veriyorum.					
13	Çocuklarım internette yemek siparişi veriyorlar.					
14	Çocuklarımla internet yüzünden yalnızlığı tercih ettiğini fark ediyorum.					
15	Yurt dışındaki çocuklarımla/akrabalarımla rahatlıkla iletişim kurabiliyorum.					
16	Çocuklarım interneti bize danışmak yerine bilgi edinmek için kullanıyor.					
17	Çocuklarımı interneti kullanırken takip ediyorum.					
18	Aile oturumları sırasında internette geziniyorum.					
19	Çocuklarım aile oturumları sırasında internette geziniyor.					

Dördüncü Bölüm: Geleneksel Ürdün Ailesinin Yapısı İle Modern Ürdün Ailesinin Yapısı Arasındaki Farkları

No		Hiçbir zaman	Ara sıra	Nadir	Sık sık	Her zaman
1	Eskiden örf ve adetlere daha bağlıydım.					
2	Önemli günlerde (düğün, taziye, nişan, mezuniyet, hastalık) telefon aracılığıyla iletişim kuruyorum.					
3	Önemli günlerde (düğün, taziye, nişan, mezuniyet, hastalık) yüz yüze iletişim kurarım.					
4	Eşimin akrabaları hayatımıza müdahale ediyor.					
5	Aile ile ilgili kararları baba alır.					
6	Kararları birlikte alırsınız.					
7	Anne uzun saatler boyunca evin dışında çalışır.					
8	Kız ve erkek çocuklarımızı ayırt ediyorum.					
9	İşteyken çocuklarımız kreşe gidiyorlar.					
10	Çocuklarımız yaz okullarına gidiyorlar.					
11	Çocuklarım yaz tatillerini kuzenleriyle geçirir.					
12	Her gece ailecek takılıyoruz.					
13	Her gün yemek masasında buluşuyoruz.					
14	Çocuklarımla aramda bir uçurum olduğunu hissediyorum.					
15	Çocuklarımla arkadaşlarını tanıyorum.					
16	Çocuklarıma bazı durumlarda hareket etme özgürlüğü veriyorum.					

ARAPÇA ANKET FORMU**AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ**
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ

تقوم الباحثة في جامعة " AKDENİZ " التركية بإجراء دراسة بعنوان " هيكل الاسرة الأردنية خلال الفترة المعاصرة : التغيرات والتحويلات تحليل اجتماعي " وذلك استكمالاً لمتطلبات أطروحة الدكتوراة في علم الاجتماع .

يرجى التكرم بالإجابة على جميع أسئلة الدراسة, وستعامل هذه الاستبانة لأغراض البحث العلمي فقط ,وشاكرين حسن تعاونكم ومشارككم في هذا الاستبيان.

ملاحظة: يتم تعبئة الاستبيان من قبل الام او الاب فقط.

الباحثة

القسم الأول: المعلومات السيسوديموغرافية

1. **المستجيب:** 1. الأب 2. الأم
2. **العمر:** 1. 25 وأقل 2. 26 - 30 3. 31 - 35 4. 36 - 40 5. 41 - 45 6. 46 - 50 7. 51 - 55 8. 56 - 60 9. 61 وأكثر
3. **المهنة:** 1. لا اعمل 2. موظف حكومي 3. موظف قطاع خاص 4. متقاعد 5. اعمل لحسابي الخاص 6. طالب 7. أخرى.....
4. **متوسط الدخل الشهري للأسرة:** 1. 300 وأقل 2. 301 - 500 3. 501 - 700 4. 701 - 900 5. 901 فأكثر
5. **عدد أفراد الأسرة في المنزل الواحد:** 1. 2 - 4 2. 5 - 7 3. 8 - 10 4. 11 فأكثر
6. **مكان الإقامة:** 1. الشمال "جرش" 2. الوسط "عمان" 3. الجنوب "الطفيلة"
7. **المستوى التعليمي:** 1. ابتدائي 2. إعدادي 3. ثانوي 4. دبلوم 5. بكالوريوس 6. دراسات عليا 7. أخرى.....
8. **ما هي عدد الهواتف الذكية في المنزل؟**
9. **ما عدد أجهزة التلفاز الحديثة في المنزل؟**
10. **ما عدد الحواسيب في المنزل؟**

القسم الثاني : بنية الأسرة الأردنية في فترة الحداثة

الرقم	الفقرات	أبدا	نادرا	أحيانا	غالبا	دائما
1	ابنائي يخبرونني عندما يواجهون مشكلة					
2	علاقتي العاطفية مع أبنائي ممتازة					
3	أستمع الى مشاكل ابنائي					
4	أتابع التغيرات التي تحدث لأبنائي					
5	أحل مشاكل أبنائي بالحوار المتبادل					
6	أعلم أبنائي احترام حقوق الآخرين					
7	أعلم ابنائي الاعتماد على أنفسهم					
8	علاقتي مع زوجي\ زوجتي مبنية على التفاهم المتبادل					
9	يعتمد الزوج على زوجته في تلبية احتياجات الأسرة					
10	العلاقة في بيتنا مبنية على المشاركة في أعمال المنزل					
11	العلاقة في منزلنا مبنية على القرار المتبادل					
12	العلاقة في منزلنا تعاونية					
13	ندعم أبنائنا في اتخاذ القرارات المتعلقة بأنفسهم					
14	في منزلنا، الأب هو المسؤول عن مصاريف المنزل					
15	أتعامل بشدة مع أبنائي					
16	أختلف مع زوجي\ زوجتي حول متطلبات الأسرة المختلفة					
17	أتعاون مع زوجي\ زوجتي في تدريس الأبناء					
18	أتعاون مع زوجي\ زوجتي في اللعب مع الأبناء					

القسم الثالث: تأثير التكنولوجيا على الأسرة الأردنية

الرقم	الفقرات	أبدا	نادرا	أحيانا	غالبا	دائما
1	أقضي وقتي في تصفح الإنترنت					
2	يقضي أبنائي وقتهم في تصفح الإنترنت					
3	أقضي وقتي في قراءة الكتب					
4	يقضي أبنائي وقتهم في قراءة الكتب					
5	أقضي وقتي في مشاهدة التلفاز					
6	يقضي أبنائي وقتهم في مشاهدة التلفاز					
7	أتواصل مع أطفالي عبر الهاتف حتى لو كانوا في المنزل					
8	يستخدم أبنائي الإنترنت لأداء واجباتهم المدرسية					
9	يستخدم أبنائي الإنترنت لمشاهدة البرامج التلفزيونية					
10	أراقب أبنائي عندما يستخدمون منصات التواصل الاجتماعي					
11	أتسوق من خلال الإنترنت					
12	أطلب الطعام عبر الإنترنت					
13	أبنائي يطلبون الطعام عبر الإنترنت					
14	أشعر بأن أبنائي يفضلون العزلة بسبب الانترنت					
15	أتواصل مع أبنائي \ أقاربي الذين خارج البلاد بشكل أفضل					
16	يستخدم أبنائي الانترنت للحصول على المعرفة بدلا من استشارتنا					
17	أراقب أبنائي عندما يستخدمون الانترنت					
18	أتصفح الانترنت خلال الجلسات العائلية					
19	يتصفح أبنائي الانترنت خلال الجلسات العائلية					

القسم الرابع : الفرق بين بنية الاسرة الأردنية التقليدية وبنية الاسرة الأردنية الحديثة

الرقم	الفقرات	أبدا	نادرا	أحيانا	غالبا	دائما
1	في السابق كنت أكثر التزاما في العادات والتقاليد					
2	في المناسبات "الأفراح, العزاء, الخطوبة, التخرج, المرض" أتواصل مع أقاربي عبر الهاتف					
3	في المناسبات "الأفراح, العزاء, الخطوبة, التخرج, المرض" أتواصل مع أقاربي وجها لوجه					
4	أقارب زوجي\ زوجتي يتدخلون في حياتنا					
5	الاب الحاكم في أخذ القرارات الاسرية					
6	نأخذ القرارات بالتشاور الاسري					
7	تعمل الأم لساعات طويلة خارج المنزل					
8	أفرق بين أبنائي الذكور والإناث					
9	أطفالنا يذهبون إلى الحضانة بينما نحن في العمل					
10	أبنائنا يذهبون إلى المدارس الصيفية					
11	يقضي أبنائي إجازتهم الصيفية مع أبناء عموماتهم					
12	نسهر كعائلة بشكل يومي					
13	نجتمع على مائدة الطعام كل يوم					
14	أشعر أن هناك فجوة بيني وبين أبنائي					
15	أنا أعرف أصدقاء أبنائي					
16	أعطي أبنائي حرية التصرف في بعض المواقف					

ÜRDÜN HARİTASI

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	NOOR MOHAMMAD ABDELRAHEEM ALARABIAT
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Alpalqa Alshamleh School
Ön lisans	Balqa Applied University- Diploma, Banking and Financial Sciences
Lisans Diploması	University of Jordan- Sociology
Tezsiz Yüksek Lisans Diploması	
Tezli Yüksek Lisans Diploması	University of Jordan- Social work
Yüksek Lisans Tez Konusu	The Effectiveness Of The Social Educational And Vocational Qualification Provided by Syrian Refugees In International Organizations To Their Refugee Counterparts: Za'tari Camp Is A Model
Doktora Diploması	
Doktora Tez Konusu	
Yabancı Dil / Diller İngilizce	İngilizce – Türkçe
BİLİMSEL FAALİYETLER	
Makaleler The Influence Of The Digital Age On Early Childhood In Jordan, Research Article, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Antalya, Türkiye, 2024.	
Conferences Innovation and Global Issues in Social Sciences, Antalya, April, 2021.	
İŞ DENEYİMİ	
Stajlar	- First Youth Forum "Jordanian Youth Priorities at the Current Stage", Al Hayat Center for the Development of Civil Society, Amman, Jordan, 2013. - The dawn of potential in the difficult times, training center “AMMAN”, Amman, Jordan, 2014.

	- Campaign management through social networking networks, an organization for development and skills development, Amman, Jordan, 2016.
Projeler	- Economic Empowerment of Women "Anna Here" program, University of Jordan and practical application in the Arab Women's Association "Amman", the German organization "GIZ", Amman, Jordan, 2015-2016. - Social Projects Management - Amwaj Farah Program, University of Jordan, under the supervision of Education for Employment, Amman, Jordan, 2013-2014. - I am participating in the "Democratic Empowerment Program", the National Democratic Institute for International Affairs, Amman, Jordan, 2011-2012. - I join + "Campaign Management, Advocacy and Debating Program", National Democratic Institute for International Affairs, Amman, Jordan, 2012-2013.
Çalıştığı Kurumlar	- Social Researcher, "Field Survey", Centre for Strategic Studies in Jordan, Amman, Jordan, 2016-2019. - Social Researcher "Field Survey", NAMA Strategic intelligence solutions, Amman, Jordan, 2015-2019. - Full semester, trainee, King Abdullah Fund, University of Jordan branch, Amman, Jordan, 2014-2016.